

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**“TARİH-İ NADİR ŞAH” ADLI ESERE GÖRE 18. YÜZYILIN İLK
YARISINDA İRAN (TRANSKRİPSİYON VE TAHLİLİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman **Hazırlayan**
Prof. Dr. Orhan YAZICI **Muhammed ÖZBEK**

Malatya 2022

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**“TARİH-İ NADİR ŞÂH” ADLI ESERE GÖRE 18. YÜZYILIN İLK
YARISINDA İRAN (TRANSKRİPSİYON VE TAHLİLİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed ÖZBEK

Danışman
Prof. Dr. Orhan YAZICI

MALATYA 2022

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Orhan YAZICI danışmanlığında Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Tarih-i Nadir Şah” Adlı Esere Göre 18. Yüzyılın İlk Yarısında İran (Transkripsiyon ve Tahlili) başlıklı çalışmamın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını. Yararlandığım bütün kaynakların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Muhammed ÖZBEK

ÖNSÖZ

Geçmişin bilimi olarak nitelendirilen tarih, insanın geçmişini öğrenip bugününe ışık tutması ve geleceğe doğru uzanan köprünün temelini oluşturması bakımından sosyal bilimler içerisinde büyük bir öneme sahiptir. XIX. yüzyıla kadar bir bilim dalı olarak kabul edilmeyen tarih, bu asırda belli bir usül çerçevesinde ele alınmaya gayret edilmesi sayesinde beşerî bilimler içerisinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Nitekim tarihin bir bilim olup olmadığı konusunda yapılan tartışmalarda, bilim olduğu görüşünü savunanların bel bağladığı dayanak noktası, tarihin belli bir metodu olduğu ve bu metot sayesinde gerçeğe en yakın bilgileri ortaya koyabileceğidir. Bu aşamadan itibaren tarih bilimi gelişmeye, dolayısıyla bilim dalı olmanın gerekliliğini yerine getirmeye başlamış, eski usül nakilci tarihçiliği bırakarak araştırmacı tarih yoluna girmiştir.

Tarihin bir bilim dalı olarak kabul edilmesinden sonra ana kaynak değeri taşıyan eserler önem kazanmaya başlamıştır. Dolayısıyla tarihî bakımdan oldukça zengin kaynaklara sahip olan Osmanlı Devleti'nden miras kalan arşivler ve kütüphanelerdeki belgeler ve eserler de gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Fakat daha aydınlatılmayı bekleyen sayısız belge ve eser bulunmaktadır. Bu sayısız eserlerden birini transkripsiyon ederek ilim âleminin hizmetine sunmaktan ve küçük de olsa tarih bilimine katkı sağlamış olabilme ümidinden mutluluk duymaktayız.

Araştırmacı tarih metodunda öne çıkan temel hususlardan biri ana kaynakların başlıca kaynak olarak kullanılmasıdır. Bu bakımdan, transkripsiyonunu yaptığımız Tarih-i Nadir Şah adlı eser, olayların yaşandığı dönemde kaleme alındığı için ana kaynak niteliğindedir. Dolayısıyla bu eser, XVIII. yüzyılın ilk yarısında İran hakkında yapılacak olan çalışmalarda önemli bir kaynak değeri taşımaktadır. Bu dönemde İran'da hükümdar olan Nadir Şah ve dönemi hakkında ana kaynak değeri taşıyan eserlerin azlığı da göz önüne alındığında ele aldığımız eserin önemi daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Beşerî bir varlık olmamız açısından hata yapmamamız imkânsız denecek kadar düşük bir ihtimaldir. Dolayısıyla çalışmamızda hatalar bulunması son derece tabiidir. Gerek transkripsiyonda gerek giriş kısmında ve gerekse tahlilde kusurlarımızı fark

edecek okurların ve bilhassa ilim âleminin affına sığıyor, yapılan çalışmanın söz konusu dönem hakkında yapılacak araştırmalarda faydalı olmasını temenni ediyorum.

Eğitim hayatım boyunca yaşadığım zorlukları aşmamda yardımı ve emeği geçenlere teşekkür etme gereği duymaktayım. Öncelikle, lisans ve lisansüstü eğitimim boyunca başarılı olacağıma inanan, destek ve teşviklerini esirgemeyen, tez konusu seçimi ve tez hazırlama sürecinde yaşadığım zorlukları aşmamda yardımcı olan danışman hocam Prof. Dr. Orhan YAZICI'ya teşekkür ediyorum. Yine eğitim hayatım süresince her türlü desteği vermekten kaçınmayan aileme ve arkadaşlarıma da şükranlarımı sunuyorum.

Muhammed ÖZBEK

MALATYA 2022

ÖZET

Şah İsmail tarafından 1501 yılında kurulan Safevî Devleti, 1721 yılında Afgan aşiretlerinin istilâsına uğrayarak büyük bir bunalıma maruz kalmıştır. Yaklaşık yedi yıl süren bu istilâ döneminde Safevî Devleti hükümdarı Şah Hüseyin ile beraber oğlu Tahmasb dışında bütün hanedan mensubu mirzalar katledilmiştir. Hanedanın tek varisi kalan Tahmasb ise Afgan hükümdarı Mir Eşref ile yaptığı mücâdeleyi kaybederek Mazenderan'a firar etmiştir. Bu esnada, emrindeki adamlarıyla küçük bir Afgan birliğini mağlup ederek durumu Tahmasb'a bildiren ve bu andan itibaren Safevî Devleti'ne hizmet etmeye başlayan Afşar aşiretinden Nadir Han, kısa zamanda Şah'ın mutlak vekili olarak Afganlarla mücâdeleye başlamıştır. Yaptığı mücâdelelerle Afganları İran'dan çıkaran Nadir Han, bir süre sonra Tahmasb Şah'ı tahtından indirerek yerine oğlu Abbas'ı geçirmiş, fakat onun da kısa süre sonra ölmesi üzerine büyük bir toplantı düzenleyerek kendisini Şah seçirmiştir.

Şah seçildikten sonra bir yandan Rusya ile anlaşarak işgal etmiş oldukları İran topraklarını geri almayı başarırken diğer yandan Osmanlı Devleti ile mücâdele yoluyla kaybedilen toprakların büyük çoğunluğunu yeniden İran topraklarına dâhil etmiştir. Bununla da yetinmeyen Nadir Şah, Hindistan'a büyük bir sefer düzenleyerek burada hüküm süren Babürlü (Gürkanlı) Devleti'ni mağlup etmiş, Afşarlara tâbi olmalarını sağlamış ve sayısız ganimet elde ederek Meşhed'e dönmüştür. Dönüşünden kısa bir süre sonra tekrar Osmanlı Devleti ile mücâdeleye başlamış, 1747 yılında suikaste kurban gidene kadar bu mücâdelelere devam etmiştir.

Afganların İran'ı istilâsından Nadir Şah'ın Hindistan seferini tamamlayıp İsfahan'a dönüşüne kadar olan bütün bu olaylar, transkripsiyonunu yaptığımız Muhammed Râkım Gafrullah tarafından kaleme alındığını tahmin ettiğimiz Tarih-i Nadir Şah adlı eserde teferruatıyla anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tahmasb Kuli Han, İran, Nadir Şah, Tahmasb Şah, Ağvan.

ABSTRACT

The Safavid State, which was founded by Shah Ismail in 1501, was subjected to a great depression in 1721 by the invasion of Afghan tribes. During this invasion period, which lasted for about seven years, the ruler of the Safavid State, Shah Hussein, and all the dynasty mirzas -except his son Tahmasb- were massacred. Tahmasb, who remained the sole heir of the dynasty, lost his fight with Afghan ruler Mir Asrhaf and deserted to Mazenderan. Meanwhile, Nadir Khan from the Afshar tribe, who defeated a small Afghan unit with his men and reported the situation to Tahmasb and started to serve the Safavid State from this moment, started to fight with the Afghans as the absolute deputy of the Shah.

Nadir Khan, who expelled the Afghans from Iran with his struggles, dethroned Tahmasb Shah after a while and replaced him with his son Abbas, but upon his death soon after, he had himself elected as the Shah by organizing a big meeting. After the Shah was elected, he managed to reclaim the Iranian lands they occupied by making an agreement with Russia on the one hand, and on the other hand, he included the vast majority of Iranian lands lost by fighting with the Ottoman Empire. Not satisfied with this, Nadir Shah organized a great expedition to India and defeated the Mughal State that ruled here, ensured their subordination to Iran and returned to Mashhad by obtaining countless booty. Shortly after his return, he started to fight with the Ottoman Empire again and continued struggles until he was assassinated in 1747.

All these events from the Afghans' invasion of Iran to Nadir Shah's completion of her Indian expedition and her return to Isfahan are described in detail in the work titled *History of Nadir Şah*, written by Muhammed Râkım Gafrullah.

Keywords: Tahmasb Kuli Khan, Iran, Nadir Shah, Tahmasb Shah, Ağvan.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	İV
ÖNSÖZ.....	V
ÖZET.....	Vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	İX
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1
1.1. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Tahmasb Mirza'nın Vaziyeti.....	14
1.2. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Tahmasb Şah'ın Mazenderan'a Firarı.....	15
1.3. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Tahmasb Kuli Han	16
1.4. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Horasan ve Nadir Kuli	17
1.5. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Meşhed ve Nadir Kuli	18
1.6. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Nadir Kuli Han'ın Afganlarla Mücadelesi.....	18
1.7. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Şah Tahmasb'm İsfahan Kararı	23
1.8. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Nadir Han'ın Eşref Han ile Mücadelesi	24
1.9. Kandehar'ın Özellikleri ve Kalenin Vaziyeti	28
1.10. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Lenkûr Kalesi	28
1.11. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Şah Tahmasb ve Osmanlı Devleti	29
1.12. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Nadir Han'ın Rusya'ya Elçi Göndermesi	36
1.13. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Nadir Han'ın Bağdad Seferi	37
1.14. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Nadir Han'ın Revan Seferi	41
1.15. Nadir Han'ın İran Tahtına Cülûsu	45
1.16. Nadir Şah ile Osmanlı Devleti Arasında Sulh Görüşmeleri.....	46
1.17. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Kandehar Valisi Hüseyin Han.....	50

1.18. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Nadir Şah'ın Hind Seferi Kararı	52
1.19. İran'ın Batı Taraflarında Bazı İsyanların Ortaya Çıkması.....	56
1.20. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Hind Memleketlerinin Durumu	58
1.21. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Kâbilistan	59
1.22. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Pencap.....	61
1.23. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Dekken	63
1.24. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Nadir Şah'ın Hind Tahtına Cülûsu	65
1.25. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Cihanâbâd	68
1.26. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Nadir Şah'ın Vasıfları.....	71
İKİNCİ BÖLÜM	73
TARİH-İ NADİR ŞÂH ADLI ESERİN TRANSKRİPSİYONU	73
SONUÇ.....	173
KAYNAKÇA	177

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AKDITYK	: Ankara Kùltür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
H.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
m.	: Miladî
No	: Numara
Nşr.	: Neşreden
öl.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa
S.	: Seri
Sad.	: Sadeleştiren
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
Terc.	: Tercüme
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vd.	: Ve devamı
vs.	: Ve sâire
Yay.	: Yayınları Yay.
Haz.	: Yayına Hazırlayan
y.y.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Güneybatı Asya'da, kuzeyinde Ermenistan, Azerbaycan, Hazar Denizi ve Türkmenistan; güneyinde Umman Körfezi ile Basra (Fars) Körfezi; doğusunda Afganistan ve Pakistan, batısında Irak; kuzeybatısında Türkiye'nin bulunduğu bir konumda yer alan İran¹, yeryüzündeki en dağlık yerlerden birisidir. Dağlar, üzerlerinde tarım ve yerleşim bölgelerinin yer aldığı çok sayıda dar havza veya platoyu çevrelemektedir. Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan İran'da en eski devirlerden itibaren Mezopotamya'daki antik devletler, Persler, Makedonlar, Romalılar, Sasaniler, Bizanslılar ve Selçuklular² gibi büyük devletler hüküm sürmüşlerdir.

İran, tıpkı Anadolu gibi, Asya ile Avrupa arasındaki gidiş gelişlerde bir nevi köprü görevi görmesi sebebiyle sürekli olarak göç alan bir coğrafya olmuştur. Doğudan batıya yapılan göçlerde genel olarak iki yol kullanılmıştır. Bu yollardan birincisi Hazar Denizi'nin kuzeyinden, ikincisi İran'dan geçmektedir. Nitekim X. asırdan itibaren büyük küteller halinde Orta Asya'dan batıya doğru göç etmeye başlayan Türk boylarının bir kısmı Hazar Denizi'nin kuzeyinden hareket ederken, diğer kısmı İran'a doğru yönelerek burada Selçuklu hâkimiyeti altında biraraya gelmiş ve büyük bir devlet kurmuşlardır.

Büyük Selçuklu Devleti'nin varlığını yitirmesinden sonra XIII. yüzyılın ikinci yarısında İran'a İlhanlılar³ (Moğollar) hâkim olmuş, ancak onların da hâkimiyeti uzun sürmemiştir. İlhanlı Devleti'nin yıkılışından sonra bir süre istikrarsız kalan bölgede

¹ Eski Arap tarih ve coğrafya kitaplarında İran diyarı manasına gelen "İranşahr" şeklinde geçen İran adı vaktiyle Sasani İmparatorluğu'nun hâkim olduğu toprakları ifade etmek için kullanılmıştır. Sıfat olarak "İran", aryalı (ariler) demektir. J. Kramers, "İran", *İ.A.*, c.V/II, s.1013.

² Selçuklular, Malazgirt fatihi Alparslan zamanında (1064-1072) Orta Asya'da İran, Irak, Suriye, Kafkasya ve Anadolu'ya kadar uzanan büyük bir imparatorluk haline gelmişlerdir. Daha sonra yerine geçen oğlu Melikşah, babasının veziri, ünlü devlet adamı Nizamülmülk'e büyük yetkiler vermiş; bir taraftan camiler, medreseler, saraylar, köprüler, kervansaraylar ve şehirleri birbirine bağlayan yollar yaptırarak ülkenin imar faaliyetlerini zirveye ulaştırırken, diğer taraftan da babası zamanında açılan Nizamiye Medreseleri'nin sayılarını arttırmıştır. Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam Medeniyeti**, İstanbul, 1993, s.221.

³ XIII. Yüzyıl başlarında bütün Asya'da görülmemiş yıkıntılara ve değişikliklere sebep olan Moğol akınları önünde Harzemihlar Devleti çökünce Türkistan, Afganistan gibi İran'da Moğolların pençesine düşmekten kurtulamamıştır. 1223'te Karakorum'a dönen Cengiz Han, daha sağlığında Türk geleneğine uygun olarak kurmuş olduğu imparatorluğu dört oğlu arasında taksim ederken İran'da Hülagüoğulları (İlhanlılar) nın payına düşmüştür. Jean Paul Roux, **Türklerin Tarihi**, çev. G. Üstün, Ankara, 1989, s.219.

1501 yılında Şah İsmail tarafından Safevî Devleti kurulmuştur. Safevî Devleti İran'da kısa sürede kuvvetlenerek benimsemiş olduğu Şiîliği yaymaya koyulmuştur. Bundan dolayı karşı karşıya geldiği Osmanlı Devleti ile ilk mücâdelelerinde başarısız olsa da kısa sürede tekrar gücünü toplayarak varlığını korumasını bilmiştir. Safevi adı merkezi Erdebil'de⁴ bulunan Safeviyye tarikatının piri Şeyh Safiyüddin'den gelmektedir.⁵ Bu ismin verilmesinin sebebi ise devletin siyasi oluşumunun ve İran'ın milli birliğinin tesisinde dini unsurların ağır bastığını vurgulamaktır. Erdebil sofuları Sultan Hoca Ali zamanında açıkça şiiiliği benimseyerek Irak, İran, Suriye, Anadolu ve özellikle Türkmen aşiretler arasında destekçi bulmak için uğraştı. Hoca Ali, imamların yasını tutmak amacıyla sürekli siyahlar giyinmesinden dolayı "Siyahpuş" olarak adlandırılırdı.⁶ Sultan Hoca Ali'nin torunu Cüneyd ise o sırada Diyarbakır'da bulunan Uzun Hasan'ın kız kardeşi ile evlenip, Kızılbaşlar vasıtasıyla Şiîliğin Anadolu ve Azerbaycan taraflarında yayılmasını sağlamıştır.⁷ Şeyh Cüneyd Şirvan Şah ile girdiği mücadele de vefat etti ve yerine oğlu Haydar geçti. Haydar, dayısı Akkoyunlu Devleti hükümdarı Uzun Hasan'ın kızı ile evlenerek mevkiini sağlamlaştırmıştır.⁸ Şeyh Haydar, Erdebil'e giderek irşad faaliyetlerine devam etti. Anadolu, Suriye ve Azerbaycan'da bulunan Safeviyye tarikatının takipçileri Şeyh Haydar'ı ziyaret için büyük kabileler halinde Erdebil'e geliyor ve tekkeye maddi destek sağlıyorlardı. Müridleri hızla artan Haydar, tarikatın simgesi olarak onlara on iki dilimli kırmızı renkli başlıklar giydirdi. Böylece hem gücünü açığa vurmuş hem de müridlerinin tefrik edilmesini sağlamış oldu. Safevi tarikatının takipçileri "kızılbaş" adıyla anılmaya

⁴ İranın kuzeybatısında, Doğu Azerbaycan'da yer alan Erdebil şehri, dağlarla çevrili yaklaşık 1524 metre yükseklikte bir platonun üzerine kurulmuştur. Kar örtüsünün yazın bile nadiren kalktığı sönmüş bir yanardağ olan Savalan Dağı (4810 metre), heybetli cüssesiyle şehrin otuz kilometre batısında yükselir.

Erdebil, 10. Yüzyılda bir süreliğine Azerbaycan vilayetinin başşehri olduysa da yerini fazla geçmeden 210 kilometre batıda kalan Tebriz'e bırakmak zorunda kaldı. Tebriz'in uzak doğu ve orta asyadan gelen büyük ticari güzergahları üzerinde önemli bir durak noktası haline gelmesi uzun sürmedi. Tebrizde buluşan yollar; buradan Mezopotamya ve Akdeniz limanlarına, Anadolu ve İstanbul'a, kuzeyde Kafkaslar üzerinden Ukrayna, Kırım ve Doğu Avrupa'ya uzanıyordu. (alıntı: Roger Savory, **Safeviler Devrinde İran**, Bilge Kültür-Sanat, s.1, İstanbul, 2021)

⁵ Tufan Gündüz, "Safeviler", DİA, C. 35, İstanbul, 2008, s. 451.

⁶ Edward G. Browne, **A Literary History Of Persia**, C.IV, s. 46.

⁷ Faruk Sümer, **Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü**, Güven Matbaası, Ankara, 1976, s.10-11.

⁸ Şeyh Cüneyd ve Şah İsmail'in Akkoyunlu Uzun Hasan ile olan münâsebetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Solakzâde Mehmed Hemdemî, **Solakzâde Tarihi**, Mahmud Beg Matbaası, İstanbul, 1297, s. 315.

başlandı.⁹ Şeyh Haydar 1488 yılında Ak Koyunlular ile yaptığı savaşta yenilip öldürüldü. Safevi müridlerinin üçüncü şeyhlerini de savaş meydanında kaybetmeleri, maneviyatlarını kırmamış, belki mücadele güçlerini arttırmıştı. Bu sebeple vakit geçirmeden İsmail ve İbrahim'i emin bir yerde sakladılar. Gelecekte ki Safevi devletinin kurucusu bu sırada henüz altı yaşını üç dört ay geçmişti (17 Temmuz 1487).¹⁰ Haydar'ın ölümünden sonra yerine geçen oğlu İsmail, Şirvanşahları mağlup ettikten sonra, Akkoyunlu Devleti'nde ortaya çıkan saltanat mücadeleleri sırasında Anadolu'da bulunan Türkmen boylarının desteğiyle tahta geçmiş ve İran'da Nadir Şah'a değin devam edecek olan Safevi hanedanını kurmuştur.¹¹ Tabi burada Anadolu, Irak, İran ve Suriye'deki Türkmen boylarının mezkûr dönem içerisinde ne kadar faal ve önemli olduğunu, saltanat mücadelelerine ne denli etki ettiğini gözden kaçırmamak gerekir.

Şah İsmail devleti kurduktan sonra ilk iş olarak On İki İmam adına hutbe okutup para bastırılmıştır.¹² Şah İsmail'in böyle bir yola girmesi komşusu sünni Osmanlı Devleti'nden farklı bir ideoloji ile devleti kurmaktı. Ayrıca "Şah" ve "İmamiye" kavramları da unvan ve devletin dini anlamında literatüre girmiş ve İran tarihinin dönüm noktalarından birini teşkil etmiştir.¹³ Osmanlı- Safevi mücadelesi aslında bir bakıma Şii-Sünni çatışması olarak nitelendirilebilir.¹⁴

Şah İsmail bundan sonra sırası ile Irak-ı Arab ile Diyarbekir'i zapt ederek Elbistan'a kadar geldi. Bu arada Ak Koyunlu hükümdarlarından kimi gördü ise katlettirdi. Ondan kurtulanların bir kısmı Dulkadırlılara, Mısır'a ve bir kısmı da Osmanlıya sığınmak zorunda kaldı.¹⁵ Şah İsmail tahtını yeterince sağlamlaştırdıktan sonra ifrat derecesinde Şiîliğe bağlanmış, Sünni mezheplere karşı şiddet kullanmış öyle ki ezanı "Eşhadu Enna Aliyun Veliyallah" şeklinde değiştirmiş, camilerde

⁹ Tufan Gündüz, "Safevîler", DİA, C. 35, İstanbul, 2008, s. 451.

¹⁰ Faruk Sümer, **Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü**, Güven Matbbası, Ankara, 1976, s.15.

¹¹ Alâettin Özer, **Vekâyi Nâme-i Nâdir Şah Der-Mezâhib-i Şi'iyye-i Ca'feriyye**, s. V

¹² Faruk Sümer, **Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü**, Güven Matbbası, Ankara, 1976, s.22.

¹³ Mirza Abbâsî, "Safevîlerin Kökenine Dair", **Belleten**, C. 40, S. 158, TTK Yayınları, Ankara, 1976, s. 287 vd

¹⁴ Yunus Emre Konuk, **Sultan IV. Murad'ın Bağdad Seferi ve Kasr-ı Şirin Antlaşması**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2005, s. 1.

¹⁵ Tahsin Yazıcı, "Safevîler". İ.A, C. X, s. 54.

Ebubekir, Ömer ve Osman'ın lanetle anılmasını emretmişti.¹⁶ Bu tahriklerin Anadolu'daki sonucu ise Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı'dır. Çok sayıda insanın ölümüne ve evlerin yağmalanmasına yol açacaktır.¹⁷

Osmanlı Devleti'nin Şah İsmail'e karşı tepkisi II. Bayezid'in kendisine mektup göndermesiyle başladı. II. Bayezid, Şah İsmail'e karşı doğrudan bir saldırıya girişmek istemiyordu. Safevi propagandasının askerleri arasında yayılmasından endişe duyuyordu. 1508-1509 yıllarında Şah İsmail'in Bağdad ve İran'da Müslümanlara karşı giriştiği katli siyasetine tepkisi de aynı şekilde mektupla olacaktır.¹⁸ Fakat oğlu Selim'in Şah İsmail karşısında suskun kalmadığını görmekteyiz. Tahta çıkar çıkmaz Anadolu'da faaliyet gösteren Şiiilerin çoğunu yayınlattığı fetvalar neticesinde öldürmüştür.¹⁹ 23 Ağustos 1514'te Şah İsmail'i Çaldıran'da bozguna uğratmış ve Osmanlılar açısından Şii tehlikesini bertaraf etmiştir.²⁰

Kanuni Sultan Süleyman devrinde devletin doğu bölgelerinin güvenliğini sağlamak amacıyla Irakeyn seferi (1534- 1535) yapılmış, Safeviler sulh istemek zorunda bırakılmıştır.²¹ Amasya'da 1555'te yapılan görüşmelerde İran'da sahabe ve halifelere hürmet gösterilmesinin ümit edildiği, Safeviler ihmal etmediği sürece İran'a saldırıda bulunulmayacağı ve İranlı hacıların serbestçe kutsal yerlere gidebilecekleri ifade edilmiştir.

III. Murad dönemi Osmanlı- İran mücadelesinde uzun yıllar sürece savaşların olduğu bir zaman dilimidir. 1578 ile 1590 arasında süren savaşlar neticesinde: Gürcistan, Dağıstan ve Şirvan bölgeleri Osmanlılar tarafından ele geçirildi.²² 1590 yılında imzalanan Ferhat Paşa Antlaşması ile İran, Osmanlı Devleti'nin Gürcistan, Şirvan ve Dağıstan üzerindeki egemenliğini kabul etti.²³

¹⁶ Tahsin Yazıcı, "Safeviler". İ.A, C. X, s. 54.

¹⁷ Şah Kulu Baba Tekeli ve çıkardığı isyan hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Feridun M. Emecen, "Şahkulu Baba Tekeli", *DİA*, C. 38, İstanbul, 2010, s. 284-286.

¹⁸ Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.1, Çev. Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul, 2004, s.108.

¹⁹ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, Kapı yayınları, İstanbul, 2019.

²⁰ Alaettin Özer, *Vekay-i Name-i Nadir Şah Der-Mezahib-i Şi'iyye Caferiyye*, S. VI.

²¹ Alaettin Özer, a.g. e, s.VI.

²² Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı- İran Siyasi Münasebetleri*, (1578- 1612) s.32-200

²³ Mehmet Saray, *Türk- İran İlişkileri*, *AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi*, Ankara, 1999, s.43.

İran Şahı I.Abbas döneminde Özbeklere ve Osmanlılara kaptırılan toprakların zabtı için mücadele edildiğini görüyoruz. Osmanlı Devleti'nin Avusturya seferlerinin uzaması ve Celali isyanlarının baş göstermesini fırsat bilen Şah, Tebriz ve Revan'ı geri aldı.²⁴ Osmanlılar kaybettikleri toprakları geri almak için harekete geçtilerse de 1612 yılında imzalanan Nasuh Paşa antlaşması ile İran'ın ele geçirdiği topraklar ellerinde kalmaya devam etti.²⁵ 1623 yılında bu defa Abbas'ın Bağdat'ı muhasara ettiğini görmekteyiz. Nasuh Paşa ve Serav antlaşmaları ile ele geçirdiği yerleri sağlama aldıktan sonra, o sırada sahte bir mektupla kendisini Bağdat valisi olarak tanıtan Bekir Sübaşı'ndan mektup almış, mektupta Osmanlı Devleti'nden kendisini korursa eğer Bağdat'ı Şah'a bırakacağına dair vaatler olduğunu görmüştür.²⁶ Üç aylık kuşatmadan sonra Bağdat Şah'ın eline geçti. Ardından Kerkük, Musul ve Gürcistan Ahıskası da Safevilerin eline düştü.²⁷ Daha sonra Musul ve Kerkük Safevilerden geri alınacaktı.²⁸

Bağdat'ın fethinden sonra Osmanlı ile İran arasında imzalanan ve günümüzde Türkiye – İran sınırları hususunda geçerliliğini büyük oranda koruyan Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndan²⁹ sonraki ilişkiler 17. yüzyılın sonlarına kadar dostane bir şekilde devam etti.³⁰

III. Ahmed'in 1703 yılında tahta çıkmasıyla Osmanlı – İran ilişkilerinin yeniden bozulduğu bir döneme girildiğini söyleyebiliriz. Sadrazam Damat İbrahim Paşa, İran'daki taht kavgaları ve Rusların İran'ın kuzeyindeki faaliyetlerini öğrenmek amacıyla Dürri Ahmet Efendi'yi İran'a gönderdi.³¹ 1722 yılında Ruslar, İran'daki taht kavgalarını fırsat bilerek Azerbaycan'ı işgal ettiler.³² Osmanlı ise Ruslara karşı Ermenistan ve İran Gürcistan'ına girdi ve Ruslara karşı ultimatom yayınladı. Rus Çarı

²⁴ Mustafa Nuri Paşa, **Netayic'ü-l Vuku'at, C. I-II**, sad. Neşet Çağatay, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1979, s.190-193

²⁵ Remzi Kılıç, "Osmanlılar ile Safeviler Arasında Nasuh Paşa (1612) ve Serav (1618) Antlaşmaları", **Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim ve Bilim Dergisi**, s.2, Niğde, 2003, s. 124-134.

²⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s.170.

²⁷ Ataullah-i Hasanî, "İranlı Tarihçilere Göre Osmanlı- İran İlişkilerindeki Krizin Nedenleri, (1577-1639)", **Tarihten Günümüze Türk – İran ilişkileri Sempozyumu**, Konya, 16-17 Aralık 2002, s.27.

²⁸ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi III**, s.171

²⁹ Remzi Kılıç, "Osmanlı – İran arasında Kasr-ı Şirin Barış Antlaşması (1639)", **Türk Kültürü**, Yıl: XXXIX, s.460, Ankara, 2001.

³⁰ Mehmet Saray, **Türk – İran İlişkileri**, s.56 vd.

³¹ Ayhan Ürkündağ, **Ahmet Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2006.

³² Mehmet Saray, a.g.e s.66.

Petro ise bu ultiatom karşısında ilerleyişini durdurdu. Osmanlı ile Rusya arasında yapılan antlaşma itibariyle; Dağıstan ve Hazar Kıyıları Ruslara; Gence, Revan ve Tebriz ise Osmanlı hâkimiyetine bırakıldı.³³ Fakat o sırada İran'ın büyük bölümünü işgal eden Afganlar ve yıkılmak üzere olan Safeviler bu antlaşmadan rahatsız olmuşlardı.³⁴

Özbekler (Şeybaniler), Şah İsmail'in batıda Osmanlı ile meşgul olmasından dolayı Horasan'ı ele geçirip, Kirman'a doğru hâkimiyetlerini genişletme çabası içine girdiler. Şah İsmail, 1510 yılında Özbekleri bozguna uğrattı. Şeybani Han³⁵'in başını II. Bayezid'e gönderdi. Merv ve Herat'ta Safevi hâkimiyeti kuruldu. Özbeklerin 1512'de ki teşebbüsü de Şah tarafından bertaraf edildi ve Horasan bölgesiyle Herat ve Belh şehirleri Safeviler elinde kaldı.³⁶ 1524 ile 1536 yılları arasında Özbek Hükümdarı Ubeydullah Han tarafından Herat şehrinin iki defa kuşatılıp ele geçirildiğini görmekteyiz. Ancak 1536'da Şah Tahmasb savaş yapmadan Herat'ı hâkimiyeti altına aldı. Bu tarihten itibaren her iki devlet arasında Şah Abbas dönemine kadar önemli bir çatışma ortamı oluşmamıştır.³⁷

1514'te Şah İsmail, Osmanlılara mağlup olunca Timur'un mirasçısı olan ve daha önce Şah ile ittifak yapıp Özbeklere karşı savaşan Babür, Kabil'e gelerek 1526 yılında Babürlü (Gürkanlı) devletini kurdu.³⁸ Bu tarihten itibaren 1530'da ölümüne kadar İran ile dostça münasebetler kuruldu. 1545 yılında Hümayun, Safevilerin de askeri yardımıyla Kandehar ve Kabil'i ele geçirdi. 1556 yılında Şah Abbas'ın ülkesinin iç işleriyle meşgul olmasından dolayı Kandehar, Babürlüler tarafından ele geçirildi.³⁹ Fakat 1622 yılında Şah I. Abbas bizzat harekete geçerek Kandehar'ı zabt etti.⁴⁰

1636 yılında Şah Cihan, Osmanlı Padişahı IV. Murad'a mektup göndererek Safevilere karşı savaştığı teklif etti. Sonrasında Kandehar valisi Ali Merdan Han'ı kendi kendi tarafına çekmesi sayesinde önce Kandehar'ı ardından Büst ve

³³ Alper Yıldırım, **I. Mahmud Dönemi Osmanlı- İran ilişkileri**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2017, s.28.

³⁴ Mehmet Saray, a.g.e, s.66

³⁵ İsmail Türkoğlu, "Şeybani Han", **DİA**, C.39, İstanbul, 2010, s.43-45

³⁶ Tufan Gündüz, "Safeviler", **DİA**, C.35, İstanbul, 2008, s.452.

³⁷ Ümit Ulvi Türk, **Safevi Devleti'nin Özbek Hanlıkları ve Babür Devleti ile Siyasi İlişkileri**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2017, s.33-35.

³⁸ Yusuf Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi**, C.II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s.7-27.

³⁹ Cihan Aydoğmuşoğlu, **Şah Abbas ve Zamanı (1587- 1629)**, s.133.

⁴⁰ Cihat Aydoğmuşoğlu, a.g.e, s.135 vd.

Zemindaver'i ele geçirirken, IV. Murad ise 1638'de Bağdad'ı ele geçirdi. Fakat, 1648'de Şah II. Abbas tarafından yeniden İran topraklarına katılan Kandeher, Babürlülerin tüm çabalarına rağmen İran sınırları içinde kaldı.⁴¹

1694'te Şah Süleyman'ın ölümünden sonra yerine Şah Hüseyin geçti. O da babası gibi devlet işleriyle az ilgileniyordu. Ayrıca Hüseyin Şii devlet adamlarının etkisinde kalarak müfrit bir Şii politikası yürüttü.⁴² Şah Hüseyin'in bu siyasetine ilk tepki doğudaki Sünni kabilelerden geldi. Safeviler ile Babürlüler arasında sınır ve rekabet bölgesi olan Kandeher'da yaşayanlar⁴³, Babürlü hükümdarı Şah Alem'in desteğiyle Safevilere karşı ayaklandılar.⁴⁴ Ayaklanmayı başarıyla sürdüren ve Kandeher'ı hâkimiyeti altına alan Mir Üveys, Şah Hüseyin'in isyanı bastırmak üzere yolladığı Gurgin Han'ı mağlup edip öldürdü.⁴⁵ Yerine yeğeni Keyhüsrev tayin edildi. Keyhüsrev'i de mağlup eden Üveys, Kandeher'da bağımsız bir devlet kurdu.⁴⁶ Ayrıca Safevi ordusunun bütün teçhizatı ların eline geçti.

Kandeher' da yedi yıl hüküm süren Mir Üveys'in öldükten sonra yerine kardeşi Abdülaziz geçti.⁴⁷ Ancak ağabeyi gibi başarılı olamadığından aşiret ileri gelenlerinin desteğini alan yeğeni Mir Mahmud, Abdülaziz'i öldürerek liderliği ele aldı. Mir Mahmud kısa sürede Safevilerin Isfahan'a kadar olan topraklarını ele geçirdi. Isfahan'a doğru harekete geçince İran ordusu da Afgan ordusuna doğru ilerlemeye başladı. 1722' de Gülnabad' daki savaşta İran ordusu mağlup oldu ve tüm teçhizat Afgan ordusuna geçti.⁴⁸ Mir Mahmud, Gülnabad zaferinden önce Şahrıstan'a ve ardından Ferahabad'a geldi.⁴⁹ Daha sonra Isfahan şehrini de önce barış yoluyla almayı

⁴¹ İbrahim Çakır, **Muhammed Rakım Gafrullah'ın Tarih-i Ağvaniyan Adlı Eseri'nin Transkripsiyonu ve Tahlili**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2021, s.19.

⁴² Abdurrahman Ateş, **Avşarlı Nadir Şah ve Döneminde Osmanlı-İran Mücadeleleri**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2001, s.13 vd.

⁴³ Orhan Yazıcı, "İlâzığ'ın Menşei", **Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi**, C. IV, S.1. Elâzığ, 2006, s.31-49.

⁴⁴ Yusuf Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi II**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s.342-344.

⁴⁵ İbrahim Çakır, a.g.e, s.20.

⁴⁶ Mustafa Öksüz, **Şemdanizade Fındıklı Süleyman Efendi'nin Mür'i-t Tevarih Adlı Eserinin (180B – 345A) Tahlil ve Tenkit Metni**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009, s.350.

⁴⁷ Tadeusz Jan Kausinski, **Tarih-i Afgan; Tarih-i Seyyah der Beyan-ı Zuhur-ı Ağvaniyan ve Sebebi İnhidam-ı Bina-yı Devlet-i Şahan-ı Safeviyan**, s.34 vd.

⁴⁸ İbrahim Çakır, a.g.e, s.21.

⁴⁹ Orhan Yazıcı, "Safevi Hanedanlığı'nın Çöküşünde Afgan Aşiretlerinin Rolü", s.319.

düşündü. Fakat yanındaki ümerasası razı olmayınca şehrin her taraftan tutulup, ikmal yollarının kapatılmasıyla teslim alınmasına karar verdi.⁵⁰ Durumu gören Şah Hüseyin, şehri teslim etmeye mecbur oldu.⁵¹ İran şahlığı tacını Şah Hüseyin'den alan Mir Mahmud, böylece İran'da şahlığını ilan etmiş oldu (1722).⁵² Mir Mahmud'un şahlığını ilan etmesiyle artık İran'da Safevi hanedanı fiilen yıkılmış oluyordu. Son Safevi Şahı III. Abbas'ın ölümü ve Nadir Şah'ın kendisini Şah ilan etmesiyle birlikte hukuken sona erecektir.⁵³

Bir yandan doğusundaki Özbeklerle, diğer yandan Osmanlı Devleti ile mücâdele eden Safevîler, Şah I. Abbas döneminde oldukça parlak bir dönem yaşamışlardır. Bu dönemden sonra tekrar başlayan durgunluk, Afganların 1721'de İran'ı istilâsıyla daha kötü bir hal almıştır. Yaklaşık yedi yıl süren bu istilâdan da ancak Nadir Şah'ın mücâdeleleri sayesinde yakasını kurtarabilmiştir. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki, 2 Nadir Şah'ın İran tahtına geçmesiyle birlikte Safevî hanedanı dönemi sona ermiş, Afşar hanedanı dönemi başlamıştır.

Transkripsiyonunu yaptığımız Tarih-i Nadir Şah adlı eserde anlatılan Nadir Şah ve dönemi olaylarında öncelikle Afganların -veya eserdeki adıyla Ağvanların- İran'ı istilâsı, Şah Hüseyin'in oğlu Tahmasb'ın İsfahan'dan firar edip Afganlara karşı mücâdeleye başlaması, Tahmasb Kuli Han nâmıyla anılan Afşar kabilesinden Nadir Han'ın yardımlarıyla Afganların İran'dan kovulması, Tahmasb Şah'ın Osmanlı Devleti ile olan mücâdeleleri, Nadir Han'ın Tahmasb Şah'ı tahttan indirip yerine Mirza Abbas'ı tahta geçirmesi, daha sonra onun da ölümüyle kendisinin Şah seçilmesi anlatılmaktadır. Eserin geri kalan kısmında ise Nadir Şah'ın Osmanlı Devleti ile olan ilk mücâdeleleri ve Hindistan'a yaptığı sefer ele alınmaktadır.

Nadir Şah, henüz Şah seçilmeden önce Osmanlı Devleti ile mücâdelelere başlamıştır. Fakat bu dönemde iki devlet arasındaki en önemli mücâdele ve münâsebetler Nadir Şah'ın Hindistan seferinden sonra başlamıştır. Nitekim bir taraftan savaşlar yapılırken, diğer taraftan Caferî mezhebinin Osmanlılar tarafından beşinci mezhep olarak tanınıp tanınmaması meselesi üzerine yapılan görüşmeler ve tartışmalar

⁵⁰ İbrahim Çakır, a.g.e, s.22

⁵¹ İbrahim Çakır, a.g.e, s.22

⁵² Subhi Mehmed Efendi, **Subhi Tarihi**, Haz. Mesut Aydın, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007, s.15.

⁵³ İbrahim Çakır, a.g.e, s.22

gibi önemli olaylar meydana gelmiştir. Ancak üzerinde çalıştığımız eser son olarak Nadir Şah'ın Hindistan'a düzenlediği ve büyük bir zaferle döndüğü seferi anlatmakta ve kısaca Nadir Şah'ın vasıflarından bahsederek son bulmaktadır. Bu bakımdan, Nadir Şah döneminde Osmanlı-İran münâsebetleri konusu eksik kalmaktadır.

Bahsi geçen dönem içerisinde İran'ın komşu devletleri ve halklarıyla olan münâsebetlerine bakıldığında en çok Afganlar ve Osmanlılar ile etkileşimde buldukları görülmektedir. Bunun yanı sıra Rusya, Hindistan ve kısmen Özbeklerle de münâsebetler yaşanmıştır.

1721-1722 yıllarında başkent İsfahan da dâhil olmak üzere İran'ın büyük bir kısmının Afganlar tarafından istilâ edildiği göz önüne alındığında, tabii olarak Safevîlerin bu dönemdeki münâsebetlerinin çoğunun Afganlar ile olduğu anlaşılmaktadır. Afganların İran'dan çıkarılmalarından sonra ise Afgan istilâsından yararlanarak İran'a ait bazı toprakları ele geçirmiş olan Osmanlı Devleti ve Rusya ile münâsebetler ağırlık kazanmaya başlamıştır. Fakat Rusya ile olan münâsebetler genellikle elçi teatisi şeklinde olmuş, Rusya'nın İran'ın istilâsından yararlanarak elde etmiş olduğu Kafkaslardaki topraklar, savaş yapılmadan tekrar İran'a teslim edilmiştir. Bu şekilde Rusya ile olan münâsebetleri yoluna koyan Nadir Şah'ın Osmanlı Devleti ile olan münâsebetleri ise genel olarak savaşlar şeklinde sürmüş, iki taraf da bir hayli kayıp vermiştir. Fakat yapılan mücadelelerde çoğunlukla Nadir Şah üstün gelmiş ve İran'ın kaybetmiş olduğu toprakların hemen hemen tamamını geri almayı başarmıştır. Nitekim 1746 yılında imzalanan antlaşmayla IV. Murad döneminde yapılmış olan Kasr-ı Şirin antlaşmasında belirtilen sınırların kabul edilmesi bunun göstergesidir.

Nadir Şah döneminde dağınık bir halde yaşayan Özbekler, Kandehar valisi Mir Hüseyin'in Nadir Şah'a isyan etmesi sırasında Hind Padişahı'nın kışkırtmasıyla Afşar askerine karşı Mir Hüseyin kumandasındaki Afganlara yardım etmişlerdir. Nadir Şah bölgeye gelerek kısa sürede hem Özbekleri ve hem de Afganları mağlup etmiş, bu dönemdeki İran-Özbek münâsebetleri meselesi de bu kadarla sınırlı kalmıştır.

Nadir Şah döneminde İran'ın kâh dostane ve kâh savaş şeklinde münâsebetlerde bulunduğu bir diğer devlet Hindistan'daki Babürlü Devleti'dir. Yukarıda bahsedildiği gibi, Babürlü padişahının Kandehar valisine yardım etmesi sebebiyle bozulan ilişkiler, Nadir Şah'ın 1738'de büyük bir sefere çıkmasına sebep olmuştur. İki yıldan fazla

süren bu seferde Babürlü ordularına karşı büyük başarılar elde eden Nadir Şah, Babürlü Devleti'nin başkenti Cihanâbâd (Dehli)'a girerek Dehli tahtına oturmuş ve Şah Muhammed'e hâkimiyetini kabul ettirdikten ve sayısız ganimetler elde ettikten sonra İran'a dönmüştür.

Nadir Şah, Hindistan seferinden döndükten sonra yönünü tekrar Osmanlı Devleti'ne çevirmiştir. Fırat Nehri'nin doğusundaki bütün toprakları ve kendi mezhebi olan Caferîliğin Osmanlı Devleti tarafından beşinci mezhep olarak kabul edilmesini istiyordu. Bu tekliflerin kabul edilmemesi sebebiyle yeniden başlayan mücâdeleler, Osmanlı Devleti'nin Afşarlar karşısında mağlup olmasıyla sonuçlanmıştır. Nadir Şah'ın toprak tekliflerini kabul etmeyen Osmanlı Devleti, Caferilik meselesini uzun uzadıya tartıştıktan sonra kabul etmiş, fakat gelen tepkiler üzerine anlaşmayı bozmak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu husustaki hassasiyetini gören Nadir Şah da isteklerinde daha fazla ısrar etmeyince anlaşmaya varılmış ve iki devlet arasında sulh yapılmıştır. Fakat daha bunun sevinci yaşanmadan, Nadir Şah, uygulamalarından rahatsız olan Şiîler tarafından katledilmiştir.

Transkripsiyon ve tahlilini yaptığımız bu eserde, yukarıda bahsedilen konular ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Fakat Nadir Şah'ın Hindistan seferinden sonraki meselelerin anlatılmadığını, eserin bu seferle son bulduğunu tekrar vurgulamak yerinde olacaktır. Buna rağmen, Giriş bölümü içerisinde konunun daha iyi anlaşılması ve okuyucuya fayda sağlaması açısından eserde anlatılmayan bu meseleler hakkında da birtakım bilgiler vermeyi uygun gördük. Giriş kısmında, okuyucuyu metne hazırlamak amacıyla İran tarihiyle ilgili özet niteliğinde bilgiler verdikten sonra çalışmamızın içeriğiyle müellif ve eseri hakkında bilgiler sunduk. Giriş bölümünde Safevî Devleti'nin kuruluşu meselesi ve ilk dönemleriyle daha sonra yaşananlar; İran'ın Afganlar tarafından istilâ edilerek girdiği fetret devri ve bu dönemde yaşananlar, Şah Tahmasb'ın Afganlara karşı verdiği mücâdeleler, Nadir Han'ın ortaya çıkışı, Şah Tahmasb'a yardımları, Afganlar, Osmanlılar ve Ruslar ile olan mücâdeleleri, Şah Tahmasb'ı tahttan indirip yerine geçmesi, Şah olduktan sonra çıktığı Hindistan seferi ve Osmanlı Devleti ile bilhassa Caferî mezhebi üzerinden gelişen münâsebetlerini; Birinci bölümde transkripsiyon metnini ve son bölümde ise transkribe ettiğimiz metnin özetini verdik. Eserin İkinci bölümünü oluşturan

transkripsiyon kısmını ise elimizden geldiğince doğru bir biçimde çevirmeye gayret ettik. Okuyucuya kolaylık sağlamak amacıyla metni anlaşılabilir bir sayfa düzeni içerisinde vermek ve gerekli yerlere noktalama işaretlerini koymak için titizlik gösterdik.

Traskripsiyonunu yaptığımız “Tarih-i Nadir Şah” adlı eser Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde 285 numarada kayıtlıdır. Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan eserin girişinin yapıldığı ilk sayfası 20, geri kalan her bir sayfası 29 satırdan oluşmaktadır. Toplam 51 varak ve 102 sayfadan oluşan eser, nesih yazı ile kaleme alınmış olup başlıklar kırmızı renkle ve sayfa bitirilmeden aynı satırın devamı olacak şekilde, geri kalan kısımların ise tamamı siyah renkli mürekkeple yazılmıştır. Her sayfada yazılar kırmızı bir çerçeve içerisine alınmıştır. Kapağı siyah, sayfaları açık sarı renkli olan eserde sayfalar numarayla sınıflandırılmamış, sol üst köşede verilen rakamlar ise sonradan eklenmiştir. Sayfa sayısı yerine, her iki sayfada bir sağ taraftaki sayfanın sol alt kısmına bir sonraki sayfanın ilk kelimesi yazılmıştır. Eserin üslubu incelendiğinde bazı yerlerde Arapça ve Farsça kelimelerle ağıdalı bir dil kullanılmış olsa da genel olarak ağır olmayan, sade bir dil kullandığı söylenebilir. Transkripsiyon bölümünde asıl metnin her varağın bitimini sağ sayfalar için a, sol sayfalar için b, örneğin (//4a//) şeklinde gösterdik. Çalışmamızda gerekli olan tüm kaynaklara ulaşmaya ve olabildiğince iyi bir çalışma ortaya koymaya çalıştık. Gayemiz, Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan ana kaynak değerindeki bir eseri transkribe ederek akademisyemlerin hizmetine sunmaktır.

Eserin kapak veya herhangi bir sayfasında yazar ismine rastlanılmamıştır. Ancak transkripsiyonunu yaptığımız “Tarih-i Nadir Şah” adlı eserin daha önce İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak İbrahim Çakır tarafından yapılmış ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi’nde 1398 numarasıyla kayıtlı bulunan “Tarih-i Ağvaniyan” adlı eser ile bire bir aynı olduğu çalışmamız bittikten sonra tespit edilmiştir. “Tarih-i Ağvaniyan” adlı eserin kolofonunda müellif olarak ismi verilen “Mir Kâtib El-Fakir El-Hac Muhammed Râkım Gafrullah” adı verilmektedir. Eserin ilk sayfasında eserin Latince’den Türkçe’ye tercüme edildiği ve tercüme tarihinden bahsedilmekte, ancak müellif hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir. Biz de yaptığımız araştırmalarda müellif

hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız için hayatı, ilmi şahsiyeti ve eserleri hakkında da bilgi sahibi olmadık.

“Tarih-i Ağvaniyan” adlı eser 1165 (h.) (1751-1752 miladi) tarihinde Muhammed Râkım Gafrullah adlı müellif tarafından bir tercüme eser olarak basma hatla yazılmıştır. Eserin basıldığı yer hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Eserin ilk sayfasında bir tercüme eser olduğu belirtilmekte, ancak hangi eserin tercümesi olduğu hakkında kesin bir bilgi verilmemektedir. “Tarih-i Afgan; Tarih-i Seyyah Der Beyan-ı Zuhur-ı Ağvaniyan ve Sebeb-i İnhidâm-ı Bina-i Devlet-i Şahanı Safeviyan” adlı eser Tadeusz Jan Krusinski tarafından yazılmış ve İbrahim Müteferrika tarafından tercüme edilmiştir. Eserde genel olarak Afganların ortaya çıkışı ve İran’ı istilâ etmeleri, Safevî hanedanının başına gelenler ve Şah Tahmasb’ın Afganlara karşı giriştiği mücadeleler anlatılmaktadır. Tarih-i Ağvaniyan ve Tarih-i Nadir Şah adlı eserler ise Afganların İran’ı istilâları, Tahmasb Şah ve döneminden kısaca bahsederek daha çok Nadir Şah hakkında bilgi vermesini göz önünde bulundurursak, iki eserin birbirinin devamı niteliğinde olduğu söylenebilir. Eserin ilk sayfasında verilen “Tarih-i Seyyahnâme” ve “Latince’den Türkçe’ye tercüme olundu” gibi ifadeler de bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Tadeusz Jan Krusinski’nin anılarından alınarak J. Osborne tarafından Londra’da yazılan ve 1740 tarihinde yayımlanmış olan The History of the Late Revolutions in Persia (İran’daki Geç Devrimlerin Tarihi) adlı eser incelendiğinde Tarih-i Nadir Şah’ın içeriğine benzer konular ele alındığı görülmektedir. “Tarih-i Afgan; Tarih-i Seyyah der beyan-ı zuhûr-ı Ağvaniyan ve sebeb-i inhidâm-ı binâ-yı devlet-i Şahan-ı Safevîyan” adlı eserde Nadir Şah hakkında pek fazla bilgi bulunmazken, The History of the Late Revolutions in Persia’da Hindistan seferi ile birlikte Nadir Şah ve dönemi hakkında birçok bilgi bulunmaktadır. The History of the Late Revolutions in Persia adlı eser de tıpkı Tarih-i Nadir Şah gibi İsfahan’ın Afganlar tarafından muhasara edilerek ele geçirilmesiyle başlamakta, Nadir Şah’ın Hindistan’a yaptığı sefer ile son bulmaktadır. Eserin diğer kısımları incelendiğinde bazı noktalarda bizim ele aldığımız eserden farklı olarak fazladan ve ayrıntılı bilgiler verilmiş olduğu, ancak genel olarak aynı konular üzerinde durulduğu görülmektedir. Üstelik eserin kapak kısmında, Şah Tahmasb’ın tahttan indirilmesi, onun komutanı Tahmasb Kuli (Nadir) Han’ın tahta geçmesi ve Türkler

(Osmanlılar) ve Babürlüler (Hindistan) üzerine elde ettiği zaferlerin eserin içeriğini oluşturduğu yazılmaktadır. Buradan hareketle, ele aldığımız eserin bu eser olabileceği, eğer değilse bile bu eserden faydalanılmış olabileceği sonucuna varılabilir. J. Osborne tarafından yazılmış olan bu eser, günümüzde Kalküta'daki Hindistan Milli Kütüphanesi'nde yer almaktadır. Eserin Krusinski'nin eserlerinden birine sonradan zeyl olarak yazılmış olması ihtimali de vardır. Nitekim eserin ilk satırlarında Tarih-i Seyyahnâme'nin içeriğini oluşturan kısımlar; Safevî Devleti'nin doğuşu, Şah Erdebil'den Şah Hüseyin'e kadar İran'da hüküm süren Acem Şahlarının hükûmet süreleri, Hindistan sınırlarına kadar olan bütün bölgelerin ahvali, Afgan kavminin ortaya çıkışı ve İran'ı istilâ etmeleri, Mir Mahmud ve Mir Eşref'in Acemler ile olan muharebeleri gibi olayların eserde anlatılacağı belirtilmektedir. Hemen ardından, Afşarlardan Nadir (Tahmasb Kuli) Han'ın ortaya çıkarak İran'ı Afgan istilâsından kurtarması, Afganlar ile olan mücâdeleleri, Şah Tahmasb'ı tahta oturtması, az sonra tahttan indirip kendisini Şah seçtirmesi olaylarının o diyarda bulunan seyyahların eserlerinden tercüme, nakil ve rivâyet yoluyla mümkün olduğunca acele toplanıp biraraya getirilerek ilk tercümede bulunan olaylara zeyl olmak üzere yazıldığı belirtilmektedir. Buradan yola çıkarak, eserin, Tarih-i Seyyahnâme adlı esere zeyl olarak yazıldığıнын kuvvetle muhtemel olduğu sonucuna varılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİH-İ NADİR ŞAH ADLI ESERE GÖRE 18. YÜZYILIN İLK YARISINDA İRAN

1.1. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Tahmasb Mirza'nın Vaziyeti

Araştırma konumuzu oluşturan Tarih-i Nadir Şah adlı eserde seyyahların rivâyet ettiği üzere İsfahan şehri Afgan kuşatmasında bulunduğu esnada Şah Hüseyin ile beraber beşi erkek ve biri kız olmak üzere altı çocuğu hayattaydı. Şehzâdelerden biri olan Tahmasb Mirza, Şah Hüseyin'e veliaht ilân edilip asker toplamak üzere taşraya gönderildi. Tahmasb Mirza'nın İsfahan'dan çıktıktan sonra asker toplaması, Şah unvanını kullanıp halkı biatına çağırması ve Afganlara mağlup olarak Mazenderan'a kaçması birinci tercümede aktarılmıştır. Tahmasb Mirza'nın İsfahan'dan çıkışından sonra diğer bir şehzâde olan Mirza Süleyman veliaht ilân edildi, fakat kısa süre sonra azledildi. Galiba Mir Mahmud'un İsfahan'a girmesinden sonra Mirza Süleyman diğerleri ile beraber idam edildi. Hatta iki şehzade can korkusuyla öldü. Bazı rivâyetlere göre Mirza Süleyman hapiste bulunup, Eşref Han'ın İsfahan'dan kaçtığı gece babası ile beraber katledildi. Safi Mirza ise muhasara esnasında kıyafet değiştirerek Huveyze'de hüküm süren Kasım Han'a sığındı. Oradan da Osmanlı'ya ilticâ ettiği rivâyet edilmiştir. Birinci tercümede Şah Hüseyin'in kızının Mir Mahmud ile evlendirildiği belirtilirken, ikinci tercümede Gürcistan hanlarından biriyle evlendirildiği söylenmektedir. şeklinde özetlenmiştir.⁵⁴

Kaynağımızın bu ifadelerini diğer kaynaklar da teyit eder mahiyettedir. Buna göre Gılcayların, Safevilerin başşehri İsfahan'ı kuşatması esnasında Şah Hüseyin'in⁵⁵ üçüncü oğlu Mirza Tahmasb (1704-1740) veliaht tayin edilerek Mayıs 1722'de asker ve erzak toplamak üzere kuşatma hatlarından gizlice İsfahan dışına çıkarılmış, henüz işgale uğramamış Kaşan tarafına gönderilmişti.⁵⁶ Ancak Kaşan üzerinden Kazvin'e giden Tahmasb, 30.000 başıbozuk asker toplamasına rağmen İsfahan'ın yardımına

⁵⁴Tarih-i Nadir Şah, vrk. 3b.

⁵⁵Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Türk Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri II (1575-1918), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire başkanlığı, Ankara 1993, s.28-35., Tiflisli Josef (Hovsep) Apisalaïmian, Vakı'atı Mir Vays ve Şah Hüseyin, Revan Köşkü ktp. Nr.1487, vrk,12/a

⁵⁶Tarih-i Derbeyan-ı İcmal-i Ahval-i Nadir Şah, Esad Efendi ktb. Nr.2178, vrk. 2/a

koşmakta acele etmemiş, beraberinde bulunan hanlardan birinin kızı ile evlenmek üzere iken payitahtın düştüğünü haber almıştı.⁵⁷

1.2. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Tahmasb Şah'ın Mazenderan'a Firarı

Tarih-i Nadir Şah'a göre, Tahmasb Şah, Eşref Han'a mağlup olduktan sonra askerinde direnecek güç görmedi ve çareyi firar etmekte bulmuştu. Afganların ortaya çıkışından beri Şirvan ve Gilan Rusya'nın, Hemedan, Gence, Revan, Tebriz ve Kirmanşah Osmanlı Devleti'nin eline düşmüştü. Doğuda ise Horasan'dan Sind Nehri'ne ve Baska Körfezi'ne kadar olan yerlerin tümünü Afganlar istilâ etmiş, sadece Mazenderan'a Afgan istilâsı henüz uğramamıştı. Taberistan da denilen Mazenderan, havası gayet güzel, suyu hoş, sonsuz yaylakları ve münbit arazileri olan bir memleketdir. Büyük İskender burayı fethetmeye karar verdiğiğinde bölge ahalisi büyük bir direnme göstermiş, fakat sonunda mağlup olmuşlardır. Moğolların istilâsı döneminde herkes katledilmiş, fakat yine şehir âbâd olmuştur. Halkın çoğunluğu Şia ve Ehl-i Kerem'dir. Şah Abbas döneminde buraya bir nice halk iskân edildi ve Ferahâbâd nâmına bir şehir yapıldı ki buna Abbasâbâd da denilmiştir. Bölge hâlâ İran'ın sağlam kalelerinden biridir. Bölgeye henüz Afgan istilâsı ulaşmadığı ve halkın çoğunluğu Şia ve Safevilere bağlı olduğu için Şah Tahmasb, Eşref Han'a mağlup olduktan sonra buraya firar etti. Şah Tahmasb geldiği esnada şehir halkı kendisini büyük gösterilerle karşılayarak bağlılıklarını bildirdiler. Şah Tahmasb bunu görünce bir süre burada kalmaya karar verdi. Bazılarının rivâyet ettiği üzere Şah Tahmasb burada derdine derman bulamayarak tebdil-i kıyâfet ile Hind Padişahı'na gitti. Hind Padişah'ı kendisini layık olduğu şân ve şevket ile karşıladı ve itaat ederse yardım edeceğini ve kerimesini dâhi kendisiyle evlendireceğini vaad etti. Şah Tahmasb Hindistan'dan dönünce Kandehar'a geldi ve vali Mir Hüseyin ile anlaşma yaptı. Mir Hüseyin, Mir Mahmud'un kardeşi olup Eşref Han'ın Mahmud'u katletmesi sebebiyle Şah Tahmasb ile dostluğa râğbet gösterdi ve anlaşma akd edilerek dostuna dost,

⁵⁷ Krusinski, Tadeusz Jan, *The History of the Late Revolutions in Persia*, Nşr. J. Osborne, V. II, London, 1740, s. 110-114.

düşmanına düşman olmayı kabul etti. Şah Tahmasb, Mir Hüseyin ile anlaştıktan sonra Mazenderan'a döndü.⁵⁸

Dönemin kaynaklarında ise bu olaylar şu şekilde anlatılmıştır: Eşref Han, tahta çıkınca İran halkına, Gılcaylardan kendilerine bir zarar gelmeyeceğine dair bir bildiri yayınlayıp, bir taraftan Mahmud'un öldürttüğü Safevi şehzadelerinin kemiklerini Şiiler için kutsal bir şehir olan Kum'da atalarının mezarlığına naklettirirken, diğer taraftan da Tahmasb'a elçi gönderip Rus ve Osmanlılara karşı birlikte hareket için Kum ve Tahran arasında bir yerde görüşmeyi teklif etti.⁵⁹ Eşref'e güvenen Tahmasb, görüşmeyi kabul edip, irtibatını kurmak üzere komutanlarından Arslan Han'ı önceden gönderdi. Eşref'in kuvvetlerinin çokluğunu gören Arslan Han, O'nun Tahmasb'ı ortadan kaldırmaya niyetli olduğunu anladı ve hemen dönüp durumu Tahmasb'a bildirdi. II. Tahmasb' ordusuna güvenerek Ocak 1725'te Gılcaylar ile savaşa tutuştu. Gılcaylar ezici bir zafer kazandılar. Bunun üzerine Tahmasb çok az adamı ile halkı Safevi hanedanına gönülden bağlı bulunan ve henüz düşman istilasına uğramamış Mazenderan'a sığındı.⁶⁰

1.3. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Tahmasb Kuli Han

Kaynağımız Tahmasb Kuli Han (Nadir Han)'ı şu şekilde tanıtmaktadır; Daha tanınmadan önce Nadir Kuli nâmıyla bir çoban olup, daha sonra Şah Tahmasb'a gelerek Tahmasb Kuli Han nâmıyla şöhret bulmuş ve sonra hile ve aldatma yoluyla İran Şah'ı unvanını almıştır. Nadir'in ortaya çıkışı Avrupa'da duyulduğunda sözde Timur'a halef yeni bir Timur ortaya çıktı denilerek hakkında birçok şey söylendi. Fakat aslı ve nesli bilinmemekte idi. Bazıları onun Osmanlı ile muharebede ölen Gürcistan beylerinden birinin oğlu olduğunu, bazıları Dağıstan kavmi beylerinden birinin oğlu olduğunu, bazıları Horasanlı olup aslen Acem olduğunu ve bazıları da Horasan göçebelerinden bir aşiret beyi olduğunu söylemişlerdir. Bazıları ise Efrenc (Avrupa) seyyahlarından bir Kızılbaş'tır dediler, fakat bunların hiçbiri sıhhatli bilgi olmayıp, menşei Horasan'dır.⁶¹

⁵⁸ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 3b.

⁵⁹ J. Krusinski, a.g.e., s.162-163,167.

⁶⁰ Ahval-i Nadir Şah, vrk. 2/b-3/a.

⁶¹ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 3b.

Nadir Şah'ın menşei hakkında kaynağımızın yanı sıra günümüze değin gelen araştırma eserlerin birçoğunda bu konu tartışılmıştır. Nadir, Horasan'daki Ebiverd hudut bölgesinde⁶² yaşayan Avşarların "Kurklu/Kırklu" obasına mensuptur.⁶³ Babasının adı İmam Kuli Bey olan Nadir Kuli'nin annesinin adı bilinmemekle birlikte hayatının ilk devirleri hakkında da erken yaşlarda babasını kaybetmesi, babasının ölümünün ardından ailesine bakıp çiftçilik yapması ile cesur ve atılgan olup bölgesel mücadelelere katılması dışında kaynaklarda pek bilgi bulunmamaktadır. Nadir Kuli'nin yaşadığı ilk ciddi hadise, 1704'te Özbeklerin Horasan saldırısı sırasında annesiyle birlikte onların eline esir düşüp Hive'ye götürülmesidir. Bu esarete annesini kaybeden Nadir Kuli, 1708'de kaçarak Horasan'a gelmeyi başardı.⁶⁴ XVI. Yüzyılda İran Avşarları arasında "Kırklu" adında bir oba görülemiyor. Ancak aynı yüzyılda Anadolu'da Bozok'ta "Kırklu" adında bir oymak görülmektedir.⁶⁵ Prof. Dr. Faruk Sümer'e göre, Nadir'in mensup bulunduğu "Kırklu" oymağının, "Eberlü" veya "Gündüzlü" den çıkmış olması en kuvvetli ihtimaldir.⁶⁶ Buradan yola çıkarak Nadir'in menşeiine dair söylenecek en doğru şey onun Horasan bölgesinde yaşayan bir oymağa mensup oluşudur.

1.4. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Horasan ve Nadir Kuli

Tarih-i Nadir Şah'a göre, Horasan'ın doğusu Sicistan ve bazı Hind beldeleri, kuzeyi Maveraünnehr ve Türkistan'dır. Batısında Irak-ı Acem, Mazenderan ve Horasan arası sahra ve çöl yer alırken, güneyinde Fars ve Kirman ile Horasan arası sahra ve çöl bulunmaktadır. Orta iklimde yer almakla suyu ve havası hoş, halkı mizaç ve akıl olarak sağlam ve güçlüdür. Birçok büyük şehirleri ve beş yüz kasabası vardır. Nişabur, Herat ve Belh bunlar arasında büyük ve meşhur olanlarıdır. Nadir, Nişabur'daki Esfer Ayin adlı beldede doğmuştur. Doğru kabul edildiği üzere Horasan'da Afşar kavminden ismi bilinmeyen bir çobanın oğludur ve kendisi dâhi

⁶² Abiverd (Ebiverd), Horasan dağlarının kuzeyinde bir şehir ve bölgedir. Bkz: Vladimir Minorsky, "Abiverd" İ.A. c.VI, s.5.

⁶³ Mirza Mehdi, I, vrk, 18/b.

⁶⁴ Laurence Lockhart, **Nadir Shah: A Critical Study Based Mainly Upon Contemporary Sources**, London 1938, p.20.

⁶⁵ Faruk Sümer, **Oğuzlar**, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972, Ankara, s.222

⁶⁶ Faruk Sümer, **Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü**, Güven Matbaası, Ankara, 1976, s.191

çobanlık ile bilinir. Nadir, sağlam mizaçlı, zor işlere tahammül edebilen, akli selim, basiretli bir şahıstır.⁶⁷

1.5. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Meşhed ve Nadir Kuli

Eserimize göre, On iki imamın sekizincisi olan İmam Aliü'r-rıza bin Musa bin Cafer bin Muhammed bin Âli bin el-Hüseyin bin Âli bin Ebutalib hicrî 208 (m. 823) yılında vefat ederek Meşhed'de defnedilmiştir. Zamanla Safevîler burayı ele geçirdiler. Şah Abbas döneminde İmam'ın kabri etrafında birçok vakıf inşa edildi ve Şah'ın burayı maiyyetiyle birlikte ziyaret etmesinden itibaren her Acem için kabri ömründe bir defa ziyaret etmek adeti ortaya çıktı. Acem Şahları dâhi bu adeti yerine getirdiler. Biz yine asıl meselemize gelelim. Nadir Kuli Han, babasının ahır hayvanlarından bir sürü koyun çaldıktan sonra etrafına mal ve para teklifiyle bir harâmi cemaati topladı. Bu andan itibaren eşkiyalığa başladı ve ilk olarak Meşhed'i ziyârete giden kabileleri soymakla işe koyuldu. Nadir'in namı duyulmaya başladıkça etrafta eşkiyalıkla, isyanla, fesatla uğraşan herkes ona katılmaya başladı. Nadir kendisine katılanların sayısının iyice arttığını görünce artık hırsız ve eşkiya namını bırakarak parlak bir nam elde etme peşine düştü.⁶⁸

1.6. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Nadir Kuli Han'ın Afganlarla Mücadelesi

Eserimize göre, Afgan aşiretleri Safevî Devleti'nin payitahtı olan İsfahan'ı ele geçirmiş, kalan İran topraklarını da ele geçirmek üzere harekete geçmiş bulunuyordu. Horasan taraflarına Afgan askeri gelince Herat, Nişabur, Meşhed ve Busenc halkı itaat ile Afganlara tâbi oldular. Afganlara itaat etmeyi kabul etmeyen halk ise Afganlar ile çarpışmaya ve mal ve erzaklarını gasp etmeye başladılar. Bu sırada Nişabur ve Meşhed civarında Nadir'in adamları beş bini bulmuştu. Nadir Kuli Han Afganların İran'ı istilasını fırsat bilerek etrafta direnen Acemler ile bir olmayı ve böylelikle Safevîlere Afganları def etme konusunda yardım etmeyi düşündü. Böylelikle belki şanı yükselir ve birçok mal elde eder düşüncesiyle işe koyuldu. Düşüncelerini yakınlarıyla paylaştığı esnada Afganlardan bir bölük askerin Nişabur yakınlarında ganimet toplamakla meşgul olduğu haberi gelince, bölgeyi iyi bilen altı yüz asker gönderdi ve

⁶⁷ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 3b.

⁶⁸ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 4a.

Afganlara hücum etmelerini istedi. Durumu öğrenen Nişabur muhafızı üç bin Afgan askeri göndererek Nadir'in birliklerini iki gün takip ettirdi. Nişabur'a yakın Bahadır adlı dar bir boğaza geldikleri vakit Afgan askerleri altı yüz kişi sandıkları küçük birliğe karşı saldırıya geçtiler. Nadir Han ise durumu öğrendiği an hazırlık yaparak kalan askerleriyle birlikte buraya gelmiş bulunuyordu. Nitekim Afgan askerleri dar boğaza girince her iki tarafı da kapatarak tamamını katlettiler. Bu andan itibaren Afganların talih tersine döndü. Nişabur'a dönen Nadir Han ise elde ettiği ganimeti askerlerine pay etti ve zaferini bildirmek üzere Şah Tahmasb'a gitmeye karar verdi.

Nadir Han, Şah Tahmasb'ın Eşref Han'a mağlup olup firar ettiğini ve küçük bir birlikle Mazenderan'a gittiğini haber alınca derhal maiyyetine yüz atlı asker alarak Mazenderan'a, Şah'ın huzuruna vardı. Öncelikle Afgan askerleriyle yaptığı mücâdeleyi ve elde ettiği zaferi anlattı. Ardından Şah'dan izin isteyerek, eğer kendisinden sonra evladına geçmek üzere İtimadü'd-Devle nâmıyla vekâlet verirse Acem'i Afgan istilasından kurtaracağını, bu belayı def ederek Acemleri eski haline döndüreceğini ve Şah Tahmasb'ın tekrar İran tahtına geçmesine yardımcı olacağını söyledi. Nadir'in sözlerinden memnun olan Şah Tahmasb, Nadir'in alnından öperek isteklerini kabul etti ve güzel sözler söyleyerek vekâlet ile Atabeg ve İtimadü'd-Devle unvanlarını verdiğini ilân etti ve Nadir Kuli namı yerine Tahmasb Kuli Han namı verildi.

Göreve başlayan Tahmasb Kuli Han, ilk iş olarak Şah Tahmasb'ı Horasan'ı Afganların elinden almaya teşvik ve râzı etti. Şah ve askerinin güvenli bir şekilde Horasan'a geçmesi için Nişabur'da kalan askerlerine haber göndererek bir an evvel Mazenderan'a gelmelerini istedi. Şah ve Han miladî 1727 tarihinde Mazenderan'dan hareket ederek 25 Nisan'da Nişabur'a vardılar. Bu şehir eskiden Horasan'ın başkenti olup şehir halkı Şah'a itaatlerini bildirdiler. Şah ve Han'ın Nişabur'a geldiklerini duyan Afganlar ise saldırmaktan imtina ederek etraftaki sağlam kalelere kapandılar. Tahmasb Kuli Han, Horasan'dan topladığı askerleri kendi askerlerine katarak iş bilir erleri gerekli görevlere tayin etti. Asker sayısı on altı bine varınca, Şah Tahmasb bizzat Meşhed'i fethetmek üzere harekete geçti. Toprağı ve halkı zengin, fakat surları olmayan Meşhed'de bulunan Afganlar, halkın Şah'a meylettiklerini görünce korkuya düştüler ve Tahmasb Kuli Han'ın da geldiğini öğrenince firar ettiler. Şehir halkı Şah'a

itaatlerini bildirerek gerekli merasimi yerine getirdi. Meşhed'i fetheden Şah Tahmasb, kendisinden önceki Şahların yaptığı gibi İmam'ın kabrini ziyâret etti ve bu görevi yerine getirmekten gayet memnun ve mutlu oldu.

Şah Tahmasb Meşhed'de İmam'ın kabrini ziyaret ettiği esnada Tahmasb Kuli Han maiyyetine kendisine mahsus askerlerini alarak Horasan beldelerini Afganların elinden birer birer almaya başladı. Tahmasb Kuli Han'ın şanı ve namı duyulmaya başladıktan sonra geriye kalan Horasan beldeleri ahali de elçi göndererek itaatlerini arz ettiler. Böylece bu beldeler de asker ve erzak ile imkân el verdiği ölçüde Şah'a ve Han'a yardım etmeyi vaad ettiler. Bu sırada Herat muhafazasında bulunan Afgan serdarı Tahmasb Kuli Han'a mukavemet gösterdi.⁶⁹

Yukarıda bahsi geçen olaylar kaynağımızdan bağımsız bazı eserlerde şu şekilde belirtilmiştir: Safevilerin düştüğü zor durumu fırsat bilen bölgesel yöneticilerden Melik Mahmud Sistani Meşhed'i ele geçirdi. Ardından Nadir Kuli ile anlaşarak onu emrine aldı ve yanına çağırdı. Özbekler ile mücadele etmesi için görevlendirilen Nadir Kuli, onları bertaraf edince Melik Mahmud Sistanî tarafından Horasan yöneticisi olarak tayin edildi.⁷⁰ Ancak kendisine karşı diğer yöneticiler tavrı alınca görevinden alındı ve memleketi Ebiverd'e döndü.⁷¹ Horasan' da Türkmenler, Özbekler ve Tatarlar ile mücadele ederek bir an evvel yükselmeyi amaçladı.⁷² Ebiverd'e kısa sürede hâkim oldu. Ardından Kelat Kalesi'ni ve Nesâ'yı da ele geçiren Nadir Kuli'nin bundan sonraki hedefi, Melik Mahmud'u mağlup etmektir. Melik Mahmud idaresindeki Nişabur'u ele geçiren Nadir Kuli daha sonra Meşhed için Melik Mahmud ile mücadele etse de başarılı olamadı.⁷³

Horasan'da bu gelişmeler yaşanırken İsfahan'daki Gılçay nüfuzuna rağmen Safevî Şahı olarak tahtta II. Tahmasb (1722-1732) bulunuyordu. Ülkenin içinde bulunduğu güç durumun farkında olan şah, Nadir Kuli'nin askerî kabiliyetini görünce

⁶⁹ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 4b vd.

⁷⁰ Umut Kırca, **Nadir Şah Döneminde Afşarlıların Babürlüleri ve Türkistan Hanlıkları İle İlişkileri (1736-1747)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, s.18 vd.

⁷¹ Muhammed Kâzım Mervî, (1364 hş.), **Âlem Ârâ-yi Nâdirî**, C. I, ed. by Muhammed Emin Riyahî, Tehran: İntişârât-i Zevâr.

⁷² Abdurrahman Ateş, **Avşarlı Nadir Şah ve Döneminde Osmanlı- İnan Mücadeleleri**, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta, 2001, s.53.

⁷³ Umut Kırca, **Nadir Şah Döneminde Afşarlıların Babürlüleri ve Türkistan Hanlıkları İle İlişkileri (1736-1747)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, s.19.

onu maiyetine almak istedi ve onun Horasan yöneticiliğini teyit etti. Öte taraftan İsfahan'da Gilcayların lideri olarak 1725 tarihinde Eşref Şah, Mir Mahmud yerine tahta geçti. II. Tahmasb'ın Tahran'da ordu topladığını duyunca Eşref Şah derhal harekete geçerek onu mağlup etti ve bu yenilgi üzerine II. Tahmasb Mazenderan'a giderek Kaçarların lideri olan Feth Ali Han Kaçar'ın yanına sığındı.⁷⁴

Bu esnada Safevîlerin düştüğü bu kaos ortamından yararlanmak isteyen Osmanlı Devleti de 1723 ile 1726 arasında aralıklarla Safevî topraklarına saldırdı. Nihayetinde 1727'deki Hemedan Antlaşması sonucunda Osmanlı Devleti, Eşref Şah'ı Acem şahı olarak tanıırken Hemedan, Tebriz, Kirmanşah, Nahçıvan, Revan, Gence, Karabağ ve Nihavend gibi şehirler de Osmanlı Devleti'ne terk edildi.⁷⁵

Bunun için önce Feth Ali Han Kaçar'ın yardımına ihtiyaç duyan II. Tahmasb, daha sonra Feth Ali Han Kaçar'ın kendi üzerinde otorite kurmaya çalıştığını fark edince devlet erkânının da önerileri üzerine Nadir Kuli'yi kendi tarafına çekmeye karar verdi.⁷⁶ O sıralarda Horasan bölgesinde şanı gün geçtikçe artan Nadir'e Mazenderan muayyirül memalik'i Hasan Ali Bey'i⁷⁷ göndererek yardım istedi. Elçiyi iyi karşılayan Nadir de Şah'ı ordusu ile birlikte Horasan'a gelmeye teşvik etti. Tahmasb'ın davetini kabul eden Nadir, 5000 Avşar (transkribe ettiğimiz kaynağımızı doğrular nitelikte) kuvvetiyle Habuşan'a gelerek burada Şah ile görüştü.⁷⁸ 1726'da Habuşan'da Nadir Kuli ile görüşen II. Tahmasb ona "Tahmasb Kuli Han"⁷⁹ ve kurçibaşı⁸⁰ unvanlarını vererek ordu komutanı yaptı. Nadir Kuli (Tahmasb Kuli Han)'nin kayınbiraderi Kelb Ali Bey de eşik ağası oldu.⁸¹ Şah Tahmasb'ın hizmetine girdikten sonra Horasan'ın bir an evvel Melik Mahmud ve Abdalilerden temizlenmesi için Şah'ı bu yönde teşvik eden Nadir, Mazenderan'dan ve Horasan'dan toplanan kuvvetleri birleştirdi ve Şah

⁷⁴ Yılmaz Karadeniz, **İran Tarihi (1700- 1925)**, Selenge Yayınları, İstanbul, 2012, s.128

⁷⁵ Cihat Aydoğmuşoğlu, **Safevi Devleti Tarihi (1501-1736)**, Gece Kitaplığı Ankara, 2017, s.128-129.

⁷⁶ Umut Kırca, **Nadir Şah Döneminde Afşarlıların Babürlülere ve Türkistan Hanlıkları İle İlişkileri (1736-1747)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, s.19.

⁷⁷ Mirza Mehdi, I, vrk. 38/a; Vladimir Minorsky, **Tarihçe-i Nadir Şah**, Far. Çev. Reşid Yasemi, Tahran H:1313, s.13.

⁷⁸ Muhammed Muhsin, **Zübdetü't- Tevarih**, yay. Behruz Guderzi, Tahran H:1375. s. 146' da Nadir'in II. Tahmasb ile görüşmek üzere 2000 kişilik kuvvetiyle Habuşan'a geldiğini kaydeder.

⁷⁹ Muhammed Haşim Asaf, **Rüstemü't Tevarih**, ed. By Muhammed Meşiri, Tahran 1352 hş., s.196

⁸⁰ Safevî Devleti'nde hassa ordusunun başkomutanına verilen unvandır. Daha detaylı bilgi için bkz. Abdülkadir Özcan, "Kurçî", **DİA**, C. XXVI, İstanbul 2002, s. 441.

⁸¹ Laurence Lockhart, **Nadir Shah: A Critical Study Based Mainly Upon Contemporary Sources**, London: Luzac and CO. 1938. p.26.

ordusu Meşhed üzerine yürüyüp 29 Eylül 1726'da Meşhed'e üç mil uzaklıkta bulunan Hoca-Rebi'de karargâh kuruldu.⁸² Meşhed, kuşatılmadan önce Melik Mahmud'a teslim olması için çağrı yapıldı. Ancak Melik Mahmud bu çağrıyı reddetti. Bunun üzerine Meşhed kalesi kuşatıldı.⁸³ Kuşatma sırasında Nadir'e gösterilen aşırı teveccüh, daha önceden Nadir ile Feth Ali Han arasında var olan rekabeti tamamıyla su yüzüne çıkardığı gibi ortaya çıkan olaylar da Nadir ile Feth Ali Han'ın kaderini tayin etti. II. Tahmasb'ın kendisi hakkında iyi düşünmediğini anlayan Feth Ali Han şiddetli kış ve erzak azlığı sebebiyle erzak toplamak ve baharda tekrar hizmete koşmak bahanesiyle Şah'ı Meşhed önünde bırakarak, Esterabad'a dönmek istedi. Ayrıca harekât planına ait sırları Melik Mahmud'a ifşa etmek girişiminde bulundu. Ancak Mahmud'a gönderilen mektup Nadir'in eline geçmiş ve keyfiyetten haberdar edilen Şah, yanındaki ricalin de teşvikiyle O'na karşı beslediği kını açığa vurarak Feth Ali Han'ın öldürülmesini emretti. Nadir O'nun hizmetine karşılık öldürülmektense Şimdilik hapsedilmesini tavsiye ettiyse de Şah Tahmasb, kararından vazgeçmeyerek Feth Ali Han'ı Mehdi adında birine öldürtmüştü.⁸⁴ Böylece Nadir Kuli'nin II. Tahmasb ve devlet üstünde daha rahat otorite kurabileceği bir ortam oluştu. Kuşatma ise 11 Kasım 1726'da Nadir Kuli ve ordusunun Meşhed'e girmesiyle zaferle noktalandı. Melik Mahmud Sistanî ise öldürüldü.⁸⁵ Nadir Kuli'nin bundan sonraki mücadele ettiği güç, Horasan üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışan Abdalîler oldu. 1727 yılında harekete geçen Nadir Kuli iki kez peş peşe isyan eden Abdalî kabilelerini itaat altına aldı ve bir kısım Abdalî kuvveti Herat taraflarına kaçtı. Meşhed'e dönünce II. Tahmasb ile birlikte Abdalîler üzerine sefere çıkma konusunda anlaştilar. Fakat II. Tahmasb daha sonra sefere çıkmaktan vazgeçerek Nadir Kuli'yi tek başına Abdalîler üzerine gönderdi. Peşi sıra Nadir Kuli Herat'a, Abdalîler üzerine yürürken tekrar devlet ricali II. Tahmasb'ı Nadir Kuli'ye karşı kışkırttı. Bunu haber alan Nadir Kuli, II. Tahmasb'a karşı harekete geçerek onu tekrar Sebzvar'da mağlup etti ve onu tutuklayarak Meşhed'e götürdü. Bundan sonra da kendisine bağlı kalacağına dair II. Tahmasb'dan söz aldı.⁸⁶ Bunun ardından Mazenderan'daki Türkmen ayaklanmasını bastıran Nadir

⁸² *Ahval-i Nadir Şah*, vrk. 6a/b.

⁸³ Mirza Mehdi, **II**, vrk. 34/b- 35/a.

⁸⁴ Mirza Mehdi, **II**, vrk.35/b

⁸⁵ Cihat Aydoğmuşoğlu, a.g.e., s. 130.

⁸⁶ Abdurrahman Ateş, a.g.e., s. 60.

Kuli, Mayıs 1729'da şahın kuvvetleri ile birlikte tekrar Abdaliler üzerine yürüdü. Herat civarındaki Kafirkale'de yapılan savaşı kazanarak Abdalileri itaat altına aldı.⁸⁷ Görüldüğü üzere Tarih-i Nadir Şah adlı kaynağımız o dönem üzerine yazılmış diğer kaynaklar ile ittifak halindedir.

1.7. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Şah Tahmasb'ın İsfahan Kararı

Büyük İskender'in Asya'da inşa ettiği büyük beldelerden biri olan Herat, eskiden hububatının bolluğundan dolayı İskender Harmanı adıyla anılmıştır. Hâlâ Horasan'ın payitahtı, meşhur şehri ve sağlam bir kaledir. Uzun zamandır yönetimini Safevîlerin yaptığı Herat, Şah Abbas'ın şahlıktan evvel valilik yaptığı şehirdir. Bu defa Tahmasb Kuli Han oğlunu şehre vali tayin etti. Eşref Han ise Kandehar'daki Afgan ümerasından güvendiği bir adamı olan Muzmik'i buraya vali tayin etmişti. Muzmik mukavemet etse de ahalinin yardımıyla Tahmasb Kuli Han galip geldi ve Herat Acemlerin eline geçti.

Bu olaydan sonra Şah Tahmasb'ın ve asker, ahali ve reayanın Tahmasb Kuli Han'a olan güveni iyice arttı. İsfahan'ın düşüşü sırasında can korkusu ve tebdil-i kıyafet ile dağılıp etrafa kaçmış olan asker taifesi Şah ve Han'ın zaferlerini işitince tekrar Şah'ın maiyyetine girmeye başladılar. Şah Tahmasb, askerlerinin böylece arttığını görünce İsfahan'ı Afganların elinden kurtarmaya karar verdi. Fakat Tahmasb Kuli Han, İsfahan'a yürümeden önce Kandehar da dâhil olmak üzere etrafta bulunan önemli yerleri ele geçirmenin önemini Şah'a anlatarak bilhassa Fars'ın payitahtı olan Şiraz'ı ele geçirmek gerektiğini bildirdi. Buralar ele geçirilmeden İsfahan üzerine gitmenin sebep olacağı fenalıkları anlatarak Şah'ı ikna etti.⁸⁸

Mazenderan'daki Türkmen ayaklanmasını bastıran Nadir Kuli, Mayıs 1729'da şahın kuvvetleri ile birlikte tekrar Abdaliler üzerine yürüdü. Herat civarındaki Kafirkale'de yapılan savaşı kazanarak Abdalileri itaat altına aldı. Ayrıca Abdalilerden Gılcaylara karşı destek sözü alarak Abdalilerin lideri Allahyar Han'ı Herat yöneticisi olarak tayin etti.⁸⁹

⁸⁷ Umut Kırcı, **Nadir Şah Döneminde Afşarlıların Babürlüleri ve Türkistan Hanlıkları İle İlişkileri (1736-1747)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, s.20.

⁸⁸ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 7a.

⁸⁹ Mirza Mehdi Esterabadî, a.g.e., s. 96; Muhammed Kâzım Mervî, a.g.e., C. I, s. 93-96.

Osmanlılar ve Ruslarla yapılan Antlaşmalar sonucunda Mir Eşref'in İsfahan ve çevresiyle İran'ın güney vilayetleri üzerindeki hâkimiyetini idame ettireceği bir sırada Şehzade Tahmasb'ın hizmetine giren Nadir Kuli Han Afşar, İran'ın içine düşmüş olduğu bu acziyete son vermek için harekete geçmişti. 1726-1729 tarihleri arasında Abdalilerin Herat'taki hâkimiyetlerine son verdikten sonra bütün dikkatini İsfahan üzerine çeviren Nadir Han, 29 Eylül 1729'da Tahran-Meşhed yolu üzerinde yer alan Damgan'ın doğusunda bulunan Mihmandost'ta Mir Eşref ile yapılan savaşı kazandı ve 16 Kasım 1729'da İsfahan'a girerek Şehzade Tahmasb'ı tekrar Safevi tahtına oturttu.⁹⁰

1.8. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Nadir Han'ın Eşref Han ile Mücadelesi

Şiraz'ın muhasara edildiği haberi İsfahan'a ulaşınca, Eşref Han, derhal elindeki askerleriyle Seydi Ali Han tarafına doğru hareket etti. Durumu haber alan Tahmasb Kuli Han, Afgan askerleri Acem askerlerinden kat be kat fazla olduğu için derhal Şah Tahmasb'a haber gönderip muhasarayı kaldırmasını ve Afgan askerleriyle çarpışmak gerektiğini tavsiye etti. Şah Tahmasb tavsiyelere uyararak muhasarayı kaldırdı ve askerleriyle birlikte Bezdik denilen sahraya gelerek Afgan ordusunu burada karşılamaya karar verdi. İki ordu karşılaştığı esnada her iki taraf da birbirine saldırmaktan imtina etti. Tahmasb Kuli Han'ın bulunduğu yer kendisine gayet uygun olduğundan yerinden ayrılmayı münâsip görmedi. Tahmasb Kuli Han, Afgan askerlerini hile ile üzerine çekmek için çabalar sarfetti. Bu suretle Afganlar Acemler ile meşgul oldukları esnada durduğu mevkiden inerek Afganlara saldırma fırsatı elde etti. Cenk esnasında Acemlerin geri çekilme emâresi göstermeleri Afganlara cesaret verdi. Fakat Acem askerlerinin henüz ric'at etmeye niyetleri yoktu. Eşref Han'ın çeşitli planlarına ve beş defa büyük hücumlarına rağmen Acem askerlerini ric'ate zorlayamadılar. Nihayetinde her iki ordu büsbütün çarpışmaya girdi.

Eşref Han ile Tahmasb Kuli Han'ın kanatları birbirlerine denk düşmekte idi ve tam birbirlerine kavuşacakları esnada Acem askerleri tarafından toplara ateş verildi ve Afgan askerleri birçok kayıp ve esir verdi. Bunu fırsat bilen Tahmasb Kuli Han

⁹⁰ Fraser-Tytler, **Afghanistan: A study of political developments in Central Asia**. Oxford University Press, 1950, s.99 vd.

askerleriyle hücumla geçti. Acem askerleri karşısında daha fazla direnemeyen Afgan askerleri geri çekilmek zorunda kaldı. Afgan askerleri firar ederken Tahmasb Kuli Han'ın emriyle Acem askerleri takibe koyuldu. Acem askerlerinin takibinden kurtulmak isteyen Eşref Han ise İsfahan'a doğru firar ederken yol üzerinde bulunan köy ve kasabaları yerle bir ederek geriden gelen Acem askerlerini zor durumda bırakmak istedi ve süratle İsfahan'a sığındı.

Yapılan savaşta Seydi Ali Han'ın ordusu zarar görmemiş ve on bin askeriyle Bender-i Abbas'a firar etmek üzere harekete geçmişti. Tahmasb Kuli Han on bin askerle Seydi Ali Han'ın ardına düştü. Tahmasb Kuli Han, Afgan askerlerine yetişince yapılan savaşta Afganlar mağlup edildi. Birçok Afgan katl ve esir edilirken, Seydi Ali Han 154 yirmi adamıyla Kandehar'a güç bela firar etti. Bu andan itibaren Seydi Ali Han'ın ne nâmı ne de akıbeti belli oldu. Tahmasb Kuli Han, Afganları perişan ettikten sonra payitaht İsfahan'ı da Afgan istilasından kurtarmak amacıyla orduya döndü. Şah Tahmasb, bu büyük mücadeleden sonra Şiraz seferini daha uygun bir zamana erteleyerek askerleriyle birlikte İsfahan taraflarına hareket etti. İsfahan'a varınca birçok yerlerin harap olduğunu, bütün zahirenin yakıldığını gördü. Afganlar talana başladığı esnada ahalinin çoğu kaçmış ve sığınacak yerler bulmuş idi. Şah askerlerinin Afganları mağlup ettiği haberi gelince gizlendikleri yerlerden çıkarak Şah'a gelmeye ve itaatlerini bildirmeye başladılar. Bu suretle Şah ve askerlerine gerekli zahireyi de tedârik ettiler. Şah ve askerleri hareket ederek İsfahan'a iki fersah mesafede ordugâh kurdular. Şah, askerlerinden bin beş yüz kişilik bir birlik seçerek İsfahan'ın durumunu kontrol etmek üzere gönderdi. Bu birlik İsfahan'a varınca Afganların şehri terketmiş olduğunu gördü ve durumu Şah'a bildirdi.

Eşref Han bozgun halinde İsfahan'a vardığında, Acemlerin kısa zaman içinde İsfahan'ı da muhasara edeceklerinden şüphe etmeyerek toplayabildiği kadar mal ve eşyalarını, Afganları ve değerli eşyaları ile kendisine mahsus ve Şah ırkından olan kadınları yanına alarak miladî 1729'da İsfahan'dan firar etti. Şehir ahali Eşref Han'ın firarını hayretle öğrenince Şah Tahmasb'a itaat için şehrin kapılarını açtı. Tahmasb Kuli Han, on bin askerle şehre dâhil olduğu esnada büyük-küçük, kadın-erkek bütün şehir halkı sokaklara dökülüp sevinç gösterilerinde bulundular. Eşref Han'ın üç bin askeri ise kaçmaya fırsat bulamayıp hisarda mahsur kalmıştı. Bunlar Şah'a haber

gönderip kendilerine zarar vermemesi şartıyla hisarı teslim söz verdiler. Acemler ise buna gerek kalmadan hisarı harap, içinde bulunan Afganları ise katl ve esir ettiler. Afganlar 1722 miladında İsfahan'ı ele geçirdiler, 1729 senesinde ise Şah Tahmasb, İsfahan'ı Afganlardan temizledi. Bu suretle İsfahan'ın Afganlar tarafından istilası yedi yıl sürmüş oldu.

Tahmasb Şah, Eşref Han'dan intikam almak isterken, Eşref Han'ın nereye gittiği, nerede olduğu, başına ne iş geldiği hakkında kimsenin bir şey bildiği yoktu. Bazıları Osmanlı'ya firar etmeye niyet ettiğini, bazıları Tebriz'den geçtikten sonra ârâmi taifesine esir düştüğünü söylediler. İsfahan'da kalan Afganlar ise Eşref Han'ın İsfahan'dan kaçarken Acemler izini bulmasın diye kimseye nereye gideceğini söylemeden Mazenderan'a doğru firar ettiğini söylediler. Bu sırada Kazvin taraflarında görüldüğüne dair haber gelince, Tahmasb Kuli Han, askerleriyle birlikte harekete geçti. Tahmasb Kuli Han, birkaç konak mesafe katettikten sonra Kazvin Afganlarının Şah'a itaat için gönderdikleri elçilerden Eşref Han'ın Kazvin'de olmadığını haber aldı. Elçiler Kazvin Afganlarının itaatlerini bildirdiler. Tahmasb Kuli Han, Kazvin Afganlarının itaat tekliflerini kabul ederek derhal Şah'a asker yazılmak üzere İsfahan'a gitmelerini bildirdi. Şah'a gönderdiği mektupta Şah'ı Şiraz'ı muhasara etmeye teşvik etti. Mektubun zeylinde Şiraz'ın fethinin önemini anlattı ve devamında Şiraz fethedildikten sonra artık içeride bir sorun kalmayacağını, komşu devletler ile ve öncelikle Osmanlı Devleti ile harbe girişmek niyetinde olduğunu, bundan önce Eşref Han'ı bulmak üzere Hind ve Sind'e kadar gideceğini, Afgan kavmini isyana mecalleri kalmayacak şekilde tazyik ve te'dib edeceğini ve sonra Şah'ın ordusuna döneceğini bildirdi.

Eşref Han İsfahan'dan birçok kıymetli mal ve kadın ile firar ederek Şiraz'a geldi. Fakat burayı güvenli bulmayarak asıl vatanı olan Kandehar'a varmak ve yine asker toplayarak İsfahan'ı ele geçirmek kararını maiyyetine bildirdi. Şiraz muhafızlarına, Acem askerleri gelecek olursa kendisi dönene kadar kaleyi teslim etmemelerini, sonuna dek mücâdele etmelerini tenbih ederek harekete geçti ve Tahmasb Kuli'den otuz gün önce Kandehar'a vardı. Kale karşısına varınca kale hâkimi Mir Hüseyin'e haber göndererek ilticasını kabul etmesini söyledi. Mir Hüseyin ise öfkeyle cevap verip, eğer yaklaşacak olursa toplara ateş vermekle tehdit etti. Tıpkı

Eşref Han gibi maiyyetindeki askerler de bu cevaba hayret ettiler ve Eşref Han'ı terk etmeye başladılar. Çaresiz kalan Eşref Han, kendisine sadık kalan üç bin askeriyle beraber Hind tarafına yönelerek Lenkûr kalesine iltica etti.

Bazı seyyahlar, Eşref Han'ın İsfahan'dan firar ederek Şiraz'a geldikten sonra Tahmasb Kuli Han'a vaadlerde bulunup kendisine dokunmamasını istediğini fakat Tahmasb'ın buna yanaşmayarak takibe koyulduğunu, Eşref Han'ın kırk elli kadar adamıyla Kandeher'a geldiğini ve burada Mir Hüseyin ile giriştiği savaşta perişan bir hâlde esir düştüğünü yazarlar. Bazıları da bizim yazdıklarımıza uygun olarak, Tahmasb Kuli Han'ın Eşref'i ele geçirerek İsfahan'a, Şah Tahmasb'a gönderdiğini yazarlar. Buna ek olarak bazıları şunları yazmaktadırlar: Şah Tahmasb, Şiraz'ı muhasara ettiği esnada Tahmasb Kuli Han tarafından yakalanan Eşref Han esir olarak buraya getirildi. Şah Tahmasb, Şiraz muhafızlarının mukâvemet gücünü kırmak amacıyla Eşref Han'ı yüksek bir yere çıkararak muhafızların gözleri önünde derisini yüzdü ve başını keserek bir sırığa geçirdi. Kale muhafızları olan Afganlar ise buna çok içerlenerek sonuna kadar mücâdele etmeye karar verdiler. Nihâyetinde Acemler, hücum ederek kaleyi ele geçirmeyi başardılar.⁹¹

Kaynağımızın bu bölümünde anlatılan olayları diğer kaynaklar ile kıyasladığımızda, Nadir, II. Tahmasb'ı tahta geçirdikten sonra dinlenme bahanesiyle Meşhed'e dönmek istedi. Ancak II. Tahmasb, memleketinin işlerini düzeltebilecek, Rusları ve Osmanlıları İran'dan uzaklaştırabilecek yegâne komutanı Nadir'den yardım istedi.⁹² Ayrıca II. Tahmasb Horasan, Kirman ve Mazenderan'ın yönetimini de Nadir Şah'a bırakmıştı. Bu sırada Eşref Şah kuvvet toplayarak tekrar İsfahan üzerine yürümeye hazırlanmaktaydı. Bütün istekleri kabul edilen Nadir, bu haberi öğrenince 24 Aralık 1729'da şiddetli kışa rağmen 20 bin asker ile İsfahan'dan ayrılarak Fars taraflarında bulunan Eşref Şah üzerine yürüdü. Şiraz yakınlarındaki Zerkan mevkiinde Eşref Şah ile karşılaştı. Burada yapılan savaşta Eşref Şah dördüncü defa bozguna uğradı.⁹³ Daha sonra Sistan üzerinden Kandeher'a gitmek üzere yola çıkan Eşref, Kandeher hâkimi Sultan Hüseyin'e bağlı askerlerin baskınına uğrayarak başından

⁹¹ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 9b.

⁹² Rıza Nur, **Türk Tarihi**, İstanbul, 1979, s.130.

⁹³ Mirza Mehdi, **II**, vrk. 60/b.

aldığı bir kurşunla hayatını kaybetti.⁹⁴ Eşref'in ölümüyle İran'da 7 yıl süren Gılcay hâkimiyeti sona erdiği gibi Safevi saltanatı da yeniden kurulmuş oluyordu. Görüldüğü üzere kaynağımız Eşref Han'ın ölümüyle alakalı net bilgi vermez iken diğer kaynaklar onun Kandehar hâkimi Sultan Hüseyin'e bağlı askerler tarafından öldürüldüğü noktasında fikir birlikteliği yapmaktadır.

1.9. Kandehar'ın Özellikleri ve Kalenin Vaziyeti

Kandehar⁹⁵, doğu taraflarında yüksek bir mevkiye bulunup birçok dağları bulunmakta, Hind ve Mind adlı nehir şehrin tam ortasından geçmektedir. Acem ülkesinin doğu sınırını ekseri Kandehar temsil etmektedir. Eskiden Kandehar müstakil kabul edilirdi. Acem ve Hind'in burayı ele geçirme isteklerinden dolayı savaş yeri hâline gelmiştir. 1650 senesinde II. Abbas tarafından Hindlilerden alınarak Acem ülkesine ilhak edilmiştir. Kandehar kalesi memleketin merkezi olup sağlamlığı ile meşhurdur. Hind hâkimiyetinde iken Avrupalı ustalar tarafından tamir ve tahkim ettirilmiştir. Memleketin ortasında olup zahire, kıymetli mallar ve ticaretin bolluğu sayesinde halkı gayet refah içindedir. İlk kaleyi inşa eden Büyük İskender'dir ve bundan dolayı doğu kavimleri dilinde buraya İskender-i Kandehar denilmektedir.⁹⁶

1.10. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Lenkûr Kalesi

Lenkûr kalesi ancak iki askerin yan yana yürüyebileceği darlıkta yollardan gidilen ve oldukça sağlam yapıda bulunan bir mevkiidedir. Eşref Han kaleye dahil olduğunda yanında bulunan iki bin askere kalenin muhafızları olan Afganlar da dâhil olursa belki Acemleri engelleyebilirdi. Fakat bunda geç kalan Eşref Han, az sonra Tahmasb Kuli Han'ın yetiştiğini gördü. Tahmasb Kuli Han, kaleyi muhasara ile ele geçirmenin oldukça zor olduğunu görünce zahire yollarını keserek muhafızları zor durumda bırakmayı denedi. Nitekim kalede bulunan Afgan askerleri zor duruma düşünce kendi selâmetleri için Eşref Han ve maiyyetini feda etmeyi göze aldılar ve

⁹⁴ M. Kâzım, I, s.123.

⁹⁵ Afganistan'ın güneydoğusunda yer alan Kandahar, Tarnak ve Argandâb nehirleri arasında yer almaktadır. Tarihi kaynaklara göre bölgede bilinen en eski yerleşim yeri Persler zamanında önemli bir merkez olan Haranvati (Harauvatis, Haruvti) olarak isimlendirilen şehirdir. Orhan Yazıcı, Doğu'da Şehir İmgesi ve Tarihten Bir Örnek: Şehr-i Ahmedşahi (Kandahar), **İrtad Dergisi**, S.3, Aralık 2019, s.3.

⁹⁶ Tarh-i Nadir Şah, vrk. 14a.

Nadir Kuli Han'a gönderdikleri elçiler ile gizli yollar vasıtasıyla Acem askerlerini içeri alabileceklerini bildirdiler. Bundan gayet memnun olan Tahmasb Kuli Han, dört bin seçkin askerini bir elçi rehberliğinde gönderdi, kalan elçileri ise hile ihtimaline karşı rehin tuttu. Dört bin Acem askeri elçinin gösterdiği yoldan kaleye gizlice girerek nöbetçileri öldürüp kapıları Acemlere açtılar. Derhal Afganların silahlarını ellerinden alarak kaleyi zapt ettiler. Tahmasb Kuli Han yetişince Eşref Han'ı tutsak ederek ordusuna gönderdi. Kale Afganlarını yaptıkları dostluk sebebiyle affederek kendisine asker yazdı ve Acem askerlerinden kaleye muhafızlar tayin etti. Ardından Eşref Han'ın uzun zamandır beraberinde götürdüğü ve perişan hâle gelmiş olan hatunları bulan Tahmasb Kuli Han, kendilerine iltifatlar ederek ikramlarda bulundu.

1.11. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Şah Tahmasb ve Osmanlı Devleti

Kandehar işlerinin düzene konulmasından sonra, Tahmasb Kuli Han, etraf memleketleri teftiş etmeye ve İran'ın fetreti döneminde Hindlilerin ve diğerlerinin istilâlarına uğramış yerlerden Hindlileri çıkarmak ve tekrar İran hâkimiyetine almak kararını verdi ve bu karar ile İran memleketlerini teftiş ederek Hindlileri firar etmeye zorladı. Vardığı memleketlerdeki ahaliden Şah'a itaatten ayrılmayacaklarına dâir yeminler aldı ve Afganlar yerine Acemlerden asker ve vali tayin etti. Bu suretle bir yıl geçirdikten sonra İsfahan'a döndü.

Tahmasb Kuli Han doğu taraflarında düzeni sağlamaya çalıştığı esnada, Şah Tahmasb Şiraz'ı ve diğer yerleri ele geçirdi ve Osmanlı Devleti ile harbe girişmeye karar verdi. İlk olarak Ermeni memleketini ele geçirmek istedi. Tahmasb Kuli Han doğudaki işlerle uğraşırken, Şah Tahmasb batıdaki işlerle uğraşıyordu ve İran'ın fetreti zamanında Osmanlılar tarafından ele geçirilmiş olan Revan, Azerbaycan ve sâir yerleri istirdâda karar verdi. Osmanlı tarafından bakıldığına ise her şey normal olup, bu yerler Eşref Han ile imzalanan anlaşma sonucunda Osmanlı'ya bırakılmıştı. Bu andan itibaren Osmanlı ile İran arasında Ermeniye diyarı harp alanı hâline geldi.

Şah Tahmasb, adı geçen yerleri istirdâd amacıyla öncelikle Osmanlı Devleti'ne elçi gönderdi ve davasında kararlı olduğunu göstermek için başına Seyfi Kuli Han'ı serasker tayin ettiği altmış bin Acem askeriyle Tebriz'e doğru harekete geçti. Osmanlı Devleti henüz elçiye cevap vermeden Acemlerin Ermeni memleketine hücumları haberi ulaşınca Acem elçileri Limni'ye sürgün edildi. O taraflarda şark muhafızı

bulunan Köprülüzâde Abdullah Paşa Tebriz imdadına memur edildi. Henüz Tebriz'e varmadan önce dört bin atlı ile gönderdiği altı yüz deve yükü zahireye Acemler tarafından el konuldu ve sonrasında Abdullah Paşa'nın ordusuna saldırarak galip geldiler. Abdullah Paşa ise Revan taraflarına çekilmek zorunda kaldı. Bu sırada Şah Tahmasb'ın muhasara ederek içeriye zahire girmesine izin vermediği Tebriz'deki muhafızlar çareyi teslim olmakta buldular. Şah Tahmasb, Tebriz'i ele geçirdikten sonra Revan'ı da ele geçirmek amacıyla harekete geçti ve mart ayında buraya ulaştı. Fakat o taraflarda Osmanlı seraskeri olarak bulunan Hekimzâde Ali Paşa, Acemlerin Revan'ı muhasarası esnasında hücumla geçerek Acemleri bozguna uğrattı ve çoğunu katletti, geriye kalan Acem askerleri ise firar ettiler. Bu zaferden sonra Acem askerini takip etmekle görevlendirilen Ali Paşa, Zenc Nehri üzerinde yetiştiği Acem askerlerini tekrar bozguna uğrattı. Seyfi Kuli Han da dâhil olmak üzere birçoğu esir edildi. Revan muhasarası esnasında büyük tehlikelere maruz kalan Şah Tahmasb, bir miktar askeriyle Üç Kilise adlı yere firar etti. Fakat burada bazı askerlerinin kendisini bırakarak firar etmesi üzerine Kürtlerin bulunduğu bölgeden geçerek Tebriz taraflarına firar etti. Seyfi Kuli Han ise Osmanlı payitahtına gönderildi ve burada kabaca hareketlerine tahammül edilmeyerek katledildi. Şah Tahmasb ordu toplamakla meşgul iken, Hemedan'ın Bağdad valisi Ahmed Paşa tarafından muhasara edildiğini haber aldı. Şah Tahmasb, Hemedan elden giderse İsfahan da gider korkusuyla Hemedan civarına hareket etti. Ahmed Paşa, Şah'ın geldiğini öğrenince muhasarayı kaldırarak Şah'a karşı gitti. Yedi saat süren savaştan sonra Acem askerleri tamamen mağlup oldu ve bütün harp malzemeleri Osmanlı askerlerine ganimet oldu. İki gün sonra Hemedan şehri dâhi aman dileyerek Osmanlı hâkimiyetine girdi. Şah Tahmasb ise bir miktar askeriyle Kazvin'e firar etti; kalan askerler de etrafa dağıldı. Şah Tahmasb, derhal barış antlaşması yapmak üzere teşebbüse geçti ve Ahmed Paşa'dan sulh istedi. Ahmed Paşa, sulh ve harp yapmaya yetkili olmakla sulhü münâsip gördü ve yapılan görüşmelerde iki taraf arasına barış antlaşması yapıldı. Buna göre; Tebriz Şah'ın, Revan Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde kalmak üzere Aras Nehri iki devlet arasında sınır oldu.

Tahmasb Kuli Han doğuda nizamı sağlamaya çalışırken Şah Tahmasb'ın birkaç kez Osmanlı askerlerine mağlup olmasından sonra sulh istediğini ve ardından sulh yapıldığını haber alınca Şah'a mektup yazdı. Mektubunda: "İran'ın fetreti zamanında ve Şah'ın Osmanlı ile mücadeleleri esnasında Acem'in zâiyatı ne olursa

olsun Osmanlı Devleti İran'dan almış olduğu yerleri tamamen terk etmedikçe sulha meyledilmeye” diyerek âdeta Şah’ı tehdit etti. Devamında kendisinin bizzat o tarafa geleceğini bildirdi. Şah Tahmasb ise sulhü imzalamış ve askerinin bir kısmını salıverirken diğer kısmına kışla vererek İsfahan’a gitmişti. İsfahan’a varınca Tahmasb Kuli Han’a mektup yazarak: “Askerin bunca zamandır seferlerden yorulduğunu, bundan dolayı dinlenmeleri için savaşa ara vermek gerektiğini ve bu nedenle sulha yanaştığını” bildirdi. İçeride artık eskisi gibi düşman kalmadığını, bundan dolayı İsfahan’da bulunmak gerektiğini de ekledi.

Tahmasb Kuli Han, Safevî Devleti’nin hizmetine girdiğinden beri savaşlarla uğraştığı için başka bir iş tutmaya zaman bulamamıştı. Sulh yapıldıktan sonra devlet ricalinin Şah’ı kendi aleyhine kışkırtacağını düşünerek düşüncelerini fiiliyata geçirmeye karar verdi. Sulh haberi kendisine hoş gelmeyip Şah’dan şikâyet etmeye ve onu câhil, saf ve akılca geri olarak nitelemeye başladı. Şah’ın Osmanlı ile yaptığı sulhü ayıp, ırz ve nâmusa saldırı olarak görerek bunun Acem halkı için uygun olmadığını etrafa yaymaya başladı. Ardından, Osmanlı’dan intikam alınmadıkça ve Acem’in zâiyatı tazmin olunmadıkça rahatı kendisine haram ettiğini yeminlerle bildirdi. Bundan sonra İsfahan’a gitmeye karar veren Tahmasb Kuli Han, Özbeklerin herhangi bir saldırı ihtimalini bahane ederek büyük oğluna Herat’ı tamir emri verdi ve başına altmış bin kişilik bir ordu topladı. Bu orduyu bölük bölük etti ve her bir bölüğü farklı yollardan İsfahan taraflarına göndererek otuz gün içinde orada olmalarını tenbih etti. Kendisi ise altı bin kişilik bir birlikle İsfahan taraflarına doğru yola çıktı.”⁹⁷

Abdalî ve Gılcay sorunlarını halleden Nadir Kuli için artık Osmanlı Devleti ile mücadele etme ortamı oluşmuş bulunuyordu. Bu ortamın oluşmasından kısa süre evvel ise II. Tahmasb, Gılcaylar ile mücadele esnasında, 1726 ve 1729’da Osmanlı Devleti’ne elçi gönderip sınır güvenliği ve Eşref Şah’a karşı yardım konularında antlaşma sağlamak istedi. Fakat bu elçilikler ile kurulan ilişkiler neticesiz kaldı. Osmanlı Devleti’nin bu talepleri yerine getirmemesinde Eşref Şah ile olan antlaşması ve Safevî ülkesindeki karışık durumdan yararlanma amacı etkili olmalıdır. Buna karşın İsfahan’dan Gılcayların çıkartılmasından sonra ise II. Tahmasb, Osmanlı Devleti’ne karşı mücadelecî bir tavır takındı. Ülkesinin sınırındaki Osmanlı idaresine geçen

⁹⁷ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 17a. vd.

şehirlerin ahalisini ayaklanmaya teşvik etti ve Nadir Kuli'yi Osmanlılar ile mücadele konusunda destekledi. Bunların ardından Nadir Kuli Mart 1730'da Hemedan'a doğru harekete geçti. Hemedan'dan önce yol üstündeki Nihavend'e varan Nadir Kuli 2 Temmuz 1730'da gerçekleşen savaşı kazanarak şehri Osmanlılardan geri aldı.⁹⁸ Nadir, bu şehirde bulunan 2000 Osmanlı askerinden 1500 kadarını katledip, geriye kalanı da kale muhafızı Osman Ağa ile birlikte esir aldı.⁹⁹

Bunun sonucunda Nadir Kuli bir direniş ile karşılaşmadan Hemedan'a girdi. Kısa süre sonra Kirmanşah yöneticisi Hasan Paşa da Nihavend ve Hemedan'ın kaybedildiğini haber alınca Bağdat'a çekildi. Böylece Nadir Kuli 15 Temmuz 1730'da Kirmanşah'ı da ele geçirdi. Hezimet haberi Hemedan'a ulaşınca korku ve telaş uyandırmıştı. Abdurrahman Paşa emrindeki yöneticileri toplayarak durumu tartışıp, kuvvetlerinin azlığı, buna karşılık düşmanın çokluğu dolayısıyla şehri müdafa etmenin imkansızlığı sebebiyle kaleyi boşaltmayı teklif etti. Buna karşılık emrindeki bazı memurlar padişahın kendilerini buraya şehri terke değil savunmaya gönderdiğini, o sebeple direnişin yerinde bir iş olacağını ileri sürdülse de, Paşa bu sözlere aldırış etmeyerek "Ben yarın koyup giderim. Bana itaat eden gelir, gelmeyen kendi bilir" diyerek 7 Temmuz 1730 sabahı Hemedan'ı terk ederek Bağdat'a çekildi.¹⁰⁰ Devrin tarihçilerinden Abdi Efendi'nin kaydettiğine göre, bu sırada Hemedan'da 60 bin kişilik bir Osmanlı kuvveti bulunmakta idi.¹⁰¹ Ancak Abdurrahman Paşa savunma için en ufak bir girişimde dahi bulunmamış şehri terk ile firar etmişti. O'nu takiben asker ile Hemedan'ın Türk sakinleri de bütün malzeme ve silahları şehirde bırakarak, geliş güzel kaçmışlardı.¹⁰² Böylece Nadir hiçbir direniş görmeden Hemedan'a girdi.¹⁰³

⁹⁸ İlker Külbilge, **18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri**, Ege Üniversitesi SBE, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2010, s. 191.

⁹⁹ Abdi, **Tarih**, yay. F. Reşit Unat, Ankara, 1943, s.17.

¹⁰⁰ Devrin müverrihlerinden Abdi Efendi'nin kaydettiğine göre; bu esnada Abdurrahman Paşa, maiyetindeki memurlarla anlaşmazlık halinde idi. Paşa, Hemedan muhafızlığını 750 keseye almıştı. Fakat bu vilayetin vergisini tam olarak toplayamadığı için masrafını çıkaramamış, bundan dolayı kaçakçılığa başlamıştı. Hemedan'dan İsfahan'a kaçak hububat ve silah gönderiyordu. Şehrin Türk sakinleri işin farkına vardıklarından, Hemedan kadısı Mehmet Efendi'yi Paşa'ya gönderip, bu gayri meşru işten vazgeçmesini istedilerse de Abdurrahman Paşa, hadiseyi inkâr edip, kadiya hakeret etmiştir. Daha sonra Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa, Paşa'nın yanına yollanmış; Paşa bu defa Ağa'yı idam ile tehdit etmiş ve yanından kovmuştur. Bkz. Abdi, a.g.e., s. 12-14.

¹⁰¹ **Anonim Kronoloji**, s 78'de Hemedan'da 45.000 Osmanlı askerinin bulunduğu kaydedilir.

¹⁰² Abdi, a.g.e., s.21.

¹⁰³ **Anonim Kronoloji**, s 79; M. Kâzım, **I**, s.133; Mirza Mehdi, **II**, vrk. 66/a'da Nadir'in Hemedan'da esir bulunan 10 bin İranlı esiri serbest bıraktığını kaydeder.

Tahmasb Kuli Han, Herat'tan hareket etmeden önce, Şah Tahmasb tarafından olmak üzere sahte bir nâme çıkararak etraftaki memleketlere gönderdi. Bunda, Şah ricâlinin Osmanlı ricâline aldanarak Şah'ın rızası olmadan aşırı hareket ederek kendi kararlarınca vazifeleri olmayan işlere kalkıştıkları, bu durum Şah'a haber verilince Şah'ın buna karşı çıkararak etraftaki memleketlerden yardım istediği yazılmakta idi. Bu haber etrafta duyulunca birçok rical ve asker toplanarak Şah'ın haklı olduğunu, sulhte bir kabahati olmadığını, sulh Acem Devleti'ne muvafık olunca yapılacağını, dolayısıyla Şah'a yardım için hazır olduklarını bildirdiler. Elçiler İsfahan'a varınca Şah onları kabul etmedi: "Biz uygun şartlarda, kanuna uygun olarak Osmanlı Devleti ile sulhü kabul etmeye râzı olduk. Bundan dolayı, düşmanlık edenlerin ve gereğini yapmaktan imtina edenlerin katli vaciptir" diyerek elçileri huzurundan kovdu ve Osmanlı'ya mektup göndererek mevcut durumu bildirdi. Şah ne yapacağını bilmez durumda iken, Tahmasb Kuli Han ayrı yollarla göndermiş olduğu askerlerini acilen toplamaya başladı. Şah'a taraftar pek kimse kalmamıştı. Şah'ın sulhtan sonra dağıttığı askerlerini toplayacak durumu yoktu ve zaten çoğu çoktan Tahmasb Kuli Han'a asker yazılmıştı. Askerde emektar zâbitler de Şah Tahmasb'ın Tahmasb Kuli Han'a mağlup olacağını anlayarak yerlerine dönmüşlerdi. Şah'ın yanında sadece dairesi halkı ve birkaç adamı kalmıştı. Tahmasb Kuli Han, bu esnada İsfahan'a Herat'tan gelen ordusunu toplamaya başladı. Bazı birlikleri Şah'ın firar etme ihtimaline karşı İsfahan'a yakın taşralara gönderdi. Zira Şah Tahmasb'ın da babası gibi firar etmek ve Osmanlı tarafına iltica etmek niyetinde olduğunu casusları vasıtasıyla öğrenmişti.

Bu tedbirleri alan Tahmasb Kuli Han, Şah'a tevâzunâme yazıp Şah ile görüşmek istediğini bildirdi. Bu isteği çaresizce kabul etmek zorunda kalan ve Han'a mektup yazarak onu saraya dâvet eden Şah, Han'a iltifatlarda bulunarak gelişini törenle karşılamak üzere hazırlıklar yaptı. Bununla da yetinmeyerek bizzat Şah'ı karşılamak üzere yola çıktı. Han ise kendisine bir fenalık yapılması ihtimaline karşı ordusunu İsfahan'ın etrafına yerleştirdi ve sadece bin beş yüz adamıyla saraya geldi. Saraya vardığında Şahlara mahsus yapılan merasime itibar etmeyip izinsiz Şah'ın yanına gitti ve Şah'ın karşısına oturdu: "Sana ettiğim hizmet, sadakatime yeterli delildir. Bundan şüphen varsa ve benden daha sadık birini bulduysan bana söyle" deyince, Şah: "Biz seni devlete sadık bilip sana tam itimad ve istiklâl verdik. Bu istiklâl ve mutlak vekillik ile devlete sadık olmak gerektir" dedi. Bu şekilde birkaç kelimeden

sonra Han, ordusuna döndü. Bundan sonra, Tahmasb Kuli Han, askerî takviye verecekmiş gibi görünerek Şah'ı maiyyeti ile birlikte ziyâfete dâvet etti. Şah'ın mukâvemet etmeye gücü olmadığı için dâvete icâbet etmek zorunda kaldı. Tahmasb Kuli Han biatı yerine getirdi, ardından güya Şah'ın emriymiş gibi yaparak yanında gelen maiyyeti İsfahan'a gönderdi. Şah da dönmeye niyet etmesine rağmen, Tahmasb Kuli Han, üç gün orduda misafir kalmasını, üçüncü gün şanına yakışır bir ziyâfet daha vereceğini, bu suretle şehir ahalisine aralarında bir sorun olmadığını göstermek istediğini belirtti. Şah kendisine kurulan tuzağı görse de çaresizce kabul etmek zorunda kaldı. Ertesi gün Tahmasb Kuli Han, Şah'ın devlet ricalini kendi tarafına meylettirmiş bulunuyordu. Bunlara, Şah Tahmasb'ın aklen ve bedenen zayıf, devleti idâre etmekte âciz, saltanata nâ-ehl, Osmanlı ile yaptığı savaştan da anlaşıldığı üzere seferlere lâyük olmadığını, Afganların tekrar saldırması hâlinde tedbirsiz olduğunu ve bu nedenlerden dolayı tahttan indirilmesi gerektiğini söyleyerek, eğer tahtından indirilmezse acem devletinin fetret dönemine tekrar döneceğini anlattı. Ardından, Şah Tahmasb'ın oğlunu işâret ederek; “yaşı henüz küçük olsa da yetişkin bir yaşa gelinceye kadar ona vekillik edecek birini seçmek daha doğrudur” diyerek gereğinin yapılmasını istedi ve orada bulunanlar Şah Tahmasb'ın tahttan indirilmesine karar verdiler. Fakat yeni Şah'a vekillik edecek kişiyi seçmekte çok tartıştılar. Bu sırada Tahmasb Kuli Han'ın taraftarı olan bazıları, böyle zor zamanlarda vekillik edecek kişinin liyakatlerini sayarak, Afgan'ı kovan yiğidin şahlığa daha lâyük olduğunu söylediler. Tahmasb Kuli Han ise itiraz ederek İran tahtının Safevî hanedanına mahsus olduğunu, Tahmasb'ın oğlu Mirza Abbas hayatta iken onun tahta geçmesi gerektiğini, yaşının buna mani olmadığını söyledi. Tahmasb Kuli Han'ın ortaya çıkışından beri saltanata dâir hevesi herkesçe bilinmektedir. Bazıları onun eline şahlık fırsatı geçmişken geri çevirmesine sebep olarak, şimdilik niyetlerini gizlemek ve halka daha yakın görünmek istediğini gösterirler. Nihayetinde meclis âzâları Tahmasb Kuli Han'ın teklifini kabul ederek henüz yedi aylık olan Mirza Abbas'ı III. Abbas adıyla İran tahtına cülûs ettirdiler ve Tahmasb Kuli Han'ı mutlak vekil ve İtimadü'd-Devle makamına terfi ederek tam istiklâl verdiler. Bazıları bu durumu yorumlayarak, Tahmasb Kuli Han'ın şahlık için daha uygun bir zaman beklediğini ve nihâyetinde soylu biri olmadığını, dolayısıyla şimdi böyle bir işe kalkışırsa başına fena işlerin gelebileceğini belirtmişlerdir. Bu kararlar alındıktan sonra Şah Tahmasb'a adam göndererek durumu bildiren Tahmasb

Kuli Han, hapsedilmek üzere kendisini gözetecek adamlar tayin ettiğini bildirdi. Ardından büyük bir alayla İsfahan'a girerek Şah Tahmasb'ın tahttan indirildiğini ve yerine oğlu Abbas'ın geçirildiğini şehir halkına bildirdi. Şah Abbas, kundağıyla Şahlık tahtının üzerine çıkarıldı. Tahmasb Kuli Han, yanına gelerek selam verdi ve güya resmi biatı yerine getirdi. Bütün devlet ricali de aynı şekilde resmi biatı yerine getirdi. Resmi biatın ardından Şah Tahmasb tarafına meyletmemeleri ve kendisine muhalefet etmemeleri üzere devlet ricalinden sözler alan Tahmasb Kuli Han, hutbenin Şah Abbas adına okunması ve adına para kestirilmesi emrini verdi. Burada garip olan şu ki; hiç kimse bu duruma muhalefet etmeye cesaret edemedi. Çaresiz kalan Şah Tahmasb'a herhangi bir yardımda bulunulması ihtimaline karşı Horasan'a sürülerek orada hapsedildi ve bundan böyle saltanatta hak iddiasında bulunmaması için gözlerine mil çektirildi."¹⁰⁴ Nadir'in Irak-ı Acem'den Azerbaycan'a yürüyüşü esnasında Şah Tahmasb, Osmanlı ve Rus elçilerini kabulden dahi sakınarak, tek başına hareket etmekten çekinmişti.¹⁰⁵ Bu sırada Osmanlı Devleti'nin yeni padişahı I. Mahmud'a (1730-1754) cülus tebriki için elçi yollamıştı. Bunun yanı sıra Tebriz'de Nadir Kuli'nin atadığı valiyi azlederek kendisi yeni bir vali görevlendirdi. Bu durum II. Tahmasb ile Nadir Kuli arasında bir mücadele olduğunu gösteriyordu. II. Tahmasb büyük ihtimalle Nadir Kuli'nin ülkenin hâkimi gibi hareket etmesinden rahatsızlık duyuyordu. Bu nedenle Osmanlı ile prestiji için savaşa girmeyi amaçlamış olabilir. Böylece II. Tahmasb'ın Revan üzerine yürüdüğünü görmekteyiz.¹⁰⁶ Osmanlı Devleti karşılık olarak Diyarbakır Valisi Hekimoğlu Ali Paşa'yı II. Tahmasb üzerine yolladı. 10-18 Nisan 1731 tarihlerinde gerçekleşen savaşta takviye Timur Paşa kuvvetlerinin de Osmanlı ordusunun yardımına gelmesiyle bozguna uğrayan II. Tahmasb, 22 Nisan 1731'de Tebriz'e çekildi.¹⁰⁷ Ardından Hemedan, Urmiye ve Tebriz mağlubiyetlerini görmekteyiz. Böylece II. Tahmasb'ın mücadele gücü kırılmış oldu. Devlet erkânının da güvenini kaybeden şah, tahttan indirileceğine dair duyum alınca taht varisi şehzade olan oğlu Mirza İsmail'i öldürttü.¹⁰⁸ (Bu bilgi ana kaynağımızda bulunmamaktadır.)

¹⁰⁴ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 20b. vd.

¹⁰⁵ Abdi, a.g.e., s.16-17.

¹⁰⁶ Umut Kırca, **Nadir Şah Döneminde Afşarlıların Babürlüler ve Türkistan Hanlıkları İle İlişkileri (1736-1747)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, s.24.

¹⁰⁷ İlker Külbilge, **18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri**, Ege Üniversitesi SBE, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2010, s.200.

¹⁰⁸ Abdurrahman Ateş, a.g.e., s. 78.

Bu sırada Herat'ta Abdaliler ile mücadele eden Nadir Kuli, bu antlaşmanın şartlarını ve II. Tahmasb'ın yenilgilerini haber alınca oldukça sinirlendi. Diğer taraftan bu antlaşma Osmanlı Devleti nezdinde de hoş karşılanmamıştı. Zira Osmanlılar da bu antlaşma ile savaş meydanında kazandığı toprakları masa başında Safevîlere iade ediyordu. Osmanlı tarafında bu hızlı barış kararının alınmasında, Ahmed Paşa'nın Nadir Kuli'nin Horasan'dan aniden gelip saldırma ihtimalini düşünmesi muhtemeldir. Buna rağmen Nadir Kuli antlaşma ve şartlarından hiç hoşnut değildi. Antlaşmaya da şiddetle karşı çıkmıştı.¹⁰⁹ Fakat şah, Nadir Kuli'yi dikkate almayarak antlaşmayı teyit etti. Nadir Kuli bunun ardından şahı Tahran'a çağırdı. Bir taraftan da Osmanlılar ile mücadele etme niyetindeydi. Şah II. Tahmasb, Nadir Kuli'nin bu çağırısına karşılık vermeyince Nadir Kuli'nin kendisini tahttan indirmesi için gerekli bütün şartları sağlamış bulunuyordu.¹¹⁰ Ağustos 1732'de İsfahan'a varan Nadir Kuli, şahın şerefine düzenlediği bir ziyafette onu sarhoş edip devlet erkânının da destekleriyle tahttan indirdi ve 5 Eylül 1732'de Meşhed'e gönderdi. Ardından II. Tahmasb'ın bir yaşında bile olmayan oğlu Mirza Abbas'ı III. Abbas (1732-1736) adıyla 7 Eylül 1732'de tahta oturttu ve kendisini onun naibi ilan etti. Bunun sonucunda artık Nadir Kuli'nin Safevî ülkesini istediği gibi yönetmesi için çok daha rahat bir ortam oluşmuş bulunuyordu. Bununla birlikte kendi hükümdarlığını ilan edebilmesi için de oldukça elverişli bir durum ortaya çıkmıştı.¹¹¹

1.12. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Nadir Han'ın Rusya'ya Elçi Göndermesi

Tahmasb Kuli Han, Kırım askerinin Rusya topraklarından geçerek İran topraklarına gelmesini engellemek için Şah III. Abbas tarafından olmak üzere Rus Çariçesi'ne elçi gönderdi. Oldukça mahir olan elçi, Petersburg'da ikram ve iltifatlarla kabul edildi. Kırım askerinin Rusya'dan İran'a gelmemesi ve Rusya'nın İran'ın fetreti zamanında almış olduğu Gilan sahilindeki yerleri tekrar İran'a teslim etmesi şartlarıyla iki devlet arasında dostluk antlaşması yapıldı. Ardından Gilan ve Şirvan'da bulunan Rus askerinin geri çekilmesi emri verildi. Zira Rus askeri Acem topraklarının havasına

¹⁰⁹ James Baillie Fraser, **History of Nadir Shah**, London 1742, p. 104

¹¹⁰ Umut Kırcı, **Nadir Şah Döneminde Afşarlıların Babürlüler ve Türkistan Hanlıkları İle İlişkileri (1736-1747)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, s.25.

¹¹¹ Umut Kırcı, **Nadir Şah Döneminde Afşarlıların Babürlüler ve Türkistan Hanlıkları İle İlişkileri (1736-1747)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, s.26.

ve suyuna tahammül edemeyerek fazlaca zayıat vermişti. Çok geçmeden Rus Çarı de Tahmasb Kuli Han'a elçi gönderdi ve iki devlet arasındaki ticaret işlerini düzene koymasını ve İran ile Osmanlı Devleti arasındaki Şah Tahmasb davasını harlayarak Rusya'nın İran'ın yanında olduğunu bildirmesini elçisine tenbih etti."¹¹² Nadir daha önce Mazenderan'a ilk gidişinde Rus Çarı'na elçi göndererek Gilan'ın tahliyesini istemiş, Çar, bu elçiyi hapsedip cevap vermemişti. Ancak Nadir'in Isfahan'ı Gilcaylardan, Batı İran eyaletlerini Osmanlılardan geri alması ve Gilan'da yayılan koleranın çok sayıda Rus askerinin ölümüne sebep olması, ayrıca 1725'te Çar Petro'nun ölümüyle Rusya'da çıkan karışıklıklar üzerine Kraliçe Anna İvanövnâ Nadir'e Gilan'ı boşaltmaya razı olduğunu bildirip, elçiyi iade etmiştir.¹¹³ Zamanla Nadir Kuli'nin gücünün farkına varan Ruslar antlaşma yapmaya razı oldu. 1 Şubat 1732'de Reşt'te yapılan antlaşma sonucunda Gilan, Safevîlere iade edildi. Bakü ve Derbend de Osmanlılara geçmiş toprakların geri alınması şartıyla iade edilecekti.¹¹⁴ Ayrıca iki devlet arasında tüccarların karşılıklı serbest ticaret yapabilme olanağı sağlandı.¹¹⁵ Temmuz 1732'de Gilan tekrar Safevî yönetimine geçti.

1.13. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Nadir Han'ın Bağdad Seferi

Acem askerlerine Hemedan'a yakın bir sahrada ordugâh tayin edilerek İsfahan civarında bulunan memleketlerin askerleri de buraya gönderildi. Horasan ve Kandehar gibi uzak olan bölgelerin asker göndermesi ve savaşa yetişmesi mümkün olmadığından ikinci sefere yetişmek üzere emir gönderildi. Asker ve erzak göndermekten imtina eden beldelere asker gönderilerek bu işler yoluna koyuldu. Tahmasb Kuli Han'ın böyle sert muamelelerine rağmen halk emre itaat etmek zorunda kaldı. Rumiyye (Urmiye) Afşarlarının her yıl on iki bin asker vermesi emredildi ve Afşarlar herkesten evvel Hemedan' da ordugâha geldiler. Tahmasb Kuli Han ise ordu toplamanın yanı sıra harp işlerinden anlayan Hristiyan ustalarını yanına aldı. Ordugâhta yetmiş bin piyade, otuz bin süvari Acem askeri toplandı. Gence civarında

¹¹² Tarih-i Nadir Şah, vrk. 23b.

¹¹³ Servet Tecelli Bahş, **Nadir Şah**, Tahran, 1346, s. 69.

¹¹⁴ Jonas Hanway, **An Historical Account of the British Trade Over the Caspian Sea**, , C. IV, London, p. 64. Diğer taraftan Bakü ve Derbend de 1723'te Safevîler, Gilzaylar ile iktidar mücadelesi verirken Rusların hâkimiyetine geçti.

¹¹⁵ Vladimir Minorsky, **Târihçe-i Nâdir Şah**, çev. Raşid Yasemi, Tehran: Neşriyat-ı Komisyon-ı Maarif, s.31.

da on iki bin Gürcü askeri toplandı. Tahmasb Kuli Han'ın üçe ayırdığı ordunun birinci kolu Tebriz tarafına, ikincisi Kerkük ve başından bizzat kendisinin bulunduğu altmış bin askerden oluşan sonuncusu Bağdad tarafına hareket etti. Hareketinin ikinci günü Kirmanşah'a varan ve hemen muhasaraya başlayan Tahmasb Kuli Han, kalede bulunan Acemlerin Osmanlı askerlerine ihanetleri sonucunda burayı ele geçirdi. İçeride bulunan Osmanlı askerlerinin kimi katledilip kimi esir edildikten sonra Bağdad'a doğru harekete devam edildi ve Nisan'ın onuncu gününde Bağdad önlerine gelindi. Yeni Bağdad da denilen Bağdad, Dicle Nehri'nin doğu tarafı, yani Acem tarafında bulunan sahilinde mamur bir kaledir. Babilon da denilen Eski Bağdad, zamanla harap olmuş, nerede olduğu dâhi bilinmez iken İslâmiyet'in ortaya çıkışından sonra miladî 762 senesinde yeniden inşâ edildi ve beş yüz sene Abbasî halifelerine başkent oldu. Daha sonra Safevîlerin ele geçirdiği Bağdad, 1638 senesinde Sultan IV. Murad tarafından Osmanlı topraklarına dâhil edildi. Bağdad'ın Tahmasb Kuli Han tarafından muhasara edilmesi, ardından Osman Paşa ile yapılan savaş ve Tahmasb Kuli Han'ın bozguna uğrayarak firar etmesi olayları vakanüvislerin eserlerinde anlatılmıştır. Seyyahnâmenin sahibi bu sırada şunları kaydetmektedir: “Tahmasb Kuli Han'ın iki atı düştü ve askeri bu savaşta büyük kayıplara uğradı. Kendisi dâhi sağ kolundan yaralanmasına rağmen Acem askerlerini savaşa teşvik etmeye devam etti. Fakat başarılı olamadı; Acem askerleri mağlup oldu ve Tahmasb Kuli Han firar etti. Mağlup olarak dönecek olursa devlet ricalinin kendisinden uzaklaşmasından ve itibarının zarar görmesinden endişe eden Tahmasb Kuli Han, itibarını ancak tekrar Osmanlı ile savaşarak elde edeceğini anladı ve önceki seferde olduğu kadar asker toplayarak birkaç gün dinlendikten sonra Hemedan'a geldi. Eylül ayında Acem sınırında seksen bin asker bir araya geldi. Tahmasb Kuli Han, Hemedan, İsfahan ve sâir yerlerden iki yüz kadar top tedârik etti. Osmanlılar ise düşmanın halinden habersiz olup tamamen yenildiğini ve hatta belki Şah Tahmasb yeniden tahta çıkarılır diye beklerlerken, Tahmasb Kuli Han, ordusuyla ansızın saldırıya geçti. Osman Paşa'nın da katledildiği savaşta Osmanlı ordusu büyük bir bozguna uğradı.” Bu galibiyetten sonra askerlerin kendisinden yüz çevirmeyeceğinden emin olan Tahmasb Kuli Han, Bağdad'ı yeniden muhasara altına aldı. Fakat Bağdad'ın takviye edildiğini, kendi askerlerinin yorgun olduğunu ve Tatar askerlerinin Dağıstan'dan Acem topraklarına

hücûma başladıkları haberini alınca muhasarayı kaldırarak askerlerine dönme emri verdi ve kendisi de İsfahan'a döndü."¹¹⁶

İran'da inisiyatifi tamamen ele geçiren Nadir, Osmanlı Devleti'ne karşı hemen harekete geçemedi. Zira bu devrin en büyük aşiretlerinden biri olan Bahtiyari¹¹⁷ aşiretleri Luristan bölgesinde isyan etmişti. İsyançıları cezalandırmak için İsfahan'dan harekete geçen Nadir, Bahtiyarileri kısa sürede itaate mecbur etti.¹¹⁸ Onlardan 3000 kişiyi ordusuna alıp birçok aileyi de Luristan'dan göçürerek İsfahan çevresinde yerleştirdi.¹¹⁹ Nadir, bundan sonra Osmanlı Devleti'ne karşı harekete geçip birdenbire Kirmanşah önlerinde göründü. Burayı şehir halkının Osmanlı muhafızlarına ihanet edip kapıları açmaları sonucu Kasım 1732'de direnişsiz aldı.¹²⁰ Nadir bu arada Bağdat üzerine yürümeye karar verdi. Jeopolitik önemi büyük olan Bağdat şehri¹²¹ Osmanlı Devleti için de büyük önem taşıyordu. XV. Yüzyılda Akkoyunlu Devleti'nin elinde olan Bağdat şehri¹²² daha sonra Safevilerin eline geçmiş XVI. Yüzyılın ilk yarısında da Osmanlı hâkimiyetine alınmıştır. Şah I. Abbas zamanında şehir Safevilerin eline geçtiyse de 40 gün süren bir kuşatmayı takriben 25 Aralık 1638'de Sultan IV. Murat tarafından geri alınmıştır.¹²³ Nadir' in bu defa Bağdat'a yönelmesinin ardında çeşitli sebepler yatmaktadır; Irak bölgesinde bulunan Bağdat, Musul vb. şehirlerden geçen ve denize ulaşan oradan da Avrupa'ya uzanan ticaret yollarını ele geçirerek Akdeniz'e ulaşmak yanında Osmanlı Devleti ile İran arasındaki ticarete önemli bir yere sahip Hac ticaret¹²⁴ yollarını kontrol altına almak düşüncesi olduğu söylenebilir. Ayrıca Nadir'in Irak'a yönelişinin sebepleri arasında İran'daki iktidarların adeta milli bir politika haline getirdikleri Şiiliğin, Şiilerce kutsal kabul edilen merkezleri (Kerbela,

¹¹⁶ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 23b. vd.

¹¹⁷ Bahtiyariler, Luristan bölgesinin başlıca sakinlerinden ve Fars ırkından ayrı göçebe ve yarı yerleşik bir kabile olup, İran'ın güneyinde, doğuda Burucird ve Çahar-Mahall arasındaki dağlarda; batıda Dizful, Şuşter ve Ram ve güneyde Deh-Yur'dan Kumuşi'ye uzanan bir hattın içinde kalan mahallerde yaşamaktaydılar. Bkz:Cl. Huart, "Bahtiyariler", İ.A. c.II, s.241; Ayrıca Bkz: J. Kurusinski, a.g.e., s.148.

¹¹⁸ M. Kâzım, I, s.243-244; **Anonim Kronoloji**, s 90.

¹¹⁹ M. Kâzım, I, s.244-245.

¹²⁰ **Ahval-i Nadir Şah**, vrk. 23/a.

¹²¹ Bağdat ismi İrani bir kelimedir. Kelime manası itibariyle "Tanrı vergisi veya hediyesi cennet yeri" gibi anlamlara gelen Bağdat'ın kimler tarafından kurulduğu bilinmemekle birlikte en eski zamanlardan beri meskûn olduğu muhakkaktır. Bkz: Cavit Baysun, "Bağdat", İ.A. c.II, s.195.

¹²² Walter Hinz, **Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd**, çev. T. Bıyıkoglu, Ankara, 1992, s.47.

¹²³ Mehmet Saray, **Türk- İran İlişkileri**, Ankara, 1999, s.56.

¹²⁴ Fariba Shah- Zarinabaf, **Tebriz Under Ottoman Rule (1725- 1730)**, Basılmamış Doktora Tezi, Chicago, 1991, s. 191- 197.

Necef vs.) ele geçirme arzusu sayılabilir. 17 Ocak 1733'te Bağdat yakınlarına gelip şehri kuşatan Nadir Kuli şehrin teslim edilmesini istemesine karşın Osmanlılar onu oyalamaya ve takviye kuvvet oluşturmaya çalışıyordu.¹²⁵ Nihayet gerekli hazırlıkların tamamlanmasının ardından, 19 Temmuz 1733'te, Ducum'da iki ordu karşı karşıya geldi. Osmanlı ordusunun su kaynaklarını tutması ve yüksek sıcaklık,¹²⁶ Osmanlı topçularının üstünlüğü ve Nadir Kuli'nin attan düşmesi¹²⁷ gibi sebepler Nadir Kuli ve ordusunun yaklaşık sekiz ay süren kuşatmadan mağlup ayrılıp Ağustos 1733'te Hemedan'a çekilmesine neden oldu. Osmanlı ordusu galibiyet üzerine ilerleyerek Eylül 1733'te Tebriz'i de ele geçirdi. Nadir Kuli bu mağlubiyetten sonra Hemedan'da tekrar savaş hazırlıkları yapmaya başladı. 9 Kasım 1733'te Akderbend'te Memiş Paşa ve Topal Osman Paşa'nın kuvvetlerini mağlup etti. Topal Osman Paşa bu savaşta öldü.¹²⁸ Ardından Kerkük civarını yağmalatan Nadir Kuli, Osmanlıların boşalttığı Tebriz'e yöneldi. Fakat Safevî kuvvetlerinin Tebriz'e girdiğini duyunca rotasını Bağdat olarak belirledi. 4 Aralık 1733'te Bağdat önlerine gelen Nadir Kuli, Muhammed Han Beluc'un isyanının büyümesi üzerine Bağdat Valisi Ahmed Paşa'nın barış teklifini kabul etti.¹²⁹ 9 Aralık 1733'te imzalanan antlaşmaya göre Kasr-ı Şirin Antlaşması sınırlarına geri dönüyor ve böylece Nadir Kuli'nin tekrar ele geçirmek istediği Gence, Şirvan, Revan gibi topraklar Safevîlere iade ediliyordu.¹³⁰ Bu antlaşmanın ardından Nadir Kuli, Muhammed Han Beluc'un isyanına son vermek için Aralık 1733'te Şiraz'a doğru hareket etti. Zira Bahtiyarîler, Nadir Kuli Osmanlı Devleti ile mücadele ederken Muhammed Han Beluc liderliğinde Şiraz'ı ele geçirmişti. Ocak-Şubat 1734'te Bahtiyarîleri mağlup eden Nadir Kuli Şiraz'da tekrar hâkimiyeti sağladı. Muhammed Han Beluc ise kaçtı. Bu sorunun da halledilmesinin ardından Nadir Kuli 29 Nisan 1734'te İsfahan'a geri döndü.¹³¹ "Osmanlı tarafından Mısır valisi Köprülüzâde Abdullah Paşa serasker tayin edilerek sefer hazırlıklarına başlandı. Nitekim Tahmasb Kuli Han, Revan ve Dağıstan taraflarına hudutlarını düşmandan korumak için otuz bin asker tayin etmiş ve Herat valisi olan büyük oğlunu

¹²⁵ Abdurrahman Ateş, a.g.e., s. 85-88.

¹²⁶ Muhammed Kâzım Mervî, a.g.e., C. I, s. 292-293.

¹²⁷ Yılmaz Karadeniz, a.g.e., s. 140.

¹²⁸ Laurence Lockhart, a.g.e., p. 74.

¹²⁹ İlker Külbilge, a.g.e., s. 227-228.

¹³⁰ Abdurrahman Ateş, a.g.e., s. 95.

¹³¹ Muhammed Kâzım Mervî, a.g.e., C. I, s. 367.

Horasan ve Kandeher'dan asker toplamak üzere göndermişti. Tahmasb Kuli Han'ın büyük oğlu Afgan, Özbek ve Acemlerden kırk bine yakın asker tedârik ederek 1734 senesinde Mazenderan'da ordugâha geldi. Mazenderan'dan Hazar Denizi kıyılarını takip ederek Gilan'a ve oradan Mugan'a ve Kırım askerlerinin Mugan'da yağmayla meşgul oldukları esnada Aras Nehri sahiline vardı.¹³² “Mugan, Acem ülkelerinin en az haşin ve tarla yerleri olup birçok ormanla kaplıdır. Kuzeyi Aras ve Kür nehirleri, doğusu ise Hazar Denizi ve Gilan olup Eski Culfa'dan on fersah mesafededir.”¹³³ “Kırım askerleri, Acem askerlerinin çok kalabalık bir şekilde Aras Nehri sahiline vardıklarını görünce geriye döndüler ve bir kısmı Kür Nehri'nden geçerek Dağıstan'a, diğer kısmı ise Gence'de Osmanlı ordusuna dâhil oldular. Acemler ise Kırım askerlerini korkutarak Mugan'ı yağmadan kurtarmış oldular.”¹³⁴

1.14. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Nadir Han'ın Revan Seferi

Tarih-i Nadir Şah adlı kaynağımız tarafından Şemahı, Gence ve Revan bölgesi hakkında şu bilgiler verilmiştir: Bu sırada İsfahan'dan harekete geçen Tahmasb Kuli Han, Acem sınırını muhafaza etmek için bir miktar asker tayin etti ve Tebriz'e geldi. Oğluna haber göndererek Revan'ı muhasara etmesini istedi. Tebriz'den Mugan'a, oradan Lezgilerin isyanını bastırmak için Şemahı'ya geldi. Nitekim Şemahı muhafızı altı bin Lezgi'yi Şirvan'a göndermiş, fakat Lezgiler Acem askerlerinin çokluğunu görünce firar etmişlerdi. Tahmasb Kuli Han'ın geldiğini duyan Şemahı ahali korkuya kapıldı. Surları gayet sağlam olan Şemahı'nın depremlerden dolayı birçok hisarı zarar görmüş, sadece iç hisar sağlam kalmıştı. İçeride Osmanlı askerlerinin de olması sebebiyle mukâvemet etmeye karar verdiler. Çoğu aslen Lezgi olan ahali mallarını alarak dağlara kaçtı. Ticaretle uğraşan Hıristiyan ahali ise düşmana itaat ederek şehirde kaldı. Gence muhafızı Şemahı'ya yardım için bir miktar adam gönderdi ve Erzurum'a haber göndererek halihazırdaki durumu bildirdi.

Tahmasb Kuli Han Şemahı'ya varınca şehir ahali kapıları açıp şehri teslim etti. Lezgilere sığınacak yer bırakmamak için şehir ve hisarı harap etmek niyetinde 169 olduklarını ahaliye bildirince ahali, biraz mühlet verilmesini istedi. Tahmasb Kuli Han

¹³² Tarih-i Nadir Şah, vrk. 25a.

¹³³ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 26a.

¹³⁴ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 26a.

iç kaleyi iki aylık muhasaradan sonra ele geçirdi ve içeridekileri katlederek kaleyi yıktırdı. Lezgileri takip için adam gönderildi ve onlara ait bazı kale ve beldeler ele geçirilerek sürülerine el konuldu.

Bundan sonra Tahmasb Kuli Han, askerleriyle Gence taraflarına hareket etti. Gence şehri Tiflis ile Revan arasında olup mamur bir şehirdir. Hisarı iki kat duvar ve üç kat hendek ile sağlamlaştırılmıştır. Muhafızları güçlü, harp levâzımı ve zahiresi yeterli olduğu için mukâvemet etmeye karar verdiler. Acemler iki ay boyunca sahraya tabiye ettikleri topraklarla kaleyi muhasara ettiler. Bu sırada, Revan ordusundan, Abdullah Paşa'nın Osmanlı ordusu ile Revan üzerine geldiği ve Acem askerlerinin Osmanlı askerleriyle başa çıkamayacağı haberi gelince Gence muhasarası kaldırıldı ve seksen bin kişilik orduyla harekete geçildi. 2 Haziran'da cereyan eden muharebede Acem ordusu galip geldi.

Abdullah Paşa'nın mağlubiyetinden sonra Ermeniye memleketinin merkezi olan Revan dâhi Acemler tarafından ele geçirildi. Kalede bulunanlar, eğer müdafaa ederlerse başlarına gelecekleri anlayarak, Kars'a gitmelerine müsaade edilmesi şartıyla kaleyi Acemlere teslim edeceklerini bildirdiler. Şartları kabul edilince de kaleyi teslim ettiler.¹³⁵

Bahsedilen dönem ile alakalı diğer kaynaklarda verilen bilgiler şu şekildedir; Nadir Şah, Ağustos 1734'te Şemahı'yı ele geçirdi, onun öncü ordusu ise Eylül 1734'te Osmanlı Devleti'nin görevlendirdiği Şirvan hâkimi olan Lezgi kökenli Surhay Han'ı mağlup etti. Bunun ardından Surhay Han Dağıstan'ın Kumuk bölgesi'ne çekildi.¹³⁶

Şemahı'yı ele geçiren Nadir Kuli, Ekim 1734'te Gence'ye yöneldi. On bin kadar süvari ile Gence'yi kuşatan Nadir'in bu hareketi Gence valisi Genç Ali Paşa tarafından İstanbul'a bildirildiğinden Osmanlı hükümeti, Gence kalesinin her ne surette olursa olsun kurtarılmasını Şark seraskeri Abdullah Paşa'ya emretti.¹³⁷ Bu sırada Ruslar Dağıstan'ın yardımına gelen Kırım kuvvetlerine Rus topraklarından geçiş izni vermediğinden Osmanlı – Rus ilişkileri gerginleşti. Bir müddet sonra da savaşa yol açtı. Nadir, Osmanlı- Rus gerginliğinden yararlanarak Rusya'dan Bakü ve

¹³⁵ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 26a. vd.

¹³⁶ Babek Shahed, **Dürre-i Nadiri'ye Göre Nadir Şah ve Dönemi Tercüme ve Değerlendirme**, Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016, s.226.

¹³⁷ Abdurrahman Ateş, a.g.e., s.100

Derbend'in iade edilmesini istedi. Eğer iade edilmezse Osmanlı ile ittifak kuracağını belirtti. Nadir'in bu kararlı tutumu karşısında Ruslar, Nadir ile anlaşmaya mecbur oldular. Bu nedenle Çar Petro'nun en son işgal ettiği yerleri iade etmek zorunda kaldılar.¹³⁸ Nitekim Mart 1735' te Gence önünde yapılan antlaşma ile Ruslar, Bakü ve Derbend'i boşalttılar ve Sulak kalesi iki devlet arasında sınır kabul edildi. Ayrıca bu antlaşma ile Rusya ve İıan üçüncü bir devlete karşı müttefik hareket edeceklerdi.¹³⁹ "Bu sırada Acem memleketlerinde Tahmasb Kuli Han tarafından rencide edilmiş olanlar arasında intikam için bazı isyanlar ortaya çıktı. Bunu haber alan Tahmasb Kuli Han, oğlunu serasker tayin ederek Revan, Gürcistan ve sâir tarafların ordularını oğlunun komutasına verdi ve kendisi İsfahan'a doğru harekete geçti. İsfahan'a varmadan önce isyanları bastırdı, sorumluları cezalandırdı ve bu andan sonra, uzun zamandır arzuladığı şahlık davası için harekete geçmeye karar verdi.

Tahmasb Kuli Han, İsfahan'a geldikten hemen sonra Osmanlı Devleti'nden elçi gelerek Revan ve Gürcistan'ın Acem'de kalması esası üzerine anlaşma teklifinde bulundu. Tahmasb Kuli Han ise sefer masraflarının tazmin edilmesinin yanı sıra, Fırat Nehri'nin doğusunda kalan bütün toprakların İıan'a verilmesini talep etti. Bu esnada, Tahmasb Kuli Han'ın oğlu, Revan ve Gürcistan beylerinin de kendisine katılması ve yardımlarıyla Osmanlı ve Tatar askerlerini bu bölgelerden çıkardı ve Gürcistan'ı tamamen Acem'e ilhak etti. Gürcüler, Osmanlı hâkimiyetinden ziyâde Acem hâkimiyetini tercih etmektedirler. Acemler, öteden beri Gürcüler üzerinde tam hâkimiyet kurarak hem onları ordularında istihdam ederler hem de vergi alırlar. Acemler, Safevî kanunları gereği Gürcülerden birini Tiflis Han'ı seçerler ve Tiflis'i kendisine babadan oğula geçmek üzere ocaklık olarak verirler. Şah tarafından yazılan berat ile hükümet işlerini tam serbesti ile kendisine vererek Gürcistan meliki nâmıyla ülkeyi yönetmesine yetki verirler. Diğer Gürcü memleketleri de ocaklık olarak birer beye verilir. Bu suretle her bir bey kendi memleketinde istediği gibi tasarruf hakkına sahip olur. Belli bir kanunları olmayan halk da beylerine ve onun koyduğu hükümlere tâbidir. Gürcülerin hanedan olarak itibar ettikleri on iki beyleri vardır. Gürcistan'da beylerden başka savaşçı ve sipahi şeklinde yönetilen bir sürü belde vardır ve bunlar da

¹³⁸ Abdurrahman Ateş, a.g.e., s.101

¹³⁹ L. Lockhart , I, s.86

kendi beldelerindeki halka hâkimdirler. Mamur olan Gürcistan beldelerinin her birinde en aşağı iki yüz, en fazla sekiz bin hâne bulunmaktadır. Bütün halk beylerine öşür vergisi verir ve sefer vaktinde gerekli olursa her hâne birer adam gönderir.

Gürcistan'ın eski adı İberiya olup kavmi en eski kavimlerden biridir. Eski devirlerde İbray denilen ve oldukça kuvvetli olan Gürcü halkı Kür Nehri'nin güney ve kuzey taraflarında bulunmaktaydı. Eski İran Kisraları ve Yunanlılar dâhi burayı fethedememişti. Ancak Romalılarından Papiyus adlı imparator Gürcistan'ı hem karadan ve hem de denizden muhasara ederek Tiflis'i ele geçirmiş ve bu suretle Gürcistan'ın tamamına hâkim olarak Roma devletine ilhak etmişti. Gürcü kavmi artık eskisi gibi kuvvetli olmasa da, Acemler için çok önemlidir. Gürcistan'ın kuzeyi Elbruz Dağları, doğusu Şirvan Dağları, güneyi Revan ve Erzurum eyâletleri arazisi ve batısı Karadeniz'in sonudur. Uygun iklimi ile Gürcistan, birçok ormana, Elbruz eteklerinde münbit düz sahalara ve hoş sulara sahiptir. Birçok nehirleri bulunmakta, havası oldukça güzel, arazisi münbit ve mahsulatı çoktur. Safevîler ilk olarak Gürcistan'ın merkezi olan Tiflis hâkimini çeşitli vaatlerle yanlarına çekerek Tiflis'e, dolayısıyla Gürcistan'a hâkim olmuşlardır. O zamandan beri tam hâkimiyet ile vergilerini alırlar. Üstelik her sene Gürcistan'dan birçok köle ve cariye de satın alırlar. Tahmasb Kuli Han, İsfahan'a dönüş ve zafer tebriki merasiminden sonra uzun zamandır düşündüğü şahlık davasını fiiliyata geçirmek üzere harekete geçti. Uzun zamandır devam etmekte olan seferlerden dolayı zayıf düşmüş olan ahaliye yardım etmek ve gönüllerini kazanmak amacıyla yeni seferler için verecekleri asker ve zahire için çok küçük miktarlar yazdırarak tekalif-i şakka adı altında alınan vergilerden muaf edildiklerini bildirdi. Kendisi ise İsfahan'da devlet işlerini düzene koymakla uğraştı. Herkese haline ve durumuna uygun olarak muamele edilmesini istedi ve Safevî hanedanından olan birkaç kadına ve kendi zevcesi olan Şah Hüseyin'in kızına ikram ve iltifatlarda bulundu.¹⁴⁰

Revan, Gence ve Tiflis'i ele geçiren Nadir, Eylül 1735'te Tiflis'e geldi. Gürcistan prens ve asilzadeleri onu hediyelerle karşılayıp bağlılıklarını bildirdiler. Nadir Tiflis ileri gelenlerinden Tahmuras'ı Gürcistan Valiliğine, Ali Mirza' ya da

¹⁴⁰ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 27a. vd.

hanlık ünvanı vererek Kartli ve Kaheti hakimliğine atadı.¹⁴¹ Nadir, tertip etmiş olduğu seferler ile Dağıstan'ın asayişini sağlamaya çalıştı. Ancak burada tam bir hâkimiyet kurduğu söylenemez. Aslında bunun en büyük sebebi, bölgenin Sünni halkının Nadir'e karşı Osmanlı hâkimiyetinde kalmayı tercih etmesinden kaynaklanmaktaydı. Buna karşı Osmanlı Devleti'nde öteden beri kızılbaşlar karşı kendilerini mücadeleye davet ederken Dağıstan hanları nezdinde elçi ve hediyeler göndermek suretiyle onlara yardımda bulunacağını belirtmekten geri durmamıştır.

1.15. Nadir Han'ın İran Tahtına Cülûsu

Esere göre, Şah Tahmasb'ın vefat haberi İsfahan'a ulaştığında Şah'ın vefatının Tahmasb Kuli Han'ın fenalıkları sebebiyle olduğu birçok kişinin aklına geldi. Tahmasb Kuli Han ise Şah Tahmasb'ın adetten olan merasim ile cenaze töreninin yapılmasını ve defnedilmesini emretti. Tahmasb Kuli Han'ın İran tahtına çıkardığı ve iyi yetişmesine önem verdiği Şah Abbas da babasından hemen sonra vefat etti. Bu durum üzerine Tahmasb Kuli Han, davasını gerçekleştirmek, yani İran tahtına çıkmak fısatını yakalamış oldu. Hemen bütün vali, hâkim, komutan, âyân, vilâyet yetkilileri ve devlet ricalini toplayarak Şah intihabı için müzâkereye başladı. İntihab yeri hakkında bilgi veren müverrihler ihtilaf yaşamaktadır. Bazıları İsfahan'da, bazıları İsfahan'dan uzak bir yerde olduğunu rivâyet ederler. Fakat kuvvetle muhtemel olan İsfahan yakınlarında Ferahâbâd bahçesinde olduğudur. Bazılar ise Mugan çölünde olduğunu yazmışlardır. Galiba Tahmasb Kuli Han'ın İran tahtına cülûsu intihab yerinde oldu ve İsfahan'a varıldığında adet olan merasim yerine getirdi, yani Tahmasb Kuli Han'ın emriyle Ferahâbâd bahçesinde Şah otağı kuruldu.

Şah otağının uzunluğu yetmiş altı adımdır ve üç sıra direk üzerine kurulmuş ve her sırada on direk yer almıştır. Direklerin uzunluğu on ve yirmi adımdır ve her bir direk birbirinden beş altı adım uzaktır. Otağın içi ve dışı göz alıcı bir şekilde süslenmiş ve tam ortasına taht kurulmuştur. Kandeher valisi Mir Müseyin dışında davet edilen herkes davete icâbet etti. İntihab sırasında hazır bulunanlar on bine ulaşmış ve bunların çoğunluğu Tahmasb Kuli Han'a taraftar olanlardı. Meclis başkanlığı yapan Tahmasb Kuli Han, meclise hitaben: “Ey Acem kavmi! İki yüz senedir âlemde tanınan, şanı

¹⁴¹ Abdurrahman Ateş, a.g.e., s.107

yüce Safevî hanedanı bugün sona erdi. Bugün hepimize yas ve matem günüdür. Daha çok küçük yaşta vefat eden Şah Abbas yerine Şah intihab etmek görevinizdir. Dilediğiniz gibi saltanata lâıyk olan birini Şah intihab edebilirsiniz. Bizim sekiz senedir sipahsalar ve mutlak vekillik görevini hakkıyla yerine getirdiğimizi hepiniz bilmektesiniz ve Şah Hüseyin'in kızı ile evli olmak hasebiyle Safevî hanedanına yakınlığımız açıktır. Bundan dolayı tahta geçme hakkımız ortadadır ve Şah intihabını hepinizin kararına sundum” dedi. Tahmasb Kuli Han'a taraftar olanlar: “Bize Şah olmaya lâıyk olan Tahmasb Kuli Han'dır” dediler. Sonunda hepsi birden: “Tahmasb Kuli Han şahımızdır” diyerek bağıştılar ve Acem âdeti üzere Tahmasb Kuli Han'ın karşısına geçerek yeri üçer defa öperek saygı gösterdiler ve koltuklarına girerek tahta cülûs ettirdiler. Sevinç gösterilerinde bulunarak resmi biatı yerine getirdiler ve Şah ve oğulları uğruna canlarını ve başlarını fedâ edeceklerine söz verdiler. Ardından Ferahâbâd'da toplara ateş verilerek İsfahan ahalisine Tahmasb Kuli Han'ın Şah seçildiğı haberi verildi.

Seyyahnâme sahibi bu sırada şunları söylemektedir: “Müverrihler Tahmasb Kuli Han'ın bu durumu hakkında hikâye yazdılar. Bazıları bu durumu abartarak eserlerine revaç vermek isterler. Bazıları ise Tahmasb Kuli Han'ın aslını bilmeyerek yazdılar. Hatta Tahmasb Kuli Han'ın tahta cülûs teklifini kabulden imtina ettiğini, herkesin kabul etmesinde ısrar etmesi üzerine kabul etmek zorunda kaldığını yazanlar da vardır. Gerçekte ise Tahmasb Kuli Han, tahta cülûsu hevesle kabul etmekten çekinmemiştir.

Nadir Şah, ertesi gün Şah seçimi meclisinde hazır bulunanlarla birlikte büyük gösterilerle İsfahan'a girdi. Ahali, şehri süsleyerek onu coşkuyla karşıladı. Ardından âdet olduğı üzere Şah Sarayı'nda taç giydirildi ve Tahmasb Kuli Han namı bırakılarak Nadir Şah adı ile birlikte cihan hükümdarı anlamına gelen “Nadir-i Alemdar Çar Köşe” unvanıyla sikke vurulması emri verildi.”¹⁴²

1.16. Nadir Şah ile Osmanlı Devleti Arasında Sulh Görüşmeleri

Tarih-i Nadir Şah' a göre İran'a elçi gönderilmesi ve Osmanlı elçileri ile yapılan görüşmeler şu şekilde anlatılmıştır: İran tarafından Osmanlı ile sulh yapılması

¹⁴² Tarih-i Nadir Şah, vrk. 29a.

için gönderilen elçiler Erzurum'a gelerek şartları görüştüler. İki taraf şartlar üzerinde ihtilafa düşerek uzun müddet tartıştılar. Acem Tarafının Osmanlı Devleti'nden İstekleri: Diyarbekir eyâleti ve Fırat Nehri'nin doğusundaki diğer yerlerin tamamı Acemlere verilecek. Gürcistan (İberiya), Ermenistan, Revan ve Taberistan memleketlerindeki zarar ve kayıplar Osmanlı Devleti tarafından tazmin edilecek. Osmanlı Devleti ile Hindistan'daki Babürlü Devleti arasında mevcut olan ittifaka son verilecek. Acem ve Gürcülerden seferlerde esir düşenler satılmayacak. Satılanlar tekrar satın alınarak vatanlarına dönmelerine izin verilecek. Acem Şah'ı ve Acem halkının hacca giderek Mekke-i Mükerreme'de hac görevini yerine getirmelerinin caiz olduğu kabul edilecek ve Acemlerin hac için Arabistan'a görürdükleri çok sayıda altının toplanarak Şah hazinesine teslim edilmesi için görevliler tayin edilecek. Şimdiye kadar mezhepleri arasındaki farklılıklardan dolayı birbirleriyle mücadele eden iki devlet arasında ittifak ve birlik sağlanacak. Mezhep konusunda bulunan ihtilaflara son verilerek diyanet işlerinde de birlik sağlanacak.

Osmanlı Devleti'nin Elçileri Vasıtasıyla Verdiği Cevap:

Altıncı madde Osmanlı Devleti elçilerine ağır geldi ve bu maddeden feragat edilmesi istendi. Beşinci madde reddedilmeyerek yeniden düzenlenmesi istendi, yani Acemlerin hacc etmelerinde bir fenalık görülmedi. Fakat birinci maddenin kabul edilmesi değil, bahsinin açılmasına dâhi karşı çıkılarak red cevap verildi. Osmanlı elçilerinin maddeleri kabul etmeyeceğini anlayan Nadir Şah, elçilerine haber göndererek, eğer Nadir Şah'ın İran hâkimi olduğu kabul edilirse anlaşmaya varılacağını bildirmelerini istedi. Bu yeni istek Osmanlı elçilerine bir hayli ağır geldi. Zira asırlardır cihanda ün salmış olan Osmanlı padişahına karşı bu soyu belli olmayan ve soyca düşük şahsın İran Şah'ı olarak kabul edilmesi hayli zor bir durumdu. Nihayetinde Osmanlı padişahı Sultan Mahmud Han tarafından Nadir Şah'a elçi gönderilerek şahlığının kabul edilmesine rıza gösterildi. İran elçilerinin başı olan Baki Han, Osmanlı payitahtına gönderilerek varılan antlaşmanın tasdik edilmesi ve mezhepler arasındaki ihtilaflara son verilerek diyanet işlerinde birlik sağlanması tenbih edildi. Baki Han, izzet ve iltifatlarla kabul edilerek hediyeler ihsan edildi. Üç ay İstanbul'da misafir edildikten sonra beş yüz kadar esir ile birlikte İran'a gönderildi. Nadir Şah, diyanet işlerinde cahil ve iş bilmez, fakat dış işlerde oldukça hünerli biridir.

Acemlerin öteden beri mezhep ihtilafları sebebiyle rahat yüzü görmediklerini düşünerek din işlerini bir neticeye bağlamak fikrinde idi. Bazı müverrihler bu hususta derler ki: “Şah İsmail, Şeyh Safiyüddin’in mezhebinden uzaklaşarak rafizîliğe revaç verdi. Şah İsmail, şahlıkta kuvveti mu’tezilenin yardımlarıyla elde etti. Halefleri olan Şahlar da bu şekilde kendilerine güç kazandırdılar. Bunların inandığı mezhebin ekseri Şîî’dir ve Hz. Ali’ye çok bağlı olarak diğer üç büyük halife hakkında uygun olmayan sözler söylerler. Safevîler kendilerini Hz. Ali soyuna dayandırmaya çalışırlar ve Sünnî olanlara karşı kötü muamelelerde bulunurlar. Bu sebeple İran’da bir an olsun çatışmalar ve mücâdeleler durmaz. Nadir Şah, işte bu sebeplerden dolayı Alevîleri Sünnîlere karşı kötü muamelelerden def etmenin hem kendisi, hem İran ahali ve hem de Osmanlı ile münasebetlerde iyi olacağını düşünerek, bundan böyle Sünnîler üzerinde baskı kurulmamasını ve mezhepler arasındaki tartışmaların durdurulmasını içeren katı ve kesin emirler gönderdi. Bu emirler birçok kimseye ağır gelse de, Nadir Şah’a karşı gelmeye kimse cesaret edemedi.” Bazıları da bu konu hakkında şunları söylemektedir: “Nadir Şah, din ve diyanete pek itibar etmeyerek şarap içmeye cevaz verdi. Hâlbuki İslâm şeriatında şarap içilmesi kesinlikle haramdır. Önce İtimadü’l-Devleler arasında içilmeye başlanan şarap, Şahlara ve ardından ahaliye sirâyete geçti.”¹⁴³

Kaynak eserlerin vermiş olduğu bilgiler şunlardır; Nadir Şah’ın tarihçisi Mirza Mehdi Esterabadi tarafından kaleme alınan belgede alimlerin tespit ettiği hususlar şunlardır: 1. İran halkı eski inançlarından vazgeçerek hak mezheplerden olan Caferi mezhebini kabul etmekle, Osmanlı uleması da bu mezhebi kabul ile beşinci mezhep olarak tasdik edecek, 2. Kabe’de Caferi mezhebi salikleri Şafi rüknüne ortak olup, onlardan sonra Caferiler kendi usullerine göre namaz kılacaklar, 3. Her sene İran tarafından Emir’ül-Hac tayin olunup, Mısır ve Şam Emir’ül-Hac’ları gibi hürmetle Kabe’yi ziyaret edecek, Osmanlı Devleti ise, İran Emir’ül-Hacc’ına Mısır ve Şam Emir’ül-Hac’larından sonra itibar edecek, 4. İki taraf esirleri serbest bırakıp alım satımlarını men edecek, 5. Tarafların tayin edeceği birer şehbender başşehirlerinde ikametle iki devletin iş maslahatgüzarı olacaktır.¹⁴⁴

¹⁴³ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 30b.

¹⁴⁴ Abdurrahman Ateş, a.g.e., s.138

Toplantıda alınan kararlarla İranlıların bundan böyle Şah İsmail'in vücuda getirdiği mezhepten vazgeçip, ilk üç İslam halifesine hürmet göstereceklerdi. Yine diğer bir önemli konu çeşitli ülkelerin Sünnî din alimlerinin Nadir Şah'ın fikrine hak vererek Caferilik mezhebini hak mezhep kabul edip, onaylamış olmalarıdır.¹⁴⁵

Kaynağımız ve araştırma eser arasında, belirtilen maddelerden hac ve esir kişiler konusu dışında ittifak bulunmamaktadır. Sınırlar ve Babürlü meseleleri ayrıca kaynağımızda yazılmıştır. Nadir Şah'la barış için görevlendirilen Nazif Mustafa Efendi, İran elçisi Feth Ali Han Türkmen ile beraber İran'a gitmek üzere yola çıkarıldılar.¹⁴⁶ Elçilerle Nadir Şah'a gönderilen namerlerde dini konularda anlayış gösterdiğinden dolayı o övülüyor, ancak toprak ve sınır konularında IV. Murad zamanında yapılmış 1639 Kasr-ı Şirin antlaşmasındaki esasların kabul edilmesini ve barışın sağlanabilmesi için Nazif Mustafa Efendi'nin elçilikle İran'a gönderildiği bildiriliyordu.¹⁴⁷ 4 Eylül 1747'de imzalanan ve uzun süre geçerliliğini koruyan Osmanlı – İran barış antlaşmasında aşağıdaki kararlar alınmıştır;

Antlaşmanın esas bölümünde IV. Murad devri barışının yürürlükte tutulup, sınırların o devirdeki şekliyle kabul edilip, değiştirilmeyeceği, bundan böyle fitne ve düşmanlığın terk olunup, iki tarafın şanına, hayır ve selametine uygun hareketlerde bulunulacağı ve barışa aykırı hareketlerden kaçınılacağı, Bağdat veya Şam yoluyla Kâbe' ye gidecek İran hacılarının, yol üzerinde bulunan idarecilerce sağ salim bir mahalden diğerine ulaştırılmaları, mal, emniyet ve riayetlerinin temini sağlanacağı, iki devletin dostluk ve birlikteliğini teyit için her üç senede bir değiştirilmek üzere birer büyükelçi mübadele edilecek, bunların masraflarını ise tarafların karşılayacağını ve son madde olarak; iki tarafın elinde bulunan esirlerin serbest bırakılıp, satışlarının yapılmayacağı, vatanlarına dönmek isteyenlere herhangi bir zorluk çıkarılmayacağı noktalarında ittifak etmişlerdir.¹⁴⁸

Tarih-i Nadir Şah adlı kaynağımız bu bölümde Nadir Şah'ın şahlığını ilan etmesi sonrası gelen tebrik heyetleri ve Afgan coğrafyası ile münasebetlerinden şu şekilde bahsetmekteydi; "İran'daki bütün yönetici, görevli ve devlet ricali gelip Nadir

¹⁴⁵ Abdurrahman Ateş, a.g.e., s.139.

¹⁴⁶ Süleyman İzzî Efendi, **Tarih**, İstanbul, 1199, vrk. 45/a

¹⁴⁷ Abdurrahman Ateş, a.g.e., s.151.

¹⁴⁸ Abdurrahman Ateş, a.g.e., s.160.

Şah'ın şahlığını tebrik ettiler. Ancak Kandehar valisi Mir Hüseyin davete icâbet göstermeyerek emre itaat etmedi. Nadir Şah, Mir Hüseyin'den şüphe ederek derhal Afganlar ile birlikte gelerek itaat etmesini emretti. Aynı zamanda Kandehar'da bulunan Acemlere de haber göndererek valinin emre itaat etmemesi durumunda hapsetmelerini bildirdi. Bu emirler az sonra iki taraf arasında savaşa sebep oldu. Nadir Şah'ın, seraskerliği zamanında Kandehar valisi Mir Müseyin ve Afganlar hakkında beslediği düşmanlık Mir Hüseyin'e çok ağır gelmişti. Mir Hüseyin de bu sebeple seraskere kin besleyerek intikam almayı bekliyordu. Mir Hüseyin, zamanında Şah Tahmasb ile yaptığı antlaşmanın onun ölümüyle son bulduğunu, dolayısıyla artık itaate gerek kalmadığını düşündü. Üstelik Tahmasb Kuli Han gibi soyca düşük, Afganların düşmanı ve akılcı geri bir şahsın İran tahtına tasallut etmesi zoruna gidiyordu.”¹⁴⁹

1.17. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Kandehar Valisi Hüseyin Han

Mir Hüseyin, öncelikle Kandehar Afganlarını tarafına çekti ve iki Afgan'ı Hind padişahına göndererek yardım istedi. Hind padişahı öteden beri Acemlere düşman olup Hindistan'dan aldıkları yerleri tekrar ele geçirmek istediği için Hüseyin Han'ın bu isteğini memnuniyetle karşıladı. Fakat Acemler ile mevcut olan antlaşmayı bozmak da istemediği için asker göndermeden el altından para ve zahire yardımında bulundu. Ayrıca Semerkant ve Belh Özbeklerini tahrik ederek Afganlara yardıma ve Acemlerle savaşa kışkırttı.¹⁵⁰

Semerkant ve Belh, Kandehar'ın kuzeyinde bulunmaktadır. Sınırlarını Süleyman denilen dağ silsilesi belirler. Belh, Ülşaş ve Ceyhun denilen nehirler arasında bulunmaktadır. Eskiden Safir ve şimdi Semerkant olarak adlandırılan memleket de yine Ceyhun Nehri sahilinde düz sahraları ve ovaları olan bir yerdir. Büyük İskender buranın fethinde çok zorluk yaşamıştır. Semerkant, büyük imâretleri ve halkının çokluğuyla meşhurdur. Emir Timur'a da başkentlik etmiştir.¹⁵¹

Afganların ittifakları Hind padişahının teşebbüsleri sayesinde oldu. Kandehar'da muhafız olan Acemlerin dikkati Hüseyin Han'ın hareketinde idi. Hüseyin Han ise dikkatli davranarak Acemlere iyi muamelede bulundu ve yüksekliği

¹⁴⁹ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 32a. vd.

¹⁵⁰ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 32b.

¹⁵¹ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 33a.

ve sağlamlığıyla bilinen iç hisara girerek burayı hâkimiyetine aldı. Burada savaş cephanesi ve toplar çok fazladır. Afganları kendi tarafına çeken ve Acemlere karşı tahrik ve mücâdeleye teşvik eden Hüseyin Han, taşradan ırgat ve rençber kıyâfesinde Afganlar getirtti. Acemlerden haz etmeyen şehir halkı da Hüseyin Han'a yardım etmekten geri kalmadı. Hüseyin Han, güya Nadir Şah'ın emrine uyarak İsfahan'a gideceğini ve bu nedenle şehirde muhafız sayısını artırmak gerektiğini bahane ederek taşradan gelen Afganları kaleye aldı. Bu suretle asker sayısını arttırınca hisardaki Acemleri hapsedti ve silahlarına el koydu. Ardından şehir ahalisine silahlarıyla hazır olmalarını emretti. Bu andan sonra şehirdeki Acemlerin çoğu Afganlar tarafından katledildi. Kalanlar ise şehirden firar etmeye başladılar. Bu suretle Acemlerin Kandehar'daki hâkimiyetlerine son verildi ve Hüseyin Han'a biat edildi. Kandehar'da yaşananlar taşraya aksedince taşradaki Acemler de aynı akıbete uğradılar.¹⁵²

Bu esnada Semerkant ve Belh'ten Afganlara yardım için otuz bin Özbek askeri gelip Kandehar sınırına yerleştiler ve sınırda Acem askerleri tarafından muhafaza edilen kaleyi muhasara altına aldılar. Kale muhafızları can ve mallarına zarar verilmemesi şartıyla kaleyi Afganlara teslim ettiler. Fakat Lenkûr kalesi, Acem askerlerinin ve zahire ile cephanenin bol olması hasebiyle Afganlara mukâvemet etti. Hatta Hüseyin Han'ın da gelerek kırk bin askeriyle muhasara etmesine katlanarak Nadir Şah'ın askerleriyle yetişmesini beklediler.¹⁵³

Kandehar'daki isyan sırasında uzun süren seferlerden dolayı İsfahan'da düzeni bozulmuş olan işleri yoluna koymakla meşgul olan Nadir Şah'ın bu sırada Şah Hüseyin'in kızı olan zevcesinden bir erkek çocuğu dünyaya geldi. Hemen ardından oğlu Rıza Kuli Mirza'yı kendisine veliahd tayin eden Nadir Şah, Şah Abbas'ın kanununa muhalif kanun çıkararak, her bir şehzâdenin doğduktan sonra ricalden biri tarafından yetiştirilmesi, hükûmet işlerinde hünerli olmak üzere eğitilmesi, ilim öğrenmesi ve gerekli olan diğer hususları öğrenmesi gerekliliğini yerine getirmelerini istedi. Buna ilk örnek olarak da kendi oğlunu yerine veliahd tayin ederek işleri öğrenmesini istedi. Nitekim uzun zamandır Acem şehzâdelerinin doğduktan sonra annelerinin kucağından çıkmadığını, henüz ilim tahsil etmeden ve hükûmetin ne

¹⁵² Tarih-i Nadir Şah, vrk. 33a.

¹⁵³ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 33b.

olduğunu dâhi bilmeden tahta çıkmalarının fitneye sebep olduğunun farkında olan Nadir Şah, tahta geçecek olan şehzâdenin aklı başında, tecrübe sahibi ve iktidara yetkili olması gerektiğini kanuna koydurdu.

Nadir Şah, şahlığı ele geçirdiği gibi harpte kendi fikrinden başka kimsenin müdahalesini kabul etmez ve saltanatında da diğerlerinin müdahalesini kabul etmezdi. Bu suretle devleti dilediği gibi yönetmeye ve kendisine yakın olanları yönetici olarak tayin etmeye başladı. Zira Şah'ın haberi olmadan hiç bir iş ve hiç bir dava görülmez oldu. Bu işlerden sonra Afganlar tarafından zarar verilmiş olan yerleri tamir ve tahkim ettirdi. Sünnî ve Şîî mezheplerine mabed olmak üzere cami inşa ettirdi. İsfahan'da bulunan eski çarşığı eski usulü üzere tamir ettirdi. Büyük meydan olarak adlandırılan mesire alanını genişleterek etrafına dehlizler yaptırdı. Ardından ticaret işlerine Şah Abbas'ın yaptığı şekilde düzen verdi. Şah Abbas'ın Culfa Ermenilerine verdiği ticaret serbestisini yenileyerek Culfa'da Afganların zarar verdiği çarşığı tamir ettirdi. Bunca işi gören Nadir Şah, selefleri olan Şahların yaptığı hizmetlerden daha fazlasını yaparak Acem halkının güvenini kazanmak istedi.¹⁵⁴

1.18. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Nadir Şah'ın Hind Seferi Kararı

Kaynağımızın bu bölümünde Nadir Şah'ın Hindistan seferine dair detaylı bilgi verilmektedir: “Nadir Şah, devletin emniyeti için gerekli olan askerleri dağıtmayarak ve istirahat etmelerine bile izin vermeyerek bir an önce sefere çıkmak istedi. Fakat Osmanlı Devleti üzerine mi, Rusya'ya mı yoksa Hindistan'a mı sefer yapacağı hususunda henüz bir karara varmış değildi. Bu sırada Kandehar Afganlarının isyan ettiği haberi ulaştınca sefer niyetini Hindistan'a çevirdi. Lenkûr'dan gelen haberlerde, kaleyi muhasara altına alan kuvvetler arasında Hindli asker olmadığı, fakat Afganlar ile ittifak kurduklarının kesin olduğu, Semerkant ve Belh'ten otuz bin kadar Özbek askerinin gelerek Afganlara yardım ettiği, dolayısıyla Hindliler ile Afganlar arasında ittifak yapıldığından şüphe olmadığı bildirildi. Nadir Şah, Kandehar Afganlarının isyanını bastırmak bahanesiyle Hindistan üzerine sefere çıkmaya ve bir an önce oraya varmaya karar verdi. Nadir Şah, isyanı bastırmaktan ziyâde Büyük İskender gibi Hindistan'ı tamamen fethetme arzusuna kapıldı. Bu hususta, yol üzerinde karşılaşacağı

¹⁵⁴ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 34a.

tehlikeler; Hind askerinin çokluğu, büyük nehirler, dar geçitler, sık ormanlardan geçen yollar, susuz ve çöl olan yerlerden geçmek gibi oldukça zahmet gerektiren koşullara bakmaksızın Büyük İskender, Cengiz Han ve Emir Timur gibi Hindistan'ı fethetmeyi aklına koydu.

Nadir Şah, dış işlerde mâhir olmakla Hind seferine çok önceden çıkmak istediğini bildirdi. Ancak bunu sadece en yakınlarına bildirdi ve kimselere söylememeleri için söz aldı. Şimdi rical, zabıt, asker komutanları ve iş erlerini davet ederek Kandehar Afganlarının isyanını, Özbeklerin kuvvetini ve Afganlar ile ittifaklarını anlattı. Bu suretle Afganların gücü artmadan önce harekete geçilmesi gerektiğini ve Kandehar'ın fethinin gerekli olduğunu bildirerek bu sefer için çok sayıda malzeme ve asker gerektiğini söyledi ve hepsinin dikkatini bu noktada topladı.”¹⁵⁵

Nadir Şah, sefer gerekliliğini bildirdikten sonra Herat valisine haber göndererek bir an önce Horasan askerlerini toplayıp Lenkûr kalesine yardıma gitmesini emretti ve İsfahan'da bulunan Afganların bir fesada kalkışmalarını önlemek amacıyla bölüklere ayırarak hudud muhafazasına gönderdi. Ardından Gilan ve Mazenderan askerlerini de toplayarak kırk bin kişilik bir orduyla sefere çıktı. Acemler ile Gürcü ileri gelenlerini de yanına alan Nadir Şah, bir fenalık yapmalarını önlemek istedi. Kendisine veliahd tayin ettiği oğlunu İsfahan'da kaymakam tayin etti ve Tebriz valisi olan kardeşi İbrahim Han'ı Lezgiler üzerine yollayarak herhangi bir yanlış hareketlerinde gereğini yapmasını emretti.

Bu esnada Horasan'dan Lenkûr kalesinin yardımına giden Acem askerlerinin Kandehar hududunda Özbek askerleri tarafından kuşatıldığı, bazılarının katledildiği ve kalanların Horasan'a dönmek zorunda kaldığı haberi Nadir Şah'a geldi. Bunun üzerine acele ederek Derya adlı göl kenarından dolaşarak Herat'a geldi. Buradan on beş bin asker ile Salbana adlı nehre doğru hareket etti. Otuz bin Özbek askeri nehrin öte tarafında Acemleri yenmelerinin verdikleri gururla Nadir'in nehri geçişine mani olmaya çalıştılar. Nadir Şah ise buna aldırış etmeyerek süvarileri ile birlikte nehri geçti ve Özbek askerlerine hücum ederek kaçmalarını sağladı. Buradan kaçan Özbek askerleri Lenkûr'daki karargâhlarına döndüler. Afganlar, Nadir Şah'ın bütün

¹⁵⁵ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 35a.

ordusuyla geldiğini sanarak toplar da dâhil olmak üzere harp malzemelerini bırakarak Kandehar'a kaçtılar. Nadir Şah ise elde ettiği zaferden sonra Özbek askerlerini takibe başladı ve kısa zamanda Lenkûr ve civarını Özbeklerden temizleyerek Kandehar'a giden yolları kapattı. Ardından askerlerini bölüklere ayırarak Kandehar'ı muhasara etmeye başladı. Bu suretle Kandehar Afganlarının isyan ettiklerine pişman olacaklarını ve böylece teslim olmaya yanaşacaklarını sandı.

Nadir Şah, Kandehar'da ahalinin ve malzemenin çokluğu ve muhasaranın uzun süreceğini aklına getirerek karar verdiği Hind seferine bir an önce çıkmak amacıyla Hüseyin Han'a elçi gönderdi. Elçi, Hüseyin Han'ı sulh yapmaya ve Nadir Şah'a direnmeyerek teslim olmaya ikna etmeye çalıştı. Kendi selâmeti için bunu yapmasının uygun olacağını, devlet kademelerinde görevlere getirileceğini, ikramlarda bulunulacağını söyleyerek birçok vaadlerde bulundu. Hüseyin Han, bu sözleri Acemlerin zayıflığına ya da Acemlere güven olmayacağına hamlederek kalenin birçok kez Hind muhasarasına direndiğini, dolayısıyla Acem muhasarasına da direnebileceğini ve kısa zamanda Hind padişahından yardım geleceğini ümit ederek mağrurane cevaplar verdi: "Nadir Şah'a mahkûm değil, belki arkadaş ve eşit olurum, Nadir bildiğinden geri kalmasın." Elçi, kaleden ayrılırken ahaliye, itaat ederlerse kabahatleri affolunur diyecekken Hüseyin Han ikaza başladı: "Bundan sonra Nadir tarafından elçi gelirse, Nadir geri çekilmedikçe kabul edilmeyecek ve her kim gelmeye cesaret ederse hapsedilecek" diyerek elçiyi geri gönderdi. Durumu öğrenen Nadir Şah, Hind seferinin bir süre ertelenmesi ve her ne olursa olsun kaleyi ele geçirmek gerektiğini anladı. Kalede mühimmatın ve askerlerin çokluğunu bildiği için muhasara edilmesine, bu suretle hem ahaliye ve hem de askerlere sıkıntı vererek ele geçirmeye karar verdi. Bu karar üzerine Herat'tan ve Lenkûr'dan muhasara için top getirilmesini emretti. Kısa süre içinde topların dövmesiyle çökmüş olan yerlere yaklaşılarak metrisler ele geçirildi. Ustaların da yardımlarıyla toplar güçlendirildi. Mart ayına gelindiğinde kalenin çoğu yeri dökülmüş bulunuyordu. Bundan yararlanan Acemler bir taraftan açılan deliklerden, diğer taraftan kazdıkları lağımlardan içeri girmeye başladılar. Afganlar ise uzun zamandır harp etmedikleri için Acemlere karşı duramadılar ve hücumları da başarısız olunca firar etmeye başladılar. Hücum ettikleri sırada Hüseyin Han da dâhil olmak üzere birçok Afgan askeri öldürüldü. Hüseyin Han'ın öldürüldüğünü gören Afgan komutanları ahalden on kişilik bir elçilik heyeti

göndererek Nadir Şah'dan kabahatlerinin affedilmesini, buna karşılık kaleyi teslim edeceklerini bildirdiler. Nadir Şah ise hücumla geçerek kaleyi bu şekilde ele geçirdi. Şehir ahalisinin ve Afganların silahlarını ellerinden alarak bir meblağ belirledi ve derhal ödenmesini istedi. İstenen meblağın kısa sürede toplanması Nadir Şah'a Hind padişahının yardım gönderdiği hususunda şüphe verdi ve Afganlar ile Hindlilerin ittifak halinde olduklarını etrafındakilere bildirerek askerlerini Hind seferine ve intikam almaya teşvik etti.

Seyyahnâme'nin sahibi der ki: "Biz bu esnada yaşananları yazmak için Nadir Şah'ın Mart'ın yirmi sekizinde Kandehar'da yaşananlara dâir İsfahan valisine yazdığı nâmenin içeriğini naklederiz." Nâmenin muhtevası şöyledir: "Devleti yönetmeye başladığımızdan beri zor işlerle karşılaştık. Bu işlerin hepsinde başarıya ulaştık. Gücümüze karşı hiçbir kale duramadı ve hepsi yolumuzda baş eğdi. Kandehar Afganları isyan ederek bize meydan okudular. Muhasaradan önce Kur'an'ın emrine uyarak itaate dâvet ettik ve nasihatlerde bulunduk. O küstahlar ise nasihatlerimize kulak asmadılar. Bundan dolayı isyancılara karşı kuvvet kullanmayı caiz gördük ve üç ay içinde Kandehar'ı ele geçirdik. Ancak buranın fethinden sonra Hindistan'a sefer düzenleme imkânını bulabildik."¹⁵⁶

Bu hususta başka kaynaklar şu bilgileri vermiştir;

Nadir Şah'ın Kandehar seferinin nedeni, Afganistan'ın batı bölgelerinde yaşayan Afganların, İran'ın Kirman ve Sistan illerine sürekli hücum edip yağmalar yaptıktan sonra, Hindistan'a kaçarak Babürlü Muhammed Şah tarafından korunmalarıydı.¹⁵⁷ 80 bin kişiden oluşan büyük bir orduyla Aralık 1736'da İsfahan'dan ayrılan Nadir Şah, Kirman ve Sistan üzerinden Farah, Dalhak ve Dilaram'a ulaştıktan sonra 3 Şubat 1737'de Girişk önlerine geldi ve burayı ele geçirdi.¹⁵⁸ Daha sonra Hilmend nehrini geçerek Kandehar önlerinden akan Argandab Nehri kenarına ordugâhını kurdu.¹⁵⁹ Kandehar hakimi Mir Hüseyin Han liderliğindeki ların büyük mukavemeti sebebiyle 10 ay süren kuşatmadan sonra 12 Mart 1738'de

¹⁵⁶ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 35a. vd.

¹⁵⁷ Sayed Şafiqula Sadat, **Nadir Şah Döneminde Afganistan**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s.61.

¹⁵⁸ Fraser, a.g.e., s.128.

¹⁵⁹ Esterabadi, a.g.e., s.286 vd.

şehir Nadir Şah'ın eline geçti.¹⁶⁰ Kendi adına sikke kestirip hutbede adını okutmak suretiyle bölgedeki hâkimiyetini kanıtlayan Nadir Şah, böylece Kandehar'da 28 yıl süren hükümetine son verdi.¹⁶¹

Nadir Şah, Herat'tan sonra Kandehar'ı da alarak Afgan aşiretlerinden önemli bir kuvveti ordusuna kattı. Afgan aşiretlerini hizmetine alması ona askeri ve siyasi alanda büyük bir üstünlük sağladı. Çünkü gerek Afganistan gerekse Hindistan'ın kuzeyindeki vilayetlerin Müslüman ahalisi etnik olarak Türk ve Afganlardan müteşekkildi. Ayrıca bu bölgedeki ahalinin büyük bir kısmı yine Müslüman ve Sünni mezhebiniydi.¹⁶²

Nadir Şah, Kandehar üzerine yürüdüğü esnada oğlu Rıza Kuli Han'ı Merv'den Belh'e kadar olan Güney Türkistan'ın fethine memur etmişti. Rıza Kuli Han bölgeyi tasarrufu altına alarak Afşar Devleti'nin sınırlarını Ceyhun nehrine kadar uzatmıştı.¹⁶³

1.19. İran'ın Batı Taraflarında Bazı İsyanların Ortaya Çıkması

Kaynağımız bu bölümde Nadir Şah'ın Dağıstan ve Lezgiler üzerine yaptığı seferler ve Mesket Araplarının isyanı hakkında bilgiler vermektedir; "Bu sırada İran'ın batı taraflarında bazı isyanlar ortaya çıktı. Nadir Şah ise o tarafa çok uzak bulunuyordu. Bundan dolayı isyanları bastırma işini o taraflarda bulunan yöneticilere havâle etti. Dağıstan'da bulunan Lezgiler ve Mesket Arapları Nadir Şah'ın uzakta bulunması ve Kandehar işleriyle meşgul olmasını fırsat bilerek itaatten çıkıp isyana başladılar. Yukarıda belirtildiği üzere, Dağıstan'daki Lezgiler, Nadir Şah'ın Şemahı seferi sırasında yaptıklarından intikam almak için dağlardan inerek Gürcistan'a hücumu ve etrafta bulunan Acem kalelerini ele geçirerek içindeki Acemlerin kimini katletmeye, kimini esir etmeye ve mallarına el koymaya başladılar. Lezgilerin Gence'ye de saldırdıkları haberi Nadir Şah'ın Tebriz valisi olan kardeşi İbrahim Han'a gelince Tebriz'deki askerlerini yanına alarak Gence taraflarına hareket etti ve Tiflis Han'ı ile diğer Gürcistan beylerine haber göndererek maiyyetine gelmelerini bildirdi. Lezgiler ise İbrahim Han ve Gürcü beylerinin gelmekte olduklarını ve Tiflis'te pek

¹⁶⁰ Muhammed Kâzım Mervi, **Alam Aray-ı Nadiri II**, Nşr. M.E. Riyahi, Tahran, 1369, s.485 vd.

¹⁶¹ Muhammed Kâzım Mervi, **Alam Aray-ı Nadiri II**, Nşr. M.E. Riyahi, Tahran, 1369, s.493 vd.

¹⁶² Orhan Yazıcı, Nadir Şah Afşar'ın Hindistan Seferi, **Hindistan ve Türk Tarihi Kültürü Araştırmaları**, Bilge Kültür Sanat, 2020, s.134.

¹⁶³ Esterabadi, a.g.e., s.293 vd.

fazla muhafazacı kalmadığını öğrenince o tarafa doğru harekete başladılar. İbrahim Han arkalarından yetişerek Karaca adlı sahrada Lezgiler ile savaşa tutuştu. Uzun süren savaştan sonra Acemler galip geldi ve Lezgiler firara başladılar. Buradan kaçan Lezgiler kısa süre sonra Şirvan'a saldırıp ele geçirdiler. Hazar kıyısındaki Derbend ve Bakü kaleleri ise Lezgilere mukâvemet gösterdiler. Lezgiler de bu mukâvemet sebebiyle Ermeni memleketlerine hücum edemediler. Mesket Araplarının isyan etme sebepleri belli değildir. Muhtemelen 1733 senesi Eylülünde Nadir Şah'ın emriyle on iki bin Arab'ın katledilmesi sebebiyle isyan etmişlerdir. Mesket, Ceziretü'l-Arap ikliminde mamur bir şehirdir ve buranın kuzeyinde bulunmaktadır. Aynı zamanda Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı olarak adlandırılan Halic'in de batı sahilinde yer almaktadır. Mesket şehrini Şah Abbas, Portekiz istilâsından kurtararak Acem devletine dâhil etmişti. Şiraz valisi olan Nadir Şah'ın veliahdı ve İsfahan kaymakamının emriyle Mesket üzerine asker çıkarılarak fethedilmeye çalışılması üzerine Mesket Arapları harekete geçerek Acemlere hücum ettiler ve altı bin Acem askerini katlettiler. Acem askerleri yeniden toplanarak Mesket'e yürüdü. Fakat yine bozguna uğradılar; seraskerleri de öldürüldü. Nadir Şah durumdan haberdar olunca oğluna haber göndererek Mesket'e sefer yapılmamasını ve dönünce bizzat kendisinin ilgileneceğini bildirdi. Bunu öğrenen Acem askerleri heyecana gelerek sefere çıkmak arzusuna düştüler. Askerlerin bu heyecanını gören Nadir Şah, devlet adamlarını huzuruna dâvet ederek şunları söyledi: "Ey Acem kavmi! İran'a tasallut eden Afganları kovdunuz, fakat devlete henüz ciddi yardımlarda bulunmadınız. Bizim fetretimizi dört gözle bekleyen komşularımızın amacı mallarımızı ve servetlerimizi ellerimizden almaktır. Siz ne için durursunuz? Bizi savaşa sürükleyenlerle savaşalım. En büyük şahınız olan Şah Abbas asrına dönelim. Sınırlarımızı Hind'e kadar uzatalım. Bu suretle memleketlerimizde güvenliği sağlayalım." Bu sözlerle heyecana gelen Acem taifesi Şah'ın emrinden çıkmayacaklarına söz verdiler. Hindistan'ın bol olan ganimetlerini düşünerek Hind seferine çıkmaya hazır olduklarını bildirdiler."¹⁶⁴

Bu kısımda anlatılan olaylar ile alakalı diğer araştırma eserler şunları söylemiştir; Nadir, Haziran 1734'te Osmanlı hududunu kuzeyden ihlal edip Şirvan'ı ve bu bölgenin merkezi Şemahı'yı ele geçirerek Hacı Davud Han idaresindeki

¹⁶⁴ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 38a. vd.

Lezgileri vergiye bağlamıştı. Ancak Dağıstan içlerine kadar ilerlemesine rağmen arazi şartlarının elverişsizliği ve bilhassa dağlık bölgelerde şiddetli savunma sebebiyle Dağıstan'da tam bir hâkimiyet kurmadan güçlükler içerisinde geri dönmek zorunda kalmıştı.¹⁶⁵ Lezgiler, Nadir Şah'ın Hindistan seferinde olduğu sırada yokluğundan yararlanarak isyan etmişler, dağlardan inip Şirvan'ı ve Gürcistan bölgesindeki İran'a bağlı köy ve kasabaları tahrip edip Gence'ye kadar ilerlemişlerdi. Bu haberi öğrenen Nadir Şah'ın kardeşi aynı zamanda Tebriz valisi İbrahim Han, emrindeki kuvvetlerle Lezgiler üzerine yürümüş, Karca mevkinde ki savaşta tam bir sonuç elde edilememişti. Ancak daha sonra yapılan bir savaşta İbrahim Han, bozguna uğramış kendisi de ölmüştü.¹⁶⁶ Kardeşinin ölüm haberini alan Nadir Şah, Kırklı Emir Arslan Han'ı ve Bagayeri Safi Han'ı Azerbaycan serdarlığına tayin ederek, Lezgiler üzerine göndermişti. 1741 yılında Meşhed'den ayrılıp Habuşan'a geldiği esnada Şirvan'a gönderdiği öncü kuvvetlerin Lezgileri yenilgiye uğrattığı haberini aldı.¹⁶⁷

Osmanlı Devleti ile kesin bir savaşa tutuşmadan evvel Dağıstan'ı tamamiyle itaat altına almak isteyen Nadir Şah 1741 Mayıs'ı ortalarında Şirvan'a hareket etti.¹⁶⁸ Onun 150 bin kişilik bir orduyla Şirvan'a gelişi bütün Lezgileri hemen Nadir Şah'ın tabiyetine girmeye mecbur etti. 1741 Temmuz'unda Gazi Kumuk'a gelen Nadir Şah'a Tarhu Şemhali, Kara Kaytak Usumisi ile Gazi Kumuk Han'ı Surhay Han itaat ettiler.¹⁶⁹

1.20. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Hind Memleketlerinin Durumu

Kaynağımız Nadir Şah'ın Hind seferi hakkında detaylı bilgiyi bu bölümde aktarmıştır; "Bu sırada Hind padişahı, Kandehar'ın kısa zamanda düşüşünü ve Nadir Şah'ın Hind sınırında bulunduğunu haber alınca, Şah'ın Hind seferine çıkmasını engellemek için elçi gönderdi. Kıymetli hediyelerle gönderdiği elçiye Nadir Şah'ın cülûsunu tebrik etmesini ve iki devlet arasında eskiden beri devam eden dostluğu yenilemesini tenbih etti. Kandehar'a varan elçi, bir süre ordugâhta bekletilerek Hind

¹⁶⁵ Abdurrahman Ateş, a.g.e., s.108.

¹⁶⁶ Ali Djafar Pour, **Nadir Şah Döneminde Osmanlı- İran İlişkileri**, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1977, s. 122-123.

¹⁶⁷ Abdurrahman Ateş, a.g.e., s.109.

¹⁶⁸ Şerafettin Erel, **Dağıstan ve Dağıstanlılar**, İstanbul, 1961, s. 104-105.

¹⁶⁹ Lockhart, a.g.e., s.200-201.

seferine çıkılmadan bir gün önce Şah'ın huzuruna çıkarıldı. Elçi, hediyeleri sunduktan ve elçilik merasimi yerine getirildikten sonra Şah'a dostluğun yenilenmesinden bahsetti. Nadir Şah ise: "Senin efendin aramızdaki dostluğu bozdu. Sözlerini yerine getirmeyenlerin ve anlaşmayı bozanların hediyesini kabul dâhi etmem" diyerek elçiyi gönderdi. O sırada Acem ordusu Kâbilistan'a varmış bulunuyordu. Keşmir, Kâbil, Multan, Bugur ve Sind, Acem ile Hind adlı şehrin sınırlarında olan Hind'e bağlı şehirlerdir. Bunlardan Sind ve Keşmir meşhur olanlardır. Keşmir kuzey taraflarında, Hind de denilen Sind ise güney taraflarında, Muhit Denizi sahilindedir. Sind Nehri de denilen Hind nehri Muhit'e dâhil olmaktadır. Bu nehir tıpkı Nil Nehri gibi taşkın zamanlarında birçok araziye sular ve çok fazla mahsul elde edilmesine olanak sağlar. Keşmir'in havası gâyet güzel, suyu hoş bir memleketdir. Hind padişahlarından doksan sene yaşamış olan Evrengzib, Keşmir'i Hind'in diğer memleketlerine tercih ederek ömrünün çoğunu burada geçirdi. Hind Nehri'nin doğu taraflarının çoğu susuz yerlerdir."¹⁷⁰

1.21. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Kâbilistan

Kâbil, Acem ile Hind hududunda bulunduğu için, Hind padişahları güvenlik için her zaman çok sayıda asker ile burayı muhafaza ederler. Bu defa valinin haberi yokken Acem askerleri Kâbil sınırına vardı. Acem askerlerini gören dağınık haldeki Hind askerleri kaçarak durumu valiye haber verdiler. Vali elli bin piyade ve on bin süvari askerini hazır ederek ordusunu kurdu. Nadir Şah'ın savaşlarda çok hızlı hareket ettiğini ve bu sayede düşmanlarını rahatlıkla mağlup ettiğini duyan Hind ordusu tedirgin idi. Yine aynı şekilde hareket eden Nadir Şah, askerlerine derhal saldırı emri verdi ve Hind ordusu daha tertibat almadan Acem ordusunu karşısında buldu. Hind askerleri şaşkınlık ve korku ile firar ederek kaleye kaçmaya başladılar. Nadir'in huzuruna getirilen Hind askerleri korkularından silahlarını bırakarak teslim oldular. Kâbil valisi ve askerlerin seraskeri Nadir Han da esir edildi. Bulunduğu yer itibarıyla gayet sağlam olan Kâbil şehir ve kalesi, muhafızlarından başka savaştan kaçan askerlerin de gelişiyse Nadir Şah'a karşı koyabilecek güce ulaşmış, fakat askerlerde nizâm ve intizam kalmamıştı. Muhasaraya ancak sekiz gün dayanabilen kale ahali,

¹⁷⁰ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 39b. vd.

sekizinci günün sonunda Nadir Şah'a teslim olmayı kabul etti ve Nadir Şah'ı izzet ve ikramla kaleye kabul etti. Nadir Şah'ın askerleriyle Hind sınırına girerek hücûma başladığı ve Hind askerlerinin bozguna uğrayarak Kâbil'in düşmesi haberi Hind Devleti'nin payitahtı Cihanâbâd'a herkesi rahatsız eden bir şekilde gelse de, uzun zamandır zevk ve sefa ile meşgul olan devlet ricalinin elinden bir şey gelmedi. Hind Devleti'nin bu uyuşuk durumunu bilen Nadir Şah ise bu durumdan yararlanmasını iyi bildi. Hind Devleti sınırları içinde yaşayan nüfusun çokluğu sayesinde kısa zamanda birçok asker toplandı ve savaşa hazır hale getirildiler. Bu sırada Hind padişahı Nadir Şah'a elçi göndererek seferin sebeplerini ve ne istediğini öğrenmek istedi. Nadir Şah: "Cihanâbâd'ı görmek arzusundayım. Padişah için de sorun yoksa bir yıllık sefer masraflarımızı bir an önce tazmin etsin." diyerek sefere devam edeceğini gösterdi. Elçi tekrar sorular sorunca: "Kuvvet ile fethettiğimiz Kâbil öteden beri Acemlere ait iken Hindliler tarafından kuvvetle değil, bazı anlaşmalarla elde edilmişti. Hind padişahı Şah Muhammed'in, iki devlet arasında sulh olmasına rağmen Kandehar'a göz koymas ve Hind Nehri'nin batı taraflarında bulunan Acem memleketlerini istilâ etmesi bu sulhü bozmuştur. Durum böyle olunca Hind padişahının sözlerine güvenilmez oldu ve emniyeti sağlamak için Hind Nehri'nin öte taraflarına geçerek bir sınır oluşturmak zorunluluğu hâsıl oldu. Bu suretle emniyet için adı geçen yerleri almak ve sefer tazmini için Hind padişahını takip edeceğiz" diyerek kesin kararını elçiye bildirdi. Bu şartların kabul edilmeyeceğini bilen Nadir Şah, "Hindistan Fatihî" unvanı için bir an evvel harekete geçmek istiyordu. Hind ordusunun hazırlandığını duyunca da Cihanâbâd'a kadar gitmek üzere hareket emri verdi. Yol üzerinde bulunan Bekûr kalesi ele geçirildi ve direnmeye kalkıştıkları için gerekli cezalar yerine getirildi. Buradan sonra Nilab Irmağı kenarında bulunan Âtuh adlı kale muhasara edildi. Kale ahali Bekûr kalesinin başına gelenleri bildiği için kaleyi Nadir Şah'a teslim ettiler."¹⁷¹ Seyyahnâme sahibi bu konu hakkında şunları söylemektedir: "Öteden beri bunun gibi rahatlıkla kale ele geçirenler daha da ileri gitmeye çalışmışlardır. Birçok kale de bunların yaptığı vahşeti bildiği için teslim olmayı seçer.

"Cihanâbâd yolu üzerinde bulunan nehirleri geçmek için köprü kurulması gerekiyordu ve bunun için de uygun kereste bulmak ihtiyacı doğdu. Gerekli

¹⁷¹ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 40a.

malzemeler tedârik edilirken, nehrin geçisine uygun bir yer bulmak üzere adamlar tayin edildi. Kâşifler nehirden geçişin gayet zor olduğunu ve nehrin öte yanında birçok asker gördüklerini bildirdiler. Hind Devleti'ne küskün olan bazı devlet ricalini kendi tarafına çekmiş olan Nadir Şah, bu durumu zaten haber almış ve bunların yalnızca Lahor askerinden ibâret olduğunu öğrenmişti. Bunun üzerine ordusuna, önce Nilab Irmağı kenarında ordu kurmalarını ve ardından gerekli köprü ve hasırları inşa ederek karşıya geçmelerini emretti. Ardından casuslardan aldığı haberlerle nehrin geçidinin olduğu yeri öğrendi ve yirmi bin askeriyle buraya doğru hareket ederek karşı yakaya geçmeyi başardı. Buradan nehir boyunca aşağıya doğru inerek nehrin karşısında Acem askerlerinin geçişini engellemekle görevli askerlere hücum etti. Bu ani hücumu beklemeyen Hind askerleri kısa sürede darmadağın oldu ve bütün ağırlıkları ile harp malzemelerini bırakarak bir kısmı Lahor'a, kalanları ise Cihanâbâd'a firar ettiler. Bir yandan ordunun başına gelenleri öğrenen ahali can korkusuna düşerken, diğer yandan Acem askerleri zaferin ardından rahatlıkla nehrin karşısına geçti."¹⁷²

1.22. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Pencap

Acem askerlerinin nehirden geçtikten sonra ilk uğradığı yer Pencap'tır. Bu memleketin toprağı beş adet nehir tarafından sulandığı için "Pencap" adı verilmiştir. Burası nehirlerin suladığı yer olması ve bu sayede mahsulün bol yetiştiği yer olması hasebiyle Cihanâbâd'ın kileri konumundadır. Nehri rahatça geçen Acem askerlerinin zaferden, hatta Hind askerleri ne kadar çok olursa olsun Cihanâbâd'ı dâhi fethedeceklerinden şüpheleri kalmadı. Bu suretle Nadir Şah'a gelerek yolunda can ve başlarını feda hazırladıklarını ve bir an önce harekete geçmek istediklerini bildirdiler. Askerlerinde bu heyecanı gören Nadir Şah, gerekli malzemeyi tedârik etmek için Lahor'a doğru hareket etme emri verdi. Yol üzerinde bulduğu kaleleri harap, askerleri katlederek Asya Nehri'ne vardı. Geçiş engel olacak herhangi bir asker göremeyerek rahatlıkla karşıya geçti.

Pencap valisi Hind askerlerinin bozgununu haber alınca Acem ordusunun Lahor'a geleceğini anlamıştı. Bu sebeple Cihanâbâd'a haber göndererek ordunun hazır olmasını, hazır olanların bir an önce yardıma gelmesi gerektiğini bildirdi ve Pencap

¹⁷² Tarih-i Nadir Şah, vrk. 42a. vd.

elden giderse devletin tamamı gider diyerek padişahı harekete teşvik etti. Durumun ciddiyetini anlayan Şah Muhammed de hazırlıklara başlayarak ordusuyla harekete geçmeye karar verdi. Fakat Hind padişahlarının âdetleri olduğu üzere ihtişamlı bir şekilde sefere çıkmak istemesi böyle dar bir vakitte daha büyük sorunlara yol açtı. Lahor'daki ricalden gelen haberler de padişahın gelmemesi gerektiğini bildirince sefere çıkmaktan vazgeçti. Cesur ve ileri görüşlü olan Pencap valisi ise bozgun sırasında kaçıp kendisine sığınan askerleri de toplayarak nehre doğru harekete geçti ve buraya yakın bir yerde ordusunu kurdu. Hendeklerle sağlamlaştırdığı metrisler kurdu ve gerekli yerlere toplar yerleştirdi.

Müverrih bu sırada şunları kaydeder: “Bu esnada Hindlilerin müdafaaya geçtiklerini haber alan Acem askerleri var kuvvetleriyle hücûma geçtiler. Birkaç saat içinde metrisleri ele geçirdiler. Az sonra Hind askerlerinin tertibini bozdular ve cesaretlerini kırdılar. Piyadelerin durumunu gören Hind süvarileri firara başladı. Nehirden geçerken birçoğu boğularak öldü. Savaş meydanında yalnız kalan vali ise artık kurtuluş yolu kalmadığını anlayarak teslim olmaktan başka çare bulamadı.”

Valinin cesaretinden hoşnut olan Nadir Şah, iltifat ve ikramlarda bulundu ve Pencap'ı kendisine iade etti. Hind askerlerini takip eden iki yüz Acem askerleri nehirde boğuldu. Bu savaşta otuz bin Hind askeri öldü. Acem askerleri hiçbir engelle karşılaşmadan Lahor'u ele geçirdiler. Zahmetlerine karşılık olarak şehri talan etmek ve ganimet toplamak isteseler de valinin Nadir Şah'dan şehre ve ahaliye dokunmamalarını rica etmesi ve Nadir'in de bu ricayı kabul etmesi üzerine Acem askerleri umduğunu elde edemedi. Buna karşılık Cihanâbâd'da ganimet toplamalarına ve istediklerini orada elde etmelerine izin verileceği bildirildi. Buna karşılık, Acem ordusu Hindistan'da olduğu sürece gerekli yardımın buradan karşılanması ve Hind padişahına hiçbir şekilde yardım edilmemesi şartları valiye kabul ettirildi.

Lahor'dan Dehli de denilen Cihanâbâd'a mesafe yüz fersahdır. Bir fersah üç mildir ve üç mil bir saattir. Yol üzeri düz sahalardır ve mahsulü boldur. Arazinin Acem ordusunun hareketine uygun olması sayesinde birkaç gün içinde Cihanâbâd yakınlarına vardılar.

Hind diyarı seyyahlarının rivâyetleri doğru ise Hind askerlerinin sayısı tabirden uzaktır ve bu sayıda asker ne görülmüş ne de işitilmiştir. Dört yüz bin atlı, bir o kadar

tüfenkli ve yaylı ve üç yüz bin mızraklı asker sayılmıştır. On bin top, otuz bin deve ve iki bin fil vardı. Nadir Şah'ın ise ancak bin iki yüz topu ve beş yüz fili olduğunu rivâyet ederler. Hind ordusu uygun bir yerde ordugâh kurmuş, altı fersahlık yeri tutmuş ve hendekler ile etrafı çevrilmiştir. Acemlerin piyade ve süvari sayısı altmış bin kadardı. Nadir Şah, Hind askerlerinin çokluğunu görünce âdeti olan hızlı hareket ile saldırıyı uygun görmedi. Buna karşın, ordu ile şehir arasında bulunan ve zahire götürülen yolları kesmek için uygun bir yerde ordugâhını kurdu. Bu sırada dört beş bin kadar Hindli ile şehirden zahire çıktığını görünce bir miktar asker göndererek bu malzemelere el koydu. Nitekim Acem atlısı Asya atlısından üstündür ve Nadir Şah'ın atlıları Hind askerlerinin yüreklerine korku veren kendilerine mahsus garip bir kıyafet giyerler. Silahlarının hafif ve kendilerinin çevik olmaları sayesinde Hind ordusuna süratli darbeler vurarak çoğu topu ele geçirdiler. On beş gün içinde Şah Muhammed'in elli bin ile altmış bin arası askeri öldü. Ordudan firar edenlerin sayısı üç yüz bini geçti ve bunların çoğu Acem askerleri tarafından ya katl ya da esir edildi. Bu sırada Nadir Şah, Şah Muhammed'in sipahsaları olan Mirza Melik'i durumu bildirmek için davet etti. Sadrazam olan Mirza, Şah Muhammed'in dairesi ricalinin uygunsuz hareketlerini gördükçe muhalefet etmiş ve sonunda onlar ile ihtilafa düşmüştü. Ricalin kendisini Şah Muhammed'e şikâyet ettiklerini ve katline ferman çıkardıklarını öğrenince valisi ve hâkimi olduğu Dekken'e firar etti.¹⁷³

1.23. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Dekken

Batısında Gücerat ve doğusunda Gülkende'nin bulunduğu Dekken, oldukça büyük ve memduh bir memleketdir. Burada valiye bağlı kırk bin asker ve sayısız piyade bulunmaktadır. Buna rağmen efendisine isyan etmedi. Efendisine sadakatini göstermek için cizye vermekte kusur etmedi ve "Raca" olarak adlandırılan Mecusî beylerinin istilâ ettiği birçok memleketi geri alarak padişahın topraklarına kattı. Bu racalar başlı başına sancak ve ocaklıklara sahip olup kimseye bağlı değillerdir. Mirza'nın firar etmesiyle beraber Hind Devleti tamamen zevk ve sefaya düşmüş ve ricalin elinde perişan bir hâle gelmişti. Acem askerlerinden gelen tehlikeyi önlemek isteyen Şah Muhammed ise Mirza'yı davet ederek yardım talebinde bulundu. Mirza

¹⁷³ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 43b.

da Şah'ı kırmayarak emrindeki askerleriyle Cihanâbâd'a geldi. Nadir Şah'tan davet almış olan Mirza, davete icâbet etmesi halinde devlet ricalinin kendisine suçlar isnat edeceğini düşünerek davete icâbet etmedi. Askerlere emirler vererek nizamı sağlamaya çalıştı ve savaşa hazır olmalarını emretti. Fakat devlet ricali Şah Muhammed'i korkuya düşürerek savaşa hazırlandığına pişman ettiler. Şah Muhammed'in sefer hazırlıklarını durdurma emrini alan Mirza ise çaresizce yanına on adam alarak Nadir Şah'ın huzuruna çıktı. Nadir Şah, Mirza Melik'e, daha Kâbil'de iken Şah Muhammed'e gönderdiği ihtar mektubunu hatırlatarak şunları ileri sürdü:

Bir: Timur'un altmış altı milyon kuruşla yaptırıp Hindistan'a naklettiği tahta Şah Muhammed'in oturması uygun değildir.

İki: Şah Muhammed'in dedesi Şah Cihangir'in Hind tahtına cülûs için Acem tarafından verilen meblağ henüz iade edilmedi.

Üç: Şah Muhammed, Afgan ve Osmanlı'ya karşı Acem'e vaad ettiği yardıma vefa etmediği için Acemlerin büyük zarara girmesine sebep oldu.

Dört: Nadir Şah, tahta cülûsunu bildirmek için Şah Muhammed'e dostane bir mektupla elçi gönderdi. Fakat Şah Muhammed'in onu alıkoyması, Nadir Şah'ın ordusuyla Hindistan'a sefer yaparak şahlığını bildirmesini zorunlu kıldı.

Beş: Şah Muhammed, intikam alması için Nadir Şah'ı uzak mesafelerden Hindistan'a gelmeye mecbur etti. Bu sefer masraflarının ve zararların tazmin edilmesi gerekmektedir.

Mirza Melik, Nadir Şah'ın bu isteklerini çaresizce kabul eder görünerek: "Efendime mektup yazayım ve istediklerinizi kabul etmesi hususunda onu ikna edeyim" deyince, Nadir Şah: "Efendine haber gönder, yarın huzuruma gelsin. İki alayla birbirimizi karşılayalım ve sulhü bu suretle yapalım. Eğer dediklerimi yapmazsa kellesini gövdesinden koparırım" dedi. Bunun üzerine Mirza Melik, efendisini istekleri kabul hususunda ikna etmeye çalıştı. Ertesi gün iki alay arasında görüşmeler oldu ve Şah Muhammed can korkusuyla tacını Nadir Şah'a teslim ve kabulünü teklif etti. Nadir Şah ise: "Tac benimdir ve yine sana verdim. Acem'in hakkı ne ise teslim et" diyerek Şah Muhammed'i ikaz etti. Şah Muhammed de bunu yerine getireceğini taahhüt etmek zorunda kaldı. Altı saat süren görüşmeden sonra padişah ziyâfete davet edildi. Bu ziyâfete yüz bin kuruş harcandığı söylenmektedir. Daha sonra Şah

Muhammed de Nadir Şah'ı ziyâfete davet etti ve Nadir Şah'a çok değerli hediyeler verdi. Birkaç gün sonra Nadir Şah, sefer masrafları için işitilmemiş derecede bir meblağ akçe talep etti. Şah Muhammed, yirmi araba altın, yüz deve yükü gümüş ile Mirza Melik'i Nadir Şah'a göndererek geri kalanının bağışlanması istedi. Nadir Şah bunu kabul etmeyince, Mirza Melik, Şah'ın ayaklarına kapandı. Nadir Şah ancak bundan sonra kabul etti. Fakat buna karşılık olarak dört sene boyunca yüz milyon kuruşun hazinesine teslim edilmesi ve yukarıda belirtilen Timur'un tahtının da kendisine teslim edilmesi şartını içeren bir sözleşmeyi Mirza'ya vererek padişahın imzalamasını istedi. Şah Muhammed ise bu şartları kabul etmekten imtina ederek Bengal taraflarına firar etmeyi ve ömrünün geri kalanını orada dervişâne bir halde geçirmeyi daha uygun gördü. Mirza Melik, padişahı şartları kabul etmesi için ikna etmeye çok uğraşmasına rağmen kabul ettiremedi ve sonunda pes ederek Nadir Şah'a geldi. Vaki durumu bildirince sinirlenen Nadir Şah, Mirza Melik'i hapse attırdı ve Şah Muhammed'e haber göndererek şartları kabul etmediği için Hindlileri katledeceğini ve ahdine vefa etmediği için tüm yakınlarını katledeceğini bildirdi. Ardından ordusunu savaşa hazırlayarak şehre saldırmalarını emretti. Bunu haber alan Mirza Melik ise efendisine haber gönderdi ve başına gelecekleri anlattı. Şah Muhammed, nihayet yaptığı hatayı anladığını, nasihate ihtiyacı olduğunu ve ne gerekiyorsa yapılmasını Mirza Melik'e bildirdi. Mirza Melik tekrar Nadir Şah'ın huzuruna çıkarak bir müddet yalvardı ve intikam almak için harekete geçmeden önce bir gün mühlet verilmesini istedi. Nadir Şah ise yine şart koyarak Şah Muhammed'in gelerek huzuruna çıkmasını, ancak bu suretle yaşamasına izin vereceğini bildirdi.

Muhammed Şah, Nadir Şah'ın otağına gelince yakalanarak hapsedildi. Ardından topların tümü ele geçirildi ve savaş sırasında ele geçirilmiş olan devlet adamları katledildi. Hind askerlerinin zahiresine el konulduğu için çok sayıda asker ve hayvan da öldü.¹⁷⁴

1.24. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Nadir Şah'ın Hind Tahtına Cülûsu

Bu sırada Nadir Şah, ordusuyla birlikte Cihanâbâd'a doğru yola çıktı ve 7 Mart'ta şehre girdi. Şah Muhammed ise zindana gönderildi. Saraya girdikten sonra

¹⁷⁴ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 44b. vd.

Hind tahtına cülûs etti ve gerekli merasim yerine getirildikten sonra “Nadir Şah Melikü’l-Mülük Şah Âlem” unvanıyla adına sikke kestirildi. Ertesi gün biri enderunu, diğeri birunu muhafaza etmek üzere askerler ikiye ayrıldı ve Nadir Şah’ın emri olmadan şehre girmek ve çıkmak yasaklandı. Acem askerlerinin Hindlilerin elinde ne var ne yok hepsini almaya başladığı haberi gelince; “her bir askerde otuz kırk kuruştan fazlası bulunmayacak” diye emir verildi.

Padişah Sarayı denilen sarayın dört duvarı altından ve gümüştan, tavanı ve süslemeleri elmastandır. Padişah tahtı altından on iki basamaktır ve her biri inci ve çeşitli değerli taşlarla süslenmiştir. Üzerine nakşedilmiş olan tavus kuşu tahta ayrı bir hava katmaktadır. Sarayda ve devlet ricali ile hanedan kadınlarındaki değerli malların hesabı kaleme gelmeyecek kadar çoktur.

Nadir Şah, Hind sarayında ele geçirebildiği kadar değerli malı hazinesine kattı. Artık emniyet sağlandığını düşündüğü esnada Hindlilerden savaşta esir edilmiş ve başlarına muhafaza için Acem askerleri tayin edilmiş askerî kademedan dört önde gelen komutan, hizmetkârlarının yadımlarıyla başlarındaki Acem askerlerini katlederek Nadir Şah katledildi diye etrafa haber göndermeye başladılar. Bunun üzerine silaha sarılan şehir ahalisi Acemlere hücum etti ve altı bin Acem askerini katletti. Nadir Şah, iç kaleden topları şehre havale etti ve ateş emri vererek isyanı bastırdı.

Nadir Şah, öldürülen askerlerinin intikamını almak üzere sabahın ilk ışıklarıyla askerlerini silahlandırdı ve şehre göndererek ahalinin katledilmesine ve tüm mallarının yağma edilmesine izin verdi. Kendisi de temaşağâha çıkarak şehre ateş edilmesini emretti ve buradan seyretmeye koyuldu. Tam bu sırada şehrin başına kıyamet koştı. Ateşten kurtulanlar Acem askerlerinin kılıçlarına kurban gittiler.

Birkaç gün önce hapsedilmiş olan Mirza Melik, izin isteyerek Şah’ın huzuruna çıktı. Şah’a hitaben: “Ey Şah! Kavmimi katledersin de beni neden öldürmezsin? Birkaç kişinin günahını bütün ahaliye yüklersin. Şu kadın-erkek, yaşlı-çocuk kimsenin günahı yoktur. Böyle devam edersen camii başına yıkılır. Yaptığından feragat et!” deyince, Nadir Şah, askerlerini katliamdan men etti. Sekiz gün sekiz gece yanıp yıkılan şehrin çoğu imâreti yerle bir oldu. Devlet büyüklerinin sarayları Acemlerin istilâsına uğradı,

basılıp soyuldu. Cihanâbâd'da yaşanan bu olaylar sırasında bir milyon kişinin katledildiği tahmin edilmektedir

Nadir Şah'ın öfke ve zulmünden kurtulan şehir halkı için çıkarılan emirde her bireyin canının karşılığı olarak elinde bulunan bütün malını mülkünü getirerek Nadir Şah'a teslim etmesi gerektiği ve bundan imtina edenlerin idam edileceği bildirildi. Nadir Şah bununla da yetinmeyerek Mirza Melik'i bu işi denetlemek ve gereğini yapmak üzere şehre gönderdi. Bazıları mallarını teslimden sonra bile kurtulacaklarına inanmayarak intihar ettiler. Mirza'ya teslim edilen nakit ve mal inanılmayacak kadar çoktu. Altın ve gümüş dağ misali yığıldı. İnci ve çeşitli cevâhirin hesabı sayılmayacak kadar çoktu.

Nadir Şah, Hind sarayında ele geçirebildiği kadar değerli malı hazinesine kattı. Artık emniyet sağlandığını düşündüğü esnada Hindlilerden savaşta esir edilmiş ve başlarına muhafaza için Acem askerleri tayin edilmiş askerî kademedan dört önde gelen komutan, hizmetkârlarının yadımlarıyla başlarındaki Acem askerlerini katlederek Nadir Şah katledildi diye etrafa haber göndermeye başladılar. Bunun üzerine silaha sarılan şehir ahali Acemlere hücum etti ve altı bin Acem askerini katletti. Nadir Şah, iç kaleden topları şehre havale etti ve ateş emri vererek isyanı bastırdı.

Nadir Şah, öldürülen askerlerinin intikamını almak üzere sabahın ilk ışıklarıyla askerlerini silahlandırdı ve şehre göndererek ahalinin katledilmesine ve tüm mallarının yağma edilmesine izin verdi. Kendisi de temaşağâha çıkarak şehre ateş edilmesini emretti ve buradan seyretmeye koyuldu. Tam bu sırada şehrin başına kıyamet koptu. Ateşten kurtulanlar Acem askerlerinin kılıçlarına kurban gittiler.

Birkaç gün önce hapsedilmiş olan Mirza Melik, izin isteyerek Şah'ın huzuruna çıktı. Şah'a hitaben: "Ey Şah! Kavmimi katledersin de beni neden öldürmezsin? Birkaç kişinin günahını bütün ahaliye yüklersin. Şu kadın-erkek, yaşlı-çocuk kimsenin günahı yoktur. Böyle devam edersen camii başına yıkılır. Yaptığından feragat et!" deyince, Nadir Şah, askerlerini katliamdan men etti. Sekiz gün sekiz gece yanıp yıkılan şehrin çoğu imâreti yerle bir oldu. Devlet büyüklerinin sarayları Acemlerin istilâsına uğradı,

191 basılıp soyuldu. Cihanâbâd'da yaşanan bu olaylar sırasında bir milyon kişinin katledildiği tahmin edilmektedir.¹⁷⁵

1.25. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Cihanâbâd

Cihanâbâd, zinet, şevket, azâmet ve nüfusunun çokluğu ile meşhurdur. Lazım olduğu zaman yüz bin asker çıkardığı ve buna rağmen hiç kimse çıkmamış gibi yine kalabalık olduğu söylenir. Gayet düz sahraları olan memleketin çoğu mahallesi Cemma Nehri kenarında bulunur. Ekber adlı padişah, yadigâr olması için Dehli şehri yerine güney tarafında yeni bir şehir inşa ettirdi ve buna Kılpur adını verdi. Fakat birçok imâret ile mamur hale getirilen Kılpur'un havası ağır olduğu için terk edildi. Ardından Cemma Nehri yakınında Eski Dehli'nin olduğu yerde bir şehir inşa ederek Cihanâbâd adını verdi. Padişah Evrengzib, Agra şehrine taşınsa da, havasına tahammül edemeyerek Yeni Dehli denilen Cihanâbâd'a geldi ve bu andan itibaren burası Hind Devleti'nin payitahtı haline geldi.¹⁷⁶

Nadir Şah'ın Hint seferi ile alakalı diğer kaynaklarda geçen bilgiler şu şekildedir: Nadir Şah'ın Hindistan Seferi'ni düzenlemesinin ana sebeplerinden biri on beş yıldır ülkesindeki sorunların nedeni olarak gördüğü Abdaliler ve Gılcaylar'ın gücünü tam olarak kırmaktı. Nadir Şah, 1738 yılında bir yıl süreyle kuşattığı Kandehar şehrini zapt etmiş ve bu bölgede Nadirabad adında yeni bir şehir inşa etmişti.¹⁷⁷ Kandehar'ı ele geçiren Nadir Şah, Abdali ve Gılcaylardan bir grubun Gazne ve Kabil'e kaçtığını görüp, Babürlülerin bu topluluklara karşı sınır kapatma görevini yerine getirmediğini anlamış ve bir elçiyi bu meseleyi görüşmek adına 1738 Mayıs'ında Babürlü sarayına göndermiştir.¹⁷⁸

Babürlü tarafında ise Nadir Şah'a nasıl bir cevap verileceği, onun için hangi unvanların kullanılacağı hususunda ihtilaf mevcuttu. Babürlüler bir taraftan Gılcaylar'ın ve diğer Afgan topluluklarının Nadir Şah'ı mağlup edip onu kaçmaya zorlamasına güvendiler ve böylece bu mektuba cevap verme ihtiyacının kalmayacağını

¹⁷⁵ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 48a. vd.

¹⁷⁶ Tarih-i Nadir Şah, vrk. 49b. vd.

¹⁷⁷ Umut Kırcı, **Nadir Şah Döneminde Afsarlıların Babürlüler ve Türkistan Hanlıkları İle İlişkileri (1736-1747)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, s.42

¹⁷⁸ Mirza Mehdi Han Esterabadî, a.g.e., s. 308.

düşündüler.¹⁷⁹ Bu süre zarfında Babürlü Saray'ından bir cevap gelmemesi üzerine Nadir Şah, Mayıs 1738' de Gazne ve Kabil'i ele geçirmek için harekete geçti. Haziran 1738'de muhasara başladı. Şehrin hâkimi Nadir'in karşısına çıkamadı ve şehirden kaçtı. Bunun üzerine halk Gazne'yi bir direniş göstermeden Nadir Şah'a bıraktı.¹⁸⁰

Gazne'nin alınmasından sonra Nadir Şah, Kabil'e doğru ilerledi. Şehrin hâkimi olan Nasır Han¹⁸¹, Dehli'ye haber verecek zamanı bulamadan Balahisar'ı terk edip Peşaver'e kaçtı.¹⁸² Nadir şah batıdan, oğlu Nasrullah Mirza ise kuzeyden gelerek Kabil şehrini kuşattılar. Bir buçuk ay süren kuşatmadan sonra şehir daha fazla dayanamayarak Haziran 1738 sonunda Nadir Şah'ın eline geçti. Günlerce süren yağma sonucunda önemli bir ganimet ele geçirildi.

Kâbil kuşatması esnasında Nadir Şah, o sırada elçisi Muhammed Ali Han Türkmen'den bir mektup aldı. Mektupta kendisinin hala tutsak edildiğini ve Babürlülerin, Nadir'in isteklerine cevap vermediği yazıyordu. Buna kızan Nadir, Muhammed Şah'a bir mektup yazarak kendisini Abdali ve Gilcaylar'a karşı sınırlarını korumamakla suçluyordu. Bu esnada mektubu götüren ulak, Celalabad hâkimi Mir Abbas tarafından tutsak alınıp öldürüldü.¹⁸³ Yaşanan bu olayın akabinde Nadir Şah elçisinin intikamını almak için Celalabad'a yürüdü. Mir Abbas ise Nadir Şah'a karşı koyamayacağını anlayarak Celalabad'ın dışındaki dağlara kaçtı ve şehir direnemeyerek Eylül 1738'de Nadir Şah'ın ordusu tarafından yağmalandı. Kısa süre sonra da Mir Abbas yakalanarak öldürüldü.¹⁸⁴

Nadir Şah; ordusu Peşaver'de dinlendiği sırada kendisi de bir taraftan Hindistan içlerine gidebilmek için elverişli bir güzergâh arayışı içindeydi. Ve yoluna Sind nehri üzerinden devam etmeye karar verdi. Öncelikle Sind civarına vardıktan sonra yakınlardaki Attok Kalesi üzerinden Sind Nehri'ni geçmek için köprüler yapılması emrini veren Nadir Şah bir taraftan da askerlerinden bir kısmına kale içindeki ahalinin teslim olmasını, teslim olması hâlinde onlara bir zarar

¹⁷⁹ Umut Kırcı, **Nadir Şah Döneminde Afşarlıların Babürlüler ve Türkistan Hanlıkları İle İlişkileri (1736-1747)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, s.43

¹⁸⁰ Mirza Mehdi Han Esterabadî, a.g.e., s. 308-309

¹⁸¹ Kaynağımızda Nadir Han olarak geçiyor.

¹⁸² James Fraser, **The History of Nadir Shah**, London, 1742, p.130

¹⁸³ Mirza Mehdi Han Esterabadî, a.g.e., s. 311-313.

¹⁸⁴ Umut Kırcı, **Nadir Şah Döneminde Afşarlıların Babürlüler ve Türkistan Hanlıkları İle İlişkileri (1736-1747)**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, s.45 vd.

verilmeyeceğini beyan ettirdi. Bu durumda Babürlü başkentine giden yolda Sind Nehri sonrasında önemli bir güzergâh olan Lahor kuvvetlerinin tavrı etkili idi. Zira Lahor kuvvetleri, Attok Kalesi’ndeki güçlerin Afşarlı ordusunun nehri geçmesine engel olacağına inanıyordu ve bu yüzden Sind Nehri kıyısına yardımcı kuvvet göndermemişti. Tam aksine Attok Kalesi kuvvetleri Nadir Şah’ın ordusuna karşı itaat bildirdi ve Nadir Şah için Lahor yolu açıldı.¹⁸⁵

1738 yılının Aralık ayında Lahor seferi için hazırlıklar başladı. Bu dönemde Lahor, Zekeriya Han’ın tasarrufundaydı. Kendisi 5-6 bin kişilik bir kuvveti Nadir’i karşılaması için göndermiş fakat bu kuvvetler Afşarlı ordusuna direnememişti. Ravi ırmağı kenarında yaptığı tahkimatla Nadir Şah’ı durdurmayı düşünen Zekeriya Han, burada büyük bir mukavemet gösterdi. Ancak Nadir, şehrin başka bir yerinde yaptırdığı köprüyle ordusunun bir bölümünü geçirip Zekeriya Han’ı kuşattı. Üstelik Dehli yolundan gelecek yardımların da önünü kesmiş bulunuyordu. Bunun üzerine Zekeriya Han, vekili Kifayet Han’ı Nadir Şah’a göndererek sulh istedi.¹⁸⁶ Nadir Şah’ın çadırına gelen Zekeriya Han, burada büyük bir izzetle karşılandı. Nadir Şah, gösterdiği büyük kahramanlıktan ötürü kendisine Lahor valiliğini yeniden verdi.¹⁸⁷

6 Şubat 1739’da ordusuyla Lahor’dan ayrılarak Sirhind’e doğru yürüyüşe geçen Nadir Şah, bu sırada Babürlü hükümdarı Muhammed Şah’ın tam teçhizatlı 300.000 kişilik büyük bir orduyla Dehli’den çıkıp kuzeye doğru hareket ettiği haberini aldı.¹⁸⁸ Dehli ordusunun Karnal’a vardığını öğrenince de oraya doğru yöneldi.¹⁸⁹

1738’de Babürlü ordusunun saldırıya geçmesiyle başlayan savaş, Nadir Şah’ın akıllı taktikleriyle kısa sürede Afşarların lehine dönmüş, fillerin top atışlarından ürküp kaçmalarıyla birlikte Babürlü askerleri de kaçmaya başlamış, geride kalan tüm mühimmat Afşar ordusunun eline geçmiştir. Bu savaşta Muhammed Şah’ın 40.000 askerinin öldüğü, kardeşi ve oğulları ile beraber birçok komutan ve askerinin de esir edildiği söylenmektedir. Nadir Şah, bir taraftan Muhammed Şah’ı ele geçirmek üzere askerlerini görevlendirirken, diğer yandan firarının önüne geçmek için bütün yolların

¹⁸⁵ Umut Kırca, a.g.e., s.47.

¹⁸⁶Orhan Yazıcı, Nadir Şah Afşar’ın Hindistan Seferi, **Hindistan ve Türk Tarihi Kültürü Araştırmaları**, Bilge Kültür Sanat, 2020, s.137.

¹⁸⁷Lochart, a.g.e., s.131 vd.

¹⁸⁸Mirza Mehdi Han Esterabadî, a.g.e., s.319 vd.

¹⁸⁹ Orhan Yazıcı, “Nadir Şah Afşar’ın Hindistan Seferi”, s. 137.

tutulmasını emretti. Savaş meydanındaki tüm cephane ve hazinesi Afşar ordusunun eline geçmiş olan Muhammed Şah ise mağlubiyetinden üç gün sonra teslim olmak zorunda kaldı.¹⁹⁰

Nadir Şah, bu zaferden sonra 8 Mart 1739'da Dehli'ye girdi. Adına hutbe okundu ve para kesildi. Ordusuna şehre ve ahaliye zarar vermemelerini emreden Nadir Şah, Dehli ahalisinin isyan ederek çok sayıda Afşarlı askerini katletmeleri üzerine önce isyanı bastırdı, ardından şehrin yağmalanması emrini verdi. Yağma sırasında ahali katledilmeye başlayınca Muhammed Şah'ın araya girip merhamet dilemesi üzerine yağma durduruldu.¹⁹¹

Nadir Şah, Mart 1739 tarihinde yayınladığı bir fermanla kendi ülkesindeki halkı üç yıl boyunca her türlü vergiden muaf kıldı.¹⁹² Dehli'nin zabtından sonra Babürlü hükümdarı Muhammed Şah'a mücevherlerden yapılmış bir kemer, bir hançer ve kılıç hediye eden Nadir Şah, Hindistan tahtını ve tacını tekrar kendisine iade etti.¹⁹³

Nadir Şah Hindistan'da elde ettiği bu galibiyetten sonra bir taraftan hâkimiyet alanını genişletmiş, diğer taraftan Hindistan'ın zenginliklerinden yararlanarak çok büyük miktarlarda altın, gümüş ve diğer değerli mallar ile beraber çok sayıda fil ele geçirerek İran'a dönmüştür.¹⁹⁴

1.26. Tarih-i Nadir Şah'a Göre Nadir Şah'ın Vasıfları

Transkripsiyonunu yaptığımız Tarih-i Nadir Şah adlı eserde Nadir Şah mal yönünden ikinci bir Karun sayılır. Düşmanlarını her zaman mağlup eden, hiddetli, güzel endamlı, akıl ve idrak sahibi, ihsanı bol, sağlam mizaçlı, vücudu sağlam ve düzgün bir şahıstır. Safevî Devleti'nin hizmetine girdiğinden beri karşılaştığı bütün zorluklara katlanmasını bilmiştir. Bazen askeri ile birlikte sadece kuru peksimet ile geçinirdi. Zevk ve sefaya meyletmezdi. Gece gündüz hedeflerini gerçekleştirme

¹⁹⁰ Umut Kırca, a.g.e, s. 158 vd.

¹⁹¹ Orhan Yazıcı, "Nadir Şah Afşar'ın Hindistan Seferi", s. 139.

¹⁹² Fraser, a.g.e., s.189.

¹⁹³ Orhan Yazıcı, "Nadir Şah Afşar'ın Hindistan Seferi", s. 139.

¹⁹⁴ Nadir Şah'ın Hindistan'dan İran'a 500.000 altın, 800.000 gümüş getirdiği, toplam değerinin 500.000.000 rupiyi geçtiği söylenmektedir. [Tahir Sevinç, "Nadirşah'ın 1738-1739 Hindistan Seferi ve Sonuçları", s. 19.] Bunların yanısıra meşhur Hind tahtı Taht-ı Tavus ve Kûh-ı Nur adlı elmas da İran'a getirilmiştir. Orhan Yazıcı, "Nadir Şah Afşar'ın Hindistan Seferi", s. 140.

uğruna çalışır, abalardı. Yaptığı işlere bakılınca saltanat için doğmuş sanılır, fakat hile ve oyunları ile efendisi şah'a ve Safevî hanedanına ihanet ile tahta ıktı."¹⁹⁵

Nadir şah'ın karakteristik özellikleriyle alakalı diğer araştırma eserlerde şu bilgiler yer almaktadır; Nadir şah'ın şahsiyeti hakkında İngiliz elçilerinin birtakım bilgiler verdiğini görüyoruz. İngiliz elçilerinden Kinnoul kontuna göre o, ülkesini düşünen iyi bir adamdı. Ona göre Nadir, Osmanlı ile Türklere karşı duyduğu nefretin yanı sıra ülkesi içinde savaşıyordu. Son derece mağrur ve asil bir kimseydi. Kurnazlığına çok güvenen ve çok sert bir kimseydi.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Tarih-i Nadir şah, vrk. 50b.

¹⁹⁶ Ahmet Byksoy, **İngiliz Elçilerinin Gözünden Nadir şah**, Bozkırın Oğlu Ahmet Taşağıl'a Armağan, s.407.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİH-İ NADİR ŞÂH ADLI ESERİN TRANSKRİPSİYONU

Târih-i hicretî nebeviyye âlâ sâhibihâ ekmelü't-tahiyyenin bin yüz kırk senesi evâhîrinde lisân-ı latinden lisân-ı Türkiye tercüme olunub kırk ikide basma hattı ile nüshası tevfir olunan Tarih-î Seyyah nâm mecmua-i muhtasara evvelinde Şâhân-ı Safeviyanın ibtidâ-yı zuhûrları ve bâni-i binâ-i devletleri Şâh İsmail Erdebil'den Şâh Hüseyin'e gelince nevbet be-nevbet câlis-i taht-ı saltanat ve mülk-i İranda kalemrû hükûmet olan Şâhân-ı Acemiyan efrâdı ve ale'l-infirad zaman-ı hükûmet ve müddet-i saltanatları Kütüb-i Tevârih-i Mu'teberi İslamiyye'den ahz ve nakl ile icmâlen zabt ve tahrîr ve tadâd siyakında memâlik-i şarkiyeden hudûd-ı Hind nevâhîsinde vâki' Kandehar ülkesinden tavâif-i Ağvanın zuhûru ve zemîn-i İran'a istilâları ve Serdâr-ı Ağvaniyan Mîr Üveys ve oğlu Mîr Mahmud ve ammizâdesi Mîr Eşrefin Acem ile muhârebe ve mukâtele ve ahvâl-i saireleri dahi seyyâh-ı merkûmun tarihinden ahz ve nakl ile icmâlen cem' ve tertib olunmuş idi ol hilâlde tavâif-i Ağvaniyanın tavâif-i Aceme küllî galebesi ve devlet-i Safeviyyeye istilâ-yı tâmmı kuvvet-i karîbeye gelmiş iken iklim-i Horasan Terekemeleri aşâyirinden Avşarı el-cins Tahmasb Kulu Han mekîdet-i istînâsın ol diyârda zuhûru ve kavm-i Ağvan ile hurub ve kıtalı ve mülk-i İrani eyâdi-i Ağvaniyandan nez'î ve Hanedân-ı Safeviyye akâbından Şâh Hüseyin oğlu Tahmasb Şâhı taht-ı şâhîde ibkâ ve takriri ve çok geçmeyüb Şâh-ı merkûmu taht-ı Şâhîden hal' ve kal'ı ve daire-i saltanattan tard ve teb'îdi ve kendisi taht-ı İran'a tasallut ve davây-ı istiklâl vesâir keyfiyyet-i ahvâli yine ol- diyâr seyyâhlarının zabt ve tahrîrâtından ahz ve tercüme ve nakl ve rivâyet ile mehmâemken ber-ucâle cem' ve derc ve tercüme-i ûlâda//1-a// mûnderic vekâyi'a zeyl olmak üzere tertibine şüruğ olundu velâkin hafî olmayaki

Evvelâ

Taht-ı İran'a müstevli Mîr Mahmud'un ve halkı Mîr Eşrefin İstilâları müddetinde ve kezâlik şehzâde Tahmasb Şâh'ın Şâhlığı zamanında Devlet-i 'Aliyye ile kâh dostane ve kâh adûyâne mu'ameleleri ve ol- takribiyle vuku'a gelen havâdis ve vâkîya keyfiyyetleri Devlet-i 'Aliyye vakıa nüvislerinin sıhhatı üzere mazbutu olmağla

tercüme-i evveliyede itiraz olunmadı ve kezâlik tercüme-yi saniyede Tahmasb Kulu Han'ın zuhûru ve ağvan ve Hind ve acem ile vâkî-ı keyfiyyet ahvâli ve mabeynlerinde zaman-ı zuhûrundan bir vuku''û bulan havâdis ve vâkîyî seyyâhlardan zafer yap olduğumuz zabt ve tahrîre göre nakl ve rivâyet velâkin Devlet-i 'Aliyye ile vuku''û bulan vâkîya icmâlen işaret ile iktifâ olunub sıhhati üzere tafsili vâkanüvislerin zabt ve tahrîrlere havâle olundu

Ahvâl-i Tahmasb Mirza

Seyyâhlar rivâyeti üzere Şehr-i Isfahan Ağvaniyandan mâhsur olduğu esnada Şâh Hüseyin'in sair akraba ve taallâkatından gayrı beş nefer evlâd-ı zükûruyla bir nefer dohter-i Şâh hayatda ve saray-ı Şâhîde mevcûd bulunub cümlesi mihnet-i lâ-yutâk mâhsuriyyetine giriftâr olmuşlar idi şehzâdeganın bozorgteri Tahmasb Mirza ittifak arayı Şâh ve ricâl ile evvelâ pederi Şâh Hüseyin'e veliyyü ahd ta'yin ve tesmiye olunmuş idi muhasara imtidâd ve mütaib ve müşak-ı iştidâd bulub taşradan şehre imdâd ümid münkati' olıcak yine ittifak aray-ı Şâh ve ricâl ile Tahmasb Mirza asker cem'' itmek ve Isfahan'a bir an evvel mededres olmak için taşralara gönderilmek münâsib görülüb mirza-yı merkûmun mezîd itibar ve tavâif-i Acemin ma'iyetine rağbet ve şitablarına nev-an vesile olmak mülâhazasıyla mirza-yı mûm'a-ileyhin devlet-i Safeviyye kanunlarında izam merâtıb-ı itibariyyeden madûd rütbe-i vâlâ-yı sipehsâlârı nâm ve ünvanıyla kadri terfi olunub gönderilmiş idi mirza-yı mûm'a-ileyh ağvandan cevabını mâhsur Şehr-i IsfaHandan ne takribiyle çıkdığı ve çıkdıktan sonra ne vechîle hareket ve ne işler tutduğu ve Şâhlık unvan ve elkabın takunub halkı biatına daveti keyfiyyeti ve ba'd-e eşrâf Hanedan bozulub Mazenderan'a firâr-ı ahvâli tercüme-i evvelide zabt ve tahrîr olunmuş idi Tahmasb Mirza Isfahandan çıkdıktan sonra Mirza Süleyman dahi tercüme-i evveliyede tahrîr olunduğu üzere veliahd nisb olunub birkaç eyyâm-ı mürurunda yine azl olundu ve galiba Mîr Mahmud'un akraba ve taallâkat-ı Hanedan //1b// Safeviyyi istisal kasd-ı vaktinde mirzay-ı merkûm sairleriyle katl ve idâm olundu şehzâdegandan sağîrû's-sin iki nefer şehzâde evvel maktel-i vahşet-nümûn-ı dehşet-füzûnda haf-ı cân ile telef oldular bazı rivâyetde Mirza Süleyman habisinde bulunub eşrâfın Isfahandan firârı günü gecesinde pederi Şâh Hüseyin ile maan dest-i gader eşrâfıyla katl olundu Sofu Mirza ise muhasara esnasında tebdîl-i nâm ve câme idub bir takrib garib ile firâr ve Hoy'un cânibinde Bahtiyari Han'ı

Kasım Han taraflarına düşüb ve ondan memâlik-i mâhruseye geldi ki tahmin ve rivâyet olunur Şâh'ın bir nefer dohteri Mîr Mahmud'a tezvîc olduğu keyfiyyet tercüme-i evvelide irad ve mukaddemâ Gürcistan Hanlarından birine tezvîc itdiği diğêr dohteri esna-yı fitratda taşrada bulunub anın dahi avâkıb-ı hali zîrde tahrîr ve beyân olunsa gerekdir.

Sebeb-i Firâri-i Tahmasb Şâh Be-Cânibi Mazenderan

Tahmasb Şâh'a Tahran'da Eşref Han ile karin vuku' muareke helalinde acem askerinde hudut iden ihtilâl ve ihtilâfı hiss ve fehm ve ol- hal ile acem askeri ağvan askerine mukavemet idemeyeceğini yakın idub firârdan gayrı bir tarîkile ol girdâb-ı belâdan sahil-i necâta vusul müyesser olmaduğın iz'ân idüb damen-i firâra teşebbüse karar virdi velâkin Şâhâne Safeviyanın sa'y ve ihtimamlarıyla devlet-i Safeviye'nin İran zemînde feth ve teshir ve İstilâ tarîkiyle havî olduğı yirmi sekiz mikdar ekâlim-i örfiyyeden Ağvaniyanın ibtidâ-i zuhûrundan ol vakit pür-melâle gelince dest-i tetâvul-i diğêrandan mâhfuz ve masun ve mâhrus bir ca-i hali ve mâhall emin ve iman bir hasan Hüseyin bulunmayub Tağistan ve Gürcistan Şâhların ita'atlerinden ru-kerden Şirvan ve gilân Moskovlunun zîr dest saht-ı İstilâsında talan ve gıryan-ı Hemedan ve gence ve Revan ve Tebriz ve Kirman Şâhâne-i memâlik-i devlet-i osmaniyyeye manzum ve mülhak cânib-i şarkda ise iklim-i Horasan ve cevanib-i cunubiyesinde Bahr-i Hind ve Bahr-i Basra'ya varınca memâlik-i adîde-i fesîhatü'l-mesâlikden seyl-i tuğyân-ı Ağvaniyanın uğramadığı ve basmadığı bir memleket kalmayub ancak cânib-i şimâlde cer- hazar sahilinde vâki' Mazenderan iklimi henüz dest-i tatavul diğêrandan biri ve ahâlisi ol vâkîtte gelince Hanedân-ı Safaveiyyeye hulûs birle ita'atde sabit kadem ve ol tarafın meyl ve meveddetinde râsihu'd-dem kalmışlar idi memleket-i Mazenderan ki buna Taberistan dahi dirler irfan iklim-i itibar olunur hudûd-ı şarkda Harezmi cunubda Horasan //2a// Şimâlde bahr-i Şirvan ve sahil-i bahr ile şarkdan garba mûmted vasi' û münbit ve mâhsuldar ekserî mişezar ve tağistanlık memleketdir ve ekser telâl-i cibâli ayyuka ser çekmiş âb-ı Revan-ı hoşgüvârı feravan havası latif ve dilgüşaya yalıkları be-nehari der İskender yunani ol diyârı feth ve teshire mübaşir oldukda ol vâkîtte ahâlisi kavm-i harezmden şedîd-el tur ve cenk-i avrîr kavm olup müdebbir umûr-ı memleket dahi kavm-i merkûmdan bir bîve avrat iken İskender ile beran ve bahran mukavemete kıyam itmiş idi incamında leşker-i İskender galib olub

kavm-i harez mağlûb ve makhur ve ekserî etrâf-ı memâlik ve bilâ' firâra ile perâkende ve bilâ' karaları harab ve hali kalmış idi yine imârete yüz tutub Moğol ahdinde halkı katliam olunub kimesne kalmamış idi ba'd-e yine fi'l-cümle imârete yüz tutdu ekser halkı şia ve ehl kiramdar Şâhlık neveti şehr-i Safeviyan Şâh Abbas bozorge gelince Şâh-ı merkûmun maskat-ı re'si ol diyârda olmağla imâretin murâd idub memleket-i merkûmeye etrâf-ı eknâfdan ecnâs-ı muhtelifden bir nice halk iskân eyledi ve ferah abadı nâmına bir belde binâ eyledi belde-i merkûme ki buna Abbas-ı Abad dahi derler beriyye ve bahriyye ve sahiliye ve cebeliye bir belde olub hala bilâd-ı İran'ın izamidar mevki-i sanat ile gayet metin ve hasin şehr-û kalâ' dörd veya cânibinden yolları mâhûf ve muhatara kara taraflarından ise eflâka ser- çıkmış cibâl ile muhat mevarid ve müşarii dışvar el ubur saib-ul mürûr olduğundan asker kalil ile askeri girandan hıfz ve heraseti sehlül husûl birca-i eminder memleket-i merkûmeye Ağvaniyan ve diğeran taraflarından henüz itâle-i dest-i taarrûz olunmaduğundan gayri ol diyârda mezheb-i şia miraç ve ahâlisinin Hanedân-ı Safeviyyeye hulûs ve sadâkatleri henüz bir cânibe meyl olmaduklarından zâhir olmağla Tahmasb Şâh eşrâfa bozulub ol- diyâra can atdı Şâh'ın vürûdunda ahâli-i memleket Şâh'a istikbâl ve merâsim tazim ve ikramı yerine getürüb vech lâyıkiyle kabul itdiler ve kendüyi ve ma'iyetinde bulunan asker-i kalili kondurub me'ûnetlerini görüb murâ'ât-ı hatırlarıyla tekayyüd itdiler Tahmasb Şâh dahi ahâlinin kendüye teveccühün görüb ol-câ-yı emn-ü imanda bir müddet aram ve ayine-i devran herc-ü merc umûr-ı İranda bir sûret dahi göstermek intizarıyla tevkifi ihtiyar eyledi

Reften-i Şâh Tahmasb Be-Hindistan

Bazılar rivâyet iderler ki Şâh Tahmasb Mazenderan'da derdine derman tedârikinde ceset ve ceburle //2b// Tebdîl-i nâm-ü câme idüb sırrâne ve mektûmâne tavr ve refât ile Hind Padişâhı cânibine azim ve dahi oldı vusulünde Hind Padişâhı kendüye lâyık şân ve şevket hüsn-ü mu'amele eyledi ve Hind Padişâh'ına ita'at ve inkıyâdı müte'ahhid olursa kendüye kuvvet-i kâhire ile imdâd ve i'aneti der-ahde ve bazı şürût zımnında kızını dahi tezvîce müte'ahhid olmuş idi

Avdet-i Şâh Tahmasb ez-Cânib-i Hindistan

Şâh Tahmasb Hindden avdetinde Kandehar'a uğradı zîra ol- vâkitde Kandehar vâlisi Bultan Mîr Hüseyin ile Tahmasb Şâh beyninde mukaddemâ nihânı mürâsele ve

mükâtebe der-gar olub esas muvalât ve musafât bist-û temhîd olunmuş idi veliyyi mum'a-ileyh Mîr Mahmud'un büyük karındaşı olub Eşref Han Mâhmd'û katl itdüğünden dılgıru eşrâfdan bir hal ile emin olmayub Şâh Tahmasb ile dostluğa tâlib ve beyanlarında akd-i uhud-û misak sıbkat eylemiş idi veliyyi mum'a-ileyh mukaddemâ karındaşı Mîr Mahmud tarafından Kandehar'a vâli-i kaim-i makâm ta'yin olunub karındaşı Mîr Mahmud'un taht-û tac-ı İran-ı birle iftihar-yab olduğu mesmu' oldukda lezzet-i izzet biraderaneden hassa yab olmak daiyesiyle ceddleri Mir Üveys manandı Kandehar'ın zımmam-ı hükûmetini ale'l- istiklâl kabza-yı tasarrufuna götürmüş idi ve eğriçe karındaşı Mîr Mâhmd'un hayatında mafi'z-zamirini izhar itmeyub sûret-i istiklâl göstermedi ve memâtında dahi taht-ı İran-a ve rastda ve Mahmud'a halef olmakda bir dürlü havaheş ve rağbet göstermedi velâkin Eşref Han'ın Mâhmd'û zalimen katl ile taht-û tac-ı İraniye karındaşı Mahmud'a vâris ve halef olduğunda dahi istenmezdi bu cümleden nâşî Şâh Tahmasb ile dostluğa tâlib-ü rağb ve kendüsünden her halde lütûf ve kerem ve uhde ve kame-û mevliyle Şâh'ın halis muhlis nübdesi ve dostuna devlet-ü düşmanına düşman olmağı can ve daldan der- ahde-i iltizam eylemiş idi Şâh Tahmasb bu defa dahi mir-i merkûm ile mebsut ve mûmehhed dostluk bünyesine takviye virüb Mazenderan'a avdet eyledi

Dakika

Veliyy-i merkûm Mîr Hüseyin'in bu mâbede sâdık ve hulüs ile sebat ve metaneti ve bil cümle Kandehar ahâlisi ağvanlarının mir-i müma ileyhe her halde muvafakat ve mutabakatleri ve bale'd-defaat mir-i mum'a-ileyhin emr-û tenbihiyle Şâh Tahmasb'a imdâd ve i'ânet için askere akçe göndermek ile hulüs ve sadâkatde sebat ve kıyamlarını tasdik ve tekid itdikleri umûr-ı müstağbire dündar

Ahvâl-i Tahmasb Kulu Han

O il halinde Nadir Kavli nâmıyla bir çoban bi mukadder //3a// Bad-e Şâh Tahmasb'a tekarrüb ve intisâb ile Tahmasb Kulu Han nâmıyla şöhret-i şiar bad-e meğer ve kaydıyla Şâh-ı İran elkab unvanıyla iştihar bulan Nadir gaddar ve zulümgarın sorta def-a hisma ve Şâhlığı Hanedan-ı kadim-i Safeviyyeye erca' vaade ve ibkâ ve istikrar emrini taahhüdü ve Şâh Tahmasb'a taht-ı İranîde takviye ve istihkâm virdü ki ve incamında gader-û zulüm ile tahta tam ve ahvâl sairesi 'acele ferde maksud bi'l-beyân olmağla gaddar-ı merkûmun aslını ve neslini ve evâil halini vukuf ve ittıla

mümkün olduğu merteye ve bu mâhalde tesvide şuru' olundu seyyâhlar rivâyeti üzere Nadir-i merkûmun ibtida-yı emirde zuhûrî ihbarı diyâr-ı efrence resîde oldukda güya selefde marûf-ı teymüre halef bir teymür-ü cedîd zuhûr itddi deyu hakkında bir niçe güftgû oldu velâkin aslı-û nesli bilinmeyub mücerred etrafda mesâfe-i baidede bulunub efvâhı afâkı ve devr-i şenîdi ihbarı havî bazı mekâtib-i müştebihetü'l-meâl ile istidlâl olunub nice lugaviyât söylendi bazılar Gürcistan beglerinden Osmaniyen cenklerinde maktûl bir begin bazılar Tağistan kavmi beglerinden bir bey oğludur didiler bazılar Horasaniyü'l-asıl Acemdir ve Isfahan muhasarasında Ağvanlara karışub mevcûd bulunmuş idi didiler bazılar Horasan güçpesi terakkimelerinden bir 'aşiret begidir bazılar ise akrac seyyâhlarından azmış bir kızılbaşdır didiler velâkin andımızda Nadir-i merkûmun menşe-i ve meydanda ve aslında ve neslinde sâdık ve sahte karı ol diyârda bulunan seyyâhların tahrîr itenden ve Acem halkından memâlik-i osmaniyyeye ve memâlik-i Rus taraflarına yazılan mekâtıb mezâmininden isticlâb olunan ahbardır ki hülâsa-i müfâdı vech-i âti'l-beyân üzeredir Nadir Hanın menşei iklim-i Horasandır

İklim-i Horasan

İklim-i Horasanın hadd-i şarkıyesi nevahi-i Sicistan ve bazı bilâd-ı Hindistan şimâlde bilâd-ı Maverâünnehir ve Türkistan'dır garbda Irak-ı Acem ve bilâd-ü cibâl ve Mazenderan ile Horasan arasında vaki Mağaza ve çöldür cenubda dahi Fars ve Kirman ile Horasan mabeynini fâsıl olan Mağaza ve çöl ile mâhdûd vasi iklimdir vasat-ı ekâlimde vâki olmağla ab-û havası hûb halkı kaviyyü'l-mizâc akl-û dana-i kavî ve tavana olur neçe azim şehirleri ve beşyüz mikdar-ı kosbeleri vardır Nisabur ve Herat ve Belh muazzam şehirleridir ve Nadir-i merkûm iklim-i merkûmda Nisabur nevahiyesinde.. nâm-ı beldede tevellüd itmişdir belde-i merkûma Meşhed'den üç günlük yol cânib-i cenubda vakî olmuşdur ve Meşhed on iki imamın sekizincisi İmam Ali er-Rızanın kabri olduğu mâhaldır ve kavî-i esah üzere //3b// Tahmasb Kulu Han iklim-i merkûmda mütemekkin Terekemedden Avşar aşâiri kabâilinden ismi meçhûl bir çobanın oğludur ve kendüsi dahi çobanlık ile marûfdur ve Nadir kulu nâmıyla meşhurdur Nadir-i merkûm-i istidâd maderzâde birle emr-û izama mu'tad kaviyyü'l-mizâcî zende ve mütaib ve misak-ı şiddetlerine bittabî' mütehemmil-i merâtıb-ı aleyyaya istidrac havası kendüye galib hadidül akl reşid-i cehiz hadık ve mütebessir

ihraz -1 mertebede tahsil-i servete haris kesb nâm ve san ve itibar derdiyle derûni meftun ve necet ve talini tecriyeye ba Hane cevi olub leyl-û nehar-ı efkâr-û hayalatıyla bir emre şuruda.. fırsat olmuş idi incamında zemîn- i İranda evkât-1 fitrat-1 temşit emre medar suhulet ve bu fırsat ile Meşhed-i mu'allâya âmed ve şud kavâfil-i züvvâra taarruz ve anlara atale-i dest-i gader tarîkiyle tahsil mal ve şürût emr-i sehl idüğü tesvilât-ı şeytaniyye süveydâ-yı sevad Nadire ilkâ olunub fitrat-1 asliyye ve sırt-1 cebelliyesine zuhûra götürmeğe başladı

Ahvâl-i Meşhed-i Mu'allâ

On iki imamın sekizincisi İmam Ali er-Rıza bin Musa bin Cafer bin Muhammed bin Ali bin el-Hüseyn bin Ali bin Ebî Tâlib Radiyallahu anhüm hicretin ikiyüz sekiz tarihi esnasında iklim-i Horasanda bilâd-1 Tus'da Sinabad nâm karyede fevt olub defn olunmuştur murûr-1 zaman ile Şâhân-1 Safeviyan zuhûr idüb zemîn-i İran ve iklim-i Horasan kabze-i tasarruflarına dâhil olub nevbet-i saltanat-1 Şâh Abbas bozorgi geldikde Şâh-1 merkûm-1 sâhib-i fetanet hall ve ukde-i kadu tedâbir umûrda dakik ve lâkin mülhed ve zındık meşreb olub amme-i müslüme-yne kıblegâh olan Mekke-i Mükerrermeden eğrice bi's-saraha halkı men' itmedi velâkin tavâif-i acemi hîle ile beyt-i mükerrermeden sarf ve anların tarîk-i hacda bizâl itdüğü emvâl-i kesire-i daire-i devletten çıkmamak mülâhazasıyla İmam Ali er-Rıza bin Musa'nın kabri üzerinde himmet-i şâhâne ve bezl-i emvâl-i kesîre birle Meşhed-i Mu'allâ nâmına ebniye-i celile-i mülûkâne tarh ve tesis ve binhaye evkâf ta'yin eyledi imâret-i merkûme-i reside-i hitam olduğı birle kendüsi bizzat dairesini halkıyla ve gürûh-1 enbûh askeriyle kalkub kabr-i merkûm-1 ziyarete azim rah ve niçe hayratlar icad eyledi bad-e Meşhed maalliyi bir def-a ziyaret acemler itikâdında avam ve havassa fariza-yı zimmet olmağla min bad taht-1 İraniden halis hükûmet olan Şâhlar Meşhed maalliyi amirlerinde bir defa ziyarete müdavim oldılar ve tavâif-i acemin avam ve havası giderek Meşhedi ziyaret ve tavaf fariza'yı zimmet-i itikâd idüb beher sene etrâf ve eknâf-ı memâlik-i İrandan kâfile kâfile olarak ve bezl-i emvâl iderek ilâ hâzelân ziyaret ve tavaf idegelmişlerdir biz yine mâ-nahnü fihimize gelelim pes //4a// Seyyâhların tahrîr-i rivayât ve dirayâtı muktezâsınca Nadirkulu eğerçi zâhirde pederi ağnâmını ra'y mukayyed ve lâkin leyl-û nehar serdefter-i efkârı ihraz mâl-ü sürûd ve tahsil-i şân ve şöhret ve bu daiye ile muztırab el-hâl ve be-rahat -1 akıbet bir gün pederi ağnâmından

bir Suriye ağnâmı ale't-tarîkil şarki iza'at ve biy' tarîkiyle tahsil-i re's-i mâl-i şekâvet ve mukaddemâ havadari-i gasb ve garetde aşınaları ve şuru'-ı fesada nâmzedi bulunan müfsidler bu defa ma'iyetine davet ve ve re's-i mâl-ı habisi anlara bezl ile tiz elden kendüye tabî' vâfir harâmi peyda eyledi kendüsi tevâbî' dizdâne başbuğ olub Meşhed mealli ziyaretine âmed-i şed.. zevvari vurmağa sövmeğe başladı Nadir'in keyfiyyet ahvâl-i havâle-i nevâhide intişar ve buldukça etrâf-ı memâlik-i garetkarları ve huni ve zanı ve icbalzâle asî ve bağı müfsid âlem-i ciHan şakileri Nadir'in ma'iyetine akub tabî oldılar. Nadir kulu tevâbının gün be gün ve fert ve kesret bulduğunu gördükçe tazim ve tekebbür ve tecebbür ile enaniyyeti ziyade olarak min ba'd kavâfil-i züvvara itirazı ile dezd-û sarik nâmını kendüye münâsib görmeyub harb ve kıtâle sarf-ı makdur ile sâhib-i ceyşe şayan tarîka mümaşat zımında tahsil nâm ve şân daiyesinde oldu

Şuru-ı Nadir Kulu be Harb ve Kıtâl Be- Ağvaniyan

Ol esnada kavm-i Ağvan kürsi-i memâlik-i İran ve payitaht-ı Şâhân-ı Safeviyan olan Şehr-i Isfahan'ı feth ve teshir idüb kabze-i tasarruflarına götürmeleriyle bilâ-ı sâire-i İrani dahi feth ve teshire damen-i derniyân ile kabze-i tasarrufa idhâle kâsd ve azîmet birle asâkir-i Ağvaniyan etrâf ve eknâf-ı İranda gürûh gürûh geşt û güzâr ve bakıyye-i bilâ-ı ve kâhrana teshire cestcude olmuşlar idi Horasan câniblerine dahi birkaç bölük ağvan askeri ta'yin ve tesyîr olunub bilâ-ı Horasan'dan Herat ve Nişabur ve Meşhed ve Bumesih şehirleri halkı tav'an ve kerhen ita'at ve ağvandan kendülerine muhafazacı asker almışlar idi etrâfda ağvanlara ita'atden ibâ ve imtina idüb muhafazacı kabul itmeyen bilâd ve kasabât ve kurâyı ise bölükât-ı ağvan perâkendeleri tazyika ve emvâl ve erzakların garet ve gasba meşgul olmuşlardı ol-hilâlde Nişabur ve Meşhed havalılarında Nadir Kulu'nun refik-i gârı dezdân be-nâm tevâbî'-i askeri efrâdı takriben beş bine baliğ olmuş idi binâen alâ mâ-sabeka Nadir Kulu akl-û fikrin tarîk-i âhar ile hareket tedbîrlerine sarf idüb advi devlet-i Şâhân husamâ-i mülk ve millet-i acemiyan olan //4b// Kavm-i ağvanı def'a ve ref'de ahâli-i memleket kızılbaşlarıyla tazid ve tezâhür tarîkine ve ittifaka nâm-ı herkes semtine zehab-i hesb-i halime enseb ve evveli görüb bu takribiyle İran ve Horasana belki Hanedan-ı Safeviyana bir hidâmet-i mebrûrede bulunub bidâyet ahvâlini taramış birle selâmetini nihâyetle bais ve tahsil-i sürut bi-gayeden beşekânın ve nâmıyla iftihara ve zikri bi-l cem'iyile yadı berâyişde bulunmak mülâhazasıyla varmakdurını mesâlih-i

acem savbına imâle ve sarfa cezmen ve garmen atıf inan gayret eyledi Nadir kulu meczûm-i ve maktûm-i olan mafi'z-zamirini refikası ve tevab asker-i işarlarıyla müşâvere ve akd-ı ukud ittifak ve mişakları henüz reside-i hitam olmamış iken ta ki ağvaniyan ile harb-ü darba fırsat-ı ganimet-i rû-nümâ zuhûr oldu meğer ol esnada ağvandan bir bölük asker Meşhed'den yirmi fersah mesâfe cunubda vaki' Nişabur şehri havâlisinde geşt-û güzâr ve gasb-ı garit emvâl ve erzâk-ı nas ile bi- muhaba meşgul oldukları haber-i kaş Nadire la-hak olduğu birle feraset-i ganimet add idüb fi- l hal askerinden ol etrâfin mevki-i zemîni ile eşna kat-i tarîk kanlarını dana altıyüz nefer-i behad ru benâm haram-ı fesad imtiyaz ve ikraz idüb ağvan bölükleri yollarına ta'yin ve tesir eyledi bu şartıyla ki meyân-ı cibâlde mâhfi ve mestur şekâfelerde pusuya görüb ağvanlara ale'l- gafle hücûm ideler fi'l-vâki' ağvanlar mekr ü keyd-i a'dâdan gâfil-i haramilere hazîr şekâr oldular kadıyya derhâl Nişabur muhafazasında mevcûd ağvanlar Serdârına asker idüb üç bin süvari ağvan ile haramileri iki gün tâkib ile Mazenderan hudûdı semtinde Nişabur'dan sekiz fersah baid mâhalde dolu bir saat yan yana üç atlı gücle geçer Nebharid nâm bir teng boğaza varid kullarında ağvanlara mezayıka duhûlde ihtiyat lâzım iken boğazın öte taraf açık sahradır ve haramiler dahi ancak altıyüz neferdir sanub ağvanlar haramiler ardınca şitâbân ol dîk boğaza koyuldular Nadir kulu ise firâriiler ile yek dîl ve yek cihhet mukaddemce bed nihâd şekâvet mu'tad-ı fesad itiyat dâhil ve mütemekkin-i akvâm-ı terakkime eşair ve kabailinden maslahat-ı merkûme için 'aceleten tedârik ve ma'iyetine ahzar itdüğü halkıyla belây-ı cibâlden ağvanların gözünden pinHan bir mâhalden ağvanlara dide düz ve fi'l-hâl ale'l-gafle ağvanlara kafadan lâ- hak ve sabık on beğden mütecâviz eşkıyası askeriyle defaaten hücûm idüb firâriileri dahi ileruden //5a// Geri dönüb boğazı sedd-ü nebt ile ağvanları ortaya aldılar ve açıkda ve boğazda bulunanların cümlesin katl ve idâm itdiler ve bu defadan sonra levâ-i nect ağvaniyan makus ve akbalları idbâre yüz tutdu Ve fi'l-vâki' tâli-i kevkeb zuhûr-ı devletleri serî'u'z--zeval olub tulû'ıyle gurûbu bir oldı Nadir kulu ise bidâyet-i emirde bâd-ı galebe tarafına ve zat olduğu sürûr ve gururuyla livâ-yı enaniyyeti güşâde Nişabur'a geldi emvâl-i .. derhâl askerine tevzî eyledi velâkin ahâliyyi şehre refik ve mülâyemet ile mu'amele ve nevaziş hatırları merâsimine nev'â mürâ'ât gösterdi ve min bad Şâh'a hulûs birle ita'ate terğib ve tavsiye ve gadr-i ağvandan tahlislerini irâd-û vâfir imtinan eyledi

Reften-i Nadir Kulu Be-Cânib-i Şâh

Nadir Kulu Nişabur' da çend eyyâm meks ve aram ve bir mâhülle dahi harekete bahane-cûy ve müterakkıb-ı fırsat olmuş iken Şâh Tahmasbın Tahran civarında eşrâfa bozulub firâr-ı ve eftan ve hızân-ı şikeste biste cezeriye askeriyle Mazenderan'da ferah-ı abad şehrine düşdüğü haber tevârüd idüb koş Nadire lâ-hak oldu Nadir kulu derhâl hazîr ve amâde ma'iyetine yüz nefer atlı alub cânib-i Mazenderan'a azim ve rahi oldu ve solunda bi-muhaba Şâh Tahmasb'ın yanına vardı hazır Şâhda

Evvelâ

Ağvan askeriyle mukavemeti ve heman der-ceng evvel güşâdegî-i baht ile ağvanlara galiyesi ve mal-ı feravaniyla muğtenim olduğu keyfiyetleri irad-û takrir eyledi

Saniya

Ca'igir zamiri olan esrarı azhar-û beyanda Şâhdan ricâ minned izn ve ruhsat alub mezun mir-hass-ı olıcak temhîd meramına ağaz idüb didiki taraf-ı Şâhîden müsevelat-ı bende-i mâhlasa müsa'ade şayeste görülürse yani devlet-i Safeviyye'de mansıb-ı vâlâ itibar sipehsaları kullarına şayeste-i inayet ve tevciye ve hudemât-ı Mebrûrede bulunub bir vafık-ı meram-ı encamkarda devlet-i Safeviyye'de itimâd aleddevle Nâmına vekâlet emr-i bu bendeye ve bendeden sonra evlâd ve ikame tahsis buyrulur ise adû-yı devlet-i Safeviyye olan kavm-i Ağvandan küllî intikam ahzını ve hâl-i Hanedân-ı Safeviyyeyi hâl-i evveline irca ve iade birle teknil ırz ve nâmusu saltanat-ı ve Şâhım Tahmasb Şâh-ı taht-ı İranda ibkâ ve istikrar birle takvietetini der'uhde ve iltizam ve bu bargıranı düş zimmet-i ubudiyet ile muhtemel durum didikde Şâh Tahmasb mesrur ve dilşâd ve kemal-i nişat ve enbisat-ı azharıyla Nadir'in müsevvilatına bila tevakkuf-ı müsa'ade ve Nadir'in arkasın sığayıp ve alnından öpüb azhar meyl-ü muhabbet birle min bad atabegi ve peder-i //5b// Müşfiki makâmına ibkâ eylemek üzere Nadir'e mürüvvet-amiz hitablarıyla dıl-nevazişler eyledi ve derhâl kadr-û şasi terfi ve menşur sipehsaları bi'l- istiklâl nâm-ı Nadir'e yazıldı ve ba'de itmâmü'l-hizmet mesulune muvafık itimâd-ı ale'd-devle nâmıyla vekâletine dahi nâmzed kılındı Nadir kulu dahi Şâh'a hulûs ve müddet birle azhar-ı ubudiyet ve bendeki zımında Nadir kulu nâmı min bad levhâyı itibardan hakk olunmak ricasına binâen adet..Acemiyan-ı muktazasınca müsa'ade-i Şâh ile Nadir kulu nâm-ı Tahmasb

Kulu Han nâmına tebdîl olundu

Dakika

Bu mâhalde gayb bînler Şâh Tahmasb'ın bir veche meşrûh vazî ve hareketine ve Nadir Kulu gibi fer ü mâye Avşara ve bidâyet-i zuhûrda haramî kâra küllî teslimde ve bu güne mu'amele itiraz ve levm ve ta'n tarîkin tutmuşlar gayrılar ise nefsi el-emre ve hâl-i ıztırab ile müşhacet ve zarûrete nazarıyla Şâh Tahmasb için evvel vakt ıztırab ve zeman Yeis-de teşebbüs idecek bir sebep bulmadığıyla cevaba tasaddı eylemişlerdir ve fil vâkî Serdâr-û sipehsalar ser-kâfile-i harameyan dahi olursa kendüsünde istiklâl-i tam bulunmak şart-ı azimdir demişler

Keyfiyyet-i Mübaşeret be- Temeşiyet-i Umûr-ı Mülk Ve Millet

Bir veche muharrir ve meşrûh-ı zaman tedbîr ve hükûmet ve hall ve akd ve umûr-ı memleket ale-l istiklâl yed kifayet Tahmasb Kulu Hana müsellim olıcak evvel emirde iklim-i Horasana varılmak ve ol- diyârı levs-i şerr ve şurûr ve tuğyan-ı Ağvâniyândan tahliye ve tathire sarf-ı miknet ve bu babda 'acele ve surat lâzime-i zimmet ve ulüvv-i himmet idüğün Şâh'a arz ve tefhim ve Şâh-ı ol- cânibe teşvik ve amele eyledi ve bilaade mezkûr'l-evsaf Nebharid mudîkından Şâh ve asker suhulet ve emniyyet ile murûr için Han-ı merkûm Nisabur'da kalan asker-i beran evvel Mazenderan hudûdına gelmek üzere irsâl-i peyam ve tenbîh eyledi bade zâlik Şâh ve Han ve asker-i Mazenderan'dan şehir-i Ferah-ı Abad'dan hükûmet ve Târih-i milâdın bin yedi yüz yirmi yedinci senesindeki târih-i hicretten takriben bin yüz kırk bir senesi der-mâh-ı nisanın yirmi beşinci gününde şehri Nişabura ve asloldular Şehr-i Nişabur-ı kadimde payitaht-ı Horasan şehir-i muazzam olup ahâlisi umûman şiyahe istikbâl ve izhâr-ı alâyim-i hulûs birle merâsim-i tazim ve ikram-ı yerine götürüb kudurmeti Tebrik ve alkışlar eylediler Şâh ve Hanın askeri cenkcü ile Nişabura geldikleri şev bulacak ol-diyârda bulunan ağvan askerleri açıkda mukavemetden tehaşî idüb teshir gerdeleri olup zîr hükûmetlerinde bakî husûn ve kılâ'-i metînelere tahassun itdiler Nadir kulu Han Mazenderandan cem'-i ve tahrîr ve tedârik eyledu ki askeri //6a// Mukaddemâ Diyâr-ı Horasan kabayil ve eşayirinden tahrîr ve techiz eyledu ki askerine zimm idüb emekdar ve işgüzarlarından emrine ita'atde mutemedi müteyyenandan Rus'a nisb ve ta'yin eyledi bir veche meşrûh-ı nizam ve intizam ile irad cengcüyan on altı bine baliğ olucak Şâh Tahmasb bizzat Meşhed-i mu'allâyı feth ve teshîre niyyet ve azîmet eyledi

nevâhî Meşhed-i guzide ve memduh vilayetlerden ibâret Meşhed şehri dahi ma'mur ve abadan halkı kesret de peyderpey ve lâ-yenkati' şehre tevârüd iden kavafil zevvârın âmedeşdi takribiyle ve evkâf-ı kesire ve hayrat ve imarât-ı adide vücudıyla ahâlisi mütemevvel velâkin surı ve hasarı yok ve hasenât-ı saide ile dahi mâhsun ve mâhfuз olmadığından gayri ahâlisinin Şâh'a meyl ve hulûsi galib idüğünmuhafazasında bulunan ağvaniyan fehm ve ezan ve Şâh Tahmasb dahi kavî askeriyle azim rah olunub şehre tekarrüb itduğı keyfiyyet-i ağvaniyan malumı olicak şehri-i terk ve rah-ı firâra azim oldılar ahâli-i şehri-i Şâh ve askerine istikbâl ve tebrik-i kudum zımında Merâsim-i tazîm ve tevkiri yerine geturub dualar ve senalarıyla Şâh-ı askerini telakkî bi'l-kabulde azhar-ı hulûs itdiler itikâd-ı acemiyan üzere Meşhed-i mealli-i bani-i kabir İmam-ı sâmin Aliyyü'r-Rıza radiyallahu anhayı müddet-i amirde bir defa' tavaf ve ziyaret-i Şâh'a ve gayriye havâs ve avama ve a'lâ ve ednâya farîza-yı zimmet olduğuna binâen Şâh Tahmasb bu takribiyle Şâhân-ı salifeye iktidaya ve farîza-yı zimmetini edaya fırsat yab olduğunda bağyat-ı mesrur ve dilşâd oldı

Cüstcûy-i Tahmasb Kulu Han Beray-ı Teshir-i Bilâd-ı Horasan

Şâh Tahmasb bir veche muharrer şehri-i Meşhedi kabze-i zabt ve tasarrufa götürdükde çend rûz mekes ve aram ve tavaf-ı Meşhed-i mu'allâ ve ziyaret-ı mukamat-ı mu'tebere-i saire ile evkât-ı gezar oldığı esnada Tahmasb Kulu Han ma'iyetine mâhsus asker cerrar ile iklim-i Horasan bilâdını geşt ü güzardan müsara'at ve bilâ-ı merkûmeyi Bakaya-ı ağvaniyan İstilâsından gayet suhulet ile tahlis ve tahliye eyledi fi'l-vâki' Tahmasb Kulu Han evâil halinde mebda-i zuhûrı zamanında sermaye-i şecaati kavafil ve garban züvvâr câniblerine harc ve sarf ile tahsil-i servet ve bu tarîkde kesb-i nâm-ı celadet zımında tahsil ve nâm ve şâna iştigâlde iken bilâd-ı Horasan ahâlisi huf ve endişeye varub Tahmasb Kulu Han'a adamlar gönderub şerrini taraf-ı âhara sarf ve kendülerine emniyyet zımında Han-ı merkûm-ı Şâh'a sâhib çıkmak ve minnet ve şecâatin Şâh'ın imdâd ve i'aneti emrine sarf itmek bâbında niyazmend olmuşlar //6b// idi ve ol-takdirce ahâli-i Horasan dahi akçe ve askeriyle mehmâemken Han-ı merkûma imdâd ve i'aneti müte'ahhid olmuşlar idi bu defa' ise mukaddemâ mecâzi mercaları asâr-ı sûret-i hakikatde zuhûr eyleyecek ol- bilâdı teshirde ve Şâh'ın ita'atına cerr ve celebde kuvvet-i kâhire ile harb ve darbe ihtiyaç kalmayub edna' bahane belki mücerred-i geşt ü güzâr ile husûl-ı pezîr olmak imkânı zâhir oldı bu cümle

birle Medine-i Herat muhafazasında bulunan ağvaniyan Serdâr-ı muhalefete kıyam ve müddet ve ifrah Tahmasb Kulu Han ile mukavemet eyledi.

Ahvâl-ı Medine-i Herat

Medine-i Herat-ı İskender-i Yunanın İklim-i Asyada binâ itdiği bilâ-ı azim sebean meşhurenin birisi olub kadimde kesret mâhsulâtından kinâye harman-i İskender tesmiye olunmuş halapayı taht-ı Horasan meşhur şehri-û metin kalâ der ekser evkâtta hükûmeti ve tedbîr-i umûr-ı memleketi devlet-i Safeviyye ricâlinde müteayyin ve mutemedi ‘Aliyye Hanından zâdegân makberlerine tefviz ve taklid olunagelmışdir Şâh Abbas-ı kebir-i pederi Şâh’ın hâl-i hayatında şehre vâli olmuş idi bu defa Tahmasb Kulu Han veled-i bozorgterini şehre vâli nasib eyledi Eşref Han Kandehar semtinde vâkî-ı ümerâ-yı Ağvandan ziyadesiyle mu‘temedi Haguşe nâm mâhallin hâkimi muverü meygî ûlâ ve muhafız ta‘yin eylemiş idi vâli-i mumâ-ileyh Tahmasb Kulu Han’a muhalefet ve küllî mukavemet iderken ahâli-i şehrin kayd-û gerd-û hıyanetleriyle ve ileyye mum’a-ileyhe askeriyle me’an hasmın eline virulub belayı na-keHanıya giriftâr oldılar Tahmasb Kulu Han yadigâr ve alinin rasmaktu anı Şâh Tahmasbı gönderdi

Karardade-i Refteni Şâh Tahmasb ve Be-Cânibi Isfahan

Ve kay-ı merkûma ve vuku’ndan sonra Tahmasb Kulu Hana Şâh’ın ve tavâif askeriyenin ve ahâlii ve re’ayanın muhabbeti ve itimâdı ve rağbet ve itibarı... yüz tutdı evkât-ı fitratta ve ba-husus şehri Isfahan’ın muhasarası zamanında sevk-i taziyaneyi zarûret ve havf ve bîm can ile tebdîl-i libas ve ketum nâm idüb etrâf-ıve eknâf-ı memâlike perâkende olan tavâif-i askeriyye Şâh ve Hanın hasma galebeleri haberini eşidecek efnân ve hîzân Şâh’ın ma’iyyetine şitaban ve mazeret kenan Şâh’a mülâkî ve askerine manzum oldılar Şâh’ın askeri bu vechle kesret bulub bundan böyle emr-i azime mübaşerete istidâd buldı Şâh askerinde kesret-imüŞâhade idicek esat ve begat devlet olan taife-i ağvanın takrib itmeduki askeri kesir ile payitaht Şâh’ın Şehr-i Isfahan cânibine atıf inan azamiyette karar virdi lâkin sipehsalar asker olan Tahmasb Kulu Han ray-ı ve tedbîr de tarîk //7a// âhara zâhib olub iklim-i Horasan kabza-i zabt-û tasarrufda bulunub etrâf-ı devletde vâki‘ bazı memâlik ahâlisini dahi va’d ü va’idler ile Şâh cânibine imâle ba-husus Şâh’ın Kandehar vâlisi Mîr Hüseyin ile ve ol-havâlide baz-ı imar ile mâhfi ve nihân-ı mu’amelesi ve şürût ve kapudı cami kavî ittifakı var

iken ol-taraflardan herkes ve ‘aişe-i mübaşeret birle cümleden ikdam-ı Isfahan ülkesinin etrâf-ı ve civarında vâkî vilayetleri kabze-i teshire götürmek ve be-tahsis memleket-i farisin payitahtı şehri Şirazına vechle mümkün olursa Ağvaniyan yedinden nez‘ ve kabza-i tasarrufa idhâle sarf-ı himmet itmek ehemmi-i mehâmdan idüğün Şâh’a takrir ve beyân ve şehir-i Şirazı kalâ-i metina ve ağvanın mülca-yı hasan Hüseyin olub elde olmadıkça Isfahan üzerine gitmek ve ağvan ile başa çıkmak dışvar el-husûl emri müşkül idüğünŞâh’a tağhim idüb Şâh’ın Isfahan’a kastın ol-tarafa sarf eyledi

‘Azîmet-i Şâh Tahmasb Ez-Herat Be-Canib-i Şiraz

Herat’dan Şiraz’a iki yol vardır biri akreb ve biri ibad ol-mesâfe der akreb ol-mesâfe veraset olan tarîk yüz elli fersahdır ki zâde nâm gadirin hadd-i garbisinden mürûr ider gadir-i merkûm iklim-i Sicistan’ın haddi şimâliyesinde dolu kırk fersah arzı on fersah gadir-i kebirdir kayın tabs kiliği yazd-i Esedâbâd bace ve gayri mesâfeyi mabeyninde yol üzerinde ağvaniyan zabtında kalalar dir tarîk-i merkûm ile gidilse şayet ki kalâ merkûma muhafazalarında bulunan ağvanlar Şâh askeriyenin mürurunda sedd-i mümâna‘at düb tolü dıraz cenk ile mekes ve tazyî‘-i evkât belki izâ‘at-i emvâl ve itlaf-ı nüfus iktizâ eyleye

Tarîk-i Diğer

İklim-i Sicistan’ın içinden geçer ve eğrice Tûl u dıraz mesâfeden ibâretdir velâkin vechîle emin der tarîk-i merkûm-ı şimâlden cenuba hudûd-ı kirmana gelince ikiyüz fersah yerdir ba’d-e Kirman ülkesiyle şarkdan garba meyl ile Şiraza varınca takriben yüz fersah mesâfe der Tahmasb Kulu Han tarîk-i atvel-i merkûm ile azimeti tarîk evvele tercih eyledi zîra Sicistan eğrice gayet ile vasi’ ülke der velâkin Şâh askerinin mururına sedd-i mümanaat olur bir dürlü muhafızı yokdır bundan kat-i nazar-ı Kirman ülkesinin sedd-i sedid-i olan Kirman Şîr kal’a-sı Serdârıyla Tahmasb Kulu Han beyninde nihâni mu’amele der-gar olub ol-esnada rabıta-yı ittifak ve ittihad muhkem takviye verilmiş idi binâen ali sebk-ı Şâh Tahmasb rayı evvelinden kariğ ve rayı Tahmasb Kulu Hana tabî’ Şiraza azîmetde tarîk-i sâniyi ihtiyar itdi ve Herat’a gelüb askerini cem’ ve yoklama //7b// sağ idüb yetmiş begi tecavüz itdi Tahmasb Kulu Han’ın hîle ve hud’a ile ma’iyyetine cerr ve celb itdüği Özbek tatarı atlası on iki bine balig oldı

Hareket-i Asker-i Acem Ez-Herat be-Cânibi Şiraz

Tarih-i milâdın bin yediyüz yirmi dokuz senesi mâh-ı martının ibtidasında Şâh ve Han askeriyle cümleten herkes ve alay alay azim râh ve sefer-i Şiraz oldılar Horasan ile Sicistan hudûdu mabeynini fasıl eflâka ser çekmiş sa'bü'l-mürûr düşvâri'l-ubûr cibâl-i izâmde envâ'-ı metâ'ib ve meşâka tahammül-günân cânib Sicistan'a güzâr itdiler Sicistan niçe memleketleri hâvî ekserî yerleri mağara beyaban ve beriyye susuz yerler olub Hindumend nâm nehirden gayri ma-i cârîyesi olmayub nehr-i merkûm şarkdan garba cereyan ile bilâa mezkûr zâde kuluna mensub olur iklim-i merkûmun cânib-i cenubisinde eser-i âb değil belki nemnâk bir mâhal bulunmayub cümleten hararet-i şems ile manend din galyat ile kavmi kaynar oynar registândan ibâret mağaralardır mücerred-i Sicistandan Kirman'a âmed şüd tüccârın müruruna imkân için mağaranın bazı mürtefi' yerlerinde birbirinden be-gâyet ba'îd yerlerde âbâr-ı amîka hafır ve binâ olunmuş beyruta reşitbad ve bare ve biske ve diden ve madre ve burcan mağara-i merkûmede akvâm-ı kadime eşarından abar-ı meşhude derVelâkin askerin ekserî süvari olub bunca nüfus davaya .. Kifayet itmedu ki zâhir ve bugüne müşkülât belki muhalatdan madûd-ı zarurat aşikar iken askerde fesat nihad-ı garet mut'ad-ı terakkime-i eşair ve kaba yolundan müctemi ve derneti güruhları sevk-i taziyane-i Hırs ve tami gasb ve garet ile acemiyan ise udvi canları hadım binâen devletleri olan ağvaniyandan ahz-ı intikamda derûn-ı pürkînede nâire-i havâhiş ve arzu hican ile belki bu cümleden ziyade tavâif-i askeriyenin Serdâr ve sipehsaları Tahmasb Kulu Han kallâş-ı cihân mekîdet-pîşeye itikâd ve itimâd birle meyl-û muhabbetler Akvayı esbâb-ı mütabaatleri olub evvel deşt per müşekkat bi payana tevaggul birle âzim-i rah oldılar ve ne hal ise yevm-i hareketlerinin onuncu gününde Şâh Tahmasb'ın mukaddimetü'l ceysi iklim-i Sicistanın kaide-i memleketi zîrh nâm-ı şehre vâsıl oldılar Şehr-i mezbûrdan vasat ol-mikdar bir nehir cereyan ve iki fersah mesâfeden sonra Hind ve mind nehirine mülâkî dur tavâif asker nehir ile şehir beyninde vak-a sahra-ı vaside konub ordu -û kovurdular ve askerin gerusu yetişince evvel bavgul gelenleri sularını tedârik itdiler Şâh Tahmasb geldikde derûn şehirde nüzûl //8a// eyledi mâhalli-i mezbûr diyâr-ı şarkıyyeden ahbiye-nişin göçebe ecnâs-ı aşayir ve kabâilden gürûh-ı enbûh-ı cümû'-ı kavafilin memer ve ma'ber ve mecma'ı birce-yi mâhûf ve muhatara olduğunu ba-husus hasanet metaneti olmaduğun ahâli-i şehr-i Şâh'a arz ve iki ay

mukaddem otuz bin âğvan askeri ba-meyan nevahisinden kalkub mâhalli-i mezbûra uğrayub Kandehar taraflarına gitdikleri ve yine Kandehar'dan avdet ve Isfahan'a gitmek kasdında itdiklerini Şâh'a bildirdiler velâkin bay-ı hal birkaç gün askerin aram ve istirahatı ve solunması muktaza-yı halleri olmuş idi ol-esnada Kandehar hakimi Şâh Tahmasb ile mukaddemâ bist-û temhîd itdiki binâ-yı mevalâtı tekid için gönderdiği dostane mekâtıb ve zevad ve zehair-i nefise ile yüklü on iki deve hediye behiyye kılub Şâh'a teslim olundu

'Azîmet-i Şâh ve Asker be-Cânibi Germaşir

Mâhall-i mezbûrda meks ve tevakkuf min bad makûl görülmeyub mâh-ı martın on beşinci gününde askere göç tenbih olundu ve yüz sene mukaddem Şâh Abbas'ın Hind ve mind nehri üzerinde binâ itdiği taş köprüden geçilüb iki üç konağı bir iderek on dört konak birle germaşir şehri karbinda nuzul olundu germaşir şehri ki bir maşir dahi dirler vasi el-sevad kesir ala hali ma'mur şehri-û Hüseyin ve rasin kalâ der ağvaniyan cânibinden dahi kavî muhafaza ile istihkâm virilmiş olmağla acemler ile mukavemete ve tûl ü dirâz muhasaraya mütehemmil iken Serdâr-ı Ağvaniyan Şâh cânibinden va'd ü va'idler ve niçe niçe istimâletler ile ifsâd olunub tarafından matlûb-ı şürût ve kuyûd akd olunub kalâ-ı merkûma istiman ile Şâh tarafına teslim ve muhafazada olan ağvanlar Şâh'a asker yazılıb acemlere karışdı şehir Ağvandan tahliye olındıkda Şâh askeriyle şehre dâhil olub zabt eylediler

'Azîmet-i Asker-i Acem be-Canib-i Bender-i Abbas

Tol u diraz müsaferat ve tahammül metaib ve misak rah beyabaniye irtikabdan sonra mâhall-i mezbûrda asker taifesinin rahat ve aramına bir cizye-i vâkî virildikde cânib-i cenubda vâki' Bender-i Abbas cânibine göç borusu çalındı mâhall-i mezbûr Bahr-i Muhît sahilinde Hürmüz cezîresi karşısında iskele ve kal-a ve şehir-i ma'mur-û bender-i meşhur der-şehir-i merkûm-ı ve karşusunda vak-a hürmüz-i bahridesini Şâh Abbas hükûmeti zamanında tamir idüb portakal sefinelerinin mâhall-i mezbûra âmed şedlerine ve tüccârın ol-mahalde içtima ve bey' ve şirâlarına ve ticaret maslahatı için konsolosların ikametine izin ve ruhsat virmekle az zamanda ma'mûr ve kadimde Kamerun tesmiye olunurken //8b// Giderek bender-i Abbas nâmıyla şöhet buldı şehir ve iskele bi gayet metin hasan hisarıyla metânet bulmuş ve vücûh ile istihkâm virilmiş olmağla der kafa ali hale terk olunsa ahâlisi feth ve teshiri amâde-i mukasad Medine -

i Şiraz'a asker ve zehair ile imdad ve i'anete bezl-i makdûr ideceği emr-i bedîhi idüğün Tahmasb Kulu Han fakr-û mülâhazasıyla ve İran evvel feth ve teshirine sarf-ı minnet olunmak lüzumun rayı ve tedbîr eyledi

Ahvâl-i Seyid Ahmed Han Vâli-i Bender-i Abbas

Seyid Ahmed Han ki ırk-ı Şâhîden madeiri tarafından Hanedân-ı Safeviyye'ye alak-i karabet-i karîbesi var idi ol esnada bender-i Abbas'da hâkim bulundu Han-ı merkûm-ı mukaddemâ Mîr Mahmud'a ita'at sûretin gösterub hükûmetde ibkâ ve takrir olunmuşdı Mîr Mahmud katl olındıktan sonra Şâh Hüseyin'in taht u tâc-ı Mîr Mâhmd'un elinden nez' olunduğunu istediği gibi min ba'd Eşref Han'a ve Tahmasb Şâh'a ita'at ve inkıyâd itmeyub Bender-i Abbas'ın ve Cezîre-i Hürmüz'ün hükûmetin kendüye tahsis ve ahâlisi dahi ita'ate getirub bender-i bahrideyi kabzeyi tasarrufuna idhâl eylemiş idi bu esnada acem askerinin şehre... kasdıyla tekarrüb itduki mesmu' olub mukavemete dahi tâb-âver olamayacağı hiss ve fehm idüb beşyüz adam ile firâr idüb Şiraz'a vardı Han-ı merkûmdan Eşref Han-ı emin olmayub zâhirde hakkında dostluk izhâr velâkin dik ve hîleler ile ele getürmek tedbîrinden hali olmayub niçe desîse ve mevâ'id-i arkûbete ile ümide düşürmüş idi derdimend-i Ahmed Han Eşref Han'dan ifâ-yı ahd ve ümîd-i kerem sevkıyla Şiraz'a vâsıl olduğu birle Şiraz hakimi tarafından ahz olunub kayd ve bend ile Isfahan'a gönderildi Eşref Han Hanedan-ı Safeviyan ırkını kat' ile istîsallerine harîs sifk-i dimâlarına teşne-i biharenin töhmet-i bihtan beği ve isayan ile belki mücerred ırk-ı Şâhdan olduğu kabahat ile başın kesdi ve tava-i olan beşyüz ağvan ve acemden birisi selâmet bulmayub telef oldu Şâh Tahmasb ol-esnada Bender-i Abbas şehrini hali bulub bi zahmet zabt eyledi ağvan bakayasını idâm ve izale ve ahâli-i kudûm-ı Şâhdan izhar huzuz ile min bad sıdk ve hulûs birle Şâh'ın ita'atinde sabit kıdem olacaklarını iman-ı galazlarıyla tekid itdiler ahvâl-i cizîre-i hürmüz Tahmasb Kulu Han ol-esnada üç yüz nefer cenkci seçub deryadan geçub cizîre ahvâlini tecessüse gitdi cizîre-i merkûme evâilde Hürmüz nâm hakime tâbi' hükûmet-i müstakille olmuş idi bahriyeden metin Şehir binâ idüb min bad şehr-û cizîre kendüye nisbet olundı giderek tüccârın kesretiyle ve envâl ve emtia' ve fertiyle bilâ-ı şarkıyye meyanında şöhet buldı milâdın //9a// Bin beşyüz yedinci senesinde... Nâm-ı Portukal kapdanı Portukal donanmasıyla cizîreye istilâ ve zabt eyledi ve bir metin kal'â binâ eyledi bin altı yüz yirmi iki milâdda Şâh Abbas İngiltere donanması

i'anetiyle cezîreyi alub zabt ve kal'ayı hedm ve harab ve yer ile yeksan eyledi ve tüccârını ânifen işaret olunduğı üzere Bender-i Abbas'a nakl eyledi cizîre-i merkûmenin. Ve bi hâsıl ve havası dahi gayet giran ve sakıl olduğundan ahâli ve sükkân-ı murûr-ı zaman ile azalıb ve anlar dahi kifâflarını tahsil ve tedârikde 'azim-i zahmete muhtac olmalarıyla Tahmasb Kulu Han va'dler ve istimâletler ile bunların güçlü ve tüvânâlarını seçub karşı geçürdi ve askeri gürûhlarına ilhâk eyledi.

Ahvâl-i Hareket-i Leşker-i Kızılbaş ez-Bender-i Abbas

Bundan sonra asker iki bölük olub bir bölüğüyle Şâh Tahmasb Şiraz şehri muhasarasına dahi ve bir bölükle Tahmasb Kulu Han ağvanların ser askeri Seyyid Ali Han'a karşı gitdi zîra Seyyid Ali Han'ı eşrâf tarafından ağvan askerine ser asker olub Şiraz ile Isfahan arasında güya vasita mabeynde konub ordusunun kurmuş idi takım mâhalli mezbûrdan Şâh'ın askerini teccessüs-i kenan haline vakıf ve Şiraz'a nezaret ve vaktiyle iktiza itdikçe imdâd ve i'anet emr-i suhuletlu ola Tahmasb Kulu Han ise Seyyid Ali Han'ın halinden ve ordusundan habir olub istiğrab olunur 'acele ve sur'at ile ol-tarafa ilgar ve henüz Seyyid Ali Han Tahmasb Kulu Han'ından bî-haber ve bî'l-küllîye gafil ve bir vechile takrib dahi itmez iken Tahmasb Kulu Han asker-i cerrâr ve kerrârıyla Seyyid Ali Han'ın ordusuna göründüğü ve yaklaştığı bir oldı miyân-ı ferîkaynde derhâl bâb-ı çete ve çarka güşâde kılındı ve bâzâr-ı dâdustâd kuruldu mütegâvirân tarafın çok itişdiler yetişdiler velâkin bâd-ı galebe ekseriya Tahmasb Kulu Han tarafına vezzân göründü.

Hareket-i Eşref Han Ez-Isfahan Be-cânib-i Şiraz

Şehr-i Şirazın muhasarası hayrı ısfahanda Eşref Han aksi itdiği birle derûnuna Şehr-i Isfahan hakkında su-i tefalleri hatur eyledi ve derhâl alâ kadri'l-imbân askerinin cem' idüb şehir muhafazasında ağvandan sekiz bin asker koyub bakî askeriyile seraskeri Seyyid Ali Han cânibine müsara'at eyledi bu niyyet ile ki Seyyid Ali Han'a mülâkî oldukda iki asker bir olub Şiraz imdadına kavî asker ile gidile Tahmasb Kulu Han mekîdet-i istînâs Eşref Han'ın seraskeri Seyyid Ali Han ma'iyetine vusûl ve mülâkatından âgâh olduğu birle ağvanı kesretde ve kendü askerine galib ve kendü askerini //9b// Dâiren mâdâr kâfi idüğünü hiss ve bu vechile girdab helaka giriftâr olacağını fehm ve idrak idecek kendüye akreb medâr-ı tecat ve akvâyı esbâb-ı selâmet mukabeleye nâ-kâbil ve musâf ve musademeye nâ-müsta'id bir sarp ve sa'b mâhülle

kasd eyledi ve derhâl tebdîl-i mekân ve kurb ve civarında bir mâhall-i metin ve cây-i emin sa'bû'l-vusûle müracaat idüb ordusuna metânet virdi ve fi'l-hâl Şâh'a hayır gönderub muhasaradan fariğ ve ağvan ile cenge kıyamda muayyet üzere bulunmak için bi'l-cümle askeriyle Tahmasb Kulu Han'ın ma'iyetine alâ cenâhi'r-riyâh şitâba tavsiyeler ve germiyetlü ibram ve ilhahlar eyledi Şâh Tahmasb'ın kendü Serdârı ve kavli Han-ı merkûm sâhib ray-ı rezin hısn-ı tedbîre kadir hayırhah devlet-i olduğuna küllî itikadi ve her halde itimâdı ve asker taifesi dahi Hanın.. müŞâhededen nâşî Han-ı merkûma itimâd ve emniyet minkad ve bi'l- cümle umûrda Han-ı merkûma küllî itikâd itdiklerinden nâşî hasmıyla meydanda görüşmekde kemal haheş ve arzuları var idi binâenaleyh derhâl muhasaradan ferâgat ve Şâh ve asker cümleten cânib Hana müsara'at itdiler ve ağvaniyan ile mukâtele ve musademeye karar virub sahrayı yüzdükde hazır ve amâde methiyyeye durdular ve meydan-ı mu'areke ve mâhalli musademeyi imtiyaz olunan sahrayı Yezdî ki nâm-ı diğeri Yezd-i Cedîd'dir şehir-i Isfahan'ın cenub ve şarkında otuz fersah ba'îd mahalde vâkidir Yezd-i Kadîm ise Isfahan'ın râst-ı cânib-i şarkîsinde elli fersah mesâfeden ziyade ba'îddir ber-vech-i meşrûh iki asker alayların tertib ve yemin ve yesar cenahlarını ve vasat ve pîş ve pes alaylarını takviye ve temtîne bezl-i makdur itdüler iki asker mevacheye gelub tekâbul ve katında ve harb ve darbe ve dad-ı sitade ağaz mâhallinde acem askeri kendülerine havf ve rab arz ve tari olmak şeklinde bir anda tereddüd ve tevkif sûretinde cenkden aba ve imtina kasdın gösterdi zîra Tahmasb Kulu Han askeriyle durduğu mâhalli kendüsüne mevafık bir mâhalli metin olduğundan nâşî yerinden ayrılmağı münâsib görmeyub bâ-husus bir mikdar dahi ileriye yürüse mevki-i zemîn iktizasıyla bi'z-zarûre Ağvan alaylarının kuvvetlülerine müsa'ade fi-iktiza halbuki Han-ı merkûma kavminden kendüye mâhsus mutemedi ve yargar fesadı askeriyle ağvana mukavemetden aciz olduğın bilub hudayı harbiyye tarîklerine zehab birle acem askerinde sûretâ irti'âş ve lerze ve ra'ş göstermekle ağvana fırsat gösterub dig ile ağvanın zor ve kuvvetini acem askeri üzerine sırf kendisi ise birinde kaim //10a// Hazır ve amâde ağvanlar acemler ile meşgul iken ağvanlara füc'eten ve ale'l-gafle hücumâ mutarassıd-ı fırsat olmuş idi fi'l-vakâ ağvanlar acemleriyle vâkî cenklerinde ağvanların ve hale-i evlâda mut'ad hücum-e seriye ve hamle-i şedidelerine acemler takat götüremeyub cenkden rukerdan ve rah-ı edbara kerizi itiyad itdikleri ağvanlara kalıb kuvvet olmuş idi binâenaleyh bu nevbet dahi kazıyyayı müsabaka kıyas ve

acemlerin edbarı ümidiyle Şiddet ve keremiyet ile hücûm itdiler velâkin acem askeri alayları metin ve sair ve sabit yerinden minfak olmayub rahane-i pezîr olmadı bu vechîle ağvanlar acemlere birbirinden germiyetlü ve şiddetlü beş defa hamle ile acemlerin pay-ı sebatlarına tezelzül gelmeyub girişemediler ve üç defa sûret-i inhzâmda müraca'at itdiler acemin bir veche meşrûh mukavemete kıyam ve makâm-ı müdafaada kuvvet kalbiyle sebatlarını ağvaniyan istiğrab idüb mütehayyir oldılar pes Eşref Han tarîk-i hadgaya teşebbüs ve mut'ad-ı kadimleri üzere ağvan Hanlarından celalet ve celadet ile meşhur iki nefer hanı üç bin ağvan ile ta'yin ve acem askerinin nahfi yollarıyla kafasına ve bacanaklarına dolaşub hücûm ale'l-gafle ile ihtilâl virilmek mülâhazasıyla itdi velâkin bu tedbîr dahi fayda mind olmadı bad'e- zâlik netice-i tedbîrleri muktezâsınca ciş ağvaniyanın mukaddem ve müvehheri ve vasit ve yemin ve yasarı umûmen ve bir uğurdan acem askeri üzerine yürüdiler tarîf-i aherden Şâh ve Han askeri dahi cümleten herkese gelub ağvaniyan ile birden mukâtele ve müsademeye kıyam itdiler ve ez-ittifak Eşref Han'ın bulunduğu cenah Tahmasb Kulu Han'ın bulunduğu cenaha düşüb eşrâfiyla Tahmasb Kulu ve askerleri birbirlerine tekarrüb ile tüfenk menziline tecavüz idüb yaka yakaya gelmeğe an-kalmış idi olhelâlde ta ki acem tarafından mukaddemce mektuman ve mesturan tertib ve ta'biye olunmuş bir gürûh toplara ateş virilub ağvan askeri gayet raHanedar mutazarrır oldu ve der akb Tahmasb Kulu Han'ın eshâb-ı rimâh ve süyûf süvari askeri gayet sûrat ve kemal-i hiddet ile ağvan üzerine Yürüdi ağvan askeri kemali gayret ile kâh ikbâl ve kâh idbar ile mevci-i derya misali çalkandı akıbet tâb-ı avar olamayub kaçın kaçın idbara yüz dökdü Tahmasb Kulu Han ağvaniyanda âsâr-ı za'af ve suret-i inhzâmda idbar müşâhade idecek ağvanlar istisal kasdıyla Şâhdan imdâd taleb eyledi ve derhâl bir gürûh Acem askeri yetuşub ağvanlara koyuldılar ağvaniyan akıbet-i aciz olub nizam ve intizam alayları şikeste ve ol-ana gelince ric'at ve idbarları pehlivanı ve kerrâri iken bu defa şekl-i //10b// firârî ve suret-i perişâniye mübeddel olub nacarına tedârik tertib ve tanzim olay ve mukavemete kıyam kasdıyla şitaben ordularına düşdiler acem askeri dahi tâkib ve tazyika musallat ve massar ordularında ictima'a ve bir dürlü mâfâtı tedârike mecâl virmeyub nacar ordularını dahi terk ile mecbur oldılar ve bu mu'areke-i azime de on beş bine baliğ olur ağvan telef oldılar Eşref Han ise acemin tâkibi hofundan nâşî ol-mâhalden Isfahan'a varınca mesâfe-i [ba'îde] mabeyninde vâki' köy ve kend ve belde kovmayub tahrif ve tahzib virile yeksan ve

bi-l cümle emvâl ve erzak ve hasmın müntefiye olacak eşyayı ifsad ve itlaf idub bakayayı asker ağvanıyla İsfahana süratiyle ricat eyledi

Ahvâl-i Seyyid Ali Han

Seyyid Ali Han askeriyle cenkde sâirler gibi zedelenmemiş bulunmağla on bin mikdarı ağvan askeriyle bende itas cânibine sürat eyledi Tahmasb Kulu Han on binden mütecaviz askeriyle Seyyid Ali Han'ın ardına düşüb Şiraza vusülünden mukaddemce yetuşub tarafından cenke kıyam ve akıbet Seyyid Ali Han münhezim ve ağvan askerinin ekserî telef ve niçesi ahz ve esîr olub Seyyid Ali Han gücüyle halas ve yirmi nefer adamıyla Kandehar cânibine firâr eyledi Han-ı merkûmun min-ba-d nâm-û şânı bilinmeyub hayat ve memâtı malum olmadı

Avdet-i Tahmasb Kulu Han Ba-Verdûy-ı Şâhı

Tahmasb Kulu Han kavm-i Ağvanın askeri cumû'larını bu vechîle tefrik ve perişân ve perâkende kıldıkda payitaht-ı şâhân-ı Şehr-i Isfahan'ı dahi levs-i tegallüb ve istilâ-yı ağvaniyandan tetahir daiyesiyle ordu-yı Şâhiya avdet murâd eyledi 'azîmet Şâh ve askeri be-Isfahan çün tekalib umûr ve ahvâl iktizasıyla tedâbir ve irade dahi tekalib ve tagabir muktaza-yı halelden der pes Şâh Tahmasb Şiraz muharasını vakt-ı münâsibe tahir ve asker cümlesiyle cânib-i Isfahan'a 'azîmeti cümle meramına takdim eyledi velâkin mâhall-i muarekeden Isfahan'a varınca cümle yerler harab ve yebab otlar ve ekinler cümle yanmış yerleri hali kalmış idi bu keyfiyyet Şâh'a endişe virüb emr-i merkûma şurû'da kendüye hayrat el-vermiş idi meğer ol-vakt pir ihtilâlde askerlerin ta'addi ve tecavüzi havfindan askerlerin memerr ve ma'beri mâhallerinde bulunan ahâli-i bilâ-û karadan bir niceleri sarp ve تنها mâhallelere ve şikat ve şekaf-ı cibâl sağnak yerlere çekilüb ve emvâl ve erzakların menmâemken nakliyle vâfir zevâd ve zehâir cem' ve iddihâr itmişler imiş bu hilalde Şâh'ın hasma galibesi ve ağvaniyanın makhur ve medmur perişânlıkları haberi etrâfa intişar ve şuyû' bulacak etrâf ve eknâfdan şitaban Şâh ordusuna dökülebilir ve izhâr-ı sürûr ve neşat birle ordu-yı Şâhiye envâ'-i erzak ve zevad ve zehair ile iğna itdiler Şâh'ın askerine bu vechîle gına ve harekete //11a// ve istidâd hâsıl olub harabat ve hâliyâta bakmayub ordu yerinden geçdiler Isfahan iki fersah yerde konub ordu kurdılar Şâh askerinden bin beş yüz nefer cenkci ifraz ve evvelâ Isfahan'ın kurb ve ittisâlinde pederi Şâh Hüseyin'in imâreti ferah-ı abad nâm-bağce-yi dîl-keşaye bad-e ağvanların Isfahan'ı muhasara

esnasında binâ idüb kendülerine mâhalli tahassun ve mülca-i ittihaz ve bu defa harab idüb ve biragub gitdiler metânât ve hasânâtı zapt edeler deyü tenbîh eyledi fil-vâki‘ Şâh’ın mukaddime-i el-cişi ordu mâhallinde vâsıl olduğu birle ağvanın isfaHandan kemal surat ve şitab ile firârından Şâh’a haber virilmiş idi

Firârî-i Eşref Han Ez-Isfahan

Eşref Han münhez maan Isfahan’a vâsıl oldukda Şehr-i Isfahan bunun yarın Şâh askerinden muhasara olunacağında şübhe etmeyub ahâli-i şehir dahi kendüsünden rencide-i hatır delgir olub min bad kendüye bir tarîkiyle cay-ı emniyyet kalmadu gan yakın itmekle zay kıyım emvâl ve eşyasın mihma imkân cem’ ve hasara nakl ve cümle ağvanı ma’iyyetine cem’ idüb Târih-i milâdın bin yedi yüz yirmi dokuzuncu senesi mâh-ı kanun-ı evvel gurresinde götürebildiği mikdar altun gümüş esbab ve eşyay-ı zî-kiyem ve cem’ itdüğü inci ve cevâhir ve kendü ehl ve ayalı ve Mîr Mahmud’un bakıyye ehl-ü iyali ve ırk-ı Şâhîden mütevellid ebkâr ve azrâ kızları yanına alub on iki Bin ağvanıyla gecenin bir vaktinde azim rah firâr oldı ağvan katl’ama ve şehri tahrik ve tahribe baHane bir sürûr sene bulmamak için ahâli-i şehri nacar-ı ağmaz ayniyle sükut itdiler halbuki mağlûb ve münhezim ağvan kavmine şehurluden ziyade havf ve heras istilâ idüb mücerred kendi başları ve canları kaydıyla meşgul olmuşlar idi ve eşrâfin inhzâmıyla vürûdundan sonra kendülerine küllî yas-tari olmuş idi. Bir gün tulû‘-i vakt-i fecrde Eşref Han’ın ağvanıyla Isfahandan firârı haberi bir ogurdan şuyû‘ bulunca ahâli-i Isfahan derya-yı hayrete gark oldı ve derhâl Şâh’a izhar-ı ita’at için şehrin kapılarını açub Tahmasb Kulu Han on bin Acem askeriyle şehre dâhil olub şehrin sükkânı zükûr ve inâsı pîrân ve sibyanı esvâka dökülüb izhar-ı sürûr ve neşât ve tazim ve ikram ile merâsim-i kudûmı yerine göturdiler eşrâfin muayyetiyle üç bin nefer mikdarı ağvan firâra imkân bulamayub hisarda kaldılar Şâh’a haber gönderub ve cevdlerine ve canlarına zarar terettüb itmamın şartıyla hisarı teslime müte’ahhid oldılar Acemler hisarı hedm ve harabe ve içinde bulunan ağvanı katl ve istîsâle haris girîv ve feryad itdiler Tahmasb Kulu Han acemleri taarrûz ve hücûmdan //11b// men ve ağvanlar ‘ucâleten hisarı teslim itmek şartıyla Şâh tarafından müracaatlarına müsa’adeyi ta’ahhüd eyledi ve bu vechile şehri ve hisarı zamân-ı kalilde Şâh Tahmasb’ın kabze-i tasarrufuna idhâl eyledi fe alâ hâzâ tarih-i milâdın bin yedi yüz yirmi iki senesi mâh-ı teşrin-i saninin yirmi üçüncü gününde ağvaniyan Şâh Hüseyin

yedinden anveten ve kahren nez‘ ile ahz ve kabz idüb târih-i milâdın bin yedi yüz yirmi dokuz senesi mâh-ı kanun-ı evvelin üçüncü gününde müddet-i hükûmet-i ağvaniyan nihâyet bulub Şehr-i Isfahan Şâh-ı merkumun oğlu Şâh Tahmasb’ın kabze-i tasarrufuna avdet eyledi ki bu takdirce ağvanın Isfahan’a istilâsı müddeti yedi sene mikdarı zaman olmuş olur

Duhûl-ı Şâh Tahmasb Be-Isfahan

Karb-ı Isfahanda ordu kurulub Şâh birkaç eyyâm ab-u havası latif ve dilgüşâ bağ ve bahçe-i ferah-abadda mekes ve aram ile evkât-ı gezar olub Tahmasb Kulu Han Şâh’ın şehre duhûlî mihman-ı ziynet ve ihtişam ve resm-i tedârikini gördi pes bir yevm Şâh-ı ferah abaddan müretteb ve müzeyyen alaylar ile hareket ve şehre duhûle ‘azîmet eyledi Tahmasb Kulu Han hadyan asker-i rusa-yi kavm-i miran ve zabtandan .. azim ile şehirden çıkub Şâh’a istikbâl ve Şâhı uzakdan gördüki birle atından sıçrayub Şâh dahi sürûr ve Şâh dumanı sevkiyle Hana ikramen atından nüzûl itmek için Han-ı merkûm gayet sûrat ile seğirdüb Şâh’a hâsıloldı ve merâsim-i mut’ad üzere Şâh’a tazim eyledi Şâh tebessüm ve Hana latifle hitab idüb benim düşmanlarımı şehirden def itdüki vâkîtte seni gördüğüm birle senin okunda yedi hat ve yayan yirmi iki uhde-i zimmetime icab itmişdir kov beni ah dime vefa ideyim didikde Şâh’a atından inüb nir mikdar yayan yürüdü ve kâhve içildikde Şâh’ın ve Hanın atları getirülüb Şâh ve Han ikiside atlarına sevar-û cânib şehre azim oldılar Şâh cümle alayların akabinde dairesi halkıyla cümle mülebbis ve müzeyyen başka alay oldılar sekkan-ı şehrin zigor ve atına ve bil cümle pir ve sibyanı kadimi akındıları kendileri veli’i-nimet devletleri Şâh’ın didarına teşne-i zevatlıklara döküldiler ve sürûr ve şadmani birle tar-ı car çağrıydılar ağlaşdılar Şâh ve Han bir veçhe Meşrûh hasma galibane ve muzafferane sûr ve şenlikler ile şehre duhül ve bad-e saray-ı Şâhîde nuzûl itdiler

Ahvâl-i Bey‘at

Şâh-ı calis-i serir Şâh’ı oldukda askeri ve gayri enderûni ve birûni ricâl-i devlet-i ekâbir ve iyan millet-i avam ve havas ecza-yı saltanat-ı mut’ad üzere gelüb tebrik-i kudûmı ve resm-i bey‘ati yerine getürdüler //12a// İtmam-ı merâsimden sonra bir mikdar def‘-i siklet ve tefrih-i hatır birle istirahat murâd olunub ricâl ve askere izin virilub her ferd yerlü yerine gitmek ile tenbih olundu

Duhûl-ı Şâh Tahmasb be-Harem-i Saray-ı Şâhî

Şâh Tahmasb eğerçi zafer ve galebe sürûruyla zahiran dilşâd ve lâkin derûni nav-ı firak hasret pederi ve maderi ile suzan ve iştiyak havişân ile per-melal ve nalan herm saray Şâhî'ya duhûlde acil ve rivâyet-i didar peder-û mader ümidiyle dîl-i pür-melâlin tesliye ve tefriha can atdı ve her çend ki harem-i saray-ı Şâhî'de cay-ı uzlet ve mahall-i inzivâ ve halvet mülâhaza itdiği mâhalleri tekûpû birle cüstücû itdi peder ve maderden hayr-hoş ve hısımdan eser bulmadı sürûr ve şad-mani zafer ve galebe ta ki âlim-i ilmiye ve nişat ve cur ve huzuzul zinde gam keder azim ile her ne tahvil itdi meğer gaddar ve bir rahim Mîr Mahmud hûnrîzkâr-ı hânedân-ı şâhân ocağın sevindirmek kasdıyla ehl ve iyal-ı şâhândan bir ferde rahm itmeyub dest-i resi olanları izâle ve idâm itmiş Mîr Eşref ise Mahmud'dan eşedd ve azlem Şâh'ın pederi Şâh Hüseyin biçareye dost gadriyle ta'addi itmek imanı galâz ile müte'ahhid olmuş iken yemininde hans ahdini nakıs hain ve bi ve faalinde misli sıbkat itmemiş efrâd miran ve mülûkdan bir ferdden sadır olmamış ve işidilmemiş seniyeği irtikab ve firârından bir gün evvel Şâh Hüseyin'i idâm ve nisvândan dûdmân-ı Safeviyan ve Hânedân-ı Şâhâna peyvend-i karâbeti bulunan bîve ve bâkire bir avrat kovmayub asarası civârisı manendi hakaret ile cümlesin götürmüş Şâh Tahmasb bu esnada vâlidesi ahvâlin teccüssüse ağaz idicek hayat ve memâtından haber ve yarar ve nice olduğun bilur yok saray haremi odalarını ve helvetgâhlarını geşt û güzâr ve giryan ve nalan rast gelduki hâdim ve nedîm ve nisvândan vâlidesini suâl ve hayat ve memâtından haber verür yok bu hal ile vakt-i yasda köhne palaslar gümüş hakir ve zelil olmuş bîm can ile derd-i firâk ve hasret ve keder ile za'îf ve nahîf cariyeye-i hakîre heyetinde bir hatun zuhûr idüb Şâh'ın yüzün göricek gözleri yaşı revân-ı nâr-ı şefkat maderâne derûnunda heyecan-ı gaşyet-i kalb ile güçile oğlum hoş geldin diyebildi Şâh dahi hayran vâlidesi idüğün ancak sesinden bildi meğer mader Şâh-ı merkûme hatun Şehr-i Isfahan'a ağvan istilâ itdiği birle incam karine müncer olacağı fehm idüb derhâl tebdîl-i nâm ve câme idüb hâdim ve nedîm ve zükûr ve nisvândan hâlin ketm ve setr idüb câriye şekline girüb mücerred cevâriye mâhsus hakîrâne hıdemâta meşgul olmuş idi bu esnada kati az zamanda vukû bulan tekâlib-i ahvâl umûr-ı müstağribedendir ve kezâlik //12b// Mader-i Şâh'ın yedi sene nâr-ı firak hasretiyle derûni suzân iken câriye-i hakîre nâmıyla hâlin ketm itduği istiğraba şayandır hattâ

ağvanın firârın işitdikde ifrât-ı sürûr ile derhâl oğlu Şâh'ı görmemiş olsa min-ba'd cünuna mübtelâ olmak ve helâk olmak muktazay-ı hali idüğü rivâyet olunur

Ahvâl-i Eşref

Tahmasb Şâh bu cümleyi müşâhadeden sonra kavm-i Ağvan hakkına nârgîz ve gazab ve gayzı ulüvgîr olub atş-ı intikamın hûn-ı Eşref'i nûş ile itfâ dâiyesinde oldu Eşref ise gaib ve mefkûd ve nâm ve şânı nâbud ne yola gıtdüğünden haber ve ayağı basdığı eserinden teftiş ve teccüs olunub bazıları kendü kavminden ele virilmek havfından nâşî tebdîl-i nâm ve tağyîr-i câme ile mukaddemce Devlet-i 'Aliyye ile müsâlâhaya rağbet itdüğü karînelerden istidlâl birle Asitâne-i saâdet-âşiyâne-i Devlet-i Osmani'ye şitâb ve ol-hanedân-ı rasihü'l-bünyânı kendüye mülce ve penâh ittihazına teşebbüs itdüğini tahmin bazıları Tebrizden geçdikden sonra aramine-i taifesinden ahz olunduğunu söylediler. Isfahanda bakî kalan ağvanlar ise Eşref Han Şâh Hüseyin'i ve bozortger şehzâdegan Mirza Süleyman'ı katl ve idâm idince min bad kendüye necat müyesser olmamak vehm ve yas ile yine Şehr-i Isfahan içinde nefsinin katl ve idâm itdüğün tevatür itdiler ve bu cümle-i ihtilâf ve güftügü Eşref Han'ın dik ve desîsesinden nâşî olup Han-ı merkûm serrişte virmemek için acemi iğfal ve taglit ve şaşırmaq ve ne tarafa gıtdüğü derhâl bilinmemek ve acem askeri tizce takibine fırsatyâb olmamak için firârı tedârîki esnasında kasdında bir nice ihbar ifşâ ve işa'a itmiş idi bu esnada taşradan biri ve galiba Eşref Han'ın dik ve desîsede şerîki ve selâmet-cûyi Eşref Han tevâbi'-i Ağvaniyan ile Mazenderan yolun tutub Kazvin havâlisinde göründüğün tahkik olmak üzere Isfahan'a haber gönderdi ve derhâl Tahmasb Kulu Han kendüye mfhsus askeriyle hazır olub Eşref ve Ağvan Kazvin'de tahassüne mecâl bulmamak için ol-tarafa ılgâr ile şitâb eyledi Tahmasb Kulu birkaç konakdan sonra Kazvin muhafızları Ağvanlarından Şâh'a arz-ı itâ'at ve 'ubudiyyet için Isfahan tarafına irsâl olunan ilçilere düş olub Eşref Han'ın Kazvin'de olmadığını ve ol-taraflara uğramadığını haber verdiler merkûmün ilçiler Kazvin muhafazasında mevcut altı bin nefer ağvanın vekilleri olub itâ'atleri kabul ve kabahatleri afv-ı ferâmuş olunub min ba'd ma-mezâ ile muâhaze olunmamak üzere kendülerine itimâd virilir ise cümlesi Isfahan'a gelüb Şâh'a asker yazılıb sadâkat birle hizmet ideceklerini arz itdiler ve heman ol demde Isfahan tarafından Tahmasb Kulu Han'a âdem gelüb Eşref Han'ın ne tarafa //13a// gıtdüğüne haber alındığını bildirdiler Tahmasb Kulu min ba'd tereddüd

ve tevakkuf itmeyub Kazvin Ağvanlarının ber-vech-i meşrûh itâ'atlerin kabul ve Şâh'ın sipehsaları ve vekili olduğu cihetiyle ağvanlara itimâd ve sened verdi ve ucâleten Kazvin'den kalkub Isfahan'da ordu-yı Şâhiye varub Şâh'a asker yazılıb gitmelerini tenbih ve emniyetlerini der-uhde eyledi ve bil cümle ve kavî bulan ahvâli Şâh'a bildirub Şâh'ı bakıyye-i asker-i acemiyle Şiraz muhasarasına ve feth ü teshir ile teşvik ve tahris ve bu babda 'acele ve musara'atı tavsiye kıldı zeyl-i mektubda şehir-i Şiraz feth ü teshir olunursa min bad-ı zemîn-i İranda dâhil dide-i devletde asi ve bâgî ve gayrı husamâ-yı devletden bir ferd kalmayub bu vechile âsûdegî-i devlet-i bercâ olundukda haric ez-daire-i akvâm ve düvel ile feth bâb-ı hurûb ve kıtal murâdı idükini tasrih birle Devlet-i Osmaniye cânibine suikasdi idukin Şâh'a ifhâm eyledi ve Tahmasb Kulu merkûm bi-nefse Asker-i geran ile Eşref Hana ve askerine pişer olmak ve aksa-yı hudûd-ı memâliki İran olan Hind ü sinde varınca tâkib ve kavm-i ağvanı min bad beği ve isayana mecâl bulmamak üzere tazyik ve tahkir ve tedibden sonra yine askeriyle orduyu Şâhiya müsara'at ve mülakât niyetinde olduğunu bildireli

Garîbe

Devlet-i Safeviye Şâh Hüseyin ve eslâfı birkaç Şâhlar vaktinde ahd-i medîd seferlerden ve hasm-ı kavîleri dahi bulunmayub gâh bî-gâh vuku' bulan seferleri ve hurûb ve kıtalleri cüziyyât makulesi olduğundan kavm-i acem ale-l umûm rahat .. huzur ve sefa-yı hatır ve iş ve .. ile seferlerden tehaşî ve hurub ve kıtal den mütehaşî ekserî berrâş ve ayyâş penc-i burc ve afyona müptela za'îfü'l-cinân hâif ve nahîfü'l-ebdân -ı cebbân iken mükeyyefâta mağlûb nim merda olmuşlar ve ba-husus eyyâm şitada şiddet bir dev zaman berf ü baranda müsaferâtı mut'ad ve zahmetlere tahammüli itiyad itmemişler iken bu defa mâh-ı kânûn -ı evvel evâhiri gibi vasat-ı şitada Tahmasb Kulu Han mezalim kârın hararet ve berûdet-i hava şiddetlerine tahammüli ve atş ve cû' zahmetlerine müsâbereti ba-husus terk-i hevâb ve rahat birle geceleri gündüzlere katub ılgâr ve sür'at tarîkiyle tekûpûyü kendüye serkâr ve pîşnihâd ve askerine idman ve itiyad itirdiği keyfiyyet temaşiyet meramına illet-i müstakile idüğün kavm-i Acem derk ve iz'ân idicek hevâb-ı gafletden intibah birle Tahmasb Kulu Han'a ve askerine iktikâ' ve ittibâ' birle berf ü bârâna ve savlet yerde ve hûnegî-i hava ve vefret-i cümâda bakılmayub envai şiddetlere tahammülde kuvvet-i kalb ile Tahmasb Kulu Han ma'iyetine şitâb //13b// idüb bi-nihâye asker aldılar ve esna-yı rahde etrâf ve

eknâfdan müceddid ve müvebbid devletleri itikâdıyla gürûh gürûh akub askere lühûk ve inzimam ile şiddetlerden zayi ve zaifleri noksanların tekmil belki gün be gün efzûn oldılar esna-yı tarikde vâki' bilâd-ü kılâ ahâlisinden bir ferd mümâna'at sadedinde olmayub elli gün müddetde beş yüz fersah mesâfeyi kat idüb milâdın bin yedi yüz otuz senesi mâh-ı şubatının yirmisinde Kandehar ülkesine vâsıl oldılar

Evsâf-ı Kandehar

Kandehar ülkesi cânib-i şarkda gayet ile sarp ve sa'bü'l mürûr cibâli çok ülkedir ülke der Hind ve mind nâmında bir nehir ve sitandan mürûr idüb iki kıt'a-i mütesâviyeye kat ider memâlik-i acemin hudûd-ı şarkıyyesi ekseriya ülke-yi merkûmeye ittisal bulur kadimde ahâlisinden müstakil .. mâhkum hükûmet müstakile ve memduh ve mu'teber ülke add olunurdu Şâh'ın Acem ve mülûk-ı Hind tama'larından nâşî ahd-ı medîd ve lâ-yenkati' cenk ve pürhâşe darülharb olub Hind ü Acem beyninde mütesâviyeten kısmet olunmuş idi ba'de tarih-i milâdın bin altı yüz ellisinde Şâh Abbas-ı sâni bezl-i himmet ile tamamen ülkeyi Hindilerden nez' idüb memalik-i Safeviyan'a ilhâk eyledi

Ahvâl-i Kâl'a

Kale-i Kandehar ve kürsî-i memleket ve kılâ'-ı şarkıyye miyânında hasanet ve metânet ile meşhur kal'a der Hind padişâhları tasarrufunda iken ifrac mimarlarını istihdam idüb tamir ve tahsin itmişlerdir vasıt memâlikde vak-a olub etrâf ve eknâfdan memâlik-i azime-i ma'mûre ve adideden emti'a-i zî-kıyem-i bî-nihaye ile âmed şud eden kavâfil-i tüccârın memerr ve ma'beri ve mecmû' olduğundan ma'mur ve halkı gayet mütemevvil bir şehir olmuştur ibtidâ kal'ayı binâ iden İskender-i Yunanidir ve Kandehar lafzı İskender lafzının muharrefidir veya akvâm-ı şarkıyye lisanında İskender Kandehar demek olur

Ahvâl-i Eşref

Eşref Han ağvan askeriyle ve bu nice emvâl ve iskâl ve hamu tesvanıyla Isfahan'dan firâr ve leyl-û nehar seyr-i medamıyla yetmiş fersah mesâfe Isfahandan baid olan Şiraz şehrine vâsıl oldu ve Şiraz'da çendan mekes ve aramı kendüye münâsib görmeyub bir gün evvel vatan-ı asliyesi olan Kandehar'a varmak ve cem' ve iddihâr ile ma'iyetine alub götürdüğü sîm ve zer ve cevher ve emvâl-i saire-i kesîre-i bî-nihaye birle Kandehar'a varmak ve yine asker-i firâvân cem' ve tertib ve techiz itmek

ve Isfahan'a gelmek ve Isfahan'ı zapt ve Şâhı taht ve tacından dūr itmek karar-dâde-i re'y ve tedbîri idüğün ağvana ilam ve beyân ve bu tarîkiyle Şiraz muhafazalarına takviye virub Şâh tarafından muhasaraya kasd ve şurû olunursa kala muhafazasına gereği gibiihtimam ve sarf-ı makdûr //14a// ile ve kendüsi veya kavî imdâdı vürûduna terakkub ile bi-eyyi hal vusûlünden evvel kal'ayı aceme virmemek üzere tenbih ve tekid ve tavsiyelerden sonra Kandehar tarafına şıtab ve Tahmasb Kulu'dan otuz gün mukaddemce Kandehar'a vâsıl oldu Kandehar kal'a-sı karşusuna vardukda Kandehar hâkimi Mîr Hüseyin'e müracaat ve kal'aya duhûle ve ilticaya mir-i merkûmdan izin ve ruhsatı ricâ-mend oldu mîr-i merkûm unfle mu'amele ve kal'aya tekarrüb idecek olursa toplara ateş idüb misâl-i sehâb-ı bârân üzerine ateş yağdırmak ile tazyîk olunacağını tefhîm ve azim tahvîf ve tehdîd eyledi Eşref Han'ın ise böyle hâl-i perişânında Mîr Hüseyin'e mu'amelesi ve feth-i ebvâb-ı kalada iltimâsı âmirâne ve şâhâne tahakküm ile olmayub belki karîn-i tevâzu'-i ricâ-mendâne olub ammi-zâdesi mîr-i merkûm tab'-ı muhabbet fermâ-yı havîşi birle hased-i sâbıkdan nâşı gıll ü gîşi ferâmuş ve levhâ-i derûndan gubâr-ı intikâmı mahv ve izâle itdi ümidiyle aks-i kazıyye zuhûr idecek Eşref küllî ye's ile hayretde kaldı Eşrefin askeri bu gûne keyfiyyet-i melâlet iştimâli müşâhededen sonra tıryân-ı ye's ile efendileri Eşref Han'ı ol-halet-i ye's ve vakt-ı ızdırabında terk ile mecbur oldılar ve ekserî ol-diyârdan olmalarıyla evlerine ve yerlerine gıtdiler Eşref Han mess-i zarûretten nâşı ümid-i selâmet ile dar û diyârını terk ve hudûd-ı Hinde firâr ile mecbur olmak ve bir düşman eline dahi düşmek ile ceza-yı mâ-yelikini görmemek endişesiyle ma'iyetine mevcûd kendüye sâdik emrine imtisâlde râsihü'-dem müddetinde sabit kıdem-i safada bilâda emekdârı kaza ve kader ile uğurunda fedây-ı câna ve ifnâ-yı vücûda razı üç bin askeriyle Kandehar'dan on fersah mesâfe bu'dde vâki' Lengür kal'asına iltica ve tahassun ve düşmanı zuhûr iderse ol-mâhalde âhir nefese gelince mukavemet-i encâm-ı re'y ve tebdiri ve karardâde-i azm ve cezmi oldu

Ahvâl-i Kal'â-yı Lengür

Kal'a-yı Lengür acem-i kılâ'ı miyanında mezîd metânet ve resânet ile meşhûr etrâfından cibâl-i izâm ile dâiren mâdâr muhat ve mahfûz ba-husus mevârid ve meşâri' ve girîveleri bârân-ı müdâmdan münderis ve mehdûm ancak sarp kayalar ve kühûf ve şikâflar içinden iki nefer piyade geçecek bir iki vetiresi olub kati cüz'i askeriyle

ifratıyla geran askere mukavemet emr-i sehildir eşrâfın kal'a-yı merkûmeye ve solunda kalada iki bin ağvan mevcûd bulunub bezl-i emvâl ile kalenin ucâleten zevâd ve zehâiri tedârik olunmuş olsa Eşref'in tevâbi'-i askeri kalada mevcûd ağvanıyla ittifâken ve ittihaden kal'ayı muhafaza değil belki tûl û dirâz yollar zahmetinden derd-i za'afa ve maraz-ı nâtüvâniye//14b// Giriftâr olmuş acem askerini küllî def' ve tard û teb'îd hadd-i imkânda olmuş idi ve lakin Eşref Han bu gûne mehâda vehle-i ûlâda tekâsül idüb bade zaman müteyakkız ve mütenebbih tedârik-i mâ-fâta mübaşir oldukda Tahmasb Kulu askeriyle yetişüb kal'aya vasûl hadd-i imkândan dûr idüğün müşâhade idecek etrâf-ı cibâli ihâta birle müşâri' ve tabirînden mâr ve mûra güzâr muhâl mertebesi sedd ve bend eyledi ve min ba'd kala-yı Lengüre dest-i resi cenk ile olmak mümkün olmayub kaht ile teshîr kaydında oldu zevâd-û zehâir-i mevâridi fil-hal kat' olunca muhâfizîi kala ağvanları endişeye varub acem ile mukâvemet ve müdafaaya kıyam itdikleri sûretde mürûr-ı eyyâm ile kaht ve müzâyaka cümleye istilâ mukarrer ve encâmında derd ve belâ-yı cû' birle kal'ayı hasmın eline virmeğe mecbur oldukları halde bâğilere şirket töhmetiyle cümlesi mu'âhaze ve giriftâr-ı kazâ ve belâ olacaklarını yakînen izân itmeleriyle nâçar kendü selâmetleri zımnında Eşref'i ve askerini fedaya kâil oldılar binâenaleyh Eşref gafil iken mahfî ve mestûr yollar ile nihâni acem ordusuna tarîk-âşinâ ilçiler gönderub mâhfi ve mestûr yol ile acemleri içeruye almağı taahhüd itdiler Tahmasb Kulu gayet mahzûz olub ilçilere ikram ve iltifât ve derhâl devret bin tüvânâ cenkci ifrâz ve imtiyaz idüb ilçilerin birini peyşer ve rehber ta'yin idüb bakilerini hîle ve hıyânet ihtimâliyle ordusunda alıkodu vakt-i gurubda acem askeri âzim-i râh-ı cibâl olub sır-ı medam ile vakt-i isfirâr-ı fecrde kal'a-ya gücile vâsıl oldılar derhâl din ve desîsede mâhud kapu bekçileri ağvanlarına acemler nişân virüb fi-l hal kapuyı açdılar ve Eşerflüden bir ferd âgâh olmadan cümle acem kal'aya girdiler kala muhafızı ağvanlarının tiz elden cümle yât u yanakların ellerinden alub bir işe şurû'a mecâl virmeyub kal'ayı zabt itdiler Tahmasb Kulu'ya vâkî' hali ucâleten bildirdiler Tahmasb Kulu hazır ve amâde bir gürûh-ı enbûh askeriyle yetişüb kal'aya girdi Eşref Hanı ve refiklerini derhâl ahz ve der-zincir idüb kayd u bend ile ordusuna gönderdi kala ağvanlarını kendüye dostluk ve Eşref'e itdikleri hıyanet mukâbelesinde af idüb kendüsüne asker yazdı ve acem askerinden kal'aya muhafaza ta'yin eyledi ırk-ı Şâhî'den tevellüd ve naz û nimet ile perverde olub Eşref'in Isfahan'dan saray-ı Şâhî'den alub götürdüğü bîve ve ebkâr bîçareleri tûl zaman sefer-i

medid ve ta‘b-ı tarîk ile hakîr ve zelîl bî-tâb ve tüvân ve nahîf mahall-i merhamet-i me’lûf oldukları et‘ime-i nefiseleri değil belki mikdar-ı kifâf kavurgaları bulunmayub nâçâr sabır ve tahammül ile Eşref’in şerrinden yüzleri sararmış güyâ bî-rûh-i bîm cân ile nîm mürde âciz //15a// ve dermanda kalmışlar muztaribü'l-hal hâlet-i muhammasaya karşı bulundılar bu halleriyle Eşrefi zincirde gördüklerinde ne mertebe dilşâd oldukları hadd-i ta‘bîrden dûrdur Tahmasb Kulu teselli-i hatırlarına ri‘âyet gösterub vech-i lâyük ile ikram eyledi ve min bad zarûret ve müzâyakadan siyanet için kifâflarıyla mukayyed oldu ve anları Şâh’a göndermezden evvel esirlik zahmetin ve yollar meşakkatin bir mikdar ferâmûş için gaddar ve zâlim Eşref’in hâl-i bed-encâmın göstermek ile nev-an teselli-i hatırlarına riayet muraf eyledi

Ahvâl-i Emvâl-i Eşref

Tahmasb Kulu bad-el galebe eşrefin mâl-ı karuna balığ emvâl ve eşyasın ahz kendüye ganimet bulub ahz ve kabz eyledi emvâl-i eşref kaleme gelmez bi nihâye olub yalnız meşkûk akçe on altı milyona balığ olduki her milyon on kere yüzbinden cevâhir ve incü hod hesaba gelmez ve kıymet takdîri dahi imkândan dûrdur Han-ı merkûm askerini kendü hulûs ve mücettene teşvik ve ribat kalbleri için gümüş akçeyi cümle kendü ve mali gibi askerine tevzî eyledi cevâhirden bir cüz’i ve şey-i kalîli Hânedân-ı Şâhî üserâsı nısvân-ı bîve ve ebkâra ihdâ eyledi bâkisin mu’temedün aleyhim adamlarıyla muhafaza ve vaktinde umûr-ı mühimmeye sarf için medîne-i Herat’a gönderdi

Avdet-i Tahmasb Kulu ez-Kala-i Lengür be-Kal’a-yı Kandehar

Sene-i mezbûran mâh-ı martının yirmisinde Tahmasb Kulu ordusuyla Lengürden kalkub Kandehar’a mütevecce oldu Kandehar Hanı Hüseyin Han mükellef kapısı halkıyla merâsim-i tebrik zaferi yerine getürmek ve Kandehar ahâlisinin sıdk ve hulûs ile ubudiyette sabit kademelerini arz ve ifade için istikbâline şıtab eyledi Tahmasb Kulu cümle-i asakir rüesâ ve zâbitandan pîş ve pesden yemin ve yesardan muhat on bin askeriyle kâmrân ve kâmyâb vaz‘-ı gâlibâne birle enderûn-ı kal’aya dâhil oldu Eşref-i siyeh rûz-ı bergeşte-baht rüfekâ ve şürekâsıyla der-zincir kapısı halkı ve tevâbi‘-i cümlesiyle kafâ-yı alayda kal’aya dâhil oldıkda meydan siyasete çekildi ve başı kesilub zemîn-i mezâlet ve havâride galtân oldu karnı şakk olunub tebhîr olundu ve bu hal ile Isfahan’a gönderildi İsfahanda halka gösterilmek için temâşa kâh

ammeyi bir mahall-i mürtefi‘de sırik üzerine vaz‘ olundu bakî bağı ve isyânda şürekâ-yı fesadı zemîn-i müzellet siyasetgâhda katl ve izâle olundu fe-alâ hâzâ Eşref ağvanı tamamen memâlik-i acemin hükûmet-rân-ı ferman fermâyı iken üç ay zamanda Isfahan'dan kovuldu tutuldu katl olundu vücûdu âleme ibret ve tuyûra tu‘me oldu.

Rivâyât-ı Muhtelif der-Keyfiyyet-i Hal-i Akıbet-i Eşref Han

Bazı seyyâhların tahrîrâtı üzere Eşref Han Isfahan'dan firâr ve tarîk-i rastıyla Şiraz'a âzim ve Şiraz'da esbab-ı râhı tedârik için mecburen çend rûz meks ve Tahmasb Kulu Han'ın takibe âzim-i râh-ı şitâb olduğun işidecek hîle-âmiz va‘dler ile Tahmasb Kulu'yı iğfal ve ol-dâhi sûret-i müsa'ade de Eşref'i ele getürmeğe dâm-ı tezvîrin kurub birkaç gün iki canbaz bir ipde oyunlar gösterirken taki Eşref Şiraz'dan gaybet ve cânib-i Kandehar'a tekûpûde iken esnay-ı râhda askeri tâifesi perâkende olub kendüsi kırk elli ehl ve iyal ve tevâbiyle kurb-ı hudûd-ı Kandehar'a vusûl buldukda Kandehar vâlisi Mîr Hüseyin Han bu gürûh askeriyle karşı gidub tevâbi'ini perişân ve kendisin ahz itdüğün tahrîr ve rivâyet itdiler bazıları ise bizim nakl ve rivâyetimize nev'an muvafakat idüb ber-vech-i meşrûh Tahmasb Kulu Eşref'i ele getürdükden sonra gözlerine mil çeküb Isfahandan çıktığı esnada Şâh'a itdüğü ve ad ve uhde ifa zımnında hadım binâ-ı hanedan Şâh'ı harb-ı mülk ve Devlet-i İran-i Eşref Han ağvanı hakkında siyaset ve sakince ve akubeti Şâh'a havâle murâd idüb hayyan Isfahan'a gönderdi deyu nakl itdiler hatta Şâh Tahmasb Şiraz muhasarasına meşgul iken Eşref'in vusulü esna-yı muhasaraya müsâdefet idüb derûn-ı kal'ada mahsur ağvan askeri bâlâda işaret olundığı üzere mukaddemâ Eşref'in Şiraz'dan gitdüğü esnada kariben Kandehar'dan asâkir- kavviyyü'l-iktidâ ile imdâdlarına gelmek va'dine mağruran Kalâ-i Şiraz'ı muhafaza ve acem ile mu'tad da ve müdafa'a da kuvvet kalbiyle ısrar üzere olmuşlar idi eşref hayyen kayd û bendiyle geldikde Şâh derhâl kalada mâhsur ağvanlara göstermek için bir yüce tepe binâ itdirüb Eşref Han'ı bâlâsına çıkardılar ve derûn kalada mahsûr ağvanlara karşı şâne-i esb ile derisini yüzdüler ve der akab başını kesub sırıka saplayub ağvanların gözüne karşı sargı yere diğerler ağvanlar eğerçi bu gûne tarrâgidyâdan mahzûn oldılar ve min ba'd küllî ye's ile es-sa'ye len itta'aza bi-gayrihi mazmunı mülâhazasıyla cenk ile merdâne ölmeği ihtiyar ve bir ferd hayatda kalınca harb ve kıtalden keff-i yed itmemeğe karar verdiler Şâh yine ağvanlara istimâletler gösterub kal'ayı istîmân ile virmeğe tergîb eyledi

âkıbet-i hüçûm-ı umûm ile şehri aldılar ve bakâyâ-yı ağvanı katliâm itdiler çün Eşref ve ağvan ve Şiraz ahvâli encâma resîde oldı biz yine Kandehar'a gidelim

Ahvâl-i Kandehar ba'de Zeval-i Eşref Han

Bu esnada Kandehar ağvanı ekâbir ve a'yân ve iş erleri eğerçi yerlerinden münfek olmayub bir emr-i mekrûh ve memnua vaz'-ı yed ve müdâhale itmediler ve lâkin hasm-ı galib ve kâmrân ve gaddâr şâyed ki fırsata bahane-cûy olub sabıkda miraviş vaktinde mir merkûm ile bağı ve isyanda ittifakına dâhil olmuş bulunmaları bahanesiyle mu'âhaze sadedinde olur havfıyla bir niçeleri Eşref'in firâr ile ve durûnundan mukaddem Kandehar kalasından çıkub me'vâ ve meskenlerini terk ve etrâf memleketde تنها mâhallerde gırlat ve inzivayı ihtiyar itmişler idi Tahmasb Kulu 'azîmetiyle teftiş ve tecessüs ve cedd ve cehdiyle beşyüz mikdarını ele götürüb cezalarını katl ile tertib itmek murâd itdi incâmında min bad bir fesada fırsatıab olmamaları için evlât zikirlerini ale-t-tarîk'ü-l rahn Isfahan'a gönderdi

Dakika

Bu mâhalde seyyâhların bazıları Tahmasb Kulu Hanı gaddar ve zalimkar nâmıyla yad itdiklerine dikran itiraz idüb kavm-i ağvan Şâhların teshir kerde tevâbî re'ayalarından madur iken naiden fitnelerini itfa ve iskat ve ağvan gibi kavm-i serkeşin ol-vâkîtte tedibi ve terгим-i enfi tarîk ahz ile olmak hadd-i imkândan devr olmuş idi ve Tahmasb Kulu dahi binâ-yı devlet-i Safeviyye'ye hidâme mübaşir ve veliyy'i-nimetleri efendileri Şâh Hüseyin'i katl itdikleri Hanedan-ı Şâhiya hıyanet ile ırk-ı Şâhîden zikür ve atası pîr ve sibyan ve etfâli seby ve esir ve katl ile istisâlin kasd itdikleri cürümlerini irâd-û beyân iderek ağvanın küllî siyaset ile katllerine illet-i müstakile sened ittihaz itmiş idi deyu Tahmasb Kulu'yı bu mâhalde zalimden teberru zımında cevâb-ı sadedinde oldılar hatta Han-ı merkûmun Kazvin ve Lengür ağvanları halklarından latifle câri mu'amelesin bu mâhalde irad ve davalarına delil sevk itdiler ve ırk-ı alemde .. olduğu mâhalde .. fesada belk fitneye main bir ferde ağmaz ayniyle terehhüm kar-ı ikladan değildir dimişler garabet bunda derki Tahmasb Kavli Han ağvanın katline irad itdüki sind ve illet yani veliyy'i-nimet Hanedan Şâhâne-i hıyanet itcabında kendüsünde dahi zuhûra geldi biz yine mâ-nahnü fihimize gelelim bundan sonra Tahmasb Kulu sekiz bin ağvan intihâb ve Şâh'a asker olmak ve maiyyetine varmak üzere ifraz-ı bakî ağvan kavmi rakibelerine musarîf seferiyye nâmıyla teklif

arefi yüz bin tümen akçe tahmin eyledi ki her tümen yirmi beş guruşdur ve ali Kandeher Mîr Hüseyin cânib Şâh'a hulûs ve sadâkati mukabelesinde hükûmet Kandeher'da kemâ fi'l-evvel ibkâ ve takrîr olındı ve mir mûmâ-ileyhin ma'iyetine mutemedün-aleyhim ricâl ta'yin olunub hall ve akd-i umûrda mir-i merkûm onlara istihzar ve tazid le tavsiye ve ricâle dahi mir-i merkûma kavlfinde ve kadrinde emsâl tenbih olundı kala muhafızları dahi mübâdele //16b// Olunub ağvanların yerine kavm-i ağvanın bi'l-cibille ve bi'l-âde muhalif ve zıdd-ı acem askeri ta'yin olundı

‘Azîmet-i Tahmasb Kulu be-Geşt ü Güzârî-i Nevahi-i Memleket

Kal'a-yı Kandeher'in umûrî nizama ifrağ olundıkda Tahmasb Kulu Han nevhahi-i memleketi teftiş tecessüse ve İran'ın fitratı zamanında etrâfa ve eknâfda Hindilerin ve guruların tasallutuyla kabze-i gasb ve gâret ve istilâlarına giriftâr olmuş bazı kalâ ve arazi ve karayı Hindileri def-a ve tard ile kabze-i teshire götürmek ve mülk ve memlekete zımm ve ilhâk itmek da'iyesinde oldı ve bu daiye ile memleketi tamamen geşt ü güzâr idüb Hindileri firâr ile mecbur kaldı ve vardığı mâhallin ahâlisine min bad Şâh'ın ra'iyetinde hulûs ile sebat-ı kademlerini tavsiye ve itâ'atde sabit kadem olacaklarını yeminler ile tekid itirdi ve mâhâl-be-mahal akvâm-ı ağvana mücerreb el-itvar ve mutemed aleyhim rusa ve zabitan nisb ta'yin eyledi bu hal üzere birisine mürûr itdikde Isfahan'a avdet havay-ı derûn per fesadına galebe itdi.

‘Azîmet Kerden Tahmasb Kulu Han Bekşet ve Gezar Memâlik-i İran

Tahmasb Kulu Han Kandeher ülkesi ahvâlin bir veçhe meşrûh sûret-i nizama ifrağ itdikde derûnunda Isfahan'a gitmek daiyesi galebe itdi velâkin evvelâ Memâlik-i İranı geşt ü güzâr ve tanzim-i umûr ve memâlik ve bilâ ü teftiş ve tecessüs ve bağyan ağvaniyan perâkendeleri bakayasının ırkını ol-diyârdan kat-i iddiasıyla belki tam vatan ve husumet ve celadet ile kendüsün halka arz etmek ve Şâhâne-i 'atiyyeleri ve mülûkane vazî ve mu'ameleler göstermek ile kulüb nası cümle kendüye imâle ve muhabbetine celb ve cerr itmek kasdıyla azim râh-ı memâlik etrâf oldı ve esna-yı rahda ve aradığı memleketlere rastında ve yemin ve yesârında Rusa-i akvâm ve zabitan memâlik ve bilâ-ı gazel ve kendüye müte'allik havadar ve yar gar olub itikâd itdüki kimesnelerden hakimler ve zabıtlar nisb ve ta'yin ve cümleden evvel yirmi altı yaşında bir oğlunu Herat Han'ı ve diğêr sennen asgara oğlunu Meşhed Han'ı nisb ve ta'yin eyledi ve iki nefer karındaşlarının birini Kirman ülkesine Han ve diğêrini Şiraz'a ve

tamamen aceme Han-ı Hanan ünvanıyla vâli nisb ve ta'yin eyledi Tahmasb Kulu Han ağvandan emniyet hâsıl itdikden sonra bi'l-cümle harekât ve sekenâtı bundan vâlâ ve bâlâ rütbe ve i'lâ hevası ve taht ve tac-ı İran'a istilâ kasdı câygîr-i zamîri itdüğü zâhir ve âşikâr olmuş idi

Ez İn Cânib-i Ahvâl-i Şâh Tahmasb

Tahmasb Kulu Han'ın Zemîn-i İran'ın şark taraflarıyla iştigâli esnasında Şâh Tahmasb Medine-i Şirazda gayr-i zemîn-i İran'da garb cânibleride Eşref Han'ın firârı vaktinde ağvanın kabze-i tasarrufunda //17a// bulunan bilâdi dahi feth ve teshir idüb Devlet-i 'Aliyye-i Osmaniyye ile askara ve harb ve kıtale feth bab itdi mebala-i seferi ermeniyye memleketi davası olub dar-ı harb -ı kıtal dahi diyâr oldu Mahmud Han'ın ve Eşref Han'ın taht-ı İrani Şehr-i Isfahan'a İstilâları müddetinde birkaç sene içinde Devlet-i 'Aliyye ile mabeynlerinde vuku' bulan vekâyi' ve mürâselât ve muhadeye ve muhadene keyfiyyetlerini tahrîr ve beyân-ı mâhın fehmeden olmamağla tercümesi terk olundu ve kezâlik Tahmasb Şâh olduktan sonra Devlet-i 'Aliyye beyninde câri havâdis ve vekâyi' i irâd ve beyanı murâd olunmayub mücerred ucâlemizde vekâyi' tertibi sibak ve siyâkında rabita bulunmak için bazılarına icmâlen işaret ile iktifâ olunur Tahmasb Kulu Han eşrâfi ile götürüb cezasın tertib ve Kandehar ülkesi umûrın görüb sûret-i nizama ifrağ itdikten sonra Isfahan'a avdet muktezâ-yı hali ve câygîr-i derûni olmuş idi velâkin zemîn-i İranın cevanib-i şarkıyyesinde vâkî-i memâlik ahvâlini esat ve begat-ı bahanesiyle teftiş ve hısn-ı nizama belki derûnünde muzmir dâ'iyesi temşiyetine vaktinde muhalefet bulunmayacak bir kalbe ifrağ itmek mühimmesin Isfahan'a avdetine takdim kendüye ehm görünüb bir müddet ol diyâr umûrıyla meşgul oldu ol-esnada Şâh Tahmasb bir veda Isfahan havâdisi ve İran'ın cevanib-ı garbıyyesinde vâkî memâlik-i acem umûrını görmeğe kıyam eyledi ve evvelâ medine-i Şiraz'ı ağvaniyan yedinden nezi ba'd-e Devlet-i 'Aliyye ile memâlik davasına şuru' ve inde'l-coğrâfiyîn Ermeniya ta'bîr olunur memâlikden Revan ve Azerbaycan ve sâir esna-yı ihtilâlde taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den zabt olunmuş acem yerlerinin istirdâdı davasına kıyam eyledi memâlik-i merkûme ise mukaddemâ Devlet-i 'Aliyyeden feth ve teshir olunub Eşref Han'ın Devlet-i 'Aliyye ile vak-a sülhünde Devlet-i 'Aliyye zabtında kalmak üzere kara virilmiş idi incamında Ermeniyyan diyârı Devlet-i Osmaniyye ile acem beyninde dar-ı harb ve kıtal oldu.

Ameden İlçi-i Şâh Tahmasb be Sitane-i Devlet

Şâh Tahmasb memâlik-i merkûmeyi istirdad için evvelâ der devlete ilçî gönderdi ve davasında ‘azîmet izhar itmek için altmış bin acem askeriyle meydana çıkub Tebriz ve cânibine hareket gösterub askerine Sofu Kulu Han’ı serasker nısb ve ta‘yin eyledi Han-ı merkûm Şâh Tahmasb’ın büyük pederi Siyah Süleyman vaktinde itimâd ed-devle akl ve dana hayırhah Haneda-ı Şâhân bir merd-i kâmil iken ricâl-i acemin nifaklarıyla azl olunub Isfahandan nefî ile teb-id olunmuş idi ve ol dahi eyyâm-ı ihtilâlde zaviye-yi girlet ve inzivâyı kendüye bais selâmeti //17b// add idüb ferâğ-ı hal ile köşe nişin-i vahdet olmuş idi Tahmasb Şâh’ın tâli‘-i kevkeb-i bedbahtı ikbâlde görinecek Han-ı merkûm köşe-yi uzletde hâb-ı gafletden muteyakkız olub Şâh Tahmasb’a i’anetde damen ihtimâmı meyan cânib ind itdi ve Şâh Tahmasb Tebriz muhasarası tedârikinde iken Rumiyyeden on altı bin Avşar atlasıyla Şâh’ın ma’iyyetine geldi Kavm-i Avşar-ı Rumiyye havâlisinde Van Deryası cenubunda vâki‘ vasi yerlerde konar göçer ahye-nişin-i terâkemedendir Şâhlara vekil-i mutlak olanlara ita’at iderler Rumiyye şehri ise Azerbaycan’da Şâh deryası tabî’r olunur Tebriz Gülnak Van gölüne cârî olan ayağı üzerinede bir büyücek şehirdir Devlet-i ‘Aliyye henüz Şâh Tahmasb’ın ilçilerine cevâb sadedinde iken acemlerin Ermeniya memleketine hücûmları haberi tevârüd idüb acem ilçileri Limni cezâiresine nefy olundu Köprülüzâde Abdullah Paşa ol-tarafda hudûd-ı şarkıyye muhafazasında bulunub Tebriz imdâdına ma’mur oldı henüz Tebriz’e varmazdan dört bin atlu ile gönderdiği altı yüz deve yükü zâhireye acem askeri dûtş olub aldılar ve Tebriz yollarını muhkem sedd û bend ve ba’de Abdullah Paşâ’nın askerine hücûm ve galip gelub encâmında Abdullah Paşa fi'l-cümle sûret-i inhzâmda Revan taraflarına avdet ol-esnada İstanbul’da dahi fitne-i azîme zuhûr eyledi Tahmasb ise Tebriz’i muhasara ve gün be gün tazyik iderek ve etrâfdan zed û zâhire yolların kat-i idüb mâhsurına mustayıka virdi akıbet-i imdâddan meyus olıcak şehir-i istiman tarîkiyle teslim mecbur oldılar Şâh Tahmasb Tebriz’i aldıktan sonra Revan muhasarası tedârikinde oldı ve mâh-ı martın evvelinde askeriyle Revan’a geldi ol-vâkîtte Hakimzâde Ali Paşa Revan tarafları seraskeri bulunmağla acemlerin Revan’ı muhasaraya mübâşeretleri esnasında acem askerini hüsn-i tedbîr ile bozdı ve bakıyyetü’s-süyûfî firâr eyledi Ali Paşa Asitâne cânibinden acem askerini tâkibe memur olub Revan’dan herkes ve zenc nehri üzerinde acem askeriyle mukâbele

ve azim-i kıtâlden sonra acem askeri münhezim ve sekiz bin acem katl ve niceleri nehre gark olub niceleri dahi hayyen ihtida olunub seraskerleri Sofu Kulu Han dahi ahz olundu Revan inhzâmında Şâh Tahmasb azim-i tehlikeye uğradığından acem ordusundan ayrılub bir mikdar askeriyle Revan'dan beş fersah ba'îd Üçkilise nâm mâhülle çekilmiş idi bu defa bakıyyetü's-süyûf bir mikdar asker Şâh'ın ma'ıyyetine firâr ve ol-dâhi min ba'd Osmanlu askeriyle mukâvemete adem-i iktidârın fehm idüb ekrâd içinden Tebriz tarafına firâr eyledi Sofu Kulu Han Asitâneye vusûlünde nâ-hemvâr vaz' ve hareketine tahammül olunmayub katl olundu Şâh Tahmasb Tebriz'de asker cem' ve tahrîr //18a// ve tedârike meşgul iken Hemedan şehri Bağdad vâlisi Vezîr Ahmed Paşa tarafından asker kuvve-yi ile mâhsur idüki haber vürüd eyledi Tahmasb Şâh Hemedan cânibine azimrah oldı Ahmed Paşa Şâh'ın ol-cânib vürüdeyn işidecek muhasaradan el çekub Şâh askerine karşı teveccühe ve 'azîmet itdi Hemedan'a altı fersah mesâfede telâki-i ferâkeyn vâki' olub yedi saat muhârbe-i azîmeden sonra acem askeri küllî inhzâmıyla mağlûb olub bi-l cümle muhimmat-ı harb ve darb Osmanlu'ya ganimet oldu ve iki günden sonra Hemedan şehri dahi istinan ile kabze-yi Osmaniyye girdi Şâh Tahmasb bir mikdar atlu ile Kazvin'e firâr eyledi bakıyyeyi askeri etrâfa perâkende oldılar Şâh Tahmasb derhâl esbâb-ı müsâlâhaya teşebbüs ve müraca'at ile Ahmed Paşa'dan ahvâl-i salihî istimzac eyledi Ahmed Paşa dahi taraf-ı devletden sülh ve lenge mazun ve murahas olmağla galibâne sülh ve salâhı münsaib görüb Şâh Tahmasb'ın murahas ilçileri bin yüz kırk altı senesi mâh-ı neyarın evvelinde orduya vâsıl olub mâh-ı mezbûrun on altısında Devlet-i 'Aliyye ile Şâh Tahmasb beyninde musâlaha akd olunub senedâtı mübâdele olundu Tebriz ülkesi Şâh'ın zabtında ve Revan cânibi Devlet-i 'Aliyye'de kalmak üzere Nehr-i Aras hudut ta'yin olundu tefsili mahallinde mezkûrdur

Muhalefet Kerden Tahmasb Kulu Han be-Şâh Tahmasb der-Emr-i Müsâlaha ba-Devlet-i 'Aliyye

Tahmasb Kulu Han mukayyed istisnâ-ı memâlik-i acemin aktâr ve eknâf-ı şarkıyyesinde henüz sûretâ tanzim umûr-ı memâlik ve bilâ ve ağvaniyan dağları bakayasını teftiş ve tecessüs bahanesiyle tekûpûde ve manen memâlik ahâlisi hatırlarını mekr ü dik ile tarafına imâle ve kalublarınıkendüye cerr ve cezb kaydında iken acem askeri osmanlı askerinden birkaç defa inhzâmdan sonra Şâh Tahmasb'ın

rağbet ve tababbetden nâşî Devlet-i ‘Aliyye ile Şâh-ı mûm’a-ileyhe şürût ve kayd ü muhadene bist ve temhîd olunmuş ve emr-û müsâlâhanın hitam ve ihtîşamı kuvvet-i karîbeye gelmiş deyü gûş-ı Tahmasb Kulu Han’a lâhık olacak derhâl Şâh’a mektub yazub mazmûnında İran’ın feterâtı zamanında ve kezâlik Şâh’ın Osmanlı ile cenkleri esnasında acemlerin zayıyatı ve Osmaniyanın maksuli ve makbuzı olan memâlik-i cümlesi redd olundukça sûret-i mağlubanede bir tarîk ve bir nihâne ile sülha meyl ve cevaz göstermeliye dahi tahdid ve tahvif amiz tavsiyeler eyledi ve Han-ı merkûm kendüsi dahi bi nefse herirde ve herhalde galebe itiyad askeri karar bi-şimav ile kariban ol-etrâfa vasul bulacağın dahi ifhâm eyledi Şâh Tahmasb ise berü tarafda pederi ve eslâfî Şâhların zaman-ı rahat ve evkât-ı hazar-ı sefâ şumüllerin der-hatır itdikçe arzu-yı âsûdegî ve iştiyâk-ı ârâm ile Isfahan’a avdete teşne olduğundan nâşî bânîsi //18b// olduğu binâ-i sülhî imzaya kabul ile tekid ve zamm eylemiş idi ve askerinin bir bölüğünü salıverib bir bölüğüne kışal virüb kendüsi bila tevkif Şehr-i Isfahan’a avdedden itmiş idi ve derhâl Tahmasb Kulu Han’a nâme gönderub mazmununda müddet-i medîde yerü bargiran ısfarı tahammül ile mûtaib meşakka giriftâr acize-i re’aya ve berayaya terahhüman ve tevaif-i askeriyyenin nevaziş hatırlarına bir müddet aram ve istirahat ile ri’ayeten harb ve zarar-ı fasıla virilmek seva bedidi Şâhiyeleri olub daire-i devletde dahi enderûn ve birunda beis gâile olacak hasm kalmamağla sülh-ı mübareke hüsn-i nizam virildiği ilam ve min bad-ı nizam ve intizam umûr-ı memâlik muhamene ve terfiyye-i ahvâl bilâ-û iba’d-e Şâh ve Han ma’iyyetine ile ray-ı ve tedbîre kıyam itmek için karesi-i memleket payitaht-ı saltanat Şehr-i Isfahanda bulunmak elzem-i levazımdan olduğun tasrihiyle Isfahan’a avdetleri der havaset idüğün eşrab eyledi

Sû-i Mu’amele-i Tahmasb Kulu Han Ba‘de Vusûl-i Nâme-i Şâh

Çün hâzık-ı fenn-i mekr ve hîle umûrında mütebassir ve müteferris Tahmasb Kulu Han mebd-i zuhûrından berü derûnunda muzmir fesada neyyil-i meramı seferlerden ve hurub ve kıtalle müdevemet ve iştigâlden gayri bir tarîk aher ile kuvvetden fade gelmek .. imkânda olmaduğın yılmış idi belki sülh ve salah ve kavinde askeri başından dağılmak iktizasıyla ricâl-i acem hadım ve nedim Şâh’a mukarrib hasedler bahr-i hâl-i kendü aleyhine Şâhı tahrik ve deman ihtimamı meyan cânibinde idüb idâm ve izalesine sırf makdur ideceklerini yakinen ve herman bulub davası tedârîki sergâr-ı efkârı olmuş idi bu defa temşizi mafî ez-zamirine mani haciz ve musul

meramı tarîk kavî sedd ve bendi olacak sülh ve salâh cebri kendüye hoş gelmeyub ali melayı en nas Şâhdan şikayete ağaz ve Şâhı sefiliyyet-i cebellüt detaniyyet tabî' ve kullet akl ve fehm ve azim ve cehil ve nedamı ile mezammete başla ve Şâh'ın Osmanlu ile akd itdüğü sülh vücûhla ayıplu ve ırz ve nâmus-ı Şâh û saltanata muhill bâ-husus acem üserâsı itlâkı ehemm Muhammed'den iken lisâna dahi gelmemiş olmağla bu sûretde sülh cümle-i acemiyanaya muzırr idüğünü halka ifhâm için vâfir çağırıldı bağırıldı ve akîbinde devletin hulûs ile hayırhâhı ve gayretkeş-i devam-ı endîşi idüğünü halka irâet zımnında min bad hasma-yı devletden intikam ve acemin zayıyatını tazmin ile tekml nâmus devlet itdirmedikçe ve bu babda kendüye muvafakat idenleri merâtib-i vâlâya is'âd ve meramlarına îsal itmedikçe şemmsîrin miyânında çözmeyub âb û rahatı kendüye haram ideceğine andlar içüb //19a// kati çok mürâyilik gösterdi tavâif-i askeriyyeden hazir bi-l meclis olanlar dahi Hanın emrine herhalde ita'at ve Handan gayrı bir ferдин emriyle a'mur ve hükmüyle mâhkum olmayacaklarına acemane laflar ordılar Tahmasb Kulu dahi derhâl Isfahan cânibine gitmek tedâriki kaydında oldu Han-ı merkûma Şâh'ın nâmesi vürûd itdği esnada yay-ı taht-ı iklim-i Horasan olan Medine-i Herat güyâ iklim-i Horasan'ın ve Sicistan ve Kandehar ülkelerinin licâm-ı hafızı ve Semerkand ve Buhara câniblerinden tavâif-i Öbekiyye hücumlarının kilidi bir sedd-i sedîd olmak için Medine-i Heratı ta'mir ve temtîn ve tahsîn ile iştigâl itmiş idi tamir ve temtîn husûsun kebir oğluna tefvîz idüb askerine güç tenbih eyledi ve tarîf Şâhiya küllî ita'atde görünmek ve Şâhı vehm ve vesveseye düşürmemek için başına cem' itdüki altmış bin mikdarı askerini bölük idüb her bölük başka başka yol ile gidub otuz gün içinde Isfahan'da mevcûd bulunmaların tenbih eyledi kendüsi ise askeri emekdarlarından havadarı veya ragarı ve ziyade mutemedi altı bin askeriyle cânib-i Isfahan'a azim ve rahî oldu.

Keyfiyyet-i İ'tizarnâme-i Sahte be-Nâm-ı Şâh ez-Cânib-i Tahmasb Kulu Han

Tahmasb Kulu Han Herat'dan hareket itmezden evvel Tahmasb Şâh tarafından olmak üzere Şâh tarafından itizari ve bazı ricâlınden teşekkiyi mütezammın ammeye hitaben beyannâme yazub etrâf ve eknâf-ı memâlike perâkende ve neşr ve işa kaldı mazmûnında Şâh'ın ricâli Devlet-i Osmaniyye ricâline aldanub Şâh'ın rızası olmaduğu tarîkiyle fuzuli hareket ve kendi re'y-i fâsidlerince vazifeleri olmayub

mezun ve murahhas olmadıkları umûra cesaret itdiklerini yine ricâlden hayırhâhî-i devlet gürûh-ı âhar Şâh'a haber virub ikaz itmeleriyle Şâh sülha memur ricâl merkûmenin hall ve akdini inkar ve kabulden ıraz ve imtina birle musulâha şân ve nâmus devlete muvafık düşmanın imkânı için Şâh mazeret havazdan ve cümleden imdat ve i'anet talebinde olmuş deyu etrâfa tezvirat alud sahte mekâtıb perâkende eyledi Tahmasb Kulu Han'ın bir veche meşrûh Şâh tarafından olmak üzere sahte tezvirat nâmesi etrâf-ı memâlikde şuyu' bulacak cümle-i memâlik ahâlisi ve hükkam ve zabitan ve iş araları güya yekdîl ve yekcihet kemal-i gayret ile bir anda hareket ve taraf taraf vükelâ-yı memleket ilçiler intihab ve Şâh tarafına ucâleten irsâl ve tesyîr ve mukaddemâ Devlet-i Osmaniyye ile şurûti bast ve temhîd olunub akdine mübâşeret olunan müsâlâhadan Şâh'ın i'râz //19b// ve imtinai keyfiyyetini tebrik ve tahsin ve min bad müsâlâha 'ırz ve nâmusı devlete muvafık düşünce ve memâlik acemin zayıatı olan memâlik cümleten acem tarafına istirdad olunca iki sene harac ve masrafların yanlarından görmek üzere vâfir askeriyle Şâh'a imdâd ve i'aneti müte'ahhid oldılar.

Vusûl-ı İlçiyân be-İsfahan

ilçiler maddesi Şâh'ın ricâl-i devletine mûris-i havf ve endişe oldu Şâh ise gazabından ne işleyeneceğini bilmez ilçilerin huzûruna müsûle ruhsat virmeyub yüzlerine bakmayub varın sizi gönderenlere gidin biz Devlet-i 'Aliyye ile şer'a ve kanuna mutâbık muktezâyı hal û vakte münâsib vech üzere müsâlâha akd eyledi bundan i'râz ve ibâ ve udûl ve imtina idenlerin katl ile idâmı vaciptir sizi gönderenler dahi min ba'd musırr olurlarsa ulü'l-emre adem-i ita'at ile mütehhem ve âsi ve bağı gürûhundan olmuş olurlar deyu ilçileri tard ve tebid eyledi ve derhâl taraf-ı Devlet-i 'Aliyyeye nâme yazub vâkî hâl-i ilam ve Devlet-i 'Aliyye ile dostlukda sâdık ve hulûs birle sabit ve rasih ed-dam olacağını iman ile tekid ve manen Devlet-i 'Aliyyeden istimdâd ve isti'anet eyledi bu mâhallin tefsili vâkînüvislerin tahrîr esna-yı havâle olunub biz mâhın fehmize gelelim Şâh biçare aciz ve mütehayyır na-tedbîr ideceğin bilmez Tahmasb Kulu Han harb û zarar ve kâhriyle Şehr-i İsfahan'a taarruz itmek ihtimaliyle mukaddemce salıverdiği askeri görev hallerini müdafaa için icâleten İsfahan'a avdet itmek üzere evâmîr-i ekîde ısdâr ve perâkende itdi Şâh'a tarafdar mu'ın ve yargâr ve zahîr olur kimesne yok Şâh sitem-dîde-i rüzgâr-zede musulâha takribiyle salıverdiği askerini behşâyîş-i Şâhâne ile tatyîbe iktidarı olmaduğundan ekserî dilgîr

Tahmasb Kulu Han'a asker olmuş askerde emekdâr zâbitler Şâh Tahmasb encâmında naçar vezîri olan Tahmasb Kulu Han'a mağlûb olacağıın fehm idüb çift ve çubuklarına gidüb encâmkâra irakdan müterakkıb oldılar Şâh'ın yanında ancak dairesi halkının emekdarlarından çiraklık ümidinde olanların bir mikdarı kaldı.

Vürûd-ı Tahmasb Kulu Han ve Askereş be-Kurb-i Isfahan

Tahmasb Kulu Han bu esnada Isfahan'a karîb bir mahalle gelub Herat'dan başka başka yol ile irsâl ve tesyir-i asâkir guruhlarının evvel be-evvel gelenlerinden ziyâde mu'temedi olan bölükleri Isfahan'ın taşradan muhafazası mühim mahallerine ta'yin iderek Şâh'ın firâra kaskı ihtimaliyle şehri dâiren mâdâr ihâta birle muhâsara ve muhafaza itdiler ve Şâh'ın her yüzden tedbîrin ılgâya ve kask ve 'azîmetin itâle kask itdi //20a// zîra Tahmasb Şâh pederi Şâh Hüseyin gibi kazâyâ uğramak havfıyla Isfahan'dan çıkmak ve vakt-i zarûretde Devlet-i 'Aliyye tarafına firâr niyetinde idüğün casuslardan haber almış idi

Davet-Kerden Şâh Tahmasb Kulu Han râ be-Saray-ı Şâhî

bu tedbîrden sonra Tahmasb Kulu Han Şâh'a tevâzi nâme yazub Şâh'la görüşmek taleb oldı Şâh bi'l- cümle etrâfla ve eknâfdan hasmın askeriyle muhât-ı imdâd ve i'anetten meyûs avk ve tehîr ve imhâle imkân yok naçar vezîri makâmında olan Tahmasb Kulu Han'ın matlûbuna müsa'ade ile mecbur oldı Şâh kendü kalemiyl Hana şâyeste-i ta'zim ve ikram ve mülatafe rüsûmunu hâvî nâme yazub Tahmasb Kulu Han'ı şehirde saray-ı Şâhîye davet eyledi ve hane hadd-i imkânda oldığı mertebede hüsn-ü mu'ameleye kıyam ve nevaziş hatırına ihtimamıyla ilaim ve asar meyl û müddet izharıyla Han'ın şânına ta'zimde dakika fevt olmamak üzere âyîn bend-i şehir û şâhâne ziyet ile alaylar tertibini tenbih eyledi ve Han'ın şânına mezîd itibar için Şâh kendüsi bizzat şehrin müzeyyen alayıyla vezîri ve sipehsâları Hanı istikbâle karar virdi Tahmasb Kulu Han kallâş-ı cihan ise bunca halkın cem'iyeti şayed ki kendüye zarar isabetine müveddi ola ihtimaliyle Şâh'a tekellûf zahmetini virmemek için alaylarıyla ez-deham takliti ve ziyet ve ihtişam galesi bertaraf olmağı ve kendüsi mücerred hademe-i hevâzeden birkaç nefer mutemedleriyle şehre girmek ve bu vechle hazur Şâh'a tenhaca mesûle izn ve ruhsat erzanı buyrulmak babında ricâ minned oldı ve derhâl şehrin etrâfında daire-i âmedar askerinin tertib ve amâde idüb kendüsi bin beşyüz muntehab güzîde asâkir-i habâset nihadiyla ve rüesâ-yı kavminden mu'temedi

ve müstenidi vâfir bedkârını istishab birle şehre dâhil ve saray-ı Şâhiye vâsıl oldu saraya vardıkda Şâhlara mut'ad rûsum tazim kıta itibar göstermeyub bi-izn bi-perva Şâh'ın yanına girdi ve kazulı serir-i Şâhiya karşı oturdu ve Şâh'a hitab ve itab amiz kelame ağaz idub dirdiki seka itdiğim hudemât-ı celile hulûs ve sadâkatime kâfi delildir hulûsumda rayb ve iştibâhın var ise mahall-i şübheyi beyân ile tamamı İran'da benden sâdik kimesne ve arayise ve uğurunda can ve başı fedaya kail ve mütehayy benden gayri bir ferdi bulduksa bekasıyla didikde Tahmasb Şâh naçar ağmaz aynıyla murdâr-ı medar ve kendüye hain gaddar bedkarin vaziane tahammül kavline ve faaline tesamin birle nevaziş hatırlarıyla mecbur olub dediki biz seni ricâl-i devletden halis ve muhlis cümletü'l-mülk //20b// bulub sana muhabbet ve küllî itimâdıyla istiklâl viridik bu güne istiklâl ve vekâlet mutlaka ile şerin umûr-ı saltanat olan merd-i gayûra farîza-i zimmet-i hulûs ve sadâkat ta'dil ve tasviye-i müşkülât-ı devletde bezl-i makdûr itmekdir didikde Şâh ve Han beyninde afaki ve gayri zâhirde hulûs-âmiz ve muhabbet engîz bir niçe kelamdan sonra Tahmasb Kulu Han avdet ve Şâh daiyesi devlet ricâlinden bir alay-ı azîm ile haymegâh-ı Hana varınca teşbi olundu Tahmasb Kulu Han hayme kâhta vasul olduğu birle kendüsi teşyi iden ricâl-i acemden serkârda bulunub Şâh'ın muhibb ve muteber nazar kerdesi ve hîn-i müsulde Handan ricâ itdiği iki nefer ricâli ahz ve bunlar iş eri değil kaseleys devletdir deyu kayd ve bend ile Horasan nefi ve emvâl ve emlâk ve eşarların musadır eyledi

Davet Kerden Tahmasb Kulu Han Şâh Tahmasb ra be- Ziyafet

Ba'd-e Han-ı merkûm Şâh'a takviye virmek sûretinde askerini Şâh'a biat itdirmek kasdın gösterub Şâh'ı cümle dairesi ricâl ve tevâbile ordusuna ziyafete davet eyledi Şâh'ın bir dürlü muhalefete iktidarı olmayub hah ve nahah davete icabet gösterub Han'ın ordusuna vardı Tahmasb Kulu Han dahi Şâh'ın ikramında bir dürlü taksirata cevaz virmedi rusay-ı askerine dahi resim biatı yerine getürtdü ba'd-e Şâh'ın mukarribleri havas-ı hademesinden Şâh'ın nazîrkerdesi olanlara Şâh'ın güya tenbihiyle avdete izn virüb iyice anların ve zikkım rahat ve yat.. ellerinden alub kendü tevâbînden havadarı itihad itdüki bednehadlara tevzî itdi biçâre Şâh avdet fikrinde iken üç gün orduda mihman olmak ve üçüncü gün Han mihmânı olan Şâh'a şâhâne velîme tertib itmek ile ve şân-ı Şâh'a şayan ikrâmıyla Han-ı hayin Şâh efendisine olan hulûs ve muhabbetini güyâ cümle-i askere ve sekkan şehre müşâhade itdirmek ve bu

takribiyle devlet ve saltanata münafi azime tahsil itmek murâd itdükini Şâh'a ifhâm ve üç gün mihmanı Şâh'ı birle mihmandârını teşrif buyurmaların ricâ ve Şâh için mâhsus kurulan otaklarda bildiği vechile rahat ve beytûteti teklif eyledi Şâh biçare kendüye kurulan dâm ve keydi yakînen buldı neçâre Hanın husûl-ı merâmına müsa'ade göstermek muktezây-ı hali olmuş idi

Kal' Şudan Tahmasb Şâh ez-Taht-ı Şâhi ve Cülûs-i Veledâ ve Becâyış

Ertesi günü Tahmasb Kulu Han Şâh'ın ricâl-i devletini ve bi'l- cümle memâlik vekillerini ki bunların ekserini tarafına imâle ve re'y-i fâsdini kabulde kendüye akd ve bend itmiş idi yanına cem' idüb //21// cümlelerin müvâcehesinde Şâh Tahmasb'ın aklen ve bedenen zîf ve sehif ve hall ve akd umûr nasda aciz tedâbir ve araya bi- iktidar saltanata nahıl Osmanlu ile sekardan mütehaşî harb ve zarba nâ-müstehid cebban ve haif beis iftihar olacak esbâba teşebbüsde kâhl mülk ve memlekette dest-i te'addi diğer anı defada kasil ba- husus devletin tevâbi re'ayasından kavm-i ağvanın bağı ve isyan ile mülûka hücûm medamen ve bilâ ve iba'd-e lâyıktı isal şerr ve fesadın def ve refinde ihmal ile adem-i takıyyüddin irad ve takrir ve bu mukavele nâdan ve cahil ve kâhl ve mütekâsil ve nâ ehl-i Şâhlığa şayeste olmayub tahadden hali vûkalayı ratibe-i ve cevabda idüğünve ihmal ve müsamâha olunursa acem devleti karîben hezar rahmetler ile henüz halas bulduğu hal diğer gün evveline avdet idecek bedihi görünür deyu takrir ve işte ırk-ı Şâhîden hala Tahmasb Şâh'ın oğlu vâris-i saltanat olmağa müsta'id bir tıfl-ı masum olub ma'kûl ve mühimm ve münâsib oldur ki tıfl-ı merkûm iclâs oluna ve Şâh Han'a terbiyesine ihtimam olunub balig kemâl olunca tedbîr-i umûr devlet ve tanzim-i umûr-ı mülk ve millet hali ve akde kader sâhib ray-ı vezin gayret keş nâmus-ı saltanat hadik ve nakıd ve cahiz ile reşid ve fehim bir şâhıs mücerreb ile tavare takviz ve sipariş olunub yerine istiklâl virile deyu maf'i ez-zamirin cümleye 'ırz ve tefhim eyledi hızzar meclisin sağır ve kibiri kâtibten ve defâ'atden Şâh Tahmasb bi çarenin cehalet ve nadaniyetine ve taht-ı İran'a adem-i liyâkat ve na- ehliyet ile hadım binâen devlet-i Safeviye olub Osmanlu ile cümle-i ayubı havay-ı sülha rağbetiyle memâlik-i fesihat el-misâlin İran'ı harab ve yebab ve .. kariban bir bad ideceği sevhline cümleten mukarr ve matruf olub biçarenin haline karar virdiler velâkin Şâh mâhlua halk olub câlis-i serir Şâh'ı olacak şâhsı ta'yinde ihtilâfiyla çok münâkaşa itdiler cezây-ı meclisten bednihad ve bî-din bir gürûh-ı enbûh Tahmasb Kulu'dan

taziyane ümid kerem sevkiyle veya mukaddemce rüşvete tama' cebriyle henüz kundakda bir tıfılın serir-i Şâhiya cülûsı cevazdan muhalefet idüb böyle vakt-i ihtilâlde calis serir saltanat olacak kimesne re'y ve tedbîrde gayrilere muhtac olmayub başlu başına hall ve ukde kadir ve şeci ve nehadir bir şâhıs sâhib şân ve alakadar olmak yedi kifâyetinde küllî istiklâl bulunmak davasında musırr oldılar ve işte zemîn-i İran'dan tûfân-ı fitne-i ağvanı def' ve ref' iden merd-i dilîr ve bahadırın âmme-i ahâli ve sükkân-ı memâlik kerem dide mâhcubı ve memnunı iken min ba'd itimâdü'd-devle nâmıyla vekâlet ona yakışmayub onun unvan-ı //21b// itibârı ale'l-istiklâl Şâhlık nâmıyla zîbinde olmak gerekdir deyu girîv itdiler Tahmasb Kulu Hannâs sûret-i a'râz ve nükûlde bu sûretde meddahlarına hitab ve izab ile iskat eyledi ve kelâma ağâz idub savt-ı bülend ile tac ve taht-ı İran-i hanedan-ı Safeviyan evlâdlarına mâhsusdur hala Şâh Tahmasb'ın oğlu Mirza Abbas ırk-ı Şâhîden olub kundakda idüki mânî olmayub lâyük taht ve tac-ı İrani oldur ve beher hâl tahta iclâsı lâzımdır ve kendüye umûr-ı devleti görmeğe kadir dest-i tetâvül-i digerândan mülk ve memâlik-i saltanatı hıfz ve herâmete mukadder-i cehiz ve hâdik ve nâkîd bir kimesne âli istiklâl vekil-i muttalik ta'yin olunmak gerekdir deyu cümleye hatıb eyledi.

Nükte

Tahmasb Kulu Han ibtidâ-yı zuhûrundan berü hava-yı saltanat ile şifte-dil ve şûride hâl olduğu cümlelerin müsellemi olub bu mâhalde dest-i ressi-i taht ve tac-ı Şâhiye küllî fırsat oluvermiş iken sûret-i imtinada görüldüğü mâhall istiğrabdır didiler bazıları bu keyfiyyet akli vermişdi belki kallaşlığı iktizâsıyla karîfete olduğu heva-yı saltanatda kemâl-i hırsını ketm ve setr ve umde-i merâmı mücerred ıslah-ı mizâc-ı devlete maksûr idüğünü ibâm ve irâet zımnında halka bu güne vakâr ve vecâhe göstermek ile kulûb-ı nâsı tarafına celb ve mezîd meyl u muhabbete cerri kâsd eyledi didiler herçe bâd-âbâd efrâd-ı eczâ-yı meclis cümleten Tahmasb Kulu Han'ın re'y ve tedbîrin tahsin ve kabul ve Tahmasb Şâh'ın Abbas-ı Sâlis nâmında oğlu henüz kundakda yedi aylık tıflı ittifak-ı ârâ ile Şâh nasb ve ta'yin idüb resm-i dua-yı mübarek bâdı ilân itdiler ve Tahmasb Kulu Han'ı kezâlik vekil-i mutlak ve itimâd ed-devle nısb ve ta'yin idüb yedi kefayetine cümle umûrda istiklâl tam virdiler ve ol- dahi bilâ tereddüd kabul idüb cümleten el-kaşlarıyla resm-i tebriği yerine götürdüler nükte bu mâhalde bazıları didiler ki Tahmasb Kulu Han taht ve tac-ı İran'a derûnunde mektûm ifrât-ı tama' ve

hırsını imtina şeklinde ta'allül ile ketum itmemiş olsa neyl-i meramında suhûlet bulmayacağını teyakkun itmiş idi zîrâ eğerçi Şâhlarının fisk ve fücûr ile şehvet ve lezzât-ı nefsâniyyeye inhimâkları tavâif-i acemin be-gayet menfûrudur ve lâkin Hanedan-ı Safeviyye'nin cihhet hasebiyle hanedan-ı nübüvveti ittisali ve istinâdı itikâdıyla diyanetleri muktezâsınca hâric-i ez-hânedân-ı bîgâneyi Hanedan-ı Safeviyye silsilesine idhâl emr-i müşkül görünürdi bâ-husus Tahmasb Kulu Han'ın hanedanlık ile şöhreti olmayub haseb ve neseb cihetiyle be-gâyet fer ü mâye idüğün ve esâfil-i nâsdan olduğın fikr ve mülâhaza idüb taht-ı Şâhiye urûcda teennî tarafın tutub fırsat-ı âhara müterakkıb oldu //22a// ve Han-ı merkûmun hükûmet sıhhatına tavâif-i acem tahammül itmez havfiyla tedric ile te'lîf-i kulûblarını murâd itdi.

Ahvâl-i Tahmasb Şâh-ı Bîçare

Divan akd ve hall-i resîde-i hitam olub meclis-i fitk ve ritk âhir olıcak Tahmasb Kulu Han otakda incam-ı kare müterakkıb Tahmasb Şâh'a adam gönderub derdimende vâki' hali tefhîm itdirdi ve kendüyi mâhbusa-yı muhafazaya mutemed aleyhim kimesneler ta'yin olunduğün bildirdi Tahmasb Kulu Han'ın alaylar tertib ve ricâl-i devlet ve eczâyı saltanat vükelâ-yı memâlik devlet ve rusay-ı kavm-i zabitan askerde bir gürûh-i enbûh ma'iyyetiyle haşmet-i Şâhâne ve ziyet mülûkane ile şehir-i Isfahan'a dâhil olub Şâh Tahmasb'ın hala ve oğlu Abbas-ı Salis Mirza'nın tahtı Şâhiya cülûs-ı haberin ilâm ve ilân için münâdiler nedâ itdirdi ve henüz tıfıl Şâh Abbas'ı kundağıyla serir Şâhi üzerine çıkarub Han-ı merkûm yanına varub selam virdi ve şekli-i dest-i buside güya resm bi'ata mûra'at gösterdi ricâl-i daide dahi cümleten resm-i dest-i busiye ima ve işaret ile Han-ı merkûma iktidâ eylediler ve Han-ı merkûm derhâl Şâhâne libas ve başına tac giyub serir-i Şâhîde hâlis oldu cümle ricâl ve iyan vükelây-ı memâlik ve rusay kavmi askeri ve bildi müte'ayyenan nas gelub resm-i tebriki edâ itdiler vekil-i mutlâk Han-ı merkûm min bad Şâh Tahmasb tarafına izhar-ı meyl ve rağbet göstermek ile kendüye muhalefete cesaret-i ittimamin üzere cümle ekid ve tekid ile tenbih ve cümleye mut'adları üzere ayin virdi ve min ba'd hutbe-i mut'ade Abbas-ı Salis nâmına okutmak ve sikke-i denânîr-i merkûmun ismine urulmak için o emr-i esdâr ve etrâf ve eknâfa neşr ve perâkende itdirdi garib ve acip der ki bu vazî nahmevar tekhanı ve keyfiyyet seniye-i fecaide şehirde ve taşrada sekkân ve ahâli ve askermeda tamamen zemîn-i İran'da Tahmasb Kulu Han'ın rayına muhalefete ve biçâre Şâh'ın

tarafın siyanete cesaret idiciği bir ferd bulunmadı biçare Şâh Tahmasb'a iki günden sonra bin beşyüz cellad nehad asker koşulub etnâ-yı tarîkde bir takrib ile sâhib çakar kimesne bulunmamak için mağara ve çöl yoluyla Horasan'a nefy olunub haps olundu ve min ba'd saltanatdan kat'-ı ümid itmek için ale's-sihha er-rivâyât dide-i dünya beyninde mil çekildi.

Ahvâl-i Dohter-i Şâh Hüseyin

Ol-esnada Şâh Hüseyin'in kızlarından muhaddere ve bâlâ kâme ve gâyet hüsyne âkile ve müeddibe bir bîve avrat ez-kazâ Isfahan'da bulundu dohter-i merkûmeyi Şâh Hüseyin vakt-i saltanatında Gürcistan'a vâli nisb itdiği hânlardan birine tecviz itmiş idi ol-esnada on iki yaşında bir oğlu vardı dohterin //22b// zevci Han-ı merkûm âkil ve işgüzar Hanedan-ı Safeviye sadâkatkârları gayretkeşlerinden bir merd-i kâmil olub Revan cengi inhâmında Sofu Kulu Han'ın mâ'iyetinde bulunub telef olmuş idi Şâh'ın kızı ve kızı oğlu kim nâm olub Şâh Hüseyin ve oğlu Şâh Tahmasb dahi bunlar bi'l-küllîye telef ve nâbud olmuş sanurlardı meğer dohter-i merkûm zevci vefatından sonra bir dahi zevce rağbet itmeyub bir takrib ile Isfahan'a düşüb şehrin bir mâhallinde .. ile bi nâm ve nişân gırleti ihtiyar itmiş idi Tahmasb Kulu Han bu keyfiyete vakıf olıcak şehirde belki zemîn-i İran'da kendüsünden büyük kimesne bulmayub hall ve hürmet-i hakanda yeksân olub murâd itdüki kendüye helâl itikâdıyla fuzulî kapuları açdırub bîve-i merkûma mestûre olduğu hareme girdi ve hâh ve nâhâh kendüye zevceliğe akd itdirdi keyfiyyet-i merkûme mâh-ı ağustosun selHinde vâki' oldu deyu tahrîr olunmuş.

Vusûl-ı Tezvîrnâme-i Tahmasb Kulu Han be-der-Devlet-i 'Aliyye ez-Taraf-ı Şâh Tahmasb

Mukaddemâ Tahmasb Şâh'ın henüz Şâhlığı vaktinde Tahmasb Kulu Han Tahmasb Şâh'ın Devlet-i 'Aliyye ile akd itdiki sülhe muhalefet idüb Şâh tarafından olmak üzere Han-ı merkûmun etrâf ve eknâf-ı memâlike gönderdiği tezvîratnâmesi Şâh Tahmasb tarafından der-Devlet-i 'Aliyye-i Osmaniye'ye irsâl olunub vâsul bulunmuş idi Şâh'ın vazî ve hareketi hîle ve hed-a olmak ihtimaliyle henüz sıdk ve kezbi tatbi olunurken Han-ı merkûmun Bağdad vâlisi Ahmed Paşa'ya hitaben tekebbürâne ve tahakkümâne yazdığı kağıdı vâli-i müşarileyh tarafından hakipayı devlete asl olub Tahmasb Şâh'ın sıdkı zehir oldu ve Tahmasb Kulu Han ile Devlet-i 'Aliyye beyninde min bad ta'yine hurub ve kıtal iştigâl bulacağı bi-l bedâhe zâhir oldu

ve eğriçe acem ricâlinden bazıları Tahmasb Şâh'a sâhib çıkılmak ve yine taht Şâhîde iclâs olunmak ve Tahmasb Kulu Han gaddar tard ve tebid olunmak babında istigase ve Devlet-i 'Aliyyeden nihânı istimdâd ve isti'anet tarîklerine teşebbüs ve taraf-ı Devlet-i 'Aliyyeden dahi sûret-i müsa'ade gösterilmiş idi velâkin Şâh Tahmasb bîçare Isfahan'dan nefy olunub Horasan'a vâsıl olduğu birle gözlerine mil çekilüb derd umye mübtelâ olduğundan ricâl-i acem ve ricâl-i Devlet-i 'Aliyye iki taraf dahi habîr ve âgâh olmamışlar idi ma'a hâzâ Tahmasb Kulu hannâs mekîdet-pîşe fenn-i hîle ve hud'aya yegane mütebassır dûr-endîş mebâdi-i kazıyye neye müncir olacağıın pişin fehm ile tamamen zemîn-i İran'da vâki' memâlik ve bilâda kendüye havadar ve fesada yek dîl ve yek cihhet vâliler ve zâbitler nasb ve ta'yin ve sükkân ve ahâliden zî-kudret olanlardan vehim ve vesvese itdiklerini sefere memuriyyet //23a// ile ma'iyetine cerr ve celb itmiş idi.

İrsâl-i Şoden-i İlçi-i Tahmasb Kulu Han be-Canib-i Moskov

Pes berü tarafda Kırım askeri Moskov yerlerinden İran'a duhûle fırsatiyab olmamak için Han-ı merkûma Şâh Abbas-ı Salis tarafından ilçî techiz idüb Moskov çariçesine gönderdi ilçî-i merkûm Petrovburg'a vâsıl oldukda ifrad ikrâm ve iltifât ve telâkki bi'l-kabul ve müzâkere ve muhakeme-i umûra mübaşarat olunub ilçî-i merkûm mir-i kelâm ve fehim mütekellim bâb-ı münakaşa ve münazarada mâhir olmakla incâmında Kırım askerinin Moskov yerlerinden zemîn-i İran'a bir dürlü bahane ile yol virilmemek ve bundan fazla İran'ın fetreti zamanında Bahr-i Geylan sevâhilinde Moskovlunun zabt ve tasarrufuna dâhil olmuş yerler tamamen acem tarafına redd olunmak şartıyla ilçî-i merkûmun vesâtatiyle acem ve Moskov ma- beynlerinde dostluk tecdid ve teki olundı hattı Moskov çariçesi tarafından acem yerlerine taarrûz temellük kasdıyla olmayub mücerred Devlet-i Osmaniyye tarafından Bahr-i Şirvan sevâhiline itâle-i dest-i iktidar ile ol-diyârda pay-ı sebatı temkin ve tesbitine imkân bulunmamak için yine gavâil-i acem bertaraf oldıkda redd olunmak üzere Petros Aleksiyoviç nâm çar tarafından ol yerlere ta'yin olunan asker muhafaza kasdıyla idüki azm-i imtihan ile ilçîye tefhim olunan tekîden el-hâl ve tasdiken lil-mukal Gilân'da ve Şervan'da bulunan Moskov askeri Moskov taraflarına avdet ile memur oldu ilçî-i merkûm dahi ve ifra ikram olunub avdet itdirirlerdi fi'l-vâki' Moskov askeri diyâr-ı

acemin âb u havasına bâ-husus Geylan'ın hûnegî-i âsumânına tahammül idemeyub az müddetde kati çok askeri kırılmış idi

İrsâl-i Şoden-i İlçi ez-Taraf-ı Moskov be-Canib-i Tahmasb Kulu Han

ba'dezâ çok geçmeyub Moskov çariçesi ilçî techiz idüb Tahmasb Kulu Han'a gönderdi ve ilçîye sûretâ Moskovlu ile acem beyninde ticaret umarını tanzim emrini sipâriş velâkin fi'l-hakîkâ acem ile Devlet-i 'Aliyye beyninde Tahmasb Şâh'a sâhib çıkılmak zımında karin iştiâl olan fitne-i hurub ve kıtâl kâfilesine hısanat virmeği tavsiye ve tekid ve Moskov çariçesi bi's-sarâha ahad tarafına tarafdar görünmemek şeklinde mahfî ve nihâni tarikler ile Tahmasb Kulu Han'a imdâd ve i'âneti ilçîsi vesâtatiyle müte'ahhid oldu

Tedârik-i Tahmasb Kulu Esbâb-ı Seferiyye Berây-ı Osmaniyan

Acem askerine Hemedan'a karîb sahrada askergâh ta'yin olunub Isfahan havâlisinde vâki' memleketler askeri sahray-ı merkûmda müctemi oldu Horasan ve Kandehar misillü mesâfe-i ba'îdde bulunan memâlik askeri bu def'a musammem cenge yetişmek imkânı olmadığından defa-i //23b// sâniyyeye yetişmek üzere evâmir ekîde ısdâr olundu sair askeriyle sefere gelmekden veya erzak ve emvâl ile imdâd ve i'ânetden imtina veya tehâşî şeklinde görünen memleketlere dîdebân asker ta'yin olunub işler bertaraf olunca ol- askerin musâdıki askerin murâdı üzere Mustafa velayet tarafından görülmek üzere ikid şedîd tenbih olundu Tahmasb Kulu Han anifin vehle-i ûlâda bu vechle anf ve şiddet ve tündi birle vazi ve mu'âmelesinden cümle acem rencide-i hatır hayran oldılar neçâre mekruhen ve mecburen ita'tat emr-i mübâşeret itdiler Rumiyye-i terakkimesi Avşarı behar sene on bin süvari asker virmeği hah ve nahah der ahde ve cümleden evvel gelub karb-ı Hemedan'da askergâha vâsıl oldılar Tahmasb Kulu ise umûr-ı harbiyyede mücerred kavm-i acemi istihdam ile iktifâ itmeyub milel-i Nasârânın fûnûn-ı harbiyye mâhirlerinden ve bi-tahsis topçuluk san'atı hâzıklarından bizâl-i emvâl karara ile yanına bişmar rahzar defn-i istadlar celb ve cerr eyledi ve bu mukaveleler çok işine yaradı bir vech meşrûh karb-ı Hemedan'da acem askeri piyadesi yetmiş binle ve süvârisi otuz binle baliğ oldu ve günce karbında dahi on iki bin Gürcistan'ın askeri cem' olub Tiflis muhasarası kasdıyla imdâda mütekarrib olmuş idi Tahmasb Kulu bu esnada askerini üç ferika ifrağ ferik evvele Revan Hanını ser asker nisb idub Tebriz tarafına tesyir ferik saniyi gergin irsâl ve altmış bin askerden

ibâret ferik salis ile Tahmasb Kulu Han bizzat Bağdad tarafına azimrah oldu bakı keyfiyyet vâkînüvislerin zabt ve tahrîratına havâle olunur

‘Azîmet-i Tahmasb Kulu Han be-Muhâsara-i Bağdad

el-hülâsa Tahmasb Kulu askeriyle Hemedan’dan savb-ı merâmı Bağdad cânibine rahî olub hareketin ikinci günü Kirman-ı Şâhâne vardı ve şehri muhasara idüb dürununda mâhsur ahâli acem taifelerinden olmağla Osmanluyan muhafızlarına muhalefet ve hıyanet ile şehrin kapularını açdılar Tahmasb Kulu Han bi’l-atab ve zahmet şehri akub zabt ve içinde bulunan Osmanluyandan kimini katl ve kimini esir idüb şehre muhafızlar ve memlekete mutemedlerinden vâli ve zabıt nısb ve ta’yin eyledi ve tevkif itmeyub Bağdad tarafına müsâra’at eyledi Bağdad arazisiyle acem arazisi beyninde vâkî cibâl-i azamdan güzâr ve teng ve dar boğazlar ve girivelerden ve bâ-husus nehr-i Mesine ile muhat sarp ormandan Osmanluyan muhafızlarını azim gayret ile def ve ref idüb kemal havaheş ile seneyi mezbûra mâh-ı nisanın onuncu gününde Bağdad’a vâsıl oldu

Ahvâl-i Bağdad

Bağdad ki bu ka Bağdad-ı cedîd derler hala şattü’l-arab tabî’r olunur nehr-i tağrişin cânib-i şarkıyesi yani acem tarafında vâkî sahilinde kal’â mamure der Bağdad-ı kadim ki kütüb-i kadîmede Babilûn nâmıyla meşhurdur ekâsirenin zıman-ı medid darü’l-mülkü olmuş idi mürûr-ı zıman ve gurur edvar ile harab olmuş ve nâm ve nişânı kalmamış ne yerde olduğu dahi bulunmadan kalmış mülûk-u yunandan Niyod ve Japoş Melik vaktinde ekâsire-i A’câmın seyyid kâhı yer halî yer idi ba’d-e islamiyan zuhûrından sonra milâdın yedi yüz altmış ikinci senesinde eski Bağdad harabesiyle müceddiden esna olunub beşyüz sene zaman Halife-i Abbasiyeye darü’l-mülk olmuşdur ba’d-e şayan Safeviyyanı istilâ idüb milâdın bin altı yüz otuz sekizinci senesinde selatin itam el-osmandan Sultan Murâd Han rabi Bağdad kalasını ve tevâbî ülkesini kuvvet-i kâhire ile feth ve teshir idüb memâlik-i mâhruse-i Osmaniyan zımm ve ilhâk ve hala selatin-i Osmaniyyenin zîr hükm ve himayelerinde der bağdadın evsâf ve ahvâl sairesi tevarih-i islamiyyede tefsil mesturdur

Seraskeri-i Osmanpaşa

Bağdad'ın Tahmasb Kulu Han'dan muhasarası ahvâli ve ba'de vezîr-i celflü's-şân Osman Paşa ile vâkî cenk ve Tahmasb Kulu Han'ın inhzâm ile firâri ahvâli dahi vâkanüvisler tahrîr idende tafsil olunmuşdur

Nükte

Sâhib-i tahrirat-ı seyyâh bu mâhalde dir ki Tahmasb Kulu Han'ın askeri bu cenkte azim-i şikeste buldı hatta Tahmasb Kulu Han'ın iki atı düşdi ve kendüsi dahi sağ kolundan mecruh oldu ve yine bu hal ile acemi cenge çok tahrik ve tahris eyledi velâkin müfid olmayub bakıyyetü's-süyûf acem askeri perişân oldılar ve Tahmasb Kulu Han dahi firâr eyledi keyfiyyet-i merkûma Tahmasb Kulu Han'a bâis-i endişe oldu zîra bu hal ile acem umûrî bi-l-küllîye muhtel ve müşevveş olacağı fikr ve mülâhazasıyla ve kendü ahvâli perişân ve sûret-i ahrâya tahvil ve inkılab ile min bad binâ-i itibari karin inhidâm olacağını ve bu derde deva bir dahi Osmanluyan ile cenge kıyamdan gayri ile müyesser olmaduğun yakinen derk ve iz'ân itmekle askerine vâkî inhzâmdan fi'len ve lisanen kat'â suret-i teessüf ve keder izhar itmeyub tekrar Osmanluyan ile cenge kıyam niyetiyle evvelkiye musâvi asker tedârikinde müsâra'at eyledi ve der-cenk evvel inhzâm sebebini acem ma'iiyyetinde bulunan arab ta'ifesine isnad idüb acemleri kabahatden teberrâ ve kata itab ve hitab //24b// itmeyub tesliye birle mudârâ gösterdi ve birkaç eyyâm askerine aram ve istirahat virilmek ve atları beslenmek için Rumiyye nahiyesinde van deryası cenubunda vâkî solı ve otlu vasi sahralara çekilüb gitdi atlu bir mikdar ârâm ile tazelenub dinclendikde asker cedîd-i tedârikinde suhulet ve haber-i muvahhiş sâmi'a hırâş-ı inhzâm şuyû'uyla iç illerde bir fesad zuhûrından ihtiyat için Rumiyye sahralarından kalkub Hemedana avdet eyledi acem taifesi sipehsalarları oan Han-ı merkûma kemal-i mertebede mu'tekîd ve şer ü gazabından azim hofları olduğundan emrine muhalefet bir .. olmaduğundan mâh-ı eylülde serhaddi acemde seksen bin asker mevcûd bulundı Han-ı merkûm Hemedandan ve IsfaHandan vesâir serhadlerden iki yüz pare top dahi tedârik idüb min bad Osmanlu askeriyle cenge kıyame karar virdi osmanlıyan ise hasmın halinden gafil Tahmasb Kulu Han menkub ve na bedid ve nabud ve tabî'd oldı sanub belki muktezâ-i karihe Şâh Tahmasb'ın karîben taht-ı İraniye culusi haberi vürûdına müterakkib iken Han-ı merkûm küllî tedârik ile Osmanlu askerine ale'l gafle hüçûm eyledi Osmanlu

askeri mağlûb olub Serdâr-ı askeri osmaniyan vezîri celil el şân osman paşa dahi şehid oldı tafsili mâhallinde mezkûrdur.

Azîmet-i Tahmasb Kulu be-Muhâsara-i Bağdad der defa-i saniye

Bu vefadan sonra Tahmasb Kulu Han der cenk evvel mağlubiyet ve inhzâmdan nâşî tavâif-i acem kendüsünden rû-gerdân olmak havfından emin olub kuvvet-i kalb ile gururı kat kat mütezâyid oldı ve yine Bağdadı muhasara daiyesine düşdü ve mübaşeret gösterdi velâkin Bağdad kalasında mütanib ve kendü askerinde ta'ab ve zahmetlerden nâşî fütur ve necâmet müŞâhede idüb eyyâm şitad dahi hulüb ve taraf-ı aherden tatar askeri Tağıstandan memâlik-i aceme hücûma şuru itdikleri hayr-i mesmu oldukda Bağdad muhasarasından fariğ olub askerinin gir ve çıkub diyârı aceme kışlaklara tuzi ve kendüsi Isfahan'a avdet eyledi.

Seraskeri-i Abdullah Paşa

Taraf-ı Devlet-i 'Aliyye-i osmaniyyeden dahi mısır vâlisi köprülüzâde abduallah paşa serasker nısb olunub sefer tedârîki görüldü

Ahvâl-i Lezgiyân

Lezgi taifesi Tağistan ve şervan tağlarında sakin bir kavimdir kavm-i merkûmun meskenleri olan tağlar kırk derece arasından kırk dört derece arza varınca mümted ve müteselsil arız ve tavil ve vasi ve gayet sarp tağlardır taifei merkûma ol-tağları tenhir kürek nehr-i aras ile ictimai mâhalline gelince cümle geşt û güzar iderler Tağistan lazkiyaları ağvan ve aceme ita'atden rukerdan ve memleket şervanın dar-ı mülki olan Şamahî şehrinden //25a// dahi acem muhafızlarını tard idüb şehr-i merkûm kabzei tasarrufa götürüb himaye-i Devlet-i 'Aliyyeye edhâl ve yine kendülerinden hakim nısb olunub taraf-ı devletden eyalet ve şehr-i yed tasarruflarında ibkâ olunmuş idi

Ahvâl-i Asker-i Kırım

Ol esnada otuz bin Kırım askeri Tağistana gitmek ve Tağistan lazkiyeleriyle ittihad ve memâlik-i acemin cânib-i şimâlisi bilâ ve karasını tahribe memur olmuşlar idi Kırım askeri çerakese içinden tol û dıraz yol ile gidüb derbende tarafında Tağistana girmek murâd itdiler

Ahvâl-i Iraz-ı Çerakese

Çerakese yerleri garbdan şarka dolan iki yüz fersah mikdarı mesâfe der hadd şimâlisi nehr-i kuban ve hudûd-ı cenubisi karadeniz sahilinden ibtidâ birle cânib-i şarkda nehr-i hazara varınca mümted ve muttasıl eflâka ser çekmiş kûh-i Elbruz Kırım askeri kûh-i merkûmun cânib-i şarkıyesinden Ejderhan cenubiyesine mâil mâhallerinden Tağıstana duhûl murâd itdiler velâkin çerakise yerlerinin cevanib şarkıyyesinde tatar askerine memerr ve ma'ber olacak bazı mâhalleri Moskovlu'nun zabtında bulunub tatarların ol- yerlerden mürûruna mümanaat itdiler tatar askeri nâçâr gerü dönüb Kûhü'l-Berz dâmânın cüzt-cû iderek encamında Kûhü'l-Berz'den Gürcistan'a geçecek bir yol bulub Gürcistan'dan Ovset ta'bir olunur nahiyeye ve ondan Zion nâm nehri geçub tflis havâlisinden mürûr-ı vandan Şirvan eyaletine geçub semâh-ı karbinde Tağıstan askeri ordusuna lahak oldılar birkaç eyyâm aramdan sonra nehr-i arasdan geçmek ve mukan ve ahâlide vak-a acem memleketlerini nehb ve garet daiyesinde oldılar

Ahvâl-i Tahmasb Kulu Han ba'd-e Vusul-i Haber-i Tatarân-ı Kırım

Tahmasb Kulu Hana tatar askerinin Şirvan ülkesine vusuli ve Lezgilere lühûkı ve memâlik acemi nehb ve garet savdısında oldukları haber aksedilecek ol tarafa sefer tedâriken göründü çün Han-ı merkûm birisine mukaddem Revan ve Tağıstan taraflarından Taberistan hudûdını dest-i tetavul hasmaden muhafaza için otuz bin asker ta'yin ve asker-i merkûmı nehr-i aras kenarıyla mühuf ve muhasara mâhallere bölük bölük tevzî eylemiş idi ve Herat vâlisi ekber ve erşad oğlunu Horasandan ve Kandehardan asker cem'ine memur itmiş idi bu def-an cem' itdüğü askere başbuğ nısb ve ta'yin ve bir ve taraflara şıtabı tenbih eyledi merkûm dahi Kandehar ağvanlarından ve oğuz bin tatarlarından ve tevaif-i acemden kırk bine kırıp asker cem' idüb milâdın bin yedi yüz otuz dört senesi evâilindeki hicretin takriben bin yüz kırk sekizinci senesi //25b// esnalarıdır Herat'tan kalkub Mazenderan'da askergâha vâsıl oldu Mazenderandan sahil Bahr-ı Hazar ile Gilan'a ve ondan Mukan'a ve Kırım askeri Mukan ülkesini nehb .. nehr-i arasdan geçmek üzere iken nehr aras sahiline vâsıl oldu

Ahvâl-i Mugan

Mugan Acem ülkelerinin asgarı turabi huşk ve yâbis tarla yerleri ekserî alakât yani süpürge otundan muvahhiş gayat ve ormandır hadd-i şimâlisi nehr- aras ve nehr-

i kerder hadd-i şarkîsi Bahr-i Hazar ve hudûd-ı gilândır eski çulfadan on fersah mesâfe baidder mâhalli-i mezbûrda nehr-i aras ka‘r-ı zemîne batub dört fersah batan-ı zemînde cereyandan sonra güya ayn-ı vâhiddin infıcar ile rûy-ı zemîne çıkar ve ondan aşağıda evvelkiden teng mecra ile nehr-i Gur'a mülâkî olub nehr-i Gur ile ittihaddan sonra Bahr-i Hazar'a munsab olur Şâh Abbas-ı kebir vaktinde mecmû en-nehrinin bir mikdar zeyrinde salaçeler üzerinde cısır kurulmuş idi hala bakidir dirler

Ahvâl-i Asker-i Kırım

Tatar askeri acem askerinin ifrat-ı kesret ile nehr-i Aras sahilinde cevelân itdiklerin müşâhade idicek kendülerine ve haşat el virub umûmen kirvana avdete şıtab ve kimi nehr-i kerden Tağıstana geçdiler ve kimi gencede Osmanlu ordusuna lahak oldılar acemler ise tatar askerini ürkütmek ve bu takribiyle Mukan yerlerini nehb ve garetten siyanet ile iktifâ idüb min bad Tahmasb Kulu Handan tenbihe müterakkıb oldılar ahvâl-i Tahmasb Kulu Han bu esnada Tahmasb Kulu Han IsfaHandan hareket ve kürdistan taraflarından hudûd-ı acemi muhafaza için bir mikdar asker ifraz ve ta‘yin ve kendüsi bakıyyeyi askeriyle Tebrize geldi Tebrize geldikte oğluna haber gönderub nehr-i Aras'dan geçmek ve Revan kalasını muhasaraya gitmek tenbih eyledi ve Çulfa'da bulunan bir bölük askere Nahşivan'a gitmek ve zabt ve teshirden sonra gence muhasarasına şıtab itmek üzere tenbih eyledi ve Tahmasb Kulu kendi askeriyle Tebrizden Mukan'a geldi ve Mukan'dan kalkub lazkilere tedib ve semâhı şehri beden ve hisarını yer ile yeksan itmek kasdıyla tarık rast ile laubali şamâhıya vâsıl oldu ve eğriçe şamâhı muhafızı balada mezkûr Şâh Abbas kebirin salları üzerinde binâ itdüğü cısır-ı cevad ile acem askerinin Şirvan taraflarına mürurına mümanaat için piyade ve süvari altı bin Lezgi göndermiş idi velâkin Lezgiler acemlerin kesretin görücek mümanaat sadedinde olmayub firâr itdiler Tahmasb Kulu ise bila tevkif askeri piyadegâhını cısırdan ve süvariyanı yüzdürub sudan geçürdi Tahmasb Kulu //26a// askeriyle suyu geçdiği haber şamâhı şehrine ask idecek vâli ahâliye azim havf ve heras tari oldu fil vâkî eğriçe şamâhı şehrinin suru gayet vasaddır velâkin bir dürlü hisanet-i olmaduğundan gayri mürûr-ı zaman ile bir niçe mâhallesi zelzeleden harab olub bir kimesne tamiriyle tekayyid itmemiş ancak iç kal'a-sı yerinde olan hisarı bayır üzerinde vâkî deyu araları kesme kayadan olub Osmaniyandan muhafazacıları kavî olmağla müdafaa ve mukavemete iktidarları mamul olunurdu ahâlinin ekserî fi-l asıl

lazkiyelerden neşet itmekle başları ve canları havfiyla malların alub dağlara firâr itdiler ticaret tarîkiyle şehirde bulunan nisarı taifesi düşman zuhûr itdüki gibi arz ita'tat tasminiyle naçar şehirde kaldılar gence muhafızı şamâhı imdâdına bir mikdar tatar askerini gönderdi ve arz-ı ruma adem gönderub şamâhı ve gence girdab muhaleke giriftâr ve imdâd ve i'ânetde teenni ve tevakkuf olunursa kariban tâb-âver olamayacakları asker kesir acem ile muhasara olunacakların arz eyledi

Vusul-ı Tahmasb Kulu Han be-Şamâhı

Tahmasb Kulu şamâhiye vâsıl oldukda ahâlisi şehrin kapularını açub şehri teslim itdiler şehirde bulunan birkaç nefer osmanlıyı kimini katl ve kimini esir itdiler ve min bad lazkiyana cay-ı tahassun bulunmamak için şehri ve hisarı hedm ve harab ve yer ile yeksan itmek kasdında idüğinTahmasb Kulu Han ahâliye bildirdi ahâli-i şehri bir müddet emhal niyazında oldılar velâkin müfid olmadı hisarı iki ay muhasara ile aldı dizdar ve muhafızlarını katl ve izâle ve hisarı hedm ve yer ile yeksan eyledi şehirden firâr iden Lezgileri takibe ve tahassun itdikleri yerleri teftiş ve tecessüse gürûh gürûh asker ta'yin idüb vâfir cüst-cû itdirdi velâkin Tağistan içine girüb şu'ûb ve şikâk-ı müselsile de Lezgileri tâkib ve tazyik dışvar belki adem-i imkânda idüğinfehm idüb damen cibâlde birkaç pare kısbat ve karalarını tahrib ve tahrik ve buldukları devab ve mevaşığı sürmek ile ahz-ı intikam suratın gösterdi

Hareket-i Tahmasb Kulu ez Şamâhı be-Cânib-ii Gence

Ba'd-e zalik Hanı merkûm askeriyle şamâhıdan kalkub gence tarafına rahı oldı

Ahvâl-i Gence

Şehr-i mezbûr tiflis ile Revan arasında Şirvanın hudûd-ı cenubiyyesi olan gürsundan iki konak mesâfede düz sahrada bir dürlü havâlisi yok bir ma'mur şehirdir hisarı iki kat divar ve üç kat hendek ile mesanib bulmuşdır muhafızları kavî ve muhemmat-ı harbiyyesi ve zevad ve zâhiresi //26b// vefrette bulunmağla müdafaa ve mukavemete ikdam eyledi acem askeri sahrada toprak yığınlarından siperler binâ idüb toplar tabî'h idüb iki aydan bir ve bi fayda döküb muhasara itmişler idi vâkîda bu mertebede muhasaraya kalâ acemden bir kalâ tahammül itmedi Tahmasb Kulu Han şehrin muhasarasına takviye virmek tedârikinde iken Revan ordusundan haber gelub serasker abdullah paşa asker-i gran osmaniyan ile Revan üzerine 'azîmet itdiki ve acem askeri Osmanlu askeriyle mukavemete kifayet itmeyub tâb-âver olmayacağı arz

olunmuş Tahmasb Kulu Han derhâl gence muhasarasından ferâgat ve Osmanlu askeri bozulursa gence ve Revan vesâir bilâu kalay Gürcistanın feth ve teshiri suhuletlü olur mülâhazasıyla oğlunu dahi askeriyle maiyetine alub iki asker ittihadıyla seksen bine tecavüz idicek Osmanlu askeriyle mukabeleye karar virdi ve cânib-i Revana şıtab eyledi sene-i mezbûra mâh-ı hazİranın ikinci gününde telaki-i farikin vâkî olub bad-ı galebe cânib acemiyanaya vezzân oldu

Ahvâl-i Revan

Çün Abdullah Paşa meyan rusa ve hadyan cişde ihtilâl ve ihtilâf ve kavî sebeblub mağlûb oldu ermeniyanın memleketinin kürsisi olan Revan kal'ası dahi acemlere aid ve râci' oldu ve Revan kalada mevcûd muhafızın min bad kendülerine vaktiyle imdâd ve derûnden meyus olub hasm-ı galib ise gurur-ı galebe ile tutulmaz kapılmaz anîd ve şedîd ma'zeret-cûyâne bedkâr ve bî-mürüvvet kal'a-yı teslimde tereddüd ve müdafaaya kıyam olunursa van kaza kalâ hasmın eline giriftâr olursa bir ferde rahm itmeyeceği muhakkak idüki fikr ve mülâhazasıyla kendülerini eminen karsa isal şartıyla kal'a-yı hasım galebe teslim ile mecbur oldılar Tahmasb Kulu Han sene-i mezbûrede ve sene-i atiyede yani bin yüz kırk dokuz senesinde tamamen Revan ve Gürcistan kabze-i tasarrufa getürmek daiyesiyle gayrete düşdü

Zuhûr-ı Fitne-i der Memâlik-i Acem ve Avdet-i Tahmasb Kulu Han be-İsfahan

Ol-esnada memâlik-i acemde Tahmasb Kulu Handan rencide dıl ve ahz-ı intikama fista-cû tavâif Devlet-i 'Aliyye-i Osmaniyye taraflarına istinad ile ikaz fitne ve bağı ve isyan mübaşeretde oldukları haber Tahmasb Kulu Han'ın mesmu-i olıcak oğlu merkûmu sipehsalar nısb ve ta'yin idüb Revan ve Gürcistan vesâir ol-taraf umûrını merkûma tefviz ve kendüsi kendüye mâhsus askeriyle İsfahan tarafına rahı oldu esnay-ı tarîkde asi ve bağları ahz ve hıbs ve katl ile tedib ve gailei fitnelerini defa birle İsfahan'a //27a// vâsıl oldu ve ibtidâ zuhûrundan bir ve cayı kebir-i zamiri olan Şâhlık daiyesini kuvvetten faale götürme mülahasasında oldu

Ahvâl-i Vusul-i Tahmasb Kulu Han be-Şehri İsfahan

Bu mâhalde Tahmasb Kulu Han'ın İsfahan'a vusulü ve şehre duhûlî esnasında vâkî haşmet ve âyîn-i bend-i şehri ve zîb ü ziynetler ve tebrik-i kudüm merâsimi vesâir ol hal -û vaktin iktizası keyfiyyetlerin tercümesi terk olundu taraf-ı Devlet-i 'Aliyye-i

osmaniyyeden Revan ve Gürcistandan kat-i alaka olunmak ve aceme aid olmak esası üzere emr-i müsâlâha nabz-gîrlik vechiyle Tahmasb Kulu Hana işrab olundu Han-ı mağrur ise müsârîf azime-i seferiyyesin davadan gayrı nehr-i fîrat menbaından nihâyetine varınca mabeynde hadd-ı fasıl olmak ve nehrin maverasında yani cânib-i şarkıyesinde vâkî-ı memâlik fil asl memâlik acem tevâbînden olmak iddiasıyla istirdad talebiyle teklif-i mâ lâ-yutâk tariklerine zehab ile huşûnet izhar eyledi.

Ahvâl-i Veled-i Tahmasb Kulu Han Serasker Cânib-i Revan ve Gürcistan

Ol-esnada Revan ve Gürcistan tarafları seraskeri yani Tahmasb Kulu Han'ın veled-i bozorgteri Gürcistan beglerinin kendüsüne meyl ü müsa'ade ve imdâd ve i'aneleriyle Osmanluyan ve tatarânı ol diyârdan defa ve tard idüb tamamen Gürcistanı feth ve teshir eyledi

Ahvâl-i Tavâif-i Gürciyye

Osmanluyanın tavr ve tarz-ı hükûmâtı gürci kavminin menfûru ve mücerred osmanlıya ita'at ve inkıyâdı kürûhî ve cebri olub acem taraflarına ise vücuhla meyl ve itibarları galibdir fil vâkî acem Şâhları öteden beru gürciler kavmi hakkında üslub-i hekîmâne üzere mu'amele şurûtunu hıfz ve mürâât idüb istimâletler ve zarafet ve nezaketler ile hudemât harbiyyelerine istihdamdan gayrı hukuk deyu eniyye nâmıyla.. dahi alurlar velâkin gürcüler haklarında izhar cevd ve kerem ve ikram ve iltifat ve nevaziş hatırlarına tekayyüd ve ihtimam ile tamamen gürcistandan sene be-sene ala geldikleri akçe Şâhlar tarafından mülûkane hedâyâya ve muhafızları masârifine vefâ eder itmez gürcülerin rüesâ-yı kavm-ı a'yân ve ekâbirleri havadar ihtişam ve müdaheneye şifte ve medha firifte ve mübtelay-ı îş ü işret ve harc ve havâyiçlerinde müsrif ve maüfritlerdir Isfahan'da bulduklarında dahi taraf-ı Şâhîden cümle umûrlarına ve me'nus ve me'luf oldukları tavr ve tarzlarına izn ve ruhsat ve mezâklarına müsa'ade birle nevaziş-i hatırlarına ihtimam olunub kendü mallarından kendülerine atıyyeler ile güya Şâhların ubeyd-i ihsanı ola gelmişlerdir //27b// Şâhân-ı Safeviyan kanunları üzere ekâbir-i iyan gürcüyandan birini tiflis Hanı nisb itdiklerinde eyalet-i tiflisi kendüsüne ocaklık tarîkiyle ve evlâd ve evlâda intikal şartıyla tevcih ve bir vech istiklâl hükûmeti kendüsüne tahsis ve tefviz iderler ve mezid-i itibar için menşur Şâhî yazılıub Gürcistan mülkünü nâm ve unvan ve elkab ile kadrin terfi iderler sair Gürcistan memleketlerini dahi vech-i meşrûh üzere ocaklık tarîkiyle tebiden birer

beye tevcih veya mevcûd ile takrir ve hükûmetini kendülerine tefviz iderler bu vechle beglerden her ferd kendi mülki gibi memleketinin mutasarrıfı ve hakim ve zabıtdır kavanin-i şeriyye ve akılıyyeleri dahi olmayub akd ve hall-i umûr-ı memleket ve ahâli beglerinin karîhalarına mevkûfdur Şâhların hazinesine virecekleri hukuk-ı dîvâniyeleri maktû ve kalil beglerine mut'ad tekalif-i saireleri ise beglerinin tama' ve insafa karin iradatlarına menuttur memleket ve hükûmet evlâddan evlâda intikal ider biganeler taarrûzundan emindir gürcüler kavminin Hanından itibar itdikleri meşhur begleri on ikidir bunlar ittifak ve ittihad ile münafi ammede birbirleriyle teazid ve tezâhür idegelmişlerdir beglerden gayrı cengci ve sipahi şeklinde eshab karaları çokdır bunlar dahi kendi kariyyeleri sekkanında hakimdir Gürcistan kariyyeleri ise mamurdur asgari ikiyüz Hana ve azami sekiz bin Haneye baliğ olur cümlesi beglerine öşür virirler ve vakt-ı hacca sefer için Hane başına bir adam techiz ve teslih iderler Gürcistanın ismi kadimisi ibrayadır ve gürci kavmi akvâm-ı kadimedendir selefde ibra-yı tesmiye olunurlardı ve nehr-i kırk cânib ve cenubı ve cânib şimâlisinde sakin olub kesir ol-efrâd cengcüyi ve dilaver ve bahadır kavim olmalarıyla mülûk-ı kadime den ekasire-i farb ve gayr-i ve mülûk yunan dahi bunlara itiraz itmedi veya teshire imkân bulmamışlar idi ancak romanyalardan pompeyuş nâm kısır ibrayaye yani Gürcistana berran o cerran-ı azim-i tedârik ile sefer idüb tiflisi aldı ve tamamen Gürcistanı teshire zafer yab olub rama devletine zımm ve ilhâk itmiş idi ve bazı müverrihler ol-esnada Tiflis hakimi bulunan beg Roma Kayseri Pompeius ile müsâlâha itdikde hulûsunu tekid için kaysere altundan çarguşe bir seni ve bir altun serir ve bir altun zin hediye gönderdiğin tahrîr iderler ve eğriçe mürûr-ı ezmine ve a'sâr ve kürûr-ı evkât ve edvar ve rüzgâr-ı zûrkâr kevn ü fesad ile alemde etvar-ı cemâhir ve düvel ve ahvâl ve umûr-ı ümem sûretten sûrete tekalib ile pezîray-ı tegayyür ve tebeddüdür binâenaleyh gürci kavmi dahi evsaf ve etvâr-ı kadîmesinden çıkmış //28a// İse de yine bu asrda akvâm ve ümem-i şarkıyyenin güzidesi ricâli bahadır nisvanı hüsnâ ve velûd bir kavm olub acemler indinde mergub ve mülteffet ve vecahet veceladetleri pesendîde ve bil cümle gürci kavmi acemler beyninde makbul ve muteberdir kaldı ki acemler maiyetiyle müft ü meccanen seferlere ve cenklere müdavemetleri umûr-ı müstağribedendir

Ahvâl-i İklim-i Gürcistan

Gürcistanın arzı kırk bir dereceden kırk dört derece arza varınca mutemed olub hudûd-ı şimâlisi Kûh-i Elbruz hadd-ı şarksi kûh-i merkûmdan münşeyb Şirvan dağları hudûd-ı cenubiyesi Revan ve Erzurum eyaletleri arazisi hudûd-ı garbisi Karadeniz nehayeti sevahiline müntehidir tûlü arzından çok vasi iklimdir dirahsitân ormanatı mübalağa çok ve be-gâyet sıkdır ma'a hâzâ aralıklarda ve ba-husus Kûh-i Elbruz eteklerinde vâsi sahraları ve suyu latif ve hoşgüvâr enhârı bi-nihaye mutedil arazisi münbit ve mâhsuldar ve kesir el-halkdır diyâr-ı merkûmede fusûl erbaenin hükmi vaktinde tamamen cârî olmağla medha sezâ iklimdir Şâhân-ı Safeviyan evâilde kürsi-i memâlik-i Gürcistan olan Tiflis hakimini ve ahâlisini vaadler ve istimâletler ile ita'atlerine cerr ve celb idüb bu takribiyle teshir ve sair kalâ-ı Gürcistanı memâlik-i acem tevâbînden kalmışlar idi ol-zamandan beru asılıb hakim üzere mu'amele ve medar ve müdahene tarîkleriyle vergilerin alurlar hudemât-ı harbiyyelerinde meccanen istihdam iderler beher sene Gürcistandan bir niçe bin gulam ve civar-ı satun alurlar ve aher niçe tarîkler ile bi hudûd-ı intifailer iderler

Ahvâl-i Tahmasb Kulu Han ba'de'l-Vusul be-İsfahan

Biz yine mâ-nahnü fihimize gelelim Han-ı gaddar ve mekidetkar merâsim-i kudum ve tebrik galebe akabinde mâfi'z-zamiri olan hevası temşiyetine vesile-i suhulet olmak mülâhazasıyla sekkan-ı memâlik havas ve avan fakir ve gani ali ve vazi cümle-i halkı müddet-i medideden bir fitnelerin devamı seferlerin istimrarı ve hurub ve kıtalin imtidâd ve iştidâdı takribiyle aciz ve dermanda ahâli ve re'aya ve bir aya biçarelerine güya rahim ve şefkatinden nâşî tesliye derûnları ve celb hatırları tarîklerine zehab şeklinde rakamlar yazub etrâf memâlike perâkende kaldı mazmunında ahvâl galebe ahbarın ve arus meram der oğuş idüğinderc ve min bad bargıran seferler için tekâlif-i şarkıyyeden biri muaf ve müsellemler oldukların bildirdi ve rusay-ı akvâm velat ve hikkam memâlik ve ve zabıtan bilâa umûmen adl ü dâdı ve hüsn-i muaşeret ve zindegâni şürûtana riayet ve ihtimamı ekid ve tekid ile tenbih ve min bad terk-i cenk ü cidal ve mücerred terfiye-i ahvâl-i bilâd ve ibâda iştigâl kâsında olduğın bildirdi kendüsi ise İsfahan'da her yevm divan yollu dernek idüb mesâlih-i nâsı rü'yetde ve tanzim-i umûr-ı ibad ve bilâd ile iştigâlde olub izhar-ı cûd u kerem birle her ferdine haline lâyıq mu'amele ve Hanedân-ı Safeviyye bekayası birkaç nefer

nısvana ba husus kendi zevcesi Şâh Hüseyinin döhterine ikram ve iltifatlar ile nevaziş hatırlarına azîm takayyüdlere gösterdi.

Vürûd-ı Haber-i Vefât-ı Tahmasb Şâh

Ol- esnada biçare Şâh Tahmasb'ın vefatı haberi İsfahan'a vürûd eyledi Şâh-ı merkûmun mevti Tahmasb Kulu Han'ın gadriyle vuku' bulduğu cümlenin hatırına hutûr ile mûris-i şübhe nihânı dağdağa oldu Han-ı merkûm ise derhâl Şâh Tahmasb'ın merâsim-i mut'adı üzere techiz ve tekfin ve zedhin ve tencir olunub Şâhâne tabut ve ikramlar ile defn olunmağı tenbih eyledi

Vefat-ı Şâh Abbas Sağır-ı Veled Şâh Tahmasb

Tahmasb Kulu Han'ın taht-ı İraniye ve terbiyesiyle surta azim tekayyid ve ihtimam gösterdu ki tıfil sağır Şâh Abbas biçare dahi hemen ol hinde vefat idüb Han-ı gaddarın çerâğ-ı efrûhteleri biçare Tahmasb ve Abbas güya bir demde süyüdü biçare tıfil Mirza Abbas tahta cülûsda ve nüzulda hayat ve memâtda Han-ı hayin ve gaddarın pederi Şâh Tahmasb'a vâki' lütfundan ve gadrından hisse-yâb olub kabre dahi duhûlde peder-i müşfikane refakat eyledi

Cülûs-ı Tahmasb Kulu Han be-Taht-ı Şâhî

Çun bu hal ile Tahmasb Kulu Han bed faal damağında mazmur fesadını temşire ve şiftesi olduğu taht-ı İran'a cülûs ve Şâhlık tacını kemik arzusuna ifa fırsatı el virdi derhâl velat ve hükkamı memleket ve zabıtan bilâ ve hedyan asakir ve rusayı kavm ve iyan ve ricâl vilayet olanların cümlesin izhar ve cem' idüb Şâh intihab ve nasbı hususını fîmâ beynehüm mezakireye ma'mur itdi

Mahall-i İntihab

Mâhall-i intihabda raviler ihtilâf itdiler bazıları İsfahandan ba'îd bir mâhalde olduğını rivâyet itdiler ve lâkin essah rivâyet karıb İsfahanda ferah-ı abad bağcesinde olduğıdır bazıları inthab emr-i Tebrizden dört beş konak baid moğan çölü nâm-ı mâhalde vak-a olduğın yazmışlar galiba Tahmasb Kulu Han'ın taht-ı İraniye cülûs-ı kaydı ibtidâ mâhall-i mezbûrda görüldü bad-ı İsfahan'a varıldıkda bir vech meşrûh merâsimi mut'ada icra olundu yani Tahmasb Kulu Han'ın emriyle bağçe-i merkûmede otağ Şâhı kuruldu.

Ahvâl-i Otağ-ı Şâhî

Otağ-ı merkûmun tûli yetmiş altı kadem üç sıra direkler üzerinde kurulur her sırada on dört direği vardır direklerin tûlü on ve yirmi kademdir ve direklerin birbirlerinden bu'dı beş altı kademdir otağın içi dışı müzeyyen ve zî-kıyem çukalar ile //29a// mefruş vasatında taht kurulub hizasına zar çekildi velat ve hükkam memâlik ve iyan ve ricâl-i memleket rusay-ı asakir cümle cem' olub Kandeher vâlisinden gayr-i emr-i davete icabet itmemiş kimse kalmamış idi el-hülâsa vakt intihabda hazîr bil meclis olunalar on beş bine baliğ olub ekserî Tahmasb Kulu Han'ın tarafgir ve havadar bulundu. el miram olan Şâh-ı intihabı hususunda bir cizye-i kail ve kaleden sonra cümleye sükut tenbih olundu Tahmasb Kulu Han ki sadr-ı meclis idi kurb-ı serîrde calis ve sade-i vekâlet cümlelerin matmah-ı nazarı olmuş idi Han-ı merkûm cümleye hitaben bu vechle kelama ağaz eyledi ki ey kavm-i acem ikiyüz seneden ziyade müddetden beru cihanda nâmı âli ve şânı celî hareket ve sekenatı ve ef'âl ve akvâl-i pesendîdesi alemde menşur ve şayi Hanedan-ı Safeviyye evlâd ve a'kâbı bi-takdiri ezel bu günde inkıraz buldu bugün cümlemize yas ve matem günü olub tıfil masum Şâh Abbas sağır sagîr hırmen-i kâmyâbı bu alem-i kanide henüz dane için maksude resid olmazdan intikali cümleye mevres elem elim idüki cay-ı şebhe değildir ve lâkin elan zarar-ı âmmeyi dâmin umûr-ı devlet-i kâfil hadık ve nâkîd recül-i kâmil hazîr ve mevcûd bulunmak mamuli cümleye bais-i tesliyedir dilediğimiz vech üzere lâyük saltanat itikâd itdiğimiz kimesneye Şâh intihab ve nisb itmek zimmet göze icab ve havâle olundu işte biz paye-i sipehsaları ve ratibe vekâlet ile sekiz seneden beru devlete belki ammeye dâhilde ve hâricde itdiğimiz hıdemât-ı azime cümlelerin malumı ve hala ahâlimiz Hanedan-ı Safeviyye nisvanı muhadderâtından Şâh Hüseyin'in duhteri olmağla hıdemât-ı sabıkamıza ve Hanedana karabetimize binâen taht-ı Şâhiya istidâd ve istihkakımız zâhirdir velâkin cihet karabet ve istihkak ile davay-ı tahtdan zimmetimi ibra ve min külli'l-vücûh kat'-i alaka itdam ve Şâh intihabı emrini cümlelerin iradât ve ihtiyârına havâle eyledim didikde hazır bi-l meclis olanlardan Tahmasb Kulu Hana ziyade hevadar olanlar bize Şâh olmağa lâyük Tahmasb Kulu Han'dır girîviyle bir niçe kafadan bir seda zâhir olıcak Tahmasb Kulu Han eskatları kaydında olmaduğun ve sûret imtina dahi göstermedükin sair eczay-ı meclisden sığar ve kibar müŞâhade idecek cümlesi yek dem Tahmasb Kulu Han Şâh acem Şâhimızdır deyu çağrışdılar ve

derhâl a'yân-ı ekâbirden merâtibleri muktezâsınca kurb-ı serirde bulunanların birkaçı mu'tâd-ı acemiyan üzere Hanın karşusuna şıtab ve üçer defa //29b// resm-i zemîn bûsı birle Hana tazim itdikde zânû-yı ubudîyyeti ber-zemîn idüb dâmen-i Hanı bûs itdiler ve koltuklarına girüb yerinde kaldırub serir-i Şâhıya çıkarub iclas itdiler ve cümlesi alâ merâtibihim gelub izhar-ı sürûr ve şadımanı birle resmi bayati yerine getürdüler ve Şâhı ve evlâd ve ikabını taht-ı Şâhîde can ve yaşlarını feda birle hıfz ve himaye ideceklerine andlar içdiler resm-i biat ve dua ve sena-yi mut'ade reside-i encam oldukda Ferahabad'da mevcûd toplara ateş virilüb sekkan-ı Isfahan'a Tahmasb Kulu Han'ın taht Şâhıya cülûsu ihbar olundu

Dakika

Sâhib-i Târih-i seyyâh bu mâhalde bist kelim idüb direk müverrihler Tahmasb Kulu Han'ın ahvâlin zabt ve tahrîrde müverrihin uhdesine vacib zimmeti eda itmeyub nefsu'l-emri yazmak ile hak ve insafa riayet ve şürûtana ifa itmediler Han-ı merkûmı evâil-i halinden evâhirine gelince kimi tarafgir şeklinde midhat ve kimi dılgir sûretinde mezemmet ile ekâzîb ve erâcif ve efsane yazmağı irtikab itdiler bazıları vâkî veya gır vâkî ahvâlde ifrat ve mübalağa ile tarihlerine revac virmek daiyesinde oldılar bazıları Tahmasb Kulu Han'ın tiynet ve siret ve cebellüt aslıyyesin fehm ve idrak itmeyub zâhirin batınına mütabık zannıyla ve harekat ve harekât ve evzâ'ın sûret-i hak ve hakikatde sandılar hatta taht ve tacı kabulde imtinadan sonra hücum-ı amme ile kabulde mecbur idüğünve min bad bittabî' dil teşne oldığı esbabı rahat ve sefaya teşebbüs itdüki kezebiyyatı kalime götürmeğe ar itmediler hakir ise bu babda cumhur-ı müverrihin tahrîratını dikkat ile mutalaa ve her maddenin hakikatın tetebbu ve sâdık ve kezban taharrumu birle mutemed aleyhim bi-garez kimesneler müŞâhîdelerinden mâhuz şayeste-i itimâd rivâyât ve dirâyâtı cem' ve derc ve müverrih vazifesi velâzime-i zimmeti muktezâsınca mevheş ve mukarrih ve mergub ve menkur ettabî' ve kayide nefis elemri ve vâkî' hali yazmakdan udûli reva ve ifrat ve tefrîti şayeste görmeyub hakk ve hakikat şinas bi-garezler tarîkine mümaşat birle itihadımızda Tahmasb Kulu Han havadarlarının teklif esnasında taht ve tac-ı İrani kabulden imtina itmeyub zemîn-i İranda kendüsünden gayr-ı lâyıık taht ve saltanat kimesne bilmeyub kemal hırs ve tam galebe-i hevay-ı teazzüm ve tekebbürden nâşî ibtidai zuhûrundan beru dide düz olduğu serir-i Şâhıya sudecan itdi

Duhûl-i Nadir Şâh be-İsfahan

Nadir Şâh ertesi gün meclis-i intihabda hazîr bulunan hevâdarı gürûhuyla teşyî' olarak //30a// azim haşmet ve celadet ile İsfahan'a teveccih eyledi ahâli-i şehir şehir-i tezyin idüb istikbâline şıtab itdiler saray-ı Şâhiya ve sükunde şehir-i meftahları kendüye teslim olundu ba'd-e camia götürülüb adetleri üzre tac giydirildi ve min bad Tahmasb Kulu nâm-ı defter-i itibarda terkin olunub nâmına Nadir Şâh dinildi ve aksam-ı cehargane-i ciHanın hükümdarı manasına .. Şâh Nadir alemdar çarköşe sikkesi örülmek tenbih olundu ve ba'd-ezan saray Şâhiya avdet ve ricâl-i devlet ve erkan-ı saltanat-ı hadiyan ciş ve iyan şehir-i cumhur zabıtana velime-i Şâhâne nahiyeye kılındı ve cümleye alâ merâtibihim ikram olundu ve derhâl Şâh-ı cedîd Nadir gâdir nâmına rakamlar yazılıb etrâf-ı memâlike neşr ve perâkende kılındı mazmûnunda Nadir Şâh'ın taht-ı İraniye su'ûd ve ku'ûdi ihbar olundu subhanallahi'l-azîm ve lehü'l-azameti ve'l-kibriyâi ve'l-hikmeti ki peyam-ı musibet encâm sâmi'a-hırâş ve dıldûz ve cümleye mûris-i humûm ve gumûm ve âlâm olacak mahalde âmme-i a'vâm-ı hevam manende-i mûcib-i surur ve şâdımanı olub cay-i hamdu şükr-i bi-gâye oldı lâ-yüsel ammâ yef'al

Ahvâl-i Maslahın

Emr-û sülh ve salahı mezakireye tarafından ma'mur ilçiler mâhmiye-i erzen er rumda bir yere gelüb akd-ı meclis-i mekalime ve bist ve temhîd mukaddemât muhadeneye şuruda şuruta dair tarafından tekalif bande-i mala tahammül ile kalub ilçiyanda iltihab nâire-i adâvet ve tenâfürden nâşî beynlerine azim ihtilâf düşdi

Mutalebât-ı Acem ez Taraf-ı Devlet-i Osmaniyye

Evvelâ Diyârbekir eyaleti vesâir nehr-i Fırat'ın cânib şarkıyesinde vâkî memâlik ve arazi-i cümlesi acem tarafına redd oluna sanya ibraya ve Ermeniyya ve Revan ve Taberistan memleketlerine vâkî zarar ve ziyanı Devlet-i 'Aliyye zaman ola salisa Devlet-i 'Aliyye ile Hind padişâhları beyninde vâkî ittifak fesh oluna rabia acem ve gurı taifelerinden seferler takribiyle esir olunalar min bad fûruhat olmaya fûruhat olunmuşları tarîf-i miriden satun alunub otlak ve vatanlarına gitmelerine izn virile hamsa acem Şâh'ına ve acem taifesine hacca varmak ve mekke-i mükerrermede hacc itmek icra-i merâsim itmek caiz ola ve mutemedler ta'yin olunub acemlerin hacc için Arabistan'a götürdükleri denânîr-i firâvân cem' olunub hazine-i Şâhiye aid ola sadsen

bu ana gelince mezâhibde vâkî ihtilâfdan nâşî biribirleriyle davet üzere bulunan tevaif tarafın min bad ittîfak ve ittihadâ götürülüb mesail ve mevadda vâkî ihtilâfat iradın def-i ve ref-i ve mürûr azmine ile asıldan.. idenler asla irca cedd ve sa tevfiik mabejne ihtimam ile tarafından bazı ve gayz ve gall ve gişi ezde birle umûr-ı diniyyede ittihadâ ve taife-i tîng ü tehâbbüb ve tevâdına //30b// bezl-i makdur kalene diyanetde tarîk şattiye sulûk ve zehabe ruhsat ve tarîkat-ı adîde mûcidlerine müsa'ade akvâm ve ümem beyninde derûni ve biruni adavata ve fesad azime beis olmağla mezâhibde tarîk şatiyyeye zehab ruhsatı refi olunmak devletinin münafine müveddi ılmak zâhir olmağla husûlüne sarf-ı himmet oluna Nadir Şâh tarafından olmak üzere ilçileri vesâtatiyle irad olunan metâlib vech-i meşrûh üzeredir.

El-cevab an-cânib-i ilçiyân-ı Devlet-i 'Aliyye-i Osmaniyye

Evvelki madde devlet 'Aliyye ilçilerine gayet ile İran gelub madde-i merkûmeden küllî ve cizye-i bahsi geriye add itdiler beşinci maddeyi bi-l küllîye mana itmeyub taadil tesviye tarîkine zâhib oldılar yani tavâif acemin hacc itmelerine mümanaat olunmaz ve bir dürlü tekalif ile taciz ve rencidelerine cevaz virilmez velâkin madde-i ûlâdan bahis değil lisana dahi götürmek imkândan dûr emr-i mekruh ve menfurdır deyu redd cevab itdiler Nadir Şâh vücuhla arzu itdiki sülhde ilçilerinin temerrüd ve muanedet üzere münakaşa ve mücadeleleri bais tehir olur havfiyla ilçilerine 'aceleten haber gönderub mücadele-i muayeneden ferâgatı tavsiye ve taht-ı nâ-pâydar-ı İrani'nin bi'l-irs ve'l-istihkak Şâhlığı padişâh el-osman cânibinden kabul ve itiraf tarîkiyle kendüye teslüm olunursa sülha bir an evvel hitam virmeği ilçilerine tenbih eyledi iş bu teklif .. madde-i cedîde Devlet-i 'Aliyye ilçilerine hayli ıztırab viridi zîra mülûk ve selatin zişân ciHan andında şevket ve kudret ve muhabbet ve salabet ve celadeti meşhur ve müselleme padişâh ali osman cânibinden mücerred hüner ve marîfeti mekidat ve balaya istidrâcî celali ve serpâyîde tali-i bedbahtı müsa'adesiyle idiği âlemde mütevatır ve meşhur haseben ve neseben fûrûmâye bir şahs-ı mechûl el-halk kadir ve itibarın bu vechîle terfî emr-i dışvar göründi muahıza şevketlü ve kudretlü padişâh-ı âl-i Osman Sultan Mahmud Han keyfiyyet-i merkûme-i mülûk ahvâlinde esrar-ı hüdadan bir sırr-ı hafî idüğü der-hatır ve'l-mülkü lillâhi yu'tîhi men yeşâ manasını mülâhazasıyla birle tarafından tebrik zımnında Nadir Şâh'a ilçî gönderilmeğe rızadâd oldu Şâh Nadir cânibinden dahi mükalemeye memur ilçilerin

eşbehi Bakî Han büyük ilçilik ile Asitâne-i saadete gönderildi ve şürût-ı müsâlâhayı tasdik ve tekid emri ve tarafeynin tavâifi beyninde mezhebde vâkî ihtilâfı tadil ve tesviye ve tevfiik ve mabeynde tehâb ve tevâde rabîta-i kavîyye olan ittîfak-ı din ve ayin ve ittîhad-ı mezheb emr-i pezîrây-ı husûl olmağa cidd ve cehd ile ve ihtimam-ı ekid ile tenbih olundu Bakî Han izzet ve iltifatlar ile kabul ve padişâhâne hedâyâ-yı behiyye ve atîyye ve celileler ile kendüye ikram olundu fil-vâki‘ seferlerden usan gelmiş ve sülh ve salâh ile rahat ve ârâm //31a// Cümlelerin hâhiş-i der-hâsti olmuş idi Han-ı merkûm üç ay İstanbul'da mekes ve ikametden sonra ... ve nisvan beşyüz nefer esir otlak ve kendüye teslim olunub üserânın me'ûnetlerinden gayrı mekarim-i Devlet-i 'Aliyyeden kisveleri dahi görüldü ilçi-i merkûm mâh-ı teşrin-i evvelinin selHinde acem taraflarına azim-î rah avdet oldu dakika Nadir Şâh eğriçe ümmî ve âmî ve umûr-ı diniyyede cahil ve nadandır velâkin umûr-ı hariciyyede hâzık ve nâkîd hadidü'l-akl cehîz ve reşid ve mütebessir dürbin ve durenmiş ve tiz fehm olmağla hemecvar memâlik ahâlisiyle ihtilâf din ve ayin devletler beyninde bahri hâl-i berûdet ve adâvet-i adiyi muharrik ba husus bir memleketin sekkan ve ahâlisi muhtelif et-teba ümem-i muhtelife iken meşaribde mefarekat ve mezâhibde mübayenat münazaat-ı kesireye müveddi ve rahat ve asudeki devlete mani ve niçe hurubve kıtale mudi olub memâlik-i acemin ise öteden beru menşe-i havaric olub hala mutezile kesretiyle şehri galib idüğünmülâhazasıyla birle memâlik ahâlisi beyninde müzahide ihtilâfatı def ve ref ve ittîhad-ı din ve ayin takribiyle devletde mani aram ve rahat ihtilâl medam bani sedd ve bend ve hemecvarlarıyla mabeyni tevfiik birle nefret ve idavet adiyi itale idâm ve iayesinde oldu bazı müverrihler bu mâhalde yazdılar ki Şâh İsmail erdebili pederi şeyh sofû aleddin mezhebinden itizal ile mezheb rafz ve ilhada revac virdi Şâh-ı merkûm-ı evvel Şâhân olub Şâhlıkta kuvvet ve mekânatı rafza-i mutezilenin imdâd ve i'netleriyle buldı halefleri olan Şâhân dahi bu nehce zâhib oldılar ve memâlik-i acemin ekser yerlerinde şeyû birle iştihar buldı ve revafız eğerçi fark-ı adîde ve ekserî Şii'dir ki hulefay-ı kiramdan hazret-i Ali'ye ifrât-ı muhabbet ile sair hulefa haklarında nâ-şayeste mu'amele iderler Şâhân-ı Safeviyan hazreti Ali akâbından olmak silsile-i haseb ve nesebleri Hanedan-ı nebeviyye peyveste olmak itikâd iderler ve bunlar ile Şâhların mezheb olmalarıyla Şâhlara main olurlar ve anlar dahi Şâhlara istinad ile İranda vâkî mezâhib saire erbaniye ve ba-husus senni nâmında olanlara ifrat ile buğz ve gayz ve adâvet iderler bu takribiyle memâlik-i acemde ihtilâl ve neza-i ve gavga ile

ve geberan hala olmaz Nadir sâhib tedbîr indifa maye-i fesad müdam ve Alevilerin gayrılara ifrat-ı şiddet ile tasallutlarını def^ç ve ref^ç devlet sebeb rahat ve kendüsüne dahi beis emniyyet ve mücerred Osmanlunun acemler ile el-kat ve imtizacı ve hısn zındıgane birle sülh ve salahın inakad ve devamı .. sebeb ve şutumı def-i ve ref-i ile olmağa mevkuf idüki baHanesiyle evamir ısdar idüb memâlik-i İranda revafızın sünnî nâmına olanlara taaddi ve ezâlarını men ve revafızın menlaları //31b// nâmına serfesadları muktedâ-i nas mu'tekid-i avâm hadîdü'l-lisân hâce-i rafz ve ilhâd şeyh-i Necdîleri min ba'd mezhebde münazaa itmemek ve sırren ve alenen sebb ve şetme bir ferdi cesaret itdirmemek üzere ekid ve şedîd emr ve tenbih eyledi hükm-ü mezkûr eğriçe çok kimesnelere gİran geldi velâkin Nadir Şâh hadid el-hükûmet şedîd es-siyaset zîr destanına ziyas olduğundan zemîn-i İranda vâli ve hakim askeri ve beledi zabıt ve nefer a'lâ ve ednâ bir ferd-i ednâ muhalefet semtine zehabe cesaret idemeyub cümlelerin duHan bed nihadın şekime-i men ve zicir ile zabıt ve teshir eyledi bazıları bu mâhalde tahrîr iderlerki Nadir Şâh din ve diyanete iltifat itmeyub bi pervâşeb hamra cevaz virdi ve mümanaat olunmak üzere cümleye hitaben izn-iamı katık rakam virdi şeriat-ı islamiyede şurb-i hamr edille-i kâtı'a ile haram ve bilcümle mülki selatin-i islamiyye kanunlarında işidd men ve zicir ile memtevaddan iken keyfiyyet-i merkûma vâkî olduğu takdirce istiğrab olunur meğer Nadir Şâh her emrde dikkat ve ihtimam ile umûr-ı hariciyyede hadık ve takıd geçunub kendi faal muhdesi müsail-i şeriyyede nadanı birle olmamak üzere Şâh Abbas-ı büzürgtere zu'munca li-maslahatin mümaşaat gösterub Şâh-ı bedkâr-ı merkûmun şenî'asın ibkâ itmiş olan fil vâkî sekadan menkuldürki acemde ibtidâ şurb-i hamrı i'tiyad iden itimâd ed-devleler olub maraz-ı mekr-i şürb onlardan Şâhlara ve encamında memâlik-i İnan ahâlisinin cümlesine sirayet eyledi

Ahvâl-i Hüseyin Han Vâli-i Kandehear

Memâlik-i İranda cümle veled ve hükkamı ve zabıtan bilâ ve kalâ-i ve rusay akvâm-ı Nadir Şâh'a gelub merâsim tebrik eda ve hukuk zammı ifa itdiler ancak Kandehear vâlisi Hüseyin Han davete icabet ve emre ita'at itmeyub memleketi Kandehear telâtum-ı bahr-i fiten şiddetleriyle deryada rûzgâr ile gümrâh olmuş sefine-i manendi İn su ve ân su müşrif-i meyl ve inkılab olub Şâh Tahmasb'in vefatı takribiyle vâlinin gıyabında rah-ı rast olan huruc ve semt-i hilafe zehab ve sülûk hayyiz-i ihtimal

olmağla böyle vakt-i teşviş-i iktirânda memleket vücud-ı vâliden hali bulunmak ray-ı rezin ve indinde caiz görülmedüğüyle itizar ve kendisi memleketden münfek olmayub mevcûd bulunması lüzumunu idalle birle beyân eyledi Han-ı merkûmun cevab-ı ma‘zeret-karîni Nadir Şâh’a henüz Şâhlığı umûrını tadil ve tesviyeye şuru esnası olmağla muris-i şübhe ve bais endişe olub derhâl rakamlar irsâl ve Hüseyin Han’ın ve rüesâ-yı kavm-i ağvan eşbehlerinin bir an evvel Isfahan’a şitablarını tekid-i ekîd ile //32a// tenbih eyledi ve muhafızın kalâ acem taifesi Serdârlarına rakım diğer tahrîr ve mazmunında Han-ı merkûm emre ita’atde tereddüd ve avk ve tehir semtine zâhib olursa Han-ı merkûm bila imanın ahz ve habib oluna deyu muhkem tenbih eyledi incamında bu vechle rakım ve tenbih saduri bağı ve isyana ve hurub ve kıtal şedideye münşa ve mebdâ-i oldı zîra Nadir Şâh seraskerliği zamanında Kandehar’a vardukda nev-i beşere şayeste-i âdeb ve insaf ve edmiyyet haddini tecavüz ile efendisini Şâh’ın rızasına muhalif ve uhud ve mişakı şürûtuna mugayir vazi ve hareket ile Kandehar ağvanları hakkında itdüğü unf ve tünd ve şiddet Hüseyin Hana gayet gıran gelmiş idi Han-ı merkûm Şâh Tahmasb ile vâkî ahdine ve Şâh-ı merkûma meyl ve itibarına binâen Şâh hayatda iken seraskeri Tahmasb Kulu Han hakkında derûnunde caigir derd-i intikamı ketum ve ihka itmiş idi lâkin Şâh’ın tahtdan hala ve ba’d-e çok geçmeyub fevti haberi derûnda mazmur naire-i intikamın tehyic eyledi ve Şâh Tahmasb ile itdüki ahde vefa şurutu dahi Şâhın fevtiyle lağv olub vakt-i intikam rû-nümâ-yı zuhûr oldı bahusus Tahmasb Kulu Han gibi fûrûmâye fasidü'l-menşe kavm-i ağvanın adû-yı canı süflâ ve denî bir Şâhsın tasallutu gücüne gelub min bad kendü kavminin zîr hükmüne duhûlen geriye görüb serkar efkârı tarîk intikama masruf ve Şâh Abbas bozorgterin zamanında vâkî serbestiyyet memleketine ibkâ ve istikrar daiyesiyle acemler ile mukavemet esbabinâ teşebbüs eyledi

İrsâl-i Şoden-i İlçiyân ez-cânib Hüseyin Han be padişâh-ı Hind

Han-ı merkûm evvelâ serra-ı hafiiyyeten kasdu germiyandan Kandehar ağvanlarını ağâh idüb tarîfine cerr ve celb eyledi ve derhâl akla-i ağvan muteberlerinden reşid ve kâhim sâhib natıka iki nefer kimesneyi intihab ve cümlelerin vekâletiyle Hind Padişâh’ına gönderub kendülerine muayyet ve imdâd ve i’anet ricâ eyledi Hind Padişâhı öteden beru acemlere dılgir ve evâilde zûr-ı bâzû ile acemlerin Hindüstan yerlerinden İstilâ ve ahz ve zabt itdikleri mâhalleri istirdada fırsat ganimet

zuhûr-ı mülâhazasıyla ağvaniyan ricasına müsa'adeyi cana minnet bulub ricâları karin kabul oldu ve ilçiler vasatıyla ağvanlara imdâd ve i'aneti müte'ahhid oldu velâkin acemler ile Hindiler beyninde zâhirde vâkî musalâhada sarâhaten ve alenen sûret naks ve şikest bulunmamak için emvâl-i firâvân bezliyle Hindilere dost olan semerkand ve Belh Özbeki Tatarlarını tahrik ve tecyîş ile ağvanlara imdâd ve i'anete ve acemler ile harb ve kıtale amâde //32b// kaldı

Ahvâl-i Semerkandiyan ve Belhiyan

Tavâif-i merkûme deşt-i kebir akvâmı kudemalarından olub Kandeher ülkesinin tarîfi şimâlisinde sakin olurlar ma-beynlerini Suliman ta'bîr olunur cibâl-i müselsele-i azime fasl ider memleket-i Belh ise cibâl-i merkûme ile Elşaş ve Ceyhun tesmiye olunur nehr-i mabeyninde vâkidir kadimde Safed ve hala Semerkand ta'bîr olunur memleket-i merkûme yine Ceyhun sahiline mutassıl vasi yerlerdir İskender Yunanı feth ve teshirinde çok zahmetler çekmiştir medine-i Semerkand müden-i şarkıyye meyanında imarat-ı azime ve kesret halk ile meşhurdur timur sâhib zuhûra makarr-ı hükûmet ve mesken olmuş idi.

Ez İn Cânib-i Ahvâl-i Hüseyin Han ve Ağvaniyan-ı Kandeher

Ağvanların birkaç seneden beru caigir zamirleri ve karardade-i ittifak araları olan maddenin kuvvetden faale gelmesinde Hind Padişâh'ının ihtişam-ı abeseye iştigâlınden nâşî böyle emr-i hatîr-i lâzımü'l-isti'câlde teenni birle hareketi ve taahhüd itdüğü emirde âdem-i tekayyüd ve ihtimam ile ihmal ve tekasili azim mani oldu Kandeher'da ise muhafaza nâmında mevcûd acemlerin gözü ve kulağı Hüseyin Hanın hareket ve sekenat ve akval ve efâline masruf idi Hüseyin Han ise acemler ile hüsn-i muâmele ve beşâşet vech izharıyla mâ-fizzamirin ketm ve ihfâda gayet dikkat ve ihtimam ile acemleri iğfâl itdi ve bir takrib ile üç hisara girub manen kabza-i tasarrufa getürdi hisar-ı merkûm Kandeherin vasatında gayet mürtefi' dağ üstünde mevkisanatlar ile metanet bulmuş iç kala hükmünde der hisarın çepçevre devri bir fersah yerden yüce kayalar ile muhatdır hisarın kastel misali üç kıta hısaneti vardır birinin metaneti ve irtifâ'ı sairleri galib ve tamamen şehre nazîrdır ve süknâsı vâli-i memlekete mahsusdur biri şimâl tarafında düzde ve hisarın yolu üzerinde vâki sekenası muhafızlar başbuğuna mahsusdur üçüncüsü evvelkilerden asgardır cebehane ve envai toplar ve mühimmat-ı harbiye ile malamaldır Nadir Şâh tarafından Hüseyin Han'ın

İsfahan'a memurîyeti için sadır olan rakamın Kandehar'a vusulü karîb idüĝin Hüseyin Han fehm idicek hakka-ı sır ser-bihim münkeşif olur ağvanların acemler hakkında olan sa-ı kasıdlarına acemler vakıf olur havfıyla mâhrem esrarı olan ağvanları ma'iyetine davet ve cem' idüb Nadir Şâh'ın ne mertebede hadid el-akl kâhim mütecessis mütebâssir ve müstaksî serî'u'l-intikal dûr-endîş idüĝi ve olur olmaz itizara firîfte olmayacaĝın ve ısdar-ı emrde sâri' ve tenfîze mukaddem ve bir ferdin muhalefete zühresi olmaduĝun takrir ve tefhim idüb //33a// ağvanları emr-i ma'hude tacilen mübaşerete tahrik eyledi ve derhâl ittifak-ı umûm ile taşradan şehre tebdîl-i kıyafe ile ırgad ve rencber şeklinde bir mikdar ağvan götürmek mühimmine teşebbüs olundu bu takrib ile şehre dâhil olan ağvan taifesine maslahat için idüĝinşehirlü fehm idüb onlar dahi acemden rencide-i hatır-ı dilgîr olduklarından derûnlerinde ittifak ile emr-i musammem zuhûrına intizar ile vaktinde cinslerine inzimam ve i'anete mütehhim oldılar Hüseyin Han cesur Nadir Şâh tarafından güya davet emrine muntazır ve emrin vürûdunda bila tevakkuf savb-ı me'mure müsâra'at imkânı için yol tedârîki ile tekayyüd ve iştigâl ve maiyetiyle rahî olacak askerine ve dairesi halıkına esna-yı rahde ve hisarda kalan muhafızına karakollukçıyan ve ceraHaneran müsellü hudemât itmek için şehre gelan ağvanları hisar içine aldı ve derhâl muhafızların başbuĝlarını vesâir serkarda olan zabıtlarını gıyabında umûr-ı şehri ve kal'a-yı ve meham memleketi görmek tarîklerini meşveret için yanına davet eyledi merkûmun dahi bila tereddüd vela ihtiyat hisara dâhil olub Hanın yanına vardılar hüseyi Han bila tevakkuf mafi-d derûni izhar ve hisar kapusun sed idüb hisara dâhil ve acemleri ahz ve yât u yarakların olub habs eyledi ve tüvânâ ve bahadır ağvanlar ile kastellere hücûm ve anları dahi zabt eyledi ve derhâl sıriklar üzerinde beyaz bayraklar açub hisarın mürtefi' bedenlerine nasb itdirdi ve münadiler vesatlatlarıyla ahâli-i şehre yât u yaraklarıyla hazîr ve amâde durmaĝı neda itdirdi ân-ı vâhidde nâr-ı fitne ulüvgîr olub emr-i acayib zuhûrıyla acemler başına kıyametler kopdı acemlerin ağvan kavmine itdüĝi tündi ve şiddeti ağvanlar yad idüb ahz-ı intikama müsâra'at ve acemlerin ağvan kavmine itdüĝi ile katl ve idâm bazıları ihtifa ve bazıları damen firâra teşebbüs ile girdab bilân sahil-i selâmete can atdiler bu vechle acemlerin ağvanlara hükûmeti zevâle erişüb Hüseyin Han sandalî-i hükûmet-i Kandehar'a su'ûd idüb ağvaniyan cümleten resm-i baiz ve tebriki yerine getürdüler Kandeharın naire-i fitnessi derhâl taşraya bi-l cümle etrâf ve

eknâfina memlekete şirayet idüb niçe yerlerde acemlerden pir ve civan ve zükûr ve inâsa etfâl ve sibyanâ zabıt ve nefere bakılmayub tuğme-i şemşîr-i ağvaniyan oldılar

Vürûd-ı Asker-i Semerkand ve Belh be-İmdâd-ı Ağvaniyan

Ol-esnada Semerkand ve Belh'den ağvanlara imdâd için otuz bin Özbek tatari gelub Kandehar hudûdına vâsıl oldılar ve Kandehar ülkesinde acemler askeriyle muhafaza olunan kılâ'ı muhasaraya mübaşir oldılar kılâ' muhafızlarından kimi havf-ı //33b// can ile ve kimi zevad ve zehayirde müzayaka-i cebriyle mallarıyla ve canlarıyla daldıkları mâhallelere gitmelerinde selâmetlerini zaman şurut akdiyle cümle kal'a-yı ağvanlar teslim itdiler ancak Lengür kal'a-sı mevki cihetiyle gayet metin acemlerden muhafızları kavî ve zevad ve zâhire ve firatda bulunub ağvanlara muhafefet itdiler ve Hüseyin Hanın kırk bin askeriyle muhasarasına tahammül idüb ta Nadir Şâh askeriyle gelüb yetişince sebat-ı ikdam ile mukavemete kıyam itdiler

Ez İn Cânib-i Ahvâl-i Nadir Şâh

Kandeharın isyan esnasında Nadir Şâh İsfahan'da memâlik ve bilâ-ı İranın seferler takribiyle turandan çıkmış kasd olmuş umûrın hal ve vaktin iktizasına göre tanzime ve terfiye ahvâl ibad ve bilâa ihtimam esbabına teşebbüs birle hükûmet-i cedîdesine takviye virmek daiyesiyle bizâl makdurlar gösterdi ve saltanat tegallübiye evlâd ve akabinde istimvar ve istikrar tarîkleri tedârikinde oldu ve eğriçe ol-esnada zevcesi Şâh Hüseyin'in duhterinden bir tıfil tevellüd itmiş idi velâkin Nadir'in taht ve tac-ı İraniye neyl-i musâheret tarîkiyle olmayub mücerred kendü kesbi ve ameli ve isti'dâd ve istihkak ile asar-ı hüneri idüğün cümleye tefhim zımında veled-i büzügeri Rıza Kulu Mirza'ya memâlik-i İranda kendüye veliyyiahd nasb ve ta'yin eyledi civan.. veliahd-ı merkûmun tahrîre şayeste evsaf ve hatırları henüz mecmû olmadı meğer pederi Şâh Nadir oğlu nucivan merkûmı veliyyahdlığa imtiyaz ve ihtiyar zımında bargİran saltanatı düş kifayetine tahmili akl ve rüşd ve istadadin hiss ve fehm itdüğüyüle istidlâl oluna bazılar bu mahalde didiler ki Nadir Şâh devletin nizam ve aramına halel verici ve şehzâdegan ve mirzagandan etfal-i biçarelerin tayy-ı tomar ömürlerine sebep olıcı esbabdan tehâşî felek devletin girdab-ı fitne ve ihtilâl vukû'una mü'eddi keyfiyyâtdan mütehâşî zimâm-ı hükûmet ve saltanat etfal ve sibyan-ı acizanın eyâdî-i bî-iktidar ve bî-kifayelerine virilmeği makûl görmeyub hall ve akd-i umûra kadir hıfz ve hiraset-i mülk ve devlet tedbîrine muktedir karındaşa tefviz olunmağı evlâ add

eyledi binâen-aleyh veled büzürgterini kendüye veliyyiahd nasb ve ta'yin birle taht ve tac-ı İran'a nâmzed kıldı Şâh Abbas-ı büzürg etfal ve sıbyan şehzâdegan harem-i Şâhîde miyân-ı nısvanda terbiye ve pederleri hayatda iken taşra çıkmayub ricâl ve gayrı efrâd-ı nasdan havâs ve avâm ile bir dürlü ihtilat ve ülfete rehyab olmamak kanunun vaz' idub ma'mûlün-bih düstûrül-amel kalmış idi Nadir Şâh Şâh Abbas'ın kanununa muhalif kanun-ı cedîd vaz' idüb şehzâdegan tıfliyyet eyyâmını tekml itdiklerinde eyâdî-i maderâtdan nez' ve eyâdi-i ricâle //34a// tefviz olunub ilm ve marîfet hükûmet tarîk tedbîr umûr-ı saltanat kavaniye ve adab fitk ve rıtk muhem devlet ne vechîle idüki kendülerine talim ve ihtilak hamide-i merdan ile tahalluk ve mecâlis ricâle müdavemet birle tavr ve tarz-ı hükûmet ile aşna olarak ve umûr-ı alime vakıf ve itla tahsil iderek vakt-ı hacetde şehzâdeganda bargİran saltanatı tahammüle istidâd ve kabiliyyet bulunmak lüzumun mülâhazasıyla itdi ve kanun-ı merkûm muteber ve destur el-amel olmak için evvel emirde kendü oğluna İran zemîninde memâlik-i azime hükûmâtın tefviz ve kendi gıyabda hall ve akd-ı umûr saltanatı yed kifayetine sipariş eyledi zîra öteden beru acem devletinin hâl-i perişânı ekserîyya Şâhlar vâlidelerinin kucaklarından münfek oldukları gibi henüz ilm ve marifet tahsil itmezden ve tavr-ı tarîk-i hükm ve hükûmet ne idüğün bilmezden akd ve hall-i umûr ve mesalih-i mefasidi tedâbir ve irade hüsn ve kubhı fehmi itmezden tahta su'ûdları acem devletinde fitne-i müdama bâis idüğün Nadir Şâh mülâhaza idüb mutlak rütbe-i vâlâ-yı Şâhî rüşd ve aklda ve tecârüb-i umûrda kâmilül'-iyad fitk ve rıtk müşkülât-ı devletde sâhib-i iktidar bir merd-i gayura şayen olduğuyula hükm eyledi binâenaleyh keyfiyyat-ı merkûme oğlanda mevcûd olmak mamuliyle veliyyahd nısb ve ta'yin eyledi dakika Nadir Şâh dil teşnesi oldığı rütbe-i bülend pâye-i Şâhiya vâsıl oldığı gibi sinîn-i çendinde vâkî hurub ve kıtal mücerred kendi rey ve tedbîriyle olub kimesnenin medhalin ve rey ve tedbîrde şirketin kabul itmedüğü gibi saltanat umûrında müdahale-i digerani bir vechle kabul itmeyub ricâl ve erkan vükeladan istiğna birle ray-ı ve tedbîr ve hükm ve hükûmeti müstekallen kendü nefesine tahsis itdüğün cümle acemlere ifham eyledi ve etrâf ve eknâf-ı memâlik ve bilâda dilediği kimesneleri kendü karihasından kimesnenin dain kabul itmeyub vâli ve zabıt ve hâkimi nasb ve ta'yin eyledi güya kendüsi cümlelerin ruhu muharririn küllî mesabesinde olub cümle umûrda rey ve tedbîr hall ve akd müstekallen kendüsüne mâhsus ve menut ola ve fil vâkî Şâhı merkûmun ilmühaber ve rey ve tenbihi olmadukça ednâ bir da'vâ fasl olunmaz ve ednâ bir iş

görülmez oldu fitneler takribiyle nefis-i Isfahan'da ve etraf-ı civarda rahnedar ve harabe müşrif sarayhe ve kasûru kemal-i ihtimam ile tevdîd ve tamir ve şâhâne tezyin ve zî-kıyem ferrâşlar envâ'ıyla döşetdi mukaddemâ ağvanlardan muhasara takribiyle şehrin münhedim ve münderis bedenlerini tamir ve tecdid ve hasânât ile metanet ve istihkâm virdi ve sünnî ve şî'î iki mezheb ashabına mâbed olmak için müceddeden cami binâ eyledi Isfahan'ın şâhrâh hükmünde olan esvâkı //34b// tavr-ı kadîmi üzere tamir ile tezyin itirdi meydan-ı kebir ta'bîr olunur mesirgâhı arzan kırk ve tûlen seksen hatve tevsî itirdi ve etrâfına karîb dehlîzler tamir ve tecdid olundu ve meydanda vâkî olub kenarlarının divâri seng-i tirâşîde ve aralık aralık eşcar-ı sebz-i arzı otuz kadem argın münhedim mâhalleri tamir olundu Isfahan şehriyle çulfa mabeyninde vâkî olub arzı altmış ve yetmiş kademe dolu nasîf fersah sayedar ve bil akd kavak ağaçlarıyla şöhretdâr mesirgâh-ı dilgüşâ ki zenderûd nâm çay vasatından mürûr-ı der ve nehr-i iki arga kısmet olunub şehrin ikisini dahi saky ider işbu mesîregâhın ikisi dahi Şâh Abbas bozorgterin imarâtı asarında olub mürûr-ı zaman belki selefleri Şâhların adem tekayyüd ve ihtimamlarından nâşî harabe meşref olmalarıyla Şâh Nadir bunları ve gayrılarını kema fi-l evvel imarât ve âbedâni birle revnak-ı evvellerine iade birle avam ve havas cümle-i nasîn cerr ve celb kuluna kâsd eyledi bad-e zalik emr-i ticaretde Şâh Abbasın tarihine mümaşaat birle nizam virdi Şâh-ı merkûmun çulfa Ermenilerine virdüğü serbestiyyet ve emniyyet kanunlarını Nadir Şâh ibkâ ve takrir idüb çulfada ağvan taifesinin tahrib itdüğü esvak ve dekâkîni tamir ve tecdid eyledi Şâh Nadir bu cümle-i mukaddemet birle münafî devletde ihmal ve tekasil ve rahat ve aram bilâ ve ibadda tehavun ve adem tekayyüd birle selefleri Şâhlara kıyasa tavâif-i acem yol bulmamak ile tavâif-i acemin kulbunu kendüye meyl ve muhabbete cerr ve celbi kâsd eyledi

Azîmet-i Nadir Şâh be-Sefer-i Hind

Nadir Şâh bu esnada yani seferden hali eyamda sebep devleti ve bais emniyyeti olan askeri tavâifini perâkende kalmamak ve tol û diraz rahatı askere itiyad itdirmemek ve tenperverliğe yol bulmamak için seferler ile hurub ve kıtal leyl ve nehar serkar efkâr ve hayaleti olmuş idi velâkin Devlet-i 'Aliyye-i osmaniyye üzerine veya Moskova veya Hinde olmak evleviyetini henüz tercih itmeyub ne cânibe hareket ideceği henüz karar dade-i ray-i olmamış iken Kandehar ağvanlarının bağı ve isyanı

haberi zaman germiyetini Hind cânibine sarf eyledi fil-vâkî Lengür kalesi zabtı ağvanların isyanları keyfiyyetin payadar bi-Nadir Şâh'a arz ve ilamdan ve kalâ-i merkûma ahâlisine ricay-ı imdâd ve i'netden hali olmayub ve eğriçe ağvanlar içinde Hindilerden bir ferd yok velâkin ağvanlar Hindiler ile fesadda yek dıl ve yek cihhet olduklarını bildirub semerkand ve Belhden ağvanlara imdâd ve i'net için otuz bin Özbek //35a// tatarlarının Kandehar'a geldikleri ve hurub ve kıtalde ağvanlara şirket itdikleri keyfiyyet ile Hindilerin ağvanlarıyla ittifak ve ittihadlarına ve bila şebhayek dıl ve yek cihhet olduklarına istidlâl itmiş idi binâenaleyh Nadir Şâh Kandehar ağvanlarını tedib baHanesiyle menba-i fesad olan Hindiler üzerine sefere ve icâleten ol-cânibe hareket ve azimete karar virdi pes Nadir Şâh ağvanları tedib kaydından zıba'd-e emr-i azim iayesine düşdi ve İskender yunaniya mümaşaat ile Hindistanı kâhraman ve anveten feth ve teshir fikrinde oldu bu babda muhtemel ve bedîhî bir niçe müşkülâtın zuhûr ve vekû'u ve mesalikde muhaleke ve muhatara Hindiler askerinde kesret ve enhar-ı azime-i adide geçidleri ba-husus ayyuka serçekmiş cibâl-i refi'a-i müselselenin kalal ve telalinden mürûr ve su'ûbetleri evtâr ve girîvelerde tengi ve gayet sık ormanlardan uğrın ve piyade yolları ile dîk mâhallerden geçmek müşküli ve mağara ve susuz yerler ve hararet şems ile kumları kainad çuvallar zahmeti dide gayret ve ain himmet Nadir dalaşı görmeyub derûnünde hırs ve tam nâm ve şân ve havaheş ve havay-ı esbab mübahat galebesiyle nefsinin tehlikeye ilkâdan tehaşî ve gözine çöb düşmeden mütehaşî olmayub sub meramına 'azîmetde fütur göstermedi İskender ve Cengiz ve Timur ulüvv-i himmet müsa'ade-i tali baht ile Hindi teshire zafer yab oldukları keyfiyyetini fikr ile ibtidâ zuhûrundan berü meşhudı kuvvet-i bedbahtına mağruran Hindustanı teshirde kuvvet-i bahtına rabt-ı kalb eyledi ve tedârik-i seferiyye henüz reside-i itimam ve hitam olmazdan amele şurû eyledi.

Meşveret Kerden Nadir Şâh Bâ-Mahremân Beray-ı Sefer-i Hind

Nadir Şâh eğerçi umûr-ı hariciyyede hazık ve nâkîd velâkin vesvesesi dahi aklına galib olmağa Hinde sefer kasdını öteden beru mâhrem esrar-ı ve tahsil nâm ve şânında havadarı ve her halde mutemedi baz birulerine hasbel iktiza keşf idüb dehân-ı hakka-i sirser bi-mühri baz eyledi velâkin emr-i merkûm mâhfi ve mektum ve gayri bir ferd vakıf olmamak üzere mâhrem esrarı merkûmununa tenbih ve iman galaz ile kimini tekid itdirdi ba'de emr-i menvî ve mektum ve musamemme bir ferd bir takrib

ile vukufa yol bulmamak için ricâl ve zabitan ve asker iş erlerini davet ve cem' idüb Kandehar ağvanlarının ısyan ve tuğyânın irad ve beyân ve ol-diyârda ağvanların ifrat üzere kuvveti ve otuz binden mütecaviz özbek tatarı gelub //35b// ağvanlar ile ittifak ve ittihadı ve yevmen fe-yevmen askerleri kesret ve kuvvetleri vefret bulmakda idüğü keyfiyetleri ve memleketi mücedetden iftiha ve kalâ-i Kandeharın feth ve teshiri ifrat üzere kesret askere ve tedârîki azime-i harbiyyeye muhtaç idüğün ifhâm eyledi ve cümlenin zihnin bu mühimme cânibine sarf idüb semt-i ahrâ takribe yol komadı

Ahvâl-i Tedbîr Ve Tedârik

Nadir Şâh ber-vech-i meşrûh mucib-i sefer olan maddeyi cümleye işrab ve ifhâmdan sonra Herat vâlisine hitaben rakam ısdar ve vâli-i merkûm 'ucâleten Horasan askeri gürûhlarını cem' idüb sâri'an Lengür kal'ası imdâdına yetişmek üzere ekid ile tenbih eyledi ve IsfaHanda askerde mevcûd ağvanları cinslerine ve vatanlarına muhabbet ve gayrıyla bir fesada şuru imkân bulmak için bölük bölük idüb peşin memâlik-i acemin hudûd-ı garbiyesi muhafazalarına ta'yin ve irsâl eyledi ve derhâl bir gürûh-ı askeri Geylan ve Mazenderan ile Horasan tarafına irsâl ve Isfahan nevahiyesinden kırk bin mikdarı asker cem' idüb 'ucâleten rah-ı sefere azim oldılar Nadir Şâh kendüsin teşyi ve muhafazaya mâhsus askeriyle ve bir mikdar süvari gürûhlarıyla fasl-ı harîfde tesavi-i leyl ve nehar ve katında âzim-i râh-ı Kandehar oldu tavâifi acem iyan ekâbirlerini ve Gürcistan kavmi eşbehlerini suretâ etvar-ı harbiyyeyi müşâhede birle fenn-i harbde tefennun ve mütâ'ab ve meşâkk-ı seferiyye ile ülfet ve tahammüli meşk ve idman kasdıyla velâkin hakikatde gıyabından kendüye ısyan ve fesada rahiyab olamak için maiyetiyle sefere memur itdi kendüye veliyyi ahd ta'yin itdüki veled-i bozorgterini IsfaHanda kendüye kaim-i makâm nisb idüb süvariyan askeri Serdârını ma'iyetine ta'yin eyledi Tebriz vâlisi olub karındaşı olan ibrahim Hanı kavm bi karar lezkiyen taraflarına nezaret ve edna' bir su- hareketleri vâkî olursa tediblerine ihtimam ile memur kaldı Isfahan ile Herat mabeyni yüz seksen fersah mesâfe tadad olunur yolları cümle sarp ve sa'bdır vasat-ı tarîkde Taurus nâm cebel-i azim vâkî olub cebel-i merkûmun bir ve tarafında Tıskilki nâm mâhalde birkaç eyyâm akamet ile askerın aram ve istirahatı murâd olundu

Vürûd-ı Haber Ez-Tarafı Herat

Ol-esnada Horasanda Lengür kal'a-sı imdâdına giden acem askerini hudûd-ı Kandeharda tatar askeri ihata idüb itlaf nüfus kesireden sonra bakıyye-i asker-i ricaat ve mecburen Horasana avdet itdüki haber sem Nadir Şâh'a lâyük oldu derhâl saire-i gazabı işgal bulub bila tevkif cebel-i merkûmun cânib-i şimâlinde //36a// vâkî-ı Dariya nâm göl kenarıyla dolaşub Herata vâsıl oldu Nadir Şâh Heratda askerinin birkaç bölük idüb her bölük için hudûd-ı Kandehar'a vusule bir vakt-i muayyene ve memlekete duhûle bir tarîk mâhud ta'yin eyledi ve Nadir Şâh kendüsi on beş bin güzide peyadegan ve beş bin süvariyan ile cümleye tekaddüm idüb ez-zamanda saba ve nâm-ı diğer ile salıyan tabî'r olunur nehre vâsıl oldu nehr-i merkûm hudûd-ı Kandehar ile şimâlden cenuba cereyan ider otuz binde mütecaviz on bin tatarı nehrin öte sahilinde tecem'm ve galebe gururıyla acem askerinin nehirden mürurına mümanaat imkân ümidinde olmuşlar idi Nadir Şâh piyadesi vürûdına tevakkuf itmeyub tâli'-i körbahta mağruren süvarisine nehri yüzdürüb öte tarafa geçdi ve bir hamle-i şedide ile tatarlara girişüb tatar askeri tâb-âver olamayub rah-ı edbara firâr ve inhzâm ile Lengürde ordularına şıtab itdiler ağvanlar Nadir Şâh küllî asker ve tedârik ile yetişdi sanub havfa düşdiler ve ekserî top ve cebeHane ve mühimmat saire-i harbiyyelerin bıragub mülca-i ahirleri ve metanetden nâşî küllî me'men ve penagâhları olan Kandehar kalasına şıtab itdiler Nadir Şâh bu vechîle galebeden sonra evvel emrde tamamen memleketi geşt ü güzâr ve tatarları tâkibe ikdam ve ihtimam ile cânib şimâlde vâkî dışvar el-mürûr sarp dağlara kaçırdı memleketi tatarlarda tahliye idicek acem askeri Lengüre ve andan Kandehar'a azim oldu Kandehar'a vâsıl olduğu birle dairen mâdâr ihâta şeklinde etrâfa bölükler tertib idüb yolları küllî sedd ve bend eyledi fasıl şıtab havli kırıp olub muhasara düşvâr idüğün mülâhazasıyla ve yâhûd teenni ile erbâb-ı bağı ve isyana nedamet el virir zann eyledi

İrsâl-i Şoden-i Haber-i Nadir Şâh Der Kala-i Kandehar

Nadir Şâh kalanın aksa'l-gâye hasânet ile metanetini ve eyâdî-i ahâlden nez'î amel-i kesire ve nüfus-ı vâfire itlafına muhtac ve cümleden müşkül kala muhasarası zaman-ı medide muhtac idüğün mülâhazadan sonra sene-i atiyede umde-i meramı olan Hind seferi germiyetine mani olmamak için kalâ teshirinde istimâlet tarîklerine zâhib oldu ve Hüseyin Han ile ıslah zat el-beyne tavassut için ilçi gönderdi ilçi-i merkûm

Nadir Şâh'ın tavsiye ve tenbihi üzere Hüseyin Hanı üslub hâkim üzere müsâlâhaya ve bila kıtal ve cidal kalâ-i Kandeharî Şâh Nadir tarafına redd ve teslime tergib ve teannid ve temerrüd ile acemin bi kıyas askerine mukavemet sevdasından ferâgatı pend û nush ve kendü selâmetin ve min-ba'd //36b// İran devletinde rütbe-i vâlâ itibariyle kendüye bî-nihâye ikramlar olacağı ifade birle taraf-ı Nadirden vâfir va'd ve va'îdler gösterdi Hüseyin Han bu vaz' ve muâmeleyi acemde za'afa haml veyahud dîl-âzerde hasma itimâdı münâsib görmeyub veyahud kala-i Kandehar Hindilerden bî-hesab asker ile bi'd-defaât muhasaralar görüb müdafaa itmiş iken Hindîlerden ekal acem askeriyle müdafaa imkânına zâhib veyahud Hind askeri beherhâl imdâd ve i'anete yetişür ümidiyle mağrurane cevaba tasaddi birle Han-ı merkûm min ba'd Acem Şâh'ına mahkûm olmak değil belki şerik ve refik ve müsâvi olmak kasdında idüğüyle ve Nadir Şâh bildiğinden gerü kalmasın dimekle cevab virdi ba'de ilçiyi ahâliye teveccüh ve ita'at iderlerse cürümleri afv olunur diyecek mâhalde Hüseyin Han ilçiyi itab ve iskât ve meclisinden tard ve gerü avdet ile zecr idüb bir dahi Nadir tarafından kimesne gelurse Nadir'in askeri gerü çekilmedikçe kabul olunmaz ve her kim gelmeğe cesaret iderse kalâ kapısı önünde bila-emânin salb olunur cevaplarıyla ilçi gerü gönderildi bu vechle vâkî cevablar Nadir Şâh'a azim keder virdi naçar serkeş ve müteannid ağvanları ile teshir hadd-i imkânda olmaduğın göricek Hind seferini bir vakt münâsib ahze tehir ve kal'a-yı her ne tarîkiyle mümkün olursa ile götürmek kasdın itdi velâkin kalanın enva-i mesanatı zâhir ve derûn kalada zevad ve zehair envai vâfir ve bil cümle esbâb-ı muhafaza ve mühimmat-ı saire kesretde idüğün muhakkak olmağla kala ahâlisine duvardan muhasara ile muzâyaka ve derd-i cû' tarayân idince tûl ve dıraz mekes ile askere fütûr ve kesel ve yahud işsizlik ve avarelik ile hastalık zuhûr ve hudûs-i havâdis saire-i kevnîyye ihtimalatın ve bundan sonra kal'a-yı alâ hâlihi terk itmek yed nâm ve noksan ırz ve şân idüğün dahi fikr ve mülâhazasıyla ve mizan akıyla ve zan itdikle kalanın fenn-i harb-ı şürûtü muktezâsı üzere kurbdan muhasarasına ve metrislerden ibâret hanadık-i amîkalar ile kal'aya takarrüb ve toplar ve humbaralar ve vücûh-i şettâ-i ahrâ ile kal'ayı tazyîka ve kâhran ve anveten kabza-i teshire götürmeğe 'aceleten şuru ve teşebbüse karar virdi ve derhâl Heratdan ve Lengürden kalâ küb topların ihzarın emr ve tenbih ve toplar gelüb yetişince metrislere ve hendekleri doldurmağa ve top siperleri sepetlerine kifayet mertebe çalı çırpı.. Ve çubuk ve sair kereste cem'ini süvari asker rakbalarına tahmil eyledi ol esnada fasl şitahlul ve mâh-ı meyar eyyâmı olmağla

donmuş ve pekişmiş yerler hafır//37a// Olunub metrisler alındı ve ağnca tarafından seda-i top ve tüfenk velvele endâz oldu ve duhan barut havayı bürüdü ve içeruden sıkça sıkça hamle-i şedideler ile tarafından nüfûs-ı kesire telef oldu ne hal ise Nadir Şâh'ın bizzat ihtimam ve gayretiyle ve aşna-i fenn istadların ilm-i ve maarîfetleriyle toplar nizam mâhü el-meram üzere tamam mâhallerine vaz' ve tertib olundu ve fenninde hâzık ve mâhir topçuların sa'y ve gûşîşleriyle kala döğülmeye mübaşeret olunubmâh-ı martın evveline gelince kalanın katı çok yerleri tahdim ve tahrib ve yer ile yeksan kılınub muhasaralara yürüyüşe fırsat suhulet el virdi acemler min ba'd yürüyüşlere ve metrisler ve toprakdan yığınlar ile ileruye giderek bedenleri zabta ve mâhsurını tazyika ikdam itdiler ağvanlara ise tûl zamandan beru cenklere iştigâl ve metâib ile fütûr gelub acemler ile mukavemetde rütbe-i acz ve nâtüvânîye vardılar ve acemlerin hecme ve hamlelerine tâb-âver olamayub cenklerden rû-kerden ve firâra yüz tutar oldılar ve hücûmlarda niceleri telef olub aralarında Hüseyin Han dahi katl olundu ağvan taifesi Serdârları Hüseyin Hanın maktûl olduğın göricek min bad binâ-i ittihadları payidar olunmayacağı fehm idüb ahâli-i kalâ muteberlerinden on nefer kimesne intihab olunub cerâim-i sabıkaları af olunmak ricasıyla kal'a-yı virmek üzere Nadir Şâh'a gönderdiler Nadir Şâh eğerçi ağvanların isyan ve tuğyânda ısrarlarından gayet ile rencide-i hatır ve kin ile gazabdar olmuş idi velâkin emr-i azim âhara şurû imkânı için ağvanların gavgası bertaraf olmakda gayet arzu ile dil teşne olmuş idi pes ricâlarına müsa'adede çendan su'ûbet göstermedi ve kal'a-yı kabze-i tasarrufuna götürdüki gibi cümle ahâli-i şehri kalâ ağvanlarının yat ve yarakların ellerinden aldı ve 'uceleten teslim olunmak üzere ağvanların rakabelerine bir meblağ azim akçe teklifin tahmil ve derhâl tahsil eyledi meblağ merkûmun 'aceleten husûli Nadir Şâh'a şebhe iras idüb Hind Padişâhı tarafından ağvanlara hazîne-i vâfire virildiği itikâdına düşdi ve Hind Padişâhı ağvanların isyan ve tuğyânında yek dil ve yek cihet olub fesadda şerik ve mu'în olduğın cümleye ilân ve beyân eyledi ve bu vaz' ile askeri tahrik ve Hindilerden ahz-i intikam gayretine tahris ve teşvik eyledi

Nâme-i Nadir Şâh be-Vâli-i Isfahan

Sâhib-i tahrirat-ı seyyâh dir ki biz bu mahalde vâkî hali tekid ve makali tasdik için Nadir Şâh'ın mâh-ı Martın //37b// yirmi sekizinde Kandehar keyfiyyetine dair Isfahan vâlisine yazdığı nâmenin hülâsa müfâdın nakl ve tahrîr ideriz

Mazmunnâme

Bade'l-elkâb Isfahan zabıtı Hatem Bey taraflarına inhâ olunur ki umûr-ı devlet-i İraniyye ru'yetini uhde-i zimmet-i iltizâmımıza icab eylediğimiz vakitden beru avn ve inayet-i hak ile müşkül işler asan gelub her emir düşvar-ı mâ-hüve'l-meramda suhulete muvaffak olduk bâzû-yı himmet-i iktidarımıza bir kala-i metine karşı durmadı ve kalal ve telâl cibâl-i refî'a mânend-i sünbüle yolumuzda baş eğdi enhar-ı arîza ve amika el-ka'r geçidler virdi ah Kandeher ağvanları bağı ve isyan birle bizi meydan okuyub üzerlerine varmak ile mecbur olduk kal'a-yı muhasaraya şurudan evvel eyâb-ı karaniyyeye imtisal birle evveli el-emre ita'ate davet eyledik inad ve muhalefet kendülerine hatırnak ve muzır ve muhallik idüğintefhim eyledik emre ita'atde kendülerine selâmet ve emniyyet muhakkak idüğintelkin eyledik ol-küstahlar ise kasvet kalb ile mütemerrüdler ve metânet hısn-ı hıseynlerine istinad ile serkeşler olub rahimane pendu nusha kulak asmadılar efâl-i kabîha-i müstemirrelerinde musır oldılar rüesâ-yı kavimleri tenbihimizi istihza itdiler binâen alâ-zalik evâmir ve ahkâm-ı ilâhiyye itâ'atden hurûc ile Şâhâne tenbihatımızı sıhriyye add iden şakilerin hakkında unfa ve gazab ile mu'ameleyi caiz gördük âh pes imkân-ı feth ve teshirden dūr dedikleri kalâ-i metine-i Kandeher acemlerin. azimi ve Şâhların herhalde müsa'ade-i necatı ile üç ay müddetde kabze-i teshire geldi ve Hindistan seferine suhulet el virdi zuhûr-ı bazı fitne-i der-cevanib garbiyye İran ol-esnada memâlik-i acemin cevanib garbiyyelerinde bazı fitneler zuhûr idüb Şâh-ı cedîd ol-diyârdan gaib ve mesâfe-i baidede bulunmak takribiyle ednâ nâire-i fitnenin itfâsında müsamâha olunursa âfâkgîr fikir olmak ihtimaliyle Şâh'ın Isfahan taraflarına avdete müsara'atı cümlelerin melhuzu olmuş idi Nadir Şâh ise kavî kalb ile rüstemler tarîklerine mümaşat ve eshâb-ı zuhûra iktifâ küşâdegî-i bahtına mağrur ve müstenid itfa-i nar fitnei ol-cevanibde vâkî vükela ve ricâle muhkem tenbih kendüsi ise savb-ı meramina zehâbden udûl ve Hind seferi dâ'iyesine kat'â fütur göstermedi fitne-i dağıstan ve mesket bir cânibden dağıstan lazıkları ve cânib ahzdan mesket arabaları Nadir Şâh'ın gıyabi fikriyle ve Kandeher seferiyle .. ve zaman iştigâle ihtiyac ile ol-taraflarda çok zaman pâbend-i//38a// meks iktizası mülâhazasıyla Nadir Şâh'a bağı ve isyan ile ita'atden huruc ve fesada şuru itdiler dağıstan lazıkları bilâe tahrîr olunduğı üzere Şamahı kalasını Nadir Şâh hedm ve harab ve içinde bulunan Lezgileri katl ve idâm vesâir

dâmân-ı cibâlde sakin olanların kasabât ve kurâlarını tahrik ve tahrib ve hayvanatın nehb ve garet ve âhar tarîkler ile Lezgi taifelerine acemlerin itdüğü tendi ve şiddetler ile hakaretlerden nâşî derûnleri nâr ve kin ve gayz ve gazab ile suzan ve cümleten dide dîz-ı fırsat-ı intikam olmalarıyla canları acısıyla tecemmu‘ ve teceyyüş ve mânend-i süyûl dağlardan aşağıya akub Gürcistan'a hücûm ve etrâf ve nevahısın geşt û gûzar ve tevâbi‘-i acem olan bilâd ve kurâ ve kasabâtı tahrik ve tahrib halkını katl ve esir ve emvâl ve erzakı nehb ve garet itdiler keyfiyyet-i merkûma ve yine Lezgilerin Gonça şehrini garete amâde oldukları halet-i Tebriz vâlisi Nadir'in karındaşı İbrahim Hanın mesmu' olıcak Tebrizden kalkub fil cümle askeriyle gence tarafına şıtab eyledi ve derhâl tiflis Hanına vesâir Gürcistan beglerine haber gönderub tecem'mu ve teceyyiş birle saran ma'iyetinde gelmelerin tenbih ve tavsiye eyledi ve cümlesi biride geldikde kesir el-efrâd bir ceşş azim oldılar ve lazkiyer üzerine varmağın amâde oldılar lazkiyer ise gencenin metanetin mülâhazasıyla ve Han-ı merkûmun genceye vusulı haberin alub cânib-i şimâlde vâkî tiflis cenkçiden hâlî kaldı me'mûlüyle ol tarafa meyl oldılar İbrahim Han keyfiyyetden agâh oldığı birle lazkiyer tâkibe şıtab idüb karce nâm-ı sahrada yetişüb lazkiyer ile cenge kıyam eyledi sahra-yı merkûm tifliden bir konak mesâfede şimâlden cenuba yirmi beş fersah mümted nehr-i Gur ile Gori nehri beyinde vâkî vâsi' sahradır çok zaman galib ve mağlûb malum olmayub cenk itdiler incamında acem tarafı galebede görölüb lazkiyer karar ile dâmân-ı cibâle tahassüne teşebbüs itdiler sene-i atiyede tavâif-i lazkiye yine birbirlerinden isti'anet ile bir ceşş azim oldılar ve Şirvan eyaletine hücûm idüb tamamen zabt itdiler bilâ-û kasbetin hüsün ve kalâ-ı olmayub naçar lazkiyere ita'at itdiler ancak sahil-i Bahr-i Hazar'da derbend ve Bakü kalaları ahâlisi metânet idüb imdâd ümidiyle müdafaaya kıyam ve Nadir Şâh'ın vürûd ve vusulüne muntazır oldılar Lezgiler dahi suyu geçmeyub ermeniye memleketlerine taarrûz itmediler ahvâl-i Mesket mesket arablarının isyan ve tuğyânlarına bâ'is //38b// Ne idüğü malum değildir meğer milâdın bin yedi yüz otuz üç tariHinde mâh-ı eylülde Nadir Şâh'ın emriyle on iki bin arab katl ve siyaset ile tedib olunduğundan nâşî olmuş ola memleket-i Mesket cezîretün arab ikliminde ma'mur yerlerden ma'dûd ve iklim-i merkûmun cânib-i şarkıyyesinde memâlik-i aceme karşı vâki memleketdir Mesket şehri Basra Körfezi ve Hürmüz boğazı tabî'r olunur halîçin sahil-i garbiyyesinde vâkî mamur ve abadan şehirdir şehri merkûmı Şâh Abbas Portakal taifesinin eyâdî-i istilâlarından nez' ve tahlis idüb şehri ve memleketi tevâbi

yerleriyle acem devletine zimm ve ilhâk itmiş idi Şiraz vâlisi Nadir Şâh'ın veliahdı ve Isfahanda kaimmakâmı emriyle Mesket üzerine asker çeküb kâht ve muzayaka ile şehri feth ve teshîre kıyam itmiş idi Mesket ahâlisi şehirde ticaret ile meks ve ikamet iden efrenç taifesinin i'netleriyle şehirden huruc ve acemlere hacme-i şedide ile .. Acem askeri münhezim ve altı bin acem tu'me-i şimşir oldıkda bakıyyetü's-süyuf firâr ve hezar zahmet ve güc ile acem diyârına düşdiler bu vâkîdan sonra acem seraskeri yine tedârik asker ve evvelkiden ziyade kuvvet ve kesret ile mesket üzerine vardı bu defada yine acem askeri bozulub ve seraskerleri dahi katl olunub evvelkiden ziyade inhzâm ile perişânü'l-hal oldılar Mesket'de vukû'a gelen vekâyi' Nadir Şâh'ın mesmû'ı olıcak min bad meskete asker gönderilmemek ve mücerred kendüsi avdet idince ol-taraf hudûdını muhafazaya tekayyüd itmek üzere veliyyiahdı olan oğluna azim tehavvür ile rakam yazub tavsiye ve tenbih eyledi iş bu sibak ve siyahda Nadir tarafından oğluna sadır olan tenbihat takribiyle Nadir Şâh min bad araba sefer kasdıyla acem avdet ider zannıyla asker taifesi kemal-i şevk ile aceme avdet tedârikinden oldılar Nadir Şâh askeri keyfiyyetine vâkıf olıcak nâr-ı gayret pûte-i derûnunde heyecan olub derhâl askerinde hadıyan ceş ve ruesâ-yı akvâm iş erleri zabitan ve neferatı huzurına davet ve ammeye gâh itab ve hitab ve gâh pend ü nasihat şeklinde bast-ı kelam ve temhîd-i merama vech-i atî üzere ağâz eyledi ey kavm-i acem eğerçi asi ve bağı ağvan kavmini kemali gayret ve kavî himmet ile ita'ate götürüb bu nice cenklere kesb itdikiniz nâm ve şân ve itibarınıza zâhirde takviye virdiniz velâkin manada veliyyinimetiniz mesabesinde olan devletinize şâyeste-i itibar bir hizmet-i mebrûre görmediğiniz ağvanı teshir ile ancak ellerinden alât-ı //39a// harbiyyelerini aldınız seferlerden ve hurub ve durubdan umdetü'l-makâsıd olan tevsîf-i daire-i devlet illet gaiyesiyle iftihara henüz dest destres olmadınız bizim ihtilâliniz takribiyle hemcivârimız olan akvâm ve ümemin hareketleri bizim emvâl ve eşya ve erzakımızı iğtinam birle tahsil-i servet içundur siz ne için durursuz bizi cenklere tahrik iden devletimiz adûlarıyla cenk idelim kendü memleketlerine mazarratlar îsâlimizden nâşî sulha taleb ve rağbetde mecbur kalmağa gayret idelim Şâhlarınızın eşbehi Şâh Abbas esirine mümaşât idelim Şâh-ı merkûmun halefleri gayretsiz Şâhların tekasüllerinden nâşî daire-i devletden münzevî ve münfik memâlik-i erca-i ve iade birle hudûdımız Hinde varınca temdid ve tavsi idelim bu vechîle memleketlerimize emniyyet tahsil ve ucûr-ı azîmeye istihkak hâsilidelim didikde asker taifesi umûmen izhar şevk ve

hevaheşiyle Şâh'ın emrine imtisali taahhüd itdiler ve Hindin emvâl ve emtia-ı zî-kıymetine nâire-i tama'ları işti'âl buldı eskâl ve esvâbın ekserîn bıragub kifayet mikdarı mühimmat ile sebükbâr cânib-i Hinde şitaba hazir oldılar

Ahvâl-i Padişâh-ı Hind

Ol-esnada Hind Padişâhı KandeHar'ın zaman-ı kalilde feth ve teshiri haberinden ve ba-husus kurb ve civarda Şâh'ın bizzat mevcûd bulunduğu keyfiyyetden vehm ve vesveseye düşüb Nadir Şâh gibi bahtına mağrur kavıyyü'l-kalb med'iz-zuhûr kendüye mutekıd asker-i gâretkar galebe itiyad-ı cerrar ve kerrar afet-i cesim ile Hinde akın kasdına zâhib olmamak için Nadir Şâh'a ilçî gönderdi ilçî-i merkûm ile padişâhâne hedâyâ tertib ve irsâl ve Şâhlık ve galebeler tebriki rusûmun edâ ve iki devlet beyninde kadimi dostluğu tecdid mühemmasın ilçîye tavsiye ve tenbih eyledi Hind ilçisi KandeHar'a vâsıl oldıkda şehre duhûle ruhsat virilmeyub orduya kandırıldı birkaç gün baHane ile orduda mekes itdirilub askerın hareketinden bir gün evvel Şâh'ın otağına götürülüb müsûle izin virildi ilçî padişâh tarafından techiz ve tezyin olunmuş zî-kıyem cevâhirler ve sîm ü zer ile yâfte çukalar ile ve eşcâr-ı ud ve misk ve anber-i hoşbû ile yüklenmiş bir fil jeyânı hediye nâmıyla Nadir Şâh'ın huzuruna takdim ve ilçilik merâsimini yerine geturub Hind Padişâhı tarafından hulûs ve müddet arz eyledi ve iki devlet beyninde kadimi dostluğun tahdidi matlub idüğınnezaket ile eşrab sadedinde iken Nadir Şâh ilçîye hitab idüb senin efendin bu esnada bizim ile nakkz-ı ahd itdi ben onunla görüşmeğe muhtacım //39b// İşte kendüsüyle bizzat rû-be-rû mürafaaya 'azîmet itdim ahd ve misâkı şikest idenlerin hediyyesin sevmem ve kabul itmem deyu ilçîye mağrurane hitab ve gazubâne itab ile iskât ve yerinden sıçrayub gitti ol-vâkîtte Nadir Şâh'ın mukaddimetü'l-ceyşi Kabilistana dâhil olmuş idi

Ahvâl-i Memâlik-i Hind

Keşmir ve Kabilistan ve Multan ve Bugur ve Sind memâlik-i acem hudûduyla Hind nâm nehrin mabeyninde Hinde tabî' memleketlerdir bunların Sind ile Keşmir meşhurlarıdır Keşmir cânib-i şimâlde vâkî olmuşdır Sind ki buna Hind dahi dirler cânib-i cenubda cerr muhiz sahiline mutesaldır nehr-i Hind ki nehr-i sind dahi dirler bu diyârda birkaç ayak olub muhite munsab olur nehr-i merkûm vakt-i muayyenede nehr-i Nil misali azîm tuğyân idüb bir niçe memâlik arazisini saky idub ol diyâr halkını kesret-i nebatat ve mâhsulât ile iğtinâ ider nehr-i merkûmun derya-yı muhite itsali

yirmi beş derece arzda vâkî olub menba-ı memleketi keşmirde otuz altı derece arzdadır memleket-i keşmir havası bi gayet mutedil abı latif inhar cârîyesi çok ferah-fezâ ve dilguşâ vasatü'l-mikdâr ve memduh ve muteber memleketdir buna Hindistan bağçesi denmiş kâide-i memlekete dahi Keşmir tesmiye olunmuş şehr-i merkûmda bir niçe enhârın ictimainden bir cezîrecik peyda olur vasat cezîrede Hind padişâhlarına mâhsus mükellef saray binâ olunmuş eyyâm-ı seyfe ekserîyya saray-ı merkûmda evkât gûzar olurlar Hind padişâhlarından doksan sene muammer olub akl ve rüşd ile şöhret şiar olan evrenzîb vilayet Keşmir'i memâlik-i Hindin cümlesine tercih idüb ekser ömrin Keşmir'de geçürdi nehr-i Hindin cânib-i şarkisinde vâkî memleketlerin ekserî susuz yerlerdir biz yine mâ-nahnü fihimize gelelim

Ahvâl-i Kabilistan

Kabilistan diyâr-ı acemden diyâr-ı Hinde marûf ve meşhur meslektir ve memar ve ma'ber ol-diyâr ile Hinde sairlerden ehvan ve eshel olmağla emniyyet hudûd için Hind padişâhları kabilistanı her bar asker kesir ile muhafazada ihtimam idegelmişlerdir bu defa vâli-i memleketin haberi yoğiken acem askeri ale'l gafle kabilistan hudûdına vâsıl oldılar intihay serhad muhafazasında perâkende bulunan Hindiler acem askerini gördüklerinde firâr ve şıtab ile vâliye varub vâkî halden agâh itdiler vâli-i merkûm derhâl zîr hâkiminde olan elli bin piyade ve on bin süvari Hind askerini cem' idüb düşmanı def kasdıyla medine-i kabil ordusun kuralı Nadir Şâh evvel zuhûrundan beru güşâdegî-i bahtı kemal-i sûratde idüğün tecrübeler ile malum idenmiş idi //40a// ve husamâsı dahi bu keyfiyyeti fehm idüb sûrat ve şıtab ile ale'l-gafle zuhûrından ve bila tevakkuf askerinin ayağı tozuyla hasmına hücumı itiyad itdüğünden fikr ve endişede olmuşlar idi Nadir Şâh husamâyâ bâ'is-i endişe olan sûrat-i itiyadını tasdik için Hind askerini gördüğü gibi askerine hamle-i serî'a birle hacme-i şedide emr eyledi Hind askeri tezce davranamayub henüz tertib-i alay ve tanzim sufûf-ı ricâl-i harbe vakt ve cenge zaman bulunmayub Nadir'in mukaddemetü'l-ceyşi Hindilere karışdı Hindiler cenk ile değil belki şaşkınlık ile ân-ı vâhidde bozulub firâr ve kal'a-ya tahsisane şıtab itdiler acemler tâkib idüb yetişdiklerini ahz ve beraber Nadir Şâh'ın huzuruna götürdüler Hindiler Nadir Şâh'ın önünde havf-ı can ile yât ü yarakların yere bıragub ita'at birle aceme raiyyet-i kabul itdiler bu muarekede kabilistan vâlisi ve Hindiler seraskeri nazîrHan dahi Nadir'in askerinden ahz olundu

Ahvâl-i Medine-i Kabil

Medine-i Kabil mevki-i zemîn cihetiyle ve sanâyi‘ birle gayet metanetde şehir ve kalâ olub mâhsus muhafızlarından gayr-ı münhezim olan askerın ekserî kal’a-ya girub ve fert asker ile müdafaa ve mukavemete eğrice iktidar tam- hâsılitmışler idi velâkin askerde nizam ve intizam yok sergârda bulunanlardan etvar-ı harbiyyede hadık ve mâhir belki fil cümle aşna bir ferd zabıt yok Nadir Şâh geşada nect kuvve-i elkab askeri kendüye muti ve munis emrine münkad bezl-i emvâl ile milel-i Nasârâdan ma‘iyyetine cerr ve cezb itdüğü fûnun-ı harbiyye mâhirleri ve muhasara-yı kılâ‘ etvarı hâzıkları kisûhâ-yı acemiyan ile mülebbis heyy ve zeyy-ı acemiyanında yanında mevcûd ve muteber ve mültefit herhalde mutemed ve ray-ı tedbîrleri makbul ve destur el-amel olub Hindilerin görmedikleri ve işitmedikleri tavr ve tarikler ile kal’a-yı muhasaraya şurû ve mübaşeret gösterdikleri gibi derûn-ı kalada mâhsur ahâli ve askere tareyân-ı havf ile sekizinci günde Kabil kalasın Nadir Şâh’a teslim itdiler ve askerın ve kendüsın izzet ve ikram ile kabul ve enderûn-ı kal’aya aldılar ezân cânib-ı ahvâl-i padişâh-ı Hind Nadir Şâh’ın acem askeriyle Hindistan hudûdını tecavüz itdüğü ve Hind askerının inhzâmı ve kal’a-yı Kabil yed-i istilâ-yı Nadir’e giriftâr oldığı ihbâr-ı muvahhaşayı sâmi‘a hırâş birbirin te‘âkub iderek payitaht-ı Hind Delhi ve Cihanâbâd tabî’r olunur şehre bir ân-ı nuhuset-karînde vârid ve vâsıl oldu ve padişâh ve ricâl hadd-i ta‘bîrden //40b// bîrûna ıztırab verdi Hind devleti halkı ve bâ-husus padişâh dairesi ricâli ve erkân-ı devleti müddet-i medideden beru umûmen müştehiyât-ı nefsâniyye zevk ve sefalara inhimâk ile işsiz ve güçsüz avâre ve âtıl ve bâtıl ve gevşek ve vefâter ve kâhil olmalarıyla iktizay-ı sefer keyfiyyeti keyflerini bozub rahat ile me’luf zevk ve sefaya mübtelâ iden naz-perverâne ra‘şa virdi fil-vâkî mürûr-ı zaman ile nizâm-ı devletleri fasid olub daire-i padişâhîde zükûr ve inâs merdan ve nisvan ve erbab-i müdâhene ittifak birle umûra müstevli olub emr-i celil-i ferman fermayı onların re’y ve tedbîr ve hevaheş-i iradetlerine mevkufl olmuş idi hükm ve hükûmete re’y-i rezîn ve hüsn-i tedbîre müsteid ve müstehak olunlar müdâhele-i umûrdan mehcûr zevâyâ-yı inzivada metruk kalmışlar idi Nadir mutabassır hallerine muttali‘ ve vakıf olıcak bî-perva âhar güne nâ-şâyeste mu‘amele tarîklerine zâhib oldu neçâre kazâ-yı mübrim belâ-yı âsumânî Nadir Şâh Hindiler gözüne afet-i cesîm görünüb emr-i mühimm-i devletde bezl-i makdur ile tedârik görülmek iktiza eyledi memâlik-i Hind’de harb ve darbe

müsteid efrâd-ı nâsın kesreti âhar devletlere kıyas olunmayub zaman-ı kalîlde mübalağa askerın tecemmu‘ ve teceyyüşi kabil belki emr-i sehldir velâkin fûnun-ı harbiyye ile âşinâ asker kullanmağa kadir hâdiyân ve serdârân ve askerde umûr-ı dide garaz mevde zabitan mabud na-peyda derine bu hal ile az müddetde çok asker cem‘ olub hazîr ve amâde durdılar ol-esnada Hind Padişâhı acem Şâhı Nadire ilçî gönderub mucib sefer ve bais harb ve kıtal ne idükini ve murâd ve maksud ne olduğunu İstilâm eyledi Nadir Şâh evvel emirde mülatafa ve mülayemet tarîkiyle şehir-i nâmdar ciHan abadı seyr û temaşa murâdımızdır padişâh mâhzuz değil ise bir senelik masârif-i râhiyemizi ‘ucâleten edâ birle sıkletimizi def‘ eylesün deyu redd cevab eyledi ilçî bu vechle mülatafa şeklinde istihzadan kinaye cevaba kanaat itmeyub efendisinden memuriyet ile Nadir Şâh‘ın örfî âleme ve kavanin-i düvele muhalif hilef-ı âde vaz‘ ve hareketi sebebinden tekrar suâle cesaret idicek Nadir Şâh mu‘âtebâne mu‘âmele ve hala kuvvet-i kâhire ile kabza-i tasarrufumuza dâhil olan Kabilistan öteden beru memâlik-i Acem mülhakâtından iken Hindilere intikali kuvvet-i bâzû ile olmayub mücerred müsâlâha takribiyle bazı mülâhazât-ı bî-ma‘ânî zımnından olmuştur Şâh Muhammed Hind Padişâhı bundan esbak Kandeharî kabza-i teshîre getürmek tama‘ıyla Hind padişâhlarıyla //41a// Acem Şâhları beyinde müesses ve mersûsu bünyan sülh ve salahı hedm idüb şurût-ı ahd ve misâk muktezâsınca nehr-i Hindin sevahil garbiyyesinde vâkî memâlik-i devlet-i aceme aid ve raci olmuş iken padişâh-ı merkûmun ol-memâlike bir takribiyle ol-esnada İstilâsı halaf-ı şurut ahd ve mişakdır böyle oldukda Hindilerin uhud ve mişak imanlarına itikâd ve itimâd levha-i i‘tibârdan mahv ve merfû‘ olmağla memâlik-i acemin dahi Hindilerin şerr ve zarlarından emniyeti kalmamağla mabeynde bais emniyet bir sedd-i sedid bulunmak lâzım vilâyet idükine binâen nehr-i Hind menbaından mensubane varınca meyan devletinde sedd ta‘yin olmağla muhtacdır binâenaleyh nehr-i merkûm emniyet için sedd ta‘yin ve cânib-i garbiyyesinde vâkî-ı memâlik-i acemin emniyetini müekkid ve rehin ve musarîf seferiyye mazi zaman olmak için tarafımıza redd olunursa fihâ ve illâ asakir-i cerrar ve kerrar kaviyyü'l-kalb zafer itiyadımız ile Hind içerülerine dâhil ve Hind Padişâhı efendigi aksay-ı hudûd-ı Hindistana varınca tâkib ideceğimiz malumı olsun kelâmıyla kat‘-i cevab eyledi Nadir Şâh bu güne teklif-i anîf Hindilerden kabul olunmayacağını teyakkun itmiş idi ve kabul olunmamak aksay-ı meramı olmuş idi zîra Hind devletine gaflet-i medideden nâşî za‘af târi ve askerleri bi-servin ve bi-nizam ve

bi-intizam padişâhları uğruna gayretsiz ve hamiiyetsiz olduklarına vakıf ve ittila hâsilitdüğünden gayri ez-ittifak Hindilere vâkî teklif-i mâ lâ-yutâkına küşâdegî-i tali-i bedbahtı müsaid olacak olursa sefer münkati olmak iktizasıyla Hind seferine azimetine illet-i müstakile olub arzusuyla şifte ve dilbeste ve dilteşne olduğu nâm ve şân izzet ve lezzet yani fâtih-i Hindistan ünvanıyla iftihar ve mübâhâta rahyabı fırsatı bu derecede el-virmiş iken fevt olmak havfı kendüye endişe vermiş idi ol-hilâlde tamamen memâlik-i Hindde sefer ve cenk için asker tedârikine teşebbüs olundığı Nadir Şâh'ın mesmû' u olıcak vesvese-i evlâyı def birle Hind nehri cânibine hareket ve âzim-i râh-ı Cihanâbâd oldu esnayı rahde Böğür kalasını anveten kabza-i tasarrufa götürüb ahâlisi müdafaaya kıyam itdüğü için siyasât-i şedide ile ceza tertib eyledi andan Atuh nâm kalaya vardı kala-i merkûme hasanât ve muhafızın ile metânet bulmuş ve müdafaaya iktidarı var iken ahâlisi Böğür kalası ahâlilerine vâkî kâhr-û şiddetden havf ile bila tereddüd kala kapuların açub dest-i Nadire teslim itdiler kala-i merkûma Neylâb ırmağı üzerinden vâkîdir //41b// Neylâb ırmağı ise Hind nehrine munsab olur

Dakika

Sâhib-i tarihe bu mahalde hayret el virub dir ki bu makûle bevve'l-fuzûl bedkâr-ı celalilere teshir-i bilâd ve kılâ'da tâ ki zuhûr idegelmiş suhulet cây-ı istiğrabdır ve öteden beru bu misillü zorbâzû seriyeler daima ileruye seğırtmek dâ'iyeye düşerler evâil-i halleri ve asıl ve nesilleri fikr ve mülâhaza olunsa hayrete bais olur ekser bilâd ve kılâ' bunlara vahşet ve deheşt tareyânıyla tabi' olurlar bu keyfiyyetlerin hakikatı bilinmez bir hikmet-i hafiyedir

Tedârik-i Kerden Cisrhâ-yı Beray-ı Gûzar-ı Enhar

Çün rah-ı Cihanâbâd'da enhâr-ı azim-i adideden mürûr ihtiyacı nümâyân idi Şâh Nadir Atuh'da salâceler ve sallâr binâ itdirdi bir vechle ki salâcelerin eczası olan keresteler arabalara tahmil olunub mahal yerinde yine birbirlerine akd ve rabt olunmak mümkün ola cisrlere için sallâr ve salâceler tedâriki esnasında nehr-i Hindin geçide eshal ve evfak mahallini ve sahilinde askerinin nüzulüne münâsib yerini keşif ve tahkike adamlar ta'yin ve irsâl eyledi kâşifler nehr-i merkûm gayet arîz ve şedîdü'l-cereyân kenarları yüksek ve câ be-câ mehdûm idüğün ve nehrin öte cânibinde lâ-yu'ad ve lâ-yuhsâ adamlar ve atlar ve develer müşâhade eylediklerini ilam itdiler garib bu ki Nadir Şâh mutabassır ve dûr-endîş a'yân-ı ekâbir-i Hind'den devlet küskünleri bedkâr hainler

ile mahfî ve nihânî mu'amele birle mirasla ve muhabire ve mekâtibeden hali olmayub Cihanâbâd'da ne işledüğüne ve ne yüzden tedbîr olunduğuna vakıf ve muttali henüz Hind askerinden sahil nehre gelan bir cizye-i asker idükini yakinen bilmiş idi ve Hind devletinin acayib ve garib kühulet ve kesaletinden nâşî bunca asker kurb-i şehirde işsiz ve güçsüz orduda ve şehirde bil-cümle levazım ve havâyicde mezâyaka-i azîme derkâr cümle asker cem' oldı ve hazîr ve amâde kılındı itikâdıyla padişâhı hademe ve nedemesi iğfâllerinden nâşî hareketinde tebettî vöe teennî üzere olduğunu Nadir Şâh cezm ve nehirden mürurda mümanaata ma'mur yalnız lahor askeri idükünden habir ve agâh olmuş idi binâen alezzalik Nadir Şâh askerinin ekserîni sahil-i nehirden orduların kurmak üzere ileruye gönderdi ve Neylâb ırmağıyla sallar ve cisrler mühimmatı aşağıya akmak üzere tenbih eyledi bu sûretde nehr-i Hindden geçmek tedârîki kasdında olduğun gösterdi ve kendüsi bizzat yirmi bin atlu ile balay nehirden otuz fersah mesâfeden baid bir mâhalde casuslardan haber olduğu bir geçide seğirdub ol-mâhalde güzara mani bir ferd bulunmadüğundan nehr-i Hindi geçid ile geçdi ve fil-hal sahil-i //42a// nehir ile aşağı akub nehri muhafazaya ma'mur Hindilere ale'l gafle hücum eyledi Hindilere hücum-ı ale'l gafleden havf-i azim târi olub hasmın kalleti keyfiyyetine ittila henüz vakt bulamayub inhizâm-ı azime düş oldılar ve bilcümle tophâne ve cebehâne ve mühimmat-ı harbiyye ve eskâl ve develerin askergâhda bıragub firâr itdiler ve kimi lahora ve kimi haHanabada şıtab itdikleri ve bil cümle memâlik Hind ahâlisine havf-ı azim tareyânına badı oldular kazaya-ı ittifakiyye bu yüzden zuhûr idicek acem asker-i mâh-ı niyarın beşinci gününde sallar ve salâceler ile bi-mahâba karşı geçdiler

Ahvâl-i Memleket-i Pencab

Acem askeri nehirden geçdikde ibtidâ uğradıkları pencab memleketidir memleket-i merkûmeyi beş aded enhâr saky ve seyrâb itdüğünden Pencab tesmiye olunmuş memleket-i merkûme enhâr-ı merkûme sebebiyle memâlik-i Hindin ziyade mâhsuldarı ve payitaht olan Cihanâbâdın kılârı itibar olunur medine-i Lahor memleket-i merkûmenin ser bilâdı ve kaide-i hükûmetidir şehrin halkı kâhil ve tenbel olmağla şehir çendân itimâdı ve itibara sezâ hasanâtdân ari ve açıktır acem askeri Hind nehrini bu güne suhulet ile geçdiklerinden Şâhları Nadir'in kuvvet-i necitiyle Hind galebe ideceklerinden ve ciHan abadı kabze-i teshire götüreceklerinde şübheleri

kalmadı Hindiler her ne mertebede kesretde olurlarsa da acemler cenge kıyama mezîd şevk ve havâheş ile Şâh'a gelub laf-ı zenan ve feryad-ı kenan Şâh'ın yolunda can ve başların feda idiceklerini iman galaz ile taahhüd idüb Şâh'a takviye ve tacilân harekete tahrik itdiler Şâh Nadir askerinde kemal havaheş görücek derhâl güç itdi cısr-ı mühimmatının bazısını arabalara ve niçe .. Askeri düşlerine tahmil idüb lahor cânibine azimrah itdi esna-yı râhında bulduğu husûnı hedm ve tahrib ve memâlik ahâlisi kulûbına ilkâ-yı ra'b için bilâdı ve kurâ sahraları harab ve yebab ve hâlî koyarak bulduğu Hindileri ahz ve katl ve esir iderek Hidaspe nehrine vâsıl oldu güzara mani bir ferd bulunmayub karşı yakasına geçdi ahvâl-i vâli-i pencab pencab vâlisi Hind askerinin der-cenk evvel ve sani inhzâma düş olduğun işitdikde acem askerinin kariban lahora geleceğın yakinen bilmiş idi binâenaleyh ciHanabada peyderpey menziller ve arz ve ilamlar ve niyaznâmeler ile Hind askerini tacilân tecemmu' ve tedârike ve hazır ve amâde olmağa tahrik ve evvel be-evvel hazîr olanlar Hidaspe nehrini ve Lahorı muhafaza //42b// imkanı için 'aceleten tarafına gönderilmekde ibram ve ilhac amiz tavsiyelerden ve pencab hasmın eline giriftâr olacak olursa tamamen devlet elden gider deyu tehdid ve tahvifden beran hali olmamış idi incamında Hind Padişâhı Şâh Muhammed müteyakkız olub layad askeriyle harekete ve lahorun imdâdı germiyetine karar virdi çekaide Hind padişâhlarının mut'adları olan ihtişamât-ı azime ve yol için ba- husus seferler için istishabın itiyad itdikleri ifrat iskâl ve esvab şevket ve azametın tehiyye ve tertibi böyle vaktinin mâhalli isticalde bir güne tehire müveddi oldu ve padişâh Hind Cihanâbâd'dan hareket itmezden acem askeri lahora geldi lahor vâlisi daire-i padişâhı ricâlinin tekasülleri ve padişâhı ikaz ve tacilde müsamâhaları sebebiyle iş niye varacağın taakkul ve teferrüs birle bildi ve ol-cânibden me'yus oldu vâli-i merkûm gayûr ve çerî ve cesur kaviyyü'l-kalb malik-i re'y-i rezîn sâhib-i tedbîr-i hayırhah-ı devlet recül-i tâmmü'l-akl olmağla selâmet devlete vesile olur esbaba teşebbüsde dakika fevt itmedi inhzâma düş olmuş asker perâkendelerin ve bizâl makdur ile tedârikine kadir olduğđ asker guruhların ma'iyetine cem' idüb nehrin şehre karşı vâkî sahilini zabt ve ordusun kurdu dairen amada arız ve amik kat be kat hendekler ile kavî metrisler kurdı ve iktiza iden mâhallelere toplar tertib ve tabî'ye eyledi bu hal ile Cihanâbâd'dan padişâh askeri gelub yetişince müdafaaya iktidar ve emniyyet hâsılidcek mertebede tedârik gördü dakika müverrih bu mâhalde dirki bazılar basılmışlarsa galib olageldikleri tecrübe birle sabitdir basanların zoru ve

kuvvet-i kalbleri basılmışların zûruna ve kuvvet-i kalblerine galib idüğü akıl ve ferâset ile malumdır bir mâhülle tahassun itmek ve hasmın mâhall tahassunda vürûdına tevakkuf itmek hasmın kuvvetini ikrar ve itiraf ve kendü zaafın izhar ve beyân idüğü bil-bedâhe zâhirdir bu esnada acem askeri Hindilerin müdafaya tedârik tam ile kıyam ideceklerinden agâh olıcak var kuvvetlerini bâzûya götürüb kemal gayret ile Hindilere hücum itdiler ve dirisi ölüsüne bakmayub cenge musarr oldılar birkaç saat içinde Hindilerin metreslerini zabt itdiler giderek Hindilerin tertib ve nizamların bozub perişânlık virdiler cebbanlarını kaçırdılar Hindiler piyadeganı ihtilâl ve ihtilâf ile azim muhaleke giriftâr ve rahnedar olduğun süvariyan müŞâhede idicek karara yüz döktüler nehirden geçerken ekserîya girdab-ı helake giriftâr //43b// oldılar serasker olan vâli meydan muarekede yalnız kaldı nâçâr cenkten keff-i yed idüb Nadire virilmek yani kendüsün teslim itmek ile mecbur oldu aNadir Şâh bu vak'ada sûret-i âharda bir hud'a-i harbiye semtin dahi tutdı yani vâli-i merkûmdan meşhudı olan şecaat ve dilaverlik zımında vâliye ikram ve itiyat ile mu'amele ve azim muhabbet izhar eyledi ve Hind ahvâli nihâyet bulunca yanında mükerrerrem alıkodu ba'd-e pencabı kendüye ibkâ vezîrde tahrîr olundığı üzere ricâl devlet Hind zümresine idhâl eyledi Hindileri tâkib iden acemlerden iki yüz mikdarı nehre gark oldu bu muarekede Hindilerden karada ve suda otuz bin mikdarı nüfus telef oldu bakıyyetü's-süyûf sefineler ile karşı geçüb Lahor'a firâr itdiler acem askeri bila mani ve bila mezâhim şehir-i lahoru dahi zabt itdiler acemler hudemâtlarına zahmet ve emeklerine mükafat zımında lahor şehrini iğtimam murâd itdiler Nadir Şâh mani idub bir ferde itdirmedi fil vâkî acemlerin ve ba-husus Nadir'in askerinde kavî zabt ve rabt ve siyasât-ı şedidesi düvel-i sairenin zabt ve rabt ve siyasetlerine kıyas olunmaz ber-vech-i meşrûh vâli-i merkûmun Nadir Şâhdan ricasına binâen şehir-i lahor ve ahâlisi canlarıyla mallarıyla aceme ganimet olmadan tahlis girya itdiler ve Nadir Şâh askerine ganimet ile mücazâtı ciHanabada havâle ve akl ve fikr tamına sarf ve imâle eyledi ve lahor ahâlisine ve tamların ol tarafın emvâl-i bi-kıyası tamına sarf ve imâle eyledi ve lahor ahâlisine acem askeri Hindde oldukça zevad ve zâhir feravan yetiştirmeği der ahde itdirdi ve min bad Hind Padişâhı ve askeri tarafına zâhire virmek ve tarîk ahz ile i'anet itmekden eşedd-i ukubet ile mani eyledi hareket-i Nadir Şâh ez-Lahor bi-Cihanâbâd medine-i lahordan dehli şehri ki Cihanâbâd ünvanıyla meşhurdur yüz fersah mesâfedir bir fersah üç mildir ve üç mil bir saatdır ve bu cümle vasi ve düz sahralar ve münbit ve mâhsuldür yerler ferah feza

ve dilguşa mâhallerdir acem askerinin ilga ve seraatine müsteid arazi-i mestuye olmağla birkaç gün içinde Hindiler gözlerinde Cihanâbâd civarında vâkî askergâhları karbında ta ki acem askeri göründü ahvâl-i asker-i Hind ol diyâr seyyâhlarının tahrîrat ve rivâyâtına itimâd caiz görülürse Hind askerinin kesreti ve ziynet ve şevketi hadd-i vasf ve ta' bîrden dûrâdûr belki bir vakt ve bir zamanda bu rütbe asâkir-i kesir görülmüş ve işidilmiş değildir dört yüz bin atlu ve ol-mikdarı tüfenklü harbeler ve kemankeş ve mızraklu üç yüz bin tadad olunmuş idi on bin top otuz bin deve iki //43b// bin filleri var idi Nadir'in vekâyi'in cem' iden felemenk seyyâhı ancak bin ikiyüz bakır topları ve cenk için donanmış beşyüz filleri idüğintahrîr eyledi Hindilerin ordusu münâsib vus' ve dîk ile kurulmuş iken altı fersah mesâfeyi istî'âb itmiş ve dairen mâdâr ile ihata olunmuş idi acemlerin ise piyade ve süvârisi altmış bin asker idi Nadir Şâh eğerçi sâhib zuhûr olunalar hasmın kesretinden tehaşî itmizler davasıyla askerine takviye virir idi velâkin Hindilerde bu vechle ifrat kesret ve kuvveti görücek mut'adı olan sırat ile Hind askeri üzerine ve ırmağı cenke kıyam itmeki münâsib görmedi ancak ordudan şehre mûsıl mevâridi ve zûd ü zâhire girecek yolları katî için kendüsüne muvafik bir mâhalle kendi dört beş bin Hindiler zed -û zâhire için şehirden taşra çıkmışlar idi Nadir Şâh gördükde derhâl dört beş yüz acem gönderub bozub perâkende itdirdi fil vâkî acem atlasu cümle asya iklimi atlularına galibdir ba-husus Nadir Şâh'ın atlu askeri şebûb ve tüvânâ ve tenûmend ve fedailerdir ve kendülerine mahsûs bir garib kisve ile mülebbesler olub Hindilerin gözlerinde mehîb ve muhûflardır atları menbût iri ve yüksek ve sağ ve tendürüst ve dinç ve çâpük ve çâlâk şubûbdır kalpakları çârtürk postekî kaplı çukadandır dolamaları kısarak ve enva-i çukalardandır çizmeleri dahi hafifdir yât ü yarakları tefnek ve balta ve şimşir ve kalkandır silahları hafif kendüleri çâlâk ve çâpük olmalarıyla hasmın kesretine bakmayub sâri'an hücûm ile vâfir topların zabt itdiler on beş gün içinde Şâh Muhammed'in elli binden ziyade ve mücerred kaht u galadan nâşî derd-i cû' ile altmış bine baliğ olur askeri telef oldu ordudan firâr itdiler üç yüz bini tecavüz itdi ve bunların dahi bir niçeleri acemlere giriftâr oldu ol-esnada Nadir Şâh padişâh-ı Hind Şâh Muhammed'in sipehsaları Melik Mirza'yı vech-i ma'kûl üzere emr-i müsâlâhayı irad ve ifham için ma'iyetine davet eyledi mirza-yı merkûm mukaddemâ Araf namıyla re'îsü'l-aklâm ve ba'd-e sadır azim ricâl olmuş idi ve fil-hakika zatında memduh ve hulûk mâlik-i re'y-i rezîn sâhib tedbîr hayrhah-ı devlet cesur ve dilîr mutabassır ve reşid ve ehl-i hak padişâha bende ve çakır ricâl kâmil idi

padişâh dairesi ricâlinin na-hemvar hareketlerini gördükçe muhalefet ve bir tarîkiyle tahammül idemeyub ve hakk-ı ketum itmeyub anlar ile zıdd olmuş idi enderûni hademe ve nedame padişâhı iğfal ve idâmına //44a// Bir takrib ile hatt alub katline fırsaticû olduklarından agâh olıcak firâr idüb vâlisi ve hakimi olduğu velayete gine can atdı ahvâli dekken dekken tevâbî -i Hind memleketlerinin azimi bir memlekettir cânib-i garbda gücürât ve cânib-i şarkda gülgünde memleketleri vâkî olub mabeynde arzan ve tûlen vâsıl ve memduh memlekettir memleket-i merkûmede vâliye merkûm atlu asker kırk bine baliğ olur piyadenin ise hadd ve hesabı yok bu hal ile vâli-i merkûm eğerçi efendisine bağı ve isyanı reva görmedi ve lâkin muhaliflerinin sû-i kasdlarından ihtiyat idüb ahz ve ihzara kail olmayub kimesnenin emrine ram olmadı efendisine hulûsan tasdik için beher sene memleket cizyesin irsâlde taksir itmedüğünden gayrı raca tesmiye olunur mecusiler beglerinin istilâ itdüğü vâfir memleketleri feth ve teshir idüb memâlik-i padişâhiya zımm ve ilhâk eyledi raca tabî'r itdükleri mecusiler begleri başlu başlarına sancak mikdarı bir memlekete bir veche ocaklık mutasarrıflar olub kimesneye mâhkum olmazlar mirza mülk merkûm vech-i meşrûh üzere müddet-i medide Asitâne-i devlet-i padişâhîden dûr ve umûr-ı âmmeye müdahaleden mehcûr olub zimâm-ı fitk ve rıtk mehâm-ı saltanat-ı nevreş hoş âmedî rîşihand müdâheneci mübtelâ-yı iş ve işret zevk ve sefaya münhemik nâ-ehiller ellerinde kalmış idi akıbet-i inhidâm bünyan devletde na-şenid ve nâ-mesbuk bir kazâ-yı mübrem zuhûrına mü'eddi oldı Şâh Muhammed acemlerin Hinde sev kasta tedârik kaydında olduklarından agâh olduğu birle mirzamülk merkûmı sipehsalarlık ile sadarete davet eyledi olesnada henüz acemin bu rütbe tecavûze tasaddisi hatıra hatur itmeyub hezar-ı itibar ile kabulden imtina itmiş idi çok geçmeyub acem askeri rah-ı ciHan abada ruberuh ve sırat ve şıtab ile vusule müceddi ve sayı idüki mesmu' olıcak derhâl ma-mezayı ferâmuş ve eyaleti askeriyle hazîr olub Cihanâbâd karbında askergâha vâsıl oldı padişâh Şâh Muhammed mirza mülklere kudûmundan gayet memnun ve mâhzuz oldı ve bil cümle hayırhaha devlet padişâha muhibleri saltanat gayretkeşleri dilşâd olub cümle asker güya yeniden taze ruh buldı mirza-yı merkûm Nadir Şâh'dan davet olundukda gıyabında askerde fesad hudûsü ihtimali havfından nâşî davete icabetden imtina eyledi ve derhâl hâdiyân-ı cüyûş rü'esâ-yı asakir zabıtan ve iş erlerine cenge hazır ve amâde olmaların ekid ile tenbih ve beki ve nöbetçi karagolcuları tertib idüb ol gece bir takrib ile düşmana dil düşüb düşman //44b// halden âgâh olmamak için

metrislerden bir ferd bir dürlü bahane ile taşra çıkmamak üzere muhkem tenbih eyledi padişâha mafî z zamirini keşif ve arz idüb ilçiyeye mazhar ve emr-i menvi ve musamma mezun ve memur oldu mirza-yı merkûm ol gece orduda akşamdan sabaha dek cümle asker tertib ve mühimmat harb ve kıtali tehayye kıldı ve inficar fecr sâdik vaktine müterakkub oldu meğer daire-i padişâhîde mukarrebân-ı padişâh hademe ve nedeme merdan ve nisvan cabban ve bedkârlar nâdânlar padişâh-ı sade dili iğfal ve havfa düşürüb cenge izn virdigüne nâdim itdiler vakt-i seherde emr-i hatîr telîki ve tesâdüm ve kıtale zinhar mübaşeret olunmaya hat ve hitabıyla ferman padişâha vürûd idüb serdâr-ı asâkir hâdiyân-ı cüyûş efrâd-ı beşer cümleten engüş hayreti der-dehân idüb vadi-i hoyratda kaldılar biçare mirza mülk ne işlesun ma'iyetine yalnız on adam alub acemlerin ordusuna şitab eyledi Nadir Şâh mirza-yı merkûmun bil cümle keyfiyyet-i ahvâline ve hüner ve maarîf ve menâkıbına semâ' ile ve Lahor vâlisinin tarîfiyle gereği gibi ittîlâ' hâsıl itmiş idi mübadi-i vusulünde aşnâyana mu'amele gösterdi ba'd-e zalik Şâh-ı merkûm bais sefer olan ale'l ve müveddi beyana ağaz ve henüz kabile vusulünden evvel padişâha Şâh Muhammed'e gönderdiği ihbarî teşekki şeklinde zikr ve yad idüb evvelâ timurun altmış altı milyon gurusu ile ki her milyon on kerre yüz bindir yani timurun bu mikdar masrafiyla yapıdırub acemden Hinde nakl itdüki tahtda Şâh Muhammed'in bir dürlü alakası olmadığını irad sanya Şâh Muhammed'in dedesi Cihangir'in ammisi Hind tahtına cülûs için acem tarafından virilen meblağ-ı azim henüz eda olunmadı salisa Şâh Muhammed ağvaniyana ve osmaniyana karşı acemlere taahhüd itdüğü imdâd ve i'ânetde va'dine vefa itmedüğüyle acemlerin zarar azimine bais oldu rabia Nadir Şâh tah-ı İrani cülûs-ı ahbar için dostane Şâh Muhammed gönderdüki ilçiyi hilâf-ı mu'tâd-ı düvel alıkoduğundan gayrı Nadir Şâh asâkir-i girân ile memâlik Hinde dâhil olmadıkça Nadir'in Şâhlığına mukarrer ve muteref olmadı hamsa çün Şâh Muhammed kendüsünden ahz-ı intikam için Şâh Nadiri mesâfe-i baideden sefere ve Hinde gelmeğe mecbur kıldı masârif-i seferiyeyi ve bu takribile vâkî mazarratı kendüsünden tazmin hakkımız ve matlubumuzdur deyu mirza melik-i merkûme bir bir tefhim eyledi mirzamülk naçar Nadir'in teşekkilerine muvafakat ve mizacgîrlük sûretinde görünerek efendime kağıt yazayım bais berûdet olan mevaddın tarîk-i lâyıki üzere tatyîb-i hatırınıza müvafık vechle bir an evvel tashîh ve ta'dil ve tesviyesine takayyüde tergîb ve pezîrây-ı husûle //45a// bezl-i makdur ideyim velâkin bu kulunuz senin için din-i devletdendir ve müdahale-i umûr-ı saltanattan bil-küllîye

mehcur olduğum malumunuz olub arada bâ'is-i bürûdet olan kabahat veya gaflet ile taksîrat kulunuza haml olunmak şâyeste görülmeye Şâh'ın ayine-i hatırına gubâr-ı kedûret luhûkuna ve böyle tarîk-i amîk ile metaib ve müşak müsafereti iltizama bais ve bad-i mukarrebân saltanat-ı vükelay-ı devletin müsamâha birle tekasüllerinden ve efendileri veli-i nimetlerini ikazda ihmallerinden nâşî olmak görünür didikde Nadir Şâh dil-nevâzâne tebessüm ile mirzaya hitab ve kelamın dakîk ve indimizde şâyeste-i tahsindir velâkin kelam dıkarıb ile maslahat görmek vakti değildir sana emir ve fermanım budur ki derhâl efendiniz haber gönder yarın bana gelsin ben istikbâl ederim iki alay arasında birbirimizi karşılayalım emr-i sülhî bu vechle görelim ve illa ednâ bir bahane ve tereddüd ile nâire-i gazabımı tahrik ve tehyîc iderse kellesini gövdesinden koparub hâk-i mezalletde galtan iderim deyub gulamda haşvenet ve gulzat eyledi mirza mülk Nadir Şâh'ın kemal-i gurur ile gulzat ve haşvenet amiz kelamdan efendisi padişâh Şâh Muhammed'i nakîr ve kıtmîr agâh eyledi ve Nadir'in kelam ahzında gurur-ı amiz gulzata bakulmayub mübadi-i kelamında nevan izhar itdüki mülayimden istidlâl birle şayed ki ıslah zat el beyne bir tarîk buluna deyu efendisini Nadir ile görüşmeğe tergib itdi irtesi gün acemiyan ve Hindiyan farikinden müretteb iki alay-ı azim arasında padişâh ve Nadir Şâh birbirine karşı gelub görüşdiler tarafından müvalat ve musâfât-ı kâzibeyi beyân zımnında ezîn ve azân bir niçe sahte alâyım ve edille sevkıyla akd-ı meclis itdiler biçare Şâh Muhammed dehân-ı bed-nihâd Nadir'den birgün mukaddem sadır olan cevab-ı muvahhişden dilrîş-i havf-ı can ile padişâhlığı tacını Nadire teslim ve kabulün teklif eyledi Nadir Şâh bereket virsün tac benimdir ve yine ben sana virdim sen dahi acemin hakkı ne ise aceme ver Abbasiye umde-i meramın ifham eyledi Şâh Muhammed Nadir Şâh'ın hatırını tatyîb emr-i müşkülünü naçar taahhüd ile mecbur oldu tarafeynden dostluğun uhud ve misâkı iman-ı galaz ile tekid olunarak meclis-i sohbet ve mükaleme altı saat zaman imtidâd buldı ba'de zalik padişâh ziyafete davet olunub otağ-ı Şâhiye varınca müzeyyen alaylar ile teşyî' ve velîme-i celile-i mülûkane tertib ve tehiyye olundu işbu velîme-i kübrâ tertibi yüz bin guruşu tecavüz itdüğü mervîdir esna-yı sohbetde sınavî'-i ateş-baziyyeler envai fişenkler günâ lu'blar //45b// ve envai alat-ı musikiyyeler ve hânende ve sâzendeleriyle velîme hitâma irdi padişâh ordusuna avdet ve ol-dâhi padişâhâne velîme tertib idüb Nadir Şâhı davet eyledi padişâh'ın velîmesi Nadir Şâh'ın velîmesinden ziyade oldu zîra esbab haşmetden gayrı cümle-i zuruf ve avadani-i et'ime

ve eşribe safi altundan idi padişâh tarafından Nadir Şâh'a ol-diyârda bir cins ve muteber altı re's tatar bargiri ve cevâhir ve sîm ile donanmış yüklenmiş iki re's fil ihda olundu ziyafet tamam olub sohbet erteye kaldı görelim ayine-i devran yarın ne sûret gösterir birkaç eyyâm mürurunda Nadir Şâh Hind Padişâhı Şâh Muhammed'den mebde-i hareketi olan mâhalden yine ol-mâhalle varınca masârif-i seferiyyesine vefâ itmek üzere işidilmemiş hesaba gelmez gayet mübalağa bir meblağ akçe talep eyledi Şâh Muhammed yirmi araba altun yüz deve yükü gümüş ile Mirza Melik-i merkumu Nadir Şâh'a gönderub mâ-bâkîsi af olunmağı niyazmend oldı ve mirza-yı merkûma bu babda azim tavsiyeler eyledi Mirza Melik Nadir Şâh'a vardıkda Nadir Şâh meblağ-ı merkûma adem-i iltifat ile kabulden imtina idicek mirzamülk Şâh'ın ayağına düşüb bî-had tazarru' ve niyazdan sonra kabule meyl gösterdi bu şartıyla ki dört senede yüz milyon guruş ki her milyon on kere yüz bindir Nadir'in hazinesine teslim oluna bunda maada bir meblağ azmi cevâhir ile timurun bilâe işaret olunan meşhur ve nâmdar tahtı bilâ avk ve tehîr Nadire irsâl olunub tarafına teslim oluna şurut-ı merkûmeyi havî temessüken yazılıb mirzamülk iade temessük imza olunmak için mirzayı merkûm ile padişâh Şâh Muhammed'e gönderildi Şâh Muhammed temessüki imzadan imtina ve teklifi merkûmeyi edada küllî gıcırını ikrar ve itiraf ile itizar ve min bad taht ve tac ve saltanatı fâriğ ve içillerde Bengale taraflarına azîmete ve tebdîl-i nâm ve tağyîr-i kisve birle bakıyye-i ömri tavr ve tarz-ı dervîşân üzere mechûlü'l-hal geçürmeğe kendüye evla gördü Mirza Melik mutabassır ve dûrbîn iş neye müncer olacağın ve bu murdara mudaradan ve Nadir'in matlubına muvafık tarîke mümaşâtdan gayrı çare bulunmaduğın ve böyle girdâb-ı beladan aher bir tarîk ile sahil-i selâmete çıkmak müyesser olmaduğın yakinen fehm idüb efendisi Şâh Muhammed'e gâh bezarri birle niyaz ve Şâh hal-û vaktin iktizasıyla tehdid ve tahvif ve kâh der meclis evvel vakt ıztırab ve zaman yasda Nadir Şâh tac-ı saltanat Hinde bi-mani ve bi-müzahim destres olmuş iken bila mucib mücerred kendi karîhasından Hind tacını //46a// Muhammed'e teslim zımnında Hind padişâhlığını merkûm Şâh Muhammed'e ibkâ belki ihdâ itdüğü vaz'-ı kâr-ı fûrûmâyegân olmayub Şâhân ve padişâha azimüşşâna hassa-i lâzıma mâhsusa bir mürüvvet-i celile idüki keyfiyyeti zikr ve yad ile efendisi Şâh Muhammed'e tefhim zımnında ikazın murâd ve tesliye tarîkine zehab ile teklif olunan meblağı edada efendisine bir dürlü zahmet ve keder virmeyeceğini deruhde meselâ Hind re'ayası olan kesîrû'l-efrâd mecusilerden mu'tâd-ı düvel üzere selâmet-i amme

içün vakt-ı zarûretde iki kat teklif alınsa Nadir Şâh'ın teklifine müstevfi vefa idüb nısf-ı ahzı hazine-i padişâhıya râci' olur deyu takrir ve hizmet-i merkûmeyi mirza-yı merkûm deruhde eyledi velâkindaire-i ricâli Mirza Melik'e küllî muhalefete zâhib oldu mirzamûlk cümlenin kendüye muhalefetin gricek sabra mecâli kalmayub var imdi padişâhım mutemedlerin sâhib-i re'y-i rezîn müdebbirlerin ile iş işden geçmeden mukabeleye kıyam ve ihtimam eyle deyu efendisine itâbâne küstahâne kelim ile mecbur oldu ve min bad sükut eyledi ricâl-i devlet-i ayan ekâbir-i hadyan asakir rusay-ı akvâm zabitan ve müteayyeran şehru ricâl daire padişâhı cümle iki fırka oldılar fırka-i evla ırz ve nâmus ve şa devlete ufuk ve ensab olan cenge kıyam itmekdir didiler fırka-ı saniye askerimizde enva-i müzâyaka ve derd-i cû' stilâsıyla kuvvet kalmayub şevk ve havaheşe küllî kess ve fütur geldi ve niçesi bi-mani mekes ile telef oldu bu hal ile cenge kıyam ve ikdam birle devleti encam muhalik girdabinâ ilkâ re'yini münâsib görmeyub cenkden küllî arazi tarîkin tutdılar bu hal ile münakaşa4 ve mücadele farikin beyninde imtidâd ve ihtilâf ile ihtilâl gitdikçe terki bulub farikin incam-ı kuvvet-i karbinâ fesada vardı ve fasl-ı dava idici bir faruk yok mirzamûlk bu keyfiyyeti müşâhadeden sonra küllî yas ile Nadir Şâh'a şitab eyledi kelama ağaz idüb Şâhım taahhüd itdüğim mevâdd-ı sulhı kabulden padişâh efendim imtina eyledi işte sâhib-i cürm ben kulun hâkipâyine geldim işte kılıç işte bu nim-i şânına şayan ne ise anı işleye gördükde Nadir Şâh'ın tenevvür-i sînesinde ateş-i ejdergîn ve gazab ulüvvigîr olub mirza derdimindi habs ve min ba'd yiyecek içecek zerre denlü virilmemek üzere atş ve cû' ile siyaseti muhkem tenbih eyledi ve derhâl padişâh Şâh Muhammed'e haber gönderub min ba'd Hindileri katliam ve Şâh Muhammed ahdine vefa itmedüğü için kendüsünü ve ehl ve iyal evlâd-ı zükûr ve inâs akraba ve taallekatından bir ferd komayub envâ-i ukûbât ve siyasât ile //46b// hanedanı ırkını kat' ve istîsâl ve şehri yer ile yeksan ideceği kat'an ve cezmen karar dâde-i re'y ve 'azîmeti oldığın bildirdi ve bila tevakkuf askerini cenge hazır ve amâde kıldı ve ahâlinin ihtilâli vakt-ı fırsat olmağla şehre hücûm ve seyf ile nâr ile tazyîk ve tahribe ve ahz ve hedme azîmet ve müsara'at birle şuru-ı ferman eyledi mirza mûlk karinelerden istidlâl ve keyfiyyeti hiss ve fehm idicek efendisine mâhfi haber uçurub halden agâh ve kendüsüne hayatı lâzım ise cenge merdana kıyam ve bizâl makdur ile kendüsün ve şehri muhafazaya ihtimam eyleye deyu tavsiye eyledi biçare Şâh Muhammed havf-ı azim ile hayatdan meyas hasmın elinde enva-i ukubat ve hakaret ve siyasetdan havf ile kendüsi ve ehl ve cümle

akraba ve talakatı zehr-i katl-i tehiyye idüb tenavülüne karar verdiler neçâre Şâh Muhammed yine mirza mülke haber gönderub hayır hahâne ve pederane pend ve nushile mütenassih olmaduğunda hatay-ı azim itdüğüne mukırr ve mu‘terif ve nâdım olub azîm itizar ile mirzay-ı merkûmdan ne-vechîle mümkün olursa kendü ve ehl ve iyal ve devleti selâmetine cedd ve cehd ile ihtimamı hezar tavsiyeler ile sipariş eyledi mirzay-ı mâhbus Şâh huzuruna mesule izn ve ruhsata niyazmend olıcak otağa götürülüb mesule müsa’ade birle Şâh’ın ayağına düşdi azim-i tezarrî ve niyaz ile gözyaşın döküb efendisi Şâh Muhammed'den ahz-i intikamda Nadir Şâhdan bir gün tevakkuf ile tehir ricâ eyledi Şâh bir mikdar tereddüden sonra mirzaya hitab idüb ricâna müsa’ade itdim bu şartıyla ki efendim Şâh Muhammed bu sâat yanıma gelub bana itâ‘at eylesin zimâm-ı hayat ve memâtın dest-i ihtiyarına teslim eylesun didikde mirzamülk fil hal efendisi Şâh Muhammed'e keyfîyyeti ifade ve Şâh Muhammed dahi kazaya rıza deyub bila tevkif ‘azîmet ve Nadir Şâh tarafına müsara‘at birle hayır ve şer hükm-i takdire razı ve nefsinî iradat Nadire teslim kail oldı âmeden Muhammed Şâh bi-Otağ-ı Nadir Şâh Şâh Muhammed biçare otağa gelub Nadir'in abus ve tünd ve bed çehresin görüb havf-i can ile cemî‘ azesı ra‘şedâr ve lertzân mütehayyır ve mebhût olub kata nutuken mecâli kalmadı Nadir eliyle işaret idüb Şâh Muhammed'i ahz ve muhkem haps itdiler ve derhâl topları zabt itdirdi ve cenklerde ahz olunmuş bir niçe ümerâ ve rü‘esâ ve zabitanın boyunları urulmağı emr itdi ve Hind askeri ordusundan Nadir'in ordusuna zahîre almak için firavan akçe ile âmed şud iden Hindilere kifayet mikdarı zahîre virilüb tevzî olunmağı tenbih eyledi Hind askeri ordusunda kaht u galâ ve derd-i cû‘ ile insan //47a// Ve cevandan nüfus kesire telef oldı duhûl-i Nadir Şâh bi-şehr-i Cahanâbâd ve Cülûşeş be-Taht-ı Hind bu esnada Şâh Nadir hazîr ve amâde asker cerrar ile şehr-i ciHan abad cânibine azim oldu ve sene-i mezbûra mâh-ı martının yedinci gününde tavr-ı gâlibâne resm ve tarz-ı muzafferane üzere şehre dâhil oldı Şâh Muhammed biçare hadema ve haşemadan hali fakîrane ve hakîrane üslub ile Nadir Şâh’a kafadar oldı ve zindana gönderildi Şâh Nadir padişâh sarayına girüb Hind tahtına cülûs eyledi ve bil cümle tevaif-i askerîyye ve ahâli-i şehr merâsim tebriki yerine getürdüler ve min ba‘d rûy-i denânîre Şâh Nadir melikü'l-mülûk Şâh-i âlem ünvanıyla sikke uruldu irtesi günü Nadir Şâh askerini iki bölük idüb bir bölüğünü şehr-i enderûndan ve birini birunden muhafazaya memur itdi ve Nadir'in alem ve haber ve izni olmadıkça şehre bir ferd girmemek ve şehirden kimesne çıkmamak üzere muhkem

tenbih ve ebvab şehri sedd ve bend eyledi ahâl-i şehri enva-i müzâyaka ile kaht-ı azime mübtela acemlerde ise ecnâs erzak kesretde asker taifesi bi-perva ahâlinin emvâl ve eşyalarına tama' ile itâle-i eyâdî-i ta'addade oldu velâkin bu keyfiyyet Nadir'in mesmu olıcak tavâif-i askeriyyesini gasb ve garetten men itmek mruad idüb askerinden bir ferde otuz kırk guruşdan ziyade bulunmaya deyu tenbih ve emre ita'at itmeyenler kat' oluna deyu ferman eyledi pes bil-cümle zurûf ve avâdânı ve sofrâ ve sini ve esvab hevâb ve haclezâr ve perde ve alîka sîm ve zerden billurdan şamdanlar kabilü'n-nakl sayebânlar ve serirler ve kerevetler ve bil cümle altundan ve gümüşden mamul ve kail en-nakl alat eşyayı kendüsüne tahsis eyledi ahvâl-i saray ve taht-ı padişâh padişâh sarayı tabî'r olunur saray-ı celilin derûn-ı dîvârları altundan ve gümüşden masnû' safhalar ile kaplı tavanları ve rafları âbdâr elmaslar ile mücellâ ve mülemma' serir-i padişâhı altundan on iki direk üzerinde mansûb ve direklerin her biri incü ve enva-i cevâhir ile bir güne sanat ile tezyin olunmuş mâfevk-ı serirde Hindiler indinde muteber ve makbul tuyûrdan hezâr sanatlar ile tasnî' olunmuş zatında acîb ve garib enva-i elvan enva-i rengâmiz cevâhir ile taklid olunmuş per ü bâli küşâde bir tavus kuşu serire sâyedar olmuş fil-vâkî serir-i merkûm bunca padişâhân-ı zi'l-iktidârın birbirlerine reşk-engîz ve gayret-âmiz himmetleriyle ziyetde aksay-ı kemâle reside kılınub acîbât-ı cihanın birisi olmuş ve bil-cümle gerek serir-i merkûmun ve gerek saray-ı padişâhîde mevcûd nisvânın cevâhirine ve sarayda bulunan lâ-yu'ad ve lâ-yuhsâ emvâl-i nefîseye ne kıymet //47b// takdiri kâbil ve ne akl ile ihâta mümkündür

Zuhûr-ı Fitne-i der Şehr-i Cihanâbâd

Nadir Şâh bunca emvâl-i nefîseyi cem' ve kabz ve der hazine itdikde kemal-i rahat ve emniyyet ile murâdına nail ve def'-i gaâail itdim sanurken ta ki bir fitne zuhûr eyledi meğer Hindilerden esna-yı hurub ve kıtalde ahz olunmuş ve muhafazalarına acem askeri ta'yin olunmuş ru'esâ-yı askerden dört nefer Hind mirzaları enderûn-ı şehirde bir gün iş ü işret iderken tevâbi' hizmetkârlarının i'ânetleriyle muhafazalarına memur acemleri katl ve fi'l-hal Nadir Şâh katl olundu deyu savt-ı bülende ile esvak-i şehirde münadiler peyda ve şehirlü derhâl silahlanub acemlere hücûm ve altı bin acemi katl ve idâm olundu Nadir Şâh şehrin iç kal'a-sı hükmünde olan hisardan topları şehre havâle ve peyderpey ve lâ-yenkati' ateş virmekle şehrin gulgulesini men' eyledi sudur-ı Kirman Nadir Şâh bi-katliam Nadir Şâh bu yüzden telef olan askeri gazabıyla ahz-ı

intkam için sabah olduğu birle askerini silahlandırub cem' ve amâde kıldı ve şehrin müteaddid mâhallerine tevzî eyledi ba'd-e şehrin ahâlisini umûmen katl ve emvâl ve erzakların nehb ü gârete ve şehri tahrik ve tahribe askerine izn virub kendüsi kendüye mâhsus tevâbî askeriyle şehre karşı vâkî mürtefi' Peşte'de dilküşâ cây-ı memur Nijlük nâm temaşagâha çıkdı ve bâlâ-yı Peşte'de vâkî câmia girüb mâhall-i mezbûrdan kendüsi temaşa itmek üzere şehre ateş virilmek ve ricâl-ı ve nisvanı ve pir ve civanı ve etfal ve sibyanı katliama ferman eyledi derhâl şehir başına bir kıyamet kopdu etraf ve eknâf-ı şehirde ebniye ve büyûta ateş virilub ejder-i nar ayyuka serçekdi yakıcı yakıcı nehb ü gâret idici siyasetkâr acem zebanileri kızılbaş-ı bed-me'âş-ı şeytanet istînâs-ı cellad-ı bi-emanları esirveş kudurmuş dehanları köpürmüş gürûhâ-yı kilâb ve hanâzîr-i hûnrîz-i mânendi esvâk-ı şehri geşt ü güzâr idüb ateşden necat bulan biçareler bunların şimşir-i gadrine uğrardı nisvan ve sibyanın girîv ve feryadı pir ve civanın ah ve enîni âfâkgîr olmuş bir ferde rahm ider yok idi vusul-ı Mirza Melik be-huzûr-ı Nadir Şâh Miraz Melik ki bir iki gün evvel Nadir Şâh itlâk itmiş idi bu hengame-i kıyamet-âsâm-ı hâlik-iştimâlde hezar zahmetleri tahammül ile Nijlûge vardı başın açub yakasın yırtarak Nadir'in ayağına düşdi feryad idüb ey Şâh kavmin hûnun dökersin beni katilde niçün tevakkuf idersin birkaç kimesnenin ve revzovbâlin bî-günah sükkân-ı şehir rakabelerine tahmil idersin aceze-i nisvan ve pîran ve etfal ve sibyanın mucib intikam cürümleri mi var mesâcid ve cevâmi'in sana itdüğü mi//48a// var zab-ı elim ikabı şedîd haliku'l-berâye zevi'l-intikam cenabı bâri lâ-yezâlden havf ile itdüğün zulm ve fesada eşcâr ve ahcâr-ı bî-rûh tahammül itmeyub câmi'inin takı başına yıkılır durduğun zemîn seni yere geçirir Allah'dan havf ile ibâdullâhı a'zâbdan ferâgat eyle diyecek Nadir'in kalb-i kâsîsine nev'an nedamet zuhûrıyla askerinin tahrik ve tahribden ve katli nüfusdan men eyledi ve ba'de't-tenbih musır olunalar katli ile emr ve zecr eyledi Cihanâbâd şehri sekiz gün sekiz gece yanub yakılıb ekser imâreti hâkûster ve yer ile yeksan olundu ayan ve ekâbirin müzeyyen ve mücellâ sarayları garetkar ve tama'kar askeri taifesinin hücumlarıyla basılıb soyulub talan ve taran harab ve vîran ve yer ile yeksan oldu ehl-i vukûf olanlar bu mu'âreke-i azîmede zulm ve gadar ile on kere yüz bin nüfus-ı beşerin telef olduğun tahmin itdiler ahvâl-i tahsil-i emvâl ez-ahâli-i şehri a'ceb ve ağreb ateşden kılıçdan necat bulan biçareler mahall-i merhamet iken Nadir'in tama' ve gadri olub sîm ve zerden ve incü ve cevâhirden vesâir zî-kıymet emvâl ve eşyadan her ferd can ve başının fidyesi olmak üzere mâmelekin Nadire götürüb

hazinesine teslim eylemek üzere ekid ve şedîd tenbih eyledi ednâ şeyini ketm ve ihfâda mazınnası olanlara dar ağacına salb ile lisana ve kaleme gelmez envai siyaset ve işkenceler ile tertib-i cezaya şurû eyledi buna dahi kanaat itmeyub Mirza Melik'i ihzar ve şehir içinde ayan ve ekâbir-i havas ve avam ahâli ve tüccâr kim var ise cümlesinin emvâl ve eşyadan nukud ve gayriden mâmelekin dikkat ile teftişe ve ednâ bir şeyi ketm ve ihfâya bir ferde cesaret itdirmemek ve mecâl virmemek hizmetine ta'yin eyledi Mirza Melik'e hizmet-i merkûme eğerçi hizmet-i mekruhe ve menfure oldı velâkin niçe bin nüfus-ı beşerin yarısı kuru canlarıyla halâsına ve naçar ve zaruri bir vesile oldı cevher-i fûrûşândan bir niceleri mâmeleklerin teslimden sonra yine hel-min mezîd şikencesiyle düşman elinden siyasete giriftâr olmamak için ölümlerini ihtiyâr ve zehr-i kâtil tenâvüliyle datlı canlarına kıydılar Nirza Melik'e teslim olunan nukud ve emvâl inanılmayacak rütbeye vardı altın ve gümüş dağ misali yığıldı i'mal ve isti'mal ve hacet için olan zurûf ve avâdân ve esvab ve eşya dahi cümle cem' olub taraf-ı Nadire teslim olundu sîm ve zerîn naklinde suhûlet için iki yüz neccar on beş gün zurûf tedârikine meşgul beş bin sanduka altın ve sekiz bin sanduka gümüş ile //48b// mâlâ mâl oldu incü ve enva-i cevâhir ile memlû mâhsus sandukaların hadd ü hesabı yok idi meseile ve mücavebe bu mâhalde Nadir Şâh'ın Hind'den cem' ve iddihâr ile aceme götürdüğü emvâl lâ-yuhsâdır âhar devletler halkına bir faide tertibi me'mûldür deyu sual olundukda sâhib-i Târih-i seyyâh vech-i âtî üzere cevaba tasaddî eylemiş evvelâ müddet-i medideden beru Hindustan memâlik-i cihanın ekûl-i mâ-nîhânı ve ka'rının nihâyeti yok emvâl girdabı idüğüyle müte'ârif ve meşhurdur ve fil-vâkî yeni dünyada cem' olan bunca altın ve gümüş memâlik Avrupa'ya gelub taksîm olunur ba'd-e yine cem' olub Hindistan'a gider ve bir dahi çıkmayub Hindistan'da kalur sâniyen ahâli-i Hind mekulât ve meşrubât ve melbusât vesâir bil-cümle havâyic ve levazımda âhara muhtaç olmayub Hind'den akçe taşra çıkmaz ve Hind metâ'ı memâlik âleme dağılu akçesin Hind'de kalur bazı efrenc metâ'ın dahi akçe ile satun almayub akçe kendülerinde kalmak için metâ' ile mübâdele idgelmişlerdir bâ-husus memâlik-i Hind enva-i cevâhir madeni incükânıdır ve muktezây-ı cibilletleri üzere sağır ve kebir a'lâ ve ednâ malların yere gömerler salisa Nadir'in Hindden aceme nakil itdüğü emvâl nakl ve rivâyet ve tahrîr olunduğı rütbede idüki and el akl şayeste-i itimâdmıdır deyu sual olunmuş cevabında evvelâ bu hususda memâlik-i Hindi seyahat ile geşt ü güzar ve müddet-i medide ol-diyârda bâ-husus Cihanâbâd'da ikamet ile imrâr-ı evkât itmiş

seyyâhların rivâyet ve dirayetlerine müracaat olunur merkûmûn beher sene saray-ı padişâhîye mut'ad üzere nakl olunan nükud ve cevâhirin mikdarına vakıflardır ve Hind padişâhlarının hazinesi yalnız vasatü'l-mikdâr Bengale memleketinden gelen cizye-i mu'tedile-i seneviyye mikdarından kıyas olunur memleket-i merkûmeden her sene padişâh hazinesine beş yüz öküz yükü altın ve gümüş gelur ve Hind padişâhlığı otuz iki memleketden ibâretdir memâlik-i merkûmenin her biri vüs'atde memâlik-i Françaya müsavidir saniyen Hindin kürsî-i memâliki Cihanâbâd olub güya kuvvet-i mâliye ve askeriyyenin mecma'ı ve merciidir şehir-i merkûmda Hind padişâhlarına haraç güzâr gebr ve mecus ve mülhid bir niçe akvâmın sanâdidi cem' olub Cihanâbâd'da meks ve ikamet iderler ve muazzamat-ı merâtib-i devlet onlara müfevvezdir ve kimi yirmi bin ve kimi otuz bin asker beslerler sanâdid-i merkûmenin bu rütbede itibar ve iktidar ve serbestiyetleri var iken padişâhzâdeler şehirden gâib ve münfekk olamazlar padişâhzâdeler dahi kendülerine //49a// meşrûta emleketler iradıyla malûmü'l-mikdar asker beslerler ve kezâlik ricâl-i devlet ekâbirlerinden her biri birer gürûh-ı asker besler ve irad-ı devletin ekseri ulu ziyafetlere ve atların raht ve bisâtlarına ve kesret-i hadea ve haşeme birle ifrât-ı esbab-ı ihtişamlarına sarf olunur evsaf-i Cihanâbâd Cihanâbâd ki asıl ismi Dehli'dir bilâd-ı cihân beyninde ziynet ve şevket ve celalet ile ma'rûf ve kemâl-i vüs'at ve kesret-i nas ile meşhurdur vakt-i iktizada yüz bin asker çıkarır ve bellu olmayub güya bir ferd çıkmamış olur gayet münbit düz sahrada ekser mahallâtı Cemma nâm nehrin ayağı üzerinde vâkî olmuştur ve Cemma nehri kesîrû'l-i'vicâc olub Dehli ve Ekre sahralarından kâh öte ve kâh berü inhirâf ile baty üzere cereyan ve bir müddet seyreden sonra Ganc (Ganj) nehrine munsab olur Ekber nâm Hind Padişâhı kendüye zikr-i cemîle vesile bir yadigâr-ı daimü'l-bekâ olmak dâ'iyesiyle atık Dehli şehrini hedm idüb cânib-i cenubda bir şehir-i cedîd binâ itdirdi ve nâmına Fetipor dimiş idi ve şehri cevami ve mesacid ve mücellâ saraylar ve azim imâretler ile ma'mur ve tezyin idüb bir zaman taht ve aramgâh edinmiş idi havası tekabbül olmağla tahammül idemeyub terk ile mecbur oldu Cemma nehri kurbunda Dehl-i atikin naksıyla bir şehir dahi binâ idüb Cihanâbâd tesmiye eyledi padişâh Akdnezib Ekre şehrini karargâh idinüb ol-dâhi gayet hararetine tahammül idemeyub Ekre'yi terk ve min ba'd Dehli-i cedîd merkûm Cihanâbâd ünvanıyla tamamen Hind devletine makarr-ı saltanat oldu şehir-i merkûm yirmi dokuz derece arzda vâkî olmuştur

Nizam-ı cedîd-i Nadir Şâh be Devlet-i Hind

Nadir Şâh avdetinden mukaddem Hind devletini nizam-ı cedîde ifrağ eyledi dört nefer ümerâ ki bunlar eğerçi Mirza Melik'in akrabalarından idiler velâkin hıyanet ile müttehem olub menba'-ı fesad oldukları için Mirza Melik ahz itmiş idi boyunlarında zincir huzûr-ı Nadire ihzâr olunub alâ melei'n-nâs boyunları uruldu Şâh Muhammed'e Hind tahtı yine redd ve teslim olundu bu şartıyla ki mücerred padişâhlık nâm ve ünvanıyla iktifâ idüb hall ve akd-ı umûr-ı devlet itibarı cümleten Mirza Melik'in yed-kifayetine müsellemlen olan ve padişâh'ın hademe ve nedeme ve haşemesine senevî malumü'l-mikdar irad ta'yin oluna Nadir Şâh Mirza Melik ma'iyetine temşiyet-i umûr-ı saltanatda muavenet için ümerâdan yirmi nefer kimesne ta'yin eyledi Lahor vâlisini dahi ol gûruha idhâl eyledi nehr-i Hindin cânib-i garbisinde vâkî memâlik cümlesi şurût-ı musalâha muktezâsınca acemin olmak üzere temessük yazılıb Şâh Muhammed'e ve bil-cümle ricâle ve ol vakitte Cihanâbâd'da mevcûd begzâde //49b// ve kişizâdelere imza itdirub mühürletdi ve min ba'd ol-memâlik Hindileri acemlerin haraçgüzârı olmak ve senevî cizyelerini eda itmek ferman eyledi Şâh Muhammed ise vekâlet oğluna sipariş olunmak veya hiç olmazsa Mirza Melik salıvirildikde umûr-ı devlet rû'yeti oğluna tefviz olunmak maddesinde vâfir cidd ü cehd eyledi velâkin müsaade olunmadı ma'a hâzâ yine Nadir Şâh'ın teklif itdiği şurutı kabul birle temessükü imza eyledi

Nasb-Kerden-i Vükela-yı Ez-Cânib Nadir Şâh Beray-ı Tanzim-i Umûr-ı Devlet

Nadir Şâh Hind umûrını murâdına muvafık sûret-i nizama ifrağ ve nicelerin kulubını cerr ve cezb ve kendüye tarafda olmak için çırağları yollı merâtib ve menâsıbı onlara virüb umûr-ı devletin rû'yet ve temşiyetini anlara sipariş eyledi ve bu tarîkiyle müfsidlerin umûra müdahalesin men ve bağı ve isyanları babın sedd ve nebd eyledi ve kendüsi galib ve muzaffer ve mütemevvel ve mübahı ve müftehir İran cânibine avdet ve ricata hazır oldu vusul-ı püsr-i nehast zad-ı Nadir be-Hind Şâh-ı merkûm Kandeher'dan Hinde hareketi esnasında veled-i büzürgterine yine ol-vâkîde Rumiyye taraflarında bulunmuş idi haber gönderub asker tedârik ve bir gün evvel Hind taraflarında kendüye kendüye yetüşmek üzere tavsiye ve tenbih eylemiş idi merkûm dahi tedârik eylediği askeriyle Nadir'in avdeti hilalinde Hind nehrine vâsıl oldu Nadir

Şâh'a oğlunun nehre vusulı haberi gelicek yalnız on bin askeriyle nehirden geçmek sûretiyle ma'iyetine gelmek tenbih eyledi ve bu vechile bunca zaman ve zahmetlerden telef olmuş zîf tari olmuş askerine takviye virmek murâd eyledi fil-vâkî bunca eskâl ve emvâl ile sarp ve teng ve düşvarü'l-ubûr yollarda geçidlerde düşmanlar kemîngâhlardan hücum ile yüklü ve ağırlaşmış ve tavrından çıkmış askere galebe ve şikârın elinden kapmak vehm ve endişesi var idi ve bu cümleden ziyade tarîk-i izdivac ile iki devlet beyninde masalâhaya ve ittihad-ı kuluba takviye virmek ve ba'de zaman müsaheret ve rabita-ı karabet birle oğlunu Hind tacına nâmzed itmek umde-i meramı olmuş idi kâne mâ-kân bezl-i emvâl-i bî-kıyas ve ahd-kâbîn-i izdivac olunub velîme-i kübrâ tedârik ve esvâb-ı sürûr ve otyâh tehiyye kılınub Şâh Muhammed ve Şâh Nadir hazır bil-meclis-i umûm ziyafeti tertib olundu ve taraf-ı Nadir'den arus ve aruseye Şâhâne hedâyâ-yı celile-i bi-nihaye birle ikram olundu ve husûl-ı meram birle sohbet gayete erdi 'azîmet-i Nadir Şâh be-cânib-i İran Nadir Şâh ve askeri Cihanâbâd'dan hareket ve rah-ı avdete azim olub Şâh Muhammed dairesi halkıyla Nadir'i teşyî'a hazır oldu Nadir Şâh kâil olmayub men eyledi ve lâkin Hind'in rü'esâ-yı akvâmın ve a'yân ve ekâbirin bir niçesin rehin şeklinde ma'iyetine alub Hind nehrine varınca maan götürdü ber-vech-i meşrûh //50a// mâh-ı haziranın gurrasinde Nadir Şâh ve Şâh Muhammed resm-i mülûkane ve mu'tâd-ı Şâhâne üzere vedâlaşub birbirlerinden mufarakat itdiler Nadir Şâh ve askeri Hind nehrine vusullerinde Nadir ma'iyetinde olan Hind'in a'yân ve ekâbirine min ba'd şurut-ı musalâhaya mugayir harekete tasaddi itmeyub dostlukda hulûs ile sebatlarını müekkid iman-ı galaz ile yeminler virub avdetlerine izn virdi Nadir Şâh ve askeri nehri geçdikde veled-i nühist-zâd-ı merkûmı nehr-i Hindin cânib-i garbiyyesinde şürût-ı musalâhaları muktezâsınca aceme aid memâlike hâkim nasb idüb yirmi bin askeriyle zabtna ta'yin eyledi ve kendüsi azim- i rah olub Kandehar'a vusulünde askeriyle eskâlini Kandehar'da bıragub kendüsi kendüye mahsus çâpük süvâr tîz refât askeri gürûhuyla sebûkbâr Isfahan cânibine sâri'an müsara'at ile mâh-ı eylülün evâhirinde Isfahan'a vâsıl oldu vusulünde kudûmünü ve hasma galebesini tebrik merâsimi zımnında sürûr-ı şadımanı izhar olundu

Evsaf-ı Nadir Şâh

Nadir Şâh cihhet-i mâliye ile Kârun-ı sâni a'dâlarına galebede zâmiz ve hali hiddet ve tehavvur ve kemal-i ta'zîm ve tecebbur ile elsine-i nasda meşhur sâhib-i

zuhûr-1 Felîmânı sünnî hadd u destine bâliğ bâlâ endam-1 feyyim ve hadîdü'n-nâtika kerem nihâd ve kavî smizâc tendürüst kıyafetine nazar olunursa hükûmet için mevlûd bir şahıs görünür sabâvetinden berü güçlere ve zahmetlere tahammül ile me'luf olmuş kendüsi için usret ve su'ûbet yok iyâlinde ve askerinde mümsik gâh olur kuru beksimat ile geçinir açıcılarını tabh-1 taam için istihdam nâdir vâkî olur meyden ve mükeyyefât-1 mâyi'adan tehaşî itmez ma'a hâzâ medhûş değildir müdâm-1 bîdâr kendüye malik akıldar ve hişyâr ve bahûşdur sefahetler ile taziy'-i evkât menfurı zevk ve sefaya meyl ve rağbeti yok leyl u nehar serkar-1 efkârı izz ü mecd ve iclaldır sâhib-i zuhûr nâmının şiftesi ve bil-cümle esbâb-1 müfâharetin ve şeydası gayet mübahi ve müyâhi ve mağrur ve muhayyerdür nısvandan ebkar-1 ekâbir ile ba-husus Keşmir hüsnaarıyla sarayı mâlâ mâldır bu keyfiyyeti dahi esbâb-1 haşmet ve müfâharetten addeder dirler el-hülâsa Nadir Şâh'ın cenklerine ve hünelerine ve hizmetlerine ve mübaşir olduğu umûr-1 ızamın avâyık ve avâkıbına nazar olunursa salâbet ve necâdeti zâhir ve nümayan olur bu takdirce pâzû-yı bâzû-yı şecaat ile feth ve teshir-i memâlikde ahvâlleri umûr-1 mustağribeden olan ashâb-1 zuhûrdan olmak görünür fenn-i riyasetde ve re'y ve tedbîr-i umûrda ve hükûmâtda hazâkatine bakılsa taht-û saltanat için doğmuş görünür velâkin taht-û saltanata tama' ve neyli dek ve mekr ile ve kemal-i habâsetinden nâşî hıyanet ile velinimeti efendisi Hanedân-1 Safeviyye'ye gadr-1 fâhiş ile olduğundan cümle-i mezkûrâtı lağv ve mahv etdi ve cümle ahvâli istidrâcı olmak bedîhî oldu //50b//

SONUÇ

Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan İran'daki Safevî Devleti'nin sonu ve Nadir Şah dönemi hakkında bilgi veren bu transkripsiyonunu yaptığımız eser incelendiğinde, giriş kısımlarında Afganların İran'ı istilâ etmesi ve Safevî hanedanı mensuplarının başına gelenlerin anlatıldığı, geri kalan kısmının neredeyse tamamında Nadir Şah ve dönemi hakkında bilgi verildiği görülmektedir.

Afgan kabilelerinin İsfahan'ı istilâ ettikten sonra Safevî hanedanından ele geçirdikleri bütün mirzaları katletmeleri üzerine hanedanın tek varisi kalan Tahmasb Mirza da Afganlara yenilmekten kurtulamamıştır. Mazenderan'a kaçtığı sırada, bir Afgan birliğini mağlup etmiş olan Afşar kabilesinden Nadir Han'ın gelerek huzuruna çıkması ve ardından Tahmasb Kuli Han adıyla İtimadü'd-Devle makamına tayin edilmesinden sonra hem Şah Tahmasb ve Nadir Han'ın ve hem de İran'ın talihi tersine dönmüştür.

Şah Tahmasb'ın gücüne güç katan Tahmasb Kuli Han, kısa zamanda Afganları üst üste mağlup ederek istilâ etmiş oldukları İran topraklarını ve payitaht İsfahan'ı yeniden Safevî hâkimiyetine aldı. Şah Tahmasb ise tahtını elde ettikten ve içeride düzen sağlandıktan sonra harekete geçerek Osmanlı Devleti ile mücâdeleye başladı. Fakat mağlup olup sulh istemek zorunda kalınca Tahmasb Kuli Han'ın muhalefetiyle karşılaştı ve devlet ricali ile askerlerin de kendisinden yüz çevirmesiyle tahtından oldu. Hemen ardından payitahttan sürgün edildi ve saltanat davasında bulunmaması için gözlerine mil çekildi.

Şah Tahmasb'dan kurtularak Mirza Abbas'ı III. Abbas adıyla Şah ilân ettiren Tahmasb Kuli Han, Osmanlı Devleti ile Rusya'ya elçi göndererek, İran'ın Afganlar tarafından istilâ edilmesinden faydalanarak ele geçirmiş oldukları İran topraklarını iade etmelerini istedi. İsteklerini Rusya'ya sulh yoluyla kabul ettirdi, fakat Osmanlı Devleti ile savaşmak zorunda kaldı. Yapılan savaşların ilkinde mağlup olsa da daha sonraki savaşlarda Osmanlı ordularını mağlup etti ve istediği toprakların çoğunu bu şekilde ele geçirdi. Osmanlılarla barış imzaladıktan ve Mirza Abbas'ın ölümüyle boş kalan tahta kendisini Şah seçtirerek geçtikten sonra Hindistan'a büyük bir sefer düzenledi. Kandehar'da kalan Afganları da mağlup ettikten sonra Hindistan'a girdi ve Hind ordularını mağlup ederek başkent Cihanâbâd'da (Dehli) Hind tahtına oturdu.

Hind padişahı Şah Muhammed'e hâkimiyetini kabul ettirdi ve sayısız ganimetle İran'a döndü. İran'a dönüşünden kısa bir süre sonra yeniden Osmanlı Devleti'ne yöneldi ve yapılan savaşlarda Osmanlı ordularını tekrar mağlup etti. Fakat Caferî mezhebinin beşinci mezhep olarak kabul edilmesi hususundaki isteklerini bir türlü kabul ettiremeyince sulh yapmak zorunda kaldı. İran'a dönüşünden bir müddet sonra, uygulamalarından rahatsız olan Şîfler tarafından katledildi (1747).

İran'da Safevî Devleti'ne yaptığı yardımlarla şöhret kazanan Nadir, Şah Abbas'ın ölümünden sonra kendisini Şah ilan ettirdi ve bu suretle Safevî hanedanının sonu gelmiş oldu. Böylece İran'da kısa sürecek olan Afşar hanedanı dönemi başlamış oldu. Afşar hanedanının kısa süreceğinden bahsettik, çünkü Nadir Şah'tan sonra gelen Şahlar devlet idâresinde onun kadar mahir değillerdi. Bu sebeple, Nadir Şah'ın öldürülmesinden sonra yerine geçen Afşar hanedanından Şahlar yönetimde pek başarılı olamadılar ve Afşar hanedanının kısa süre içinde yıkılmasına sebep oldular.

Safevî Devleti'nde "Büyük Abbas" olarak nitelendirilen Şah I. Abbas'dan sonra gelen Şahların hep zayıf oldukları ne içeride ne de dışarıda düzeni sağlayabildikleri dikkat çekmektedir. Bu zayıf dönem İran'ın 1721'de Afgan kabileleri tarafından istilâ edilmesiyle zirveyi buldu. Dolayısıyla hem Afganları defalarca mağlup ederek İran'dan çıkararak hem de dışarıda rakip devletlerden gerek sulh yoluyla gerekse savaşla kaybedilen toprakları ele geçiren Nadir Şah'ın Şah Abbas'dan sonra gelen en büyük İran Şah'ı olduğu söylenebilir.

Çalışmamızın gerek birinci bölümünde gerekse metin transkripsiyonu kısmında genel olarak Nadir Şah'ın savaşlarla meşgul olduğundan bahsettik. Fakat bu dönem incelendiğinde diğer işlerle de ilgilendiği görülmektedir. Nitekim savaşların yaşanmadığı dönemlerde Afganlar tarafından tahrip edilmiş olan çarşıları, evleri tamir ettirmiş, savaşla elde ettiği yerlerin mamur hâle gelmesi için çaba sarfetmiş, savaşların uzun sürdüğü esnada halkın belini büken vergileri hafifleterek rahatlık vermeye ve devlete sadık kalmalarını sağlamaya çalışmış, Safevî hanedanının halini görünce, hanedan mirzalarının tahta geçmeden önce iyi bir eğitimden geçirilmelerini şart koşmuş ve Caferî mezhebini kabul ettirmek için de olsa Şîî ve Sünnîler için camii inşa ettirmiştir. Daha bunun gibi birçok işlerle ilgilenen Nadir Şah dönemi İran tarihi için parlak bir dönem olmuştur.

Nadir Şah dönemi hakkında bir diğer önemli olay ise Caferî mezhebi meselesidir. Osmanlı Devleti ile sürekli savaş halinde olan Nadir Şah, bu savaflara son vermek -ya da başka amaçlar- için İran'da kendi mezhebi olan Caferîliği hâkim kılmayı ve bunu Osmanlı Devleti'ne de beşinci mezhep olarak kabul ettirerek Kâbe'deki dört mezhep rükûnuna beşincisini eklemek istedi. Bağdad kuşatmasından sonra yapılan barış görüşmelerinde İran elçileri tarafından ileri sürülen bu istek Osmanlı elçilerini şaşırttı ve bunun daha sonra görüşülmesi istendi. İran elçisi Baki Han'ın İstanbul'a gelerek yetkililerle bu konuyu yeniden görüşmesine rağmen bir sonuca varılamadı, ancak Nadir Şah'ın Osmanlı Devleti'nden bu konu hakkında yetkili bir âlim gönderilerek istişare edilmesi isteği kabul edildi. Fakat Osmanlı heyeti ile yapılan görüşmelerden de bir sonuç çıkmadı.

Nadir Şah, Hindistan seferinden döndükten sonra konuyu tekrar gündeme getirdi. Yapılan görüşmelerde nihayet Caferî mezhebinin beşinci mezhep olarak kabul edilmesine karar verildi. Fakat bu konuda Osmanlı padişahı I. Mahmud'a verilen tepkilerden ötürü kısa süre içinde varılan antlaşma hükümsüz kaldı. Osmanlı Devleti'nin bu konudaki hassasiyetini iyice anlayan Nadir Şah da daha fazla ısrar etmeyerek diğer maddeler dâhilinde antlaşma yapılmasına razı oldu ve 1746 senesinde IV. Murad döneminde imzalanmış olan Kasr-ı Şirin Antlaşması'nın esasları dahilinde bir barış antlaşması imzalandı. Bu antlaşmadan sonra iki devlet arasında artık eskisi gibi savaşlar meydana gelmemiştir.

Nadir Şah, her ne kadar Caferîliğin beşinci mezhep olarak tanınmasını Osmanlı Devleti'ne kabul ettirememiş olsa da, hem kendi döneminde, hem de sonraki dönemlerde bu mezhebin İran'da hızla yayılması için gereken ortamı hazırlamıştır. Nitekim ölümünden sonra Caferîlik İran'ın çoğunluğu tarafından benimsenmiştir. Günümüzde de İran'da Caferîlik resmî olarak devlete hâkim durumdadır ve bu Nadir Şah'ın uyguladığı politikalar sayesinde mümkün olmuştur. Osmanlı Devleti ise Caferîliği beşinci mezhep olarak kabul etmemiş, ancak İran'da yayılmasından memnun olmuştur.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti ile İran arasında yaşanan mücâdelelerde sınırlar birkaç defa değişikliğe uğramıştır. 1746'da Kasr-ı Şirin Antlaşması göz önüne alınarak imzalanan antlaşmayla bu değişiklikler tekrar IV.

Murad dönemindeki hâline getirilmiştir. Nitekim bu antlaşmada çizilen sınırlar günümüzde büyük ölçüde geçerliliğini korumakta, İran-İrak sınırının bir kısmı da yine bu antlaşmada belirtildiği şekliyle devam etmektedir.

Üzerinde çalıştığımız eserin bir tercüme eser olduğu belirtilmekte, fakat kesin olarak hangi eserin çevirisi olduğu belirtilmemektedir. Eserin muhtevası incelendiğinde daha ilk sayfada Tarih-i Seyyahnâme ibâresiyle Krusinski'nin Tarih-i Afgan; Tarih-i Seyyah der beyan-ı zuhûr-ı Ağvaniyan ve sebab-i inhidâm-ı binâ-yı devlet-i Şahan-ı Safevîyan adlı eserine atıf yapıldığı görülmektedir. Ancak adı geçen eser incelendiğinde bizim ele aldığımız eser ile herhangi bir benzerliği olmadığı görülmektedir. Aslında her iki eser de konu bakımından birbirine yakın dönemleri işlemektedir: İlkinde Nadir Han'ın ortaya çıkışına kadar olan olaylar anlatılırken, ikincisinde Nadir Han ve döneminde yaşananlara ağırlık verilmektedir. Bu durumda her ikisinin birbirinin devamı olduğu ya da her birinin Krusinski'nin farklı eserleri olduğu akla gelmektedir. Fakat ikinci bölümdeki eserin tanıtılması kısmında da belirttiğimiz gibi, eser kuvvetle muhtemel Krusinski'nin yukarıda adı geçen ve İbrahim Müteferrika tarafından tercüme edilmiş olan eserine zeyl olmak üzere kaleme alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Türk Hanlıkları arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri**, II, (1578-1914), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 1993.
- İcmal-i Ahval-i Nadir Şah**, (Tarih-i Seyyah Zeyli), terc. İbrahim Müteferrika, Esad Efendi Ktp. Nr.2178.
- ABBASLI, Mirza, “Safevilerin Kökenine Dair”, **Belleten**, C. 40, S. 158, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1976.
- ABDÎ, **Tarih**, yay. F. Reşit Unat, Ankara, 1943.
- AHMED CEVDET PAŞA, **Tarih-i Cevdet**, C. 1, Osmaniyye Matbaası, İstanbul, 1302.
- AKSUN, Ziya Nur, Osmanlı Tarihi (**Osmanlı Devleti'nin Tahlilli, Tenkidli Siyasî Târîhi**), C. 2, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1994.
- AKTEPE, Münir, **1720-1724 Osmanlı İnan Münâsebetleri ve Silâhşör Kemânî Mustafa Ağa'nın Revân Fetih-nâmesi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1970.
- ATÂULLAH-İ HASANÎ, “İranlı Tarihçilere Göre Osmanlı İnan İlişkilerindeki Krizin Nedenleri (985-1049/1577-1639)”, **Tarihten Günümüze Türk-İnan İlişkileri Sempozyumu**, Konya, 16-17 Aralık 2002.
- ATEŞ, Abdurrahman, **Avşarlı Nadir Şah ve Döneminde Osmanlı-İnan Mücadeleleri**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta, 2001.
- AYDOĞMUŞOĞLU, Cihat, **Safevi Devleti Tarihi (1501-1736)**, Gece Kitaplığı, Ankara, 2017.
- AYDOĞMUŞOĞLU, Cihat, **Şah Abbas ve Zamanı (1587-1629)**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2013.
- BAHŞ, Servet Tecelli, **Nadir Şah**, Tahran, 1346.
- BAYSUN, Cavit, “IV. Murad”, İ.A. C.VIII.

- BARTHOLD, W. **İslâm Medeniyeti Tarihi**, Düzeltme ve İlâvelerle Çev. Fuad Köprülü, Dün Bugün Yarın Yayınları, Ankara, 1977.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, **Hindistan Tarihi**, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, **Hindistan Tarihi**, C. III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, “Nadir Şah Afşar’ın Ölümünden Sonra Osmanlı Devletini İran’ı İstilâya Kışkırtmak İçin Yapılan İki Deneme”, **Belleten**, C. XII, S. 46, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1948.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, “Osmanlı Devletinin Nadir Şah Afşar’la Barış Yapmasını Önlemek Amacını Güden Bir Gurkanlı Denemesi”, **Belleten**, C. XIII, S. 49, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, Ocak, 1949.
- BERKES, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yay. Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019.
- BÜYÜKAKSOY, Ahmet, İngiliz Elçilerinin Gözünden Nadir Şah, Bozkırın Oğlu Ahmet Taşağıl’a Armağan.
- CEZAR, Mustafa, **Mufassal Osmanlı Tarihi**, C. IV, TTK Yayınları, Ankara, 2011.
- EMECEN, Feridun M. “Osmanlı Devleti’nin Şark Meselesinin Ortaya Çıkışı İlk Münasebetler ve İç Yansımaları”, **Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu**, Konya, 16-17 Aralık 2002.
- EMECEN, Feridun M. “Şahkulu Baba Tekeli”, **DİA**, C. 38, İstanbul, 2010, s. 284-286.
- EMECEN, Feridun M. **Yavuz Sultan Selim**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2019.
- EREL, Şerafettin, **Dağıstan ve Dağıstanlılar**, İstanbul, 1961.
- ESTERABADİ, Mirza Mehdi Han, **Tarih-i Nadir-i**, 1248. Esad Efendi Ktp. Nr.2182
- HAMMER, J. Von, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, C. I. İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- FRASER, James, **History Of Nadir Shah**, London, 1742.
- FRASER- TYTLER, **Afghanistan: A Study Of Political Developments İn Central Asia**, Oxford University Press, 1950.

- GÜNDÜZ, Tufan, “Safevîler”, **DİA**, C. 35, İstanbul, 2008, s. 451-457.
- HANWAY, Jonas, **An Historical Account of the British Trade Over the Caspian Sea**, C.IV, London.
- HİNZ, Walter, Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd, çev. T.Bıyıkoglu, Ankara 1992.
- HUART, Cl, “Bahtiyariler”, **İ.A.** C.II.
- KARADENİZ, Yılmaz, **İran Tarihi (1700-1925)**, Selenge Yayınevi, 2012.
- KARAGÖZ, Mürüvet, **Safevî Devleti'nin Kuruluş Dönemi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2010.
- KILIÇ, Remzi, “Osmanlı-İran Arasında Kasr-ı Şirin Barış Antlaşması (1639)”, **Türk Kültürü**, Yıl: XXXIX, S. 460, Ankara, 2001.
- KIRCA, Umut, **Nadir Şah Döneminde Afşarlıların Babürlüler ve Türkistan Hanlıkları İle İlişkileri (1736-1747)**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.
- KONUK, Yunus Emre, **Sultan IV. Murad'ın Bağdad Seferi ve Kasr-ı Şirin Antlaşması**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2005.
- KONUKÇU, Enver, “Bâbürlüler”, **DİA**, C. 4, İstanbul, 1991, s. 400-404.
- KRAMERS, J.H. “İran”, **İ.A.**, C. V/II.
- KRUSİNSKİ, Tadeusz Jan, **Tarih-i Afgan: Tarih-i Seyyah der beyan-ı zuhûr-ı Agvaniyan ve sebab-i inhidâm-ı binâ-yı devlet-i Şâhan-ı Safevîyan**, Terc. İbrahim Müteferrika, İstanbul, 1277.
- KRUSİNSKİ, Tadeusz Jan, **The History of the Late Revolutions in Persia**, Nşr. J. Osborne, V. II, London, 1740.
- KURAT, Akdes Nimet, **Rusya Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- KÜLBİLGE, İlker, **18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı – İran Siyasi İlişkileri**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2010

- KÜTÜKOĞLU, Bekir, **Osmanlı - İran Siyâsî Münâsebetleri (1578-1612)**, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1993.
- LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev. Metin Kırıatlı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1986.
- LOCKHART, Laurance, **Nadir Shah**, Lahore, 1976.
- MERVÎ, Muhammed Kâzım, **Âlâm Arây-ı Nadiri II**, (Nşr. M.E. Riyahi), Tahran, 1346
- MİNORSKY, Vladimir, **Tarihçe-i Nadir Şah**, Çev. Reşid Yasemi, Tahran, H:1313
- MUHSİN, Muhammed, **Zübdet'ü-t Tevarih**, Yay. Behruz Guderzi, Tahran, H: 1375
- MUSTAFA NURİ PAŞA, **Netayic ül-Vukuat (Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi)**, C. III-IV, Haz. Neşet Çağatay, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1980.
- NAÎMÂ MUSTAFA EFENDİ, **Naîmâ Tarihi**, C. III., Haz. Zuhuri Danışman, Bahar Matbaası, İstanbul, 1968.
- ÖKSÜZ, Mustafa, **Şem'dânîzâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Mür'i't-Tevârîh Adlı Eserinin (180B-345A) Tahlil ve Tenkidi Metni**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.
- NUR, Rıza, **Türk Tarihi**, İstanbul 1979.
- PEÇEVİ İBRAHİM EFENDİ, **Peçevi Tarihi**, C. II., Haz. Bekir Sıtkı Baysal, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982.
- POUR, Ali Djafar, **Nadir Şah Döneminde Osmanlı- İran İlişkileri**, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1977.
- ROUX, Jean Paul, **Türklerin Tarihi**, çev. G. Üstün, Ankara, 1989.
- SADAT, Sayed Safiqula, **Nadir Şah Döneminde Afganistan**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2017.
- SARAY, Mehmet, **Türk-İran İlişkileri**, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999.

- SAVORY, Roger, **Safeviler Devrinde İran**, çev. Özgür Kolçak, Bilge Kültür-Sanat, İstanbul, 2021.
- SHAH- ZARINABAF, Fariba, **Tebriz Under Ottoman Rule (1725-1730)**, Basılmamış Doktora Tezi, Chicago, 1991.
- SHAHED, Babak, **Dürre-i Nadiri'ye Göre Nadir Şah ve Dönemi**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016.
- İZZÎ, Süleyman Efendi, **Tarih**, İstanbul, 1199.
- SÜMER, Faruk, "Avşar", **DİA**, C. 4, 1991, s. 160-164.
- SÜMER, Faruk, "Avşarlılar", **DİA**, C.4, İstanbul, 1991, s. 164-166.
- SÜMER, Faruk, **Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü**, Güven Matbbası, Ankara, 1976.
- SÜMER, Faruk, **Oğuzlar**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1972.
- TURAN, Osman, **Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam Medeniyeti**, İstanbul, 1993.
- TÜRK, Ümit Ulvi, **Safevi Devleti'nin Özbek Hanlıkları ve Babür Devleti İle Siyasi İlişkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017.
- TÜRKOĞLU, İsmail, "Şeybânî Han", **DİA**, C. 39, İstanbul, 2010, s. 43-45.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C. III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C. IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- ÜRKÜNDAĞ, Ayhan, **Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2006.
- YALÇINKAYA, Mehmet Alaaddin, "XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi", **Türkler**, C. XII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

- YAZICI, Orhan, **Ahmed Şah Abdalî ve Millî Afgan Devleti'nin Kuruluşu (1747-1772)**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 2003.
- YAZICI, Orhan, Doğu'da Şehir İmgesi ve Tarihten Bir Örnek: Şehr-i Ahmedşahi (Kandehar), **İrtad Dergisi**, Aralık, 2019.
- YAZICI, Orhan, "Gılcayların Menşei", **Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi**, C. IV, S. 1, Elâzığ, 2006.
- YAZICI, Orhan, "Nadir Şah Afşar'ın Hindistan Seferi", **Hindistan ve Türk Tarihi Kültürü Araştırmaları**, Bilge Kültür Sanat, Ekim 2020.
- YAZICI, Orhan, "Safevî Hanedanlığı'nın Çöküşünde Afgan Aşiretlerinin Rolü", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 9, S. 47, Aralık 2016.